Bosansko-podrinjski kanton Goražde

NACRT

STRATEŠKA PLATFORMA

BOSANSKO-PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE

- nacrt-

avgust 2020. godine

NACRT

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development and Cooperation SDC

Strategija razvoja je pripremljena uz podršku Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDP), koji predstavlja zajednički projekat Vlade Švicarske i Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (UNDP).

Sadržaj Strategije razvoja, kao i nalazi prikazani u njoj, ne odražavaju nužno stavove ILDP-a, Vlade Švicarske ili UNDP-a.

SADRŽAJ

Uvod 5
Metodologija 3
1 Geografski položaj i prirodne karakteristike 4
1.1 Položaj i osnovne prostorne karakteristike 4
1.2 Ključni podaci o kantonu 4
1.3 Prirodni resursi 5
1.3.1 Vode 5
1.3.2 Rude i minerali 5
1.3.3 Biodiverzitet 6
1.3.4 Zemljište 7
1.4 Klimatska obilježja 8
2 Demografske karakteristike 9
2.1 Broj stanovnika 9
3 Privreda 12
3.1 Nivo razvijenosti kantona 12
3.2 Analiza uvoza i izvoza 14
3.3 Poslovni subjekti i investicije 18
3.3.1 Poslovni subjekti 18
3.3.2 Preduzeća 20
3.3.3 Obrti 22
3.3.4 Investicije 23
3.3.5 Poslovne zone 24
3.3.6 Institucije za podršku poslovanju 25
3.4 Glavne privredne djelatnosti 27
3.4.1 Poljoprivreda 27
3.4.2 Šumarstvo 32
3.4.3 Industrija 34
3.4.3.1 Prerađivačka industrija 35
3.4.3.2 Rudarstvo 36
3.4.3.3 Energija 36
3.4.4 Trgovina na veliko i malo 37
3.4.5 Građevinarstvo 38
3.4.6 Turizam 39
3.4.7 Prijevoz i skladištenje 43
4 Pregled stanja i kretanja na tržištu rada 44
4.1 Zaposlenost 44
4.2 Nezaposlenost 47
4.3 Cijena rada 51
4.4 Penzioneri 52
5 Društvene djelatnosti 54
5.1 Obrazovanje 54
5.1.1 Predškolski odgoj 55
5.1.1.1 Obavezni program 57
5.1.2 Osnovno obrazovanje 58
5.1.3 Srednje obrazovanje 64
5.1.4 Visoko obrazovanje 71
5.2 Kultura i sport 74
5.2.1 Kultura 74

NACRT

5.2.2 Sport 75
5.3 Zdravstvo i socijalna politika 78
5.3.1 Zdravstvo 78
5.3.2 Socijalna politika 82
5.4 Organizacije civilnog društva 91
5.5 Stanje sigurnosti u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde 92
5.5.1 Struktura kriminaliteta 92
6 Javna Infrastruktura 93
6.1 Saobraćajna infrastruktura 93
6.1.1 Cestovni saobraćaj 93
6.1.2 Željeznički saobraćaj 94
6.1.3 Zračni saobraćaj 94
6.1.4 Saobraćajni terminali 94
6.2 Energetska infrastruktura 94
6.3 Telekomunikacije 96
6.4 Vodosnadbijevanje 99
7 Zaštita okoliša i komunalna infrastruktura 101
7.1 Nadležnosti i propisi za zaštitu okoliša 101
7.2 Zagađivači 101
7.3 Upravljanje vodama i otpadnim vodama 102
7.3.1 Emisije 102
7.3.2 Kvalitet površinskih voda 103
7.3.3 Poplave 104
7.3.4 Zaštita vode za piće 105
7.3.5 Upravljanje otpadnim vodama 105
7.4 Zrak 107
7.4.1 Emisije 107
7.4.2 Kvalitet zraka i zaštita 108
7.5 Upravljanje otpadom 109
7.5.1 Planski dokumenti 109
7.5.2 Količine otpada 110
7.5.2.1 Komunalni otpad 110
7.5.2.2 Opasni otpad 111
7.5.2.3 Otpad iz specifičnih tokova 112
7.5.3 Postojeća organizacija upravljanja otpadom 113
7.5.3.1 Prikupljanje otpada 113
7.5.3.2 Pokrivenost uslugama prikupljanja 114
7.5.3.3 Reciklaža 114
7.5.4 Deponije 114
7.5.4.1 Regionalna deponija 114
7.5.4.2 Divlje deponije 115
7.5.5 Jačanje javne svijesti 116
7.6 Buka 116
7.7 Zaštićeni dijelovi prirode 116
7.7.1 Zaštita prirodnih cjelina 117
7.7.2 Zaštita kulturno historijskih krajolika 118
7.8 Šume 118
7.9 Zemljište i zaštita zemljišta 119
7.9.1 Minirana područja 120
7.9.2 Klizišta 120
7.10 Energija i energetska efikasnost 121

NACRT

7.10.1 Termoenergija 121
7.10.2 Gasifikacija i toplifikacija 121
7.10.3 Geotermalni izvori 122
8 Analiza javne administracije i javnih sredstava BPK 124
8.1 Budžetski prihodi i rashodi 124
8.2 Finansiranje razvojnih aktivnosti BPK 126
8.3 Projekcija budžeta 127
8.4 Projekcija finansijskih sredstava 130
9 Analiza unutrašnjih i vanjskih faktora za razvoj 131
10 Strateško fokusiranje 136
11 Vizija razvoja 142
12 Strateški ciljevi 143

NACRT

Uvod

U skladu sa odredbama Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Zakon)[1] i Uredbe o izradi strateških dokumenata Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Uredba)[2], Vlada Bosansko-podrinjskog kantona Goražde donijela je, 17.01.2020. godine, Odluku o pristupanju izradi Strategije razvoja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde za period 2021-2027 (u daljem tekstu Strategija).

Prema navedenom Zakonu i Uredbi, Strategija je integrisani, multisektorski strateški dokument Bosansko-podrinjskog kantona Goražde (u daljem tekstu: Kanton ili BPK), koji usmjerava javne politike i razvoj područja Kantona, te utvrđenim strateškim ciljevima i prioritetima predstavlja putokaz za sveukupni razvoj Kantona.

U prvom koraku procesa izrađena je strateška platforma, koja se sastoji od: situacione analize (uključujući i osvrt na stanje i usklađenost prostorno-planske dokumentacije), vizije razvoja i strateških ciljeva sa indikatorima. U procesu izrade Strateške platforme, razmatrana je radna verzija Strategije razvoja Federacije BiH, kako bi se usaglasili strateški ciljevi na nivou Kantona sa strateškim ciljevima Federacije BiH. U proces izrade Strategije uključene su i jedinice lokalne samouprave u sastavu Kantona, kroz sastav formiranih radnih i savjetodavnih tijela, kako bi se u Strategiji na nivou Kantona reflektirale i razvojne potrebe jedinica lokalne samouprave. Pored koordinacije i usaglašavanja razvojnih ciljeva Kantona sa razvojnim ciljevima Federacije BiH i jedinica lokalne samouprave u sastavu Kantona, pri izradi Strateške platforme su razmatrani i dokumenti koji odražavaju razvojne prioritete Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: BiH) utvrđene u procesu evropskih integracija, kao i globalno prihvaćene ciljeve održivog razvoja.[3]

U procesu izrade Strategije koriste se principi planiranja utvrđeni Uredbom o izradi strateških dokumenata Federacije BiH, a to su:

- otvoreni metod koordinacije (OMK),
- vertikalna i horizontalna koordinacija nadležnih institucija u procesima razvojnog planiranja i upravljanja razvojem i usklađenosti razvojnih prioriteta,
- ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti za sve građane, te
- partnerstvo, javnost i transparentnost u procesu razvojnog planiranja.

Strategija će biti osnov za izradu Programa rada Vlade BPK za mandatni period, te godišnjih programa rada, programa javnih investicija (PJI), trogodišnjih i godišnjih planova rada kantonalnih ministarstava i organa uprave, te dokumenta okvirnog budžeta (DOB) i godišnjeg budžeta.

[1] Službene novine Federacije BiH 32/17.

[2] Službene novine FBiH 94/2019

[3] Strategija razvoja FBiH je usaglašena sa Okvirom za implementaciju ciljeva održivog razvoja u BiH, koji odražava pravce i akceleratore za provedbu Agende 2030.

.

Metodologija

Uredbom o izradi strateških dokumenta definisana je okvirna metodologija kojom su propisani koraci u procesu izrade strateških dokumenata i njihov minimalni sadržaj. Metodologija obuhvata sljedeće faze:

a) izrada strateške platforme;
b) određivanje prioriteta i mjera;
c) identifikacija strateških projekata;
d) provjera međusobne usklađenosti strateških dokumenata u Federaciji;
e) izrada indikativnog finansijskog okvira za provođenje strateških dokumenata;
f) definisanje načina provođenja, praćenja, izvještavanja i evaluacjje strateških dokumenata; te
g) usvajanje strateških dokumenata uz prethodno provođenje procesa konsultacija.

Ured Premijera i Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde Sektor za strateško planiranje i EU integracije koordinira proces izrade Strategije, osiguravajući tehničku i stručnu podršku u procesu izrade Strategije. Putem formiranog radnog tijela, Kantonalnog odbora za razvoj, i savjetodavnog tijela, Vijeća za razvojno planiranje i upravljanje razvojem BPK, osigurano je učešće svih relevantnih institucija Kantona i socioekonomskih partnera, jedinica lokalne samouprave, poslovne zajednice, nevladinog sektora, te ostalih zainteresiranih strana.

Proces izrade Strategije počeo je analizom svih strateških dokumenata koji su bili dostupni sa viših i nižih nivoa vlasti te strateškim dokumentima proizašlim iz procesa evropskih integracija i međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja.

U toku procesa izrade Strateške platforme održane su dvije sjednice/radionice radnog tijela, Kantonalnog odbora za razvoj BPK.

Tokom prve radionice, koja je održana 22.06.2020. godine, razmatrane su podloge, izvori i radni plan za prikupljanje podataka za situacionu analizu.

Na drugoj radionici, održanoj 13.7.2020. godine, razmatrani su elementi radne verzije Strateške platforme (nalazi Situacione analize, SWOT, strateški fokusi, vizija i strateški ciljevi sa indikatorima).

Nakon izrade strateške platforme, realizuje se proces konsultacija u trajanju od 30 dana, nakon čega se vrše izmjene i dopune Strateške platforme, na kojoj se baziraju naredni koraci u procesu izrade Strategija razvoja, sukladno Uredbi o izradi strateških dokumenata u Federaciji BiH.

1 Geografski položaj i prirodne karakteristike

1.1 Položaj i osnovne prostorne karakteristike

Ukupna površina BPK iznosi 502.28 km², što čini 1,93% površine Federacije BiH, a oko 0,98% površine Bosne i Hercegovine. Ovaj kanton se nalazi u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine. Kanton u svom sastavu ima tri opštine: Foča u Federaciji Bosne i Hercegovine (Foča u FBiH), Goražde i Pale u Federaciji Bosne i Hercegovine (Pale u FBiH). BPK je federalna jedinica u sastavu entiteta FBiH, a poslije Posavskog kantona najmanji je kanton po površini u FBiH. Oko BPK nalaze se jedan kanton iz FBiH - Kanton Sarajevo (opština Trnovo FBiH), te pet opština iz Republike Srpske (Foča, Kalinovik, Novo Goražde, Pale i Rogatica).

Tabela 1. Općine u sastavu BPK i njihova površina

Općina	Površina (km2)
Foča-Ustikolina	161,26
Goražde	253,34
Pale-Prača	87,68

Izvor: Prostorni plan za područje Bosanko-podrinjskog kantona Goražde za period od 20 godina, 2016.

BPK ima veoma povoljan konfigurativni geografski položaj koji se proteže po istočnim padinama Jahorine, Borovca i Kleka, na nadmorskoj visini od 345 metara (Goražde), što uslovljava blagu, kontinentalnu klimu, kratke zime i topla duga ljeta. Rijeka Drina protiče kroz općine Foča-Ustikolina i Goražde. Teritorija BPK je uglavnom prekrivena šumom.

Slika 1. Geogafski položaj BPK Goražde u FBiH i BiH

Na jugoistoku BPK je vazdušnom linijom oko 6.4 km udaljen od državne granice sa Crnom Gorom (predio Bukovica u crnogorskoj opštini Pljevlja). Najbliži granični prelaz kantonu je granični prelaz Metaljka u opštini Čajniče. Od državne granice prema Srbiji kanton je udaljen 57.8 km (granični prelaz Vardište). Najbliži regionalni centar u Crnoj Gori su Pljevlja, a u Srbiji grad Užice. Preko teritorije BPK prelaze dvije značajne saobraćajnice: Trebinje – Gacko – Foča – Goražde – Ustipača i Sarajevo – Pale – Prača – Goražde. Teritorijalno najveća općina u kantonu je općina Goražde (50,44 % površine kantona), dok je prostorno najmanja lokalna jedinica općina Pale u FBiH.

1.2 Ključni podaci o kantonu

U sastavu BPK nalaze se općine: Goražde, Foča-Ustikolina i Pale-Prača. Administrativno, političko, prosvjetno i kulturno središte kantona je u gradu Goraždu.

Tabela 2. Prostorni pokazatelji Bosansko-podrinjskog kantona Goražde

Pokazatelji	Vrijednosti
Općine	3
Naseljena mjesta	191
Broj stanovnika	23.041
Gustina naseljenosti	45,4

Izvor: Prostorni plan za područje Bosanko-podrinjskog kantona Goražde za period od 20 godina, 2016.

Koncept razvoja BPK zasniva se na zdravoj osnovi i perspektivama za iskorištavanje prirodnih resursa ovog kantona, davanjem koncesija, te jačanje poljoprivrede, u kojoj su neiskorištene mogućnosti razvoja ruralnih područja. BPK je bogat prirodnim resursima, kao što su: vodeni potencijal, nalazišta gipsa, izvori termalne i pitke vode, zemljište za proizvodnju zdrave hrane, veliki turistički potencijal rijeke Drine i njenih pritoka, bogatstvo šuma i lovišta, što otvara raznovrsne mogućnosti za ulaganja.

Vlada BPK stvorila je dobar ambijent za strana i domaća ulaganja, međutim, ograničavajući faktori vezuju se za: nerazvijenost cijele jugoistočne regije BiH, nepostojanje administrativne povezanosti sa susjednim opštinama u entitetu Republike Srpske, loša putna komunikacija sa većim centrima, složena politička situacija u BiH, raseljavanje stanovništva, nedovoljna finansijska podrška viših nivoa vlasti kao i sporost provedbe reformskih procesa koji zahtjevaju usaglašenost na svim administrativnim nivoima vlasti.

1.3 Prirodni resursi

1.3.1 Vode

Jedini dio toka rijeke Drine koji se nalazi u FBiH je na području BPK. Ukupna površina podsliva rijeke Drine u FBiH iznosi 974 km2, u dužini od oko 25 km. Rijeka Drina nastaje spajanjem dvaju vodotoka, Pive i Tare, cca 65-70 km uzvodno od Goražda, a do ušća prima desne pritoke (Ćehotinu, Lim, Uvac, Rzav i Jadar) i lijeve pritoke (Sutjesku, Praču i Drinjaču). Značajniji vodotoci BPK su i vodotok II kategorije rijeke Prače dužine 14 kilometara, kao i vodotok rijeke Čemernice u dužini od 6 kilometara. Na oba vodotoka su date koncesije za MHE. Neposredno nizvodno od Goražda se registrira utjecaj uspora od akumulacije HE Višegrad. Karakteristične vrijednosti protjecaja rijeke Drine, za vodomjernu stanicu Goražde u FBiH, su date u sljedećoj tabeli.

Tabela 3. Podsliv Drine, rijeka Drina – karakteristični protjecaji, V.S. Goražde

Vjerovatnoća pojave	Proticaj (m3/s)
1/20	2366
1/100	3370
1/500	4440

Izvor: Agencija za vodno područje, Sarajevo http://www.voda.ba/pp-drina-gorazde , 27.06.2020. god.

1.3.2 Rude i minerali

Područje BPK kao dio središnjih Dinarida ("Supra dinarik" po Heraku 1986.) svojim razvojem, odnosno specifičnim geološkim i tektonskim, magmatskim i sedimentološkim uslovima proizveo je i nastanak određenih mineralnih sirovina.[4]

Pregled zastupljenost mineralnih sirovina u BPK:

- *Limonit* - Najznačajnije pojave limonita su vezane za zonu sideritičnoankeritičnih krečnjaka Podhrid – Kacelj – Ukšić – Podstijene - Ustikolina. Krečnjaci limonitizirani sadrže 15 - 20% Fe, a mjestimično i do 40%. Pojave su česte, ali neznatne.

[4] Prostorna osnova PP BPK

- *Mangan* - U predijelu Ustikoline manganove mineralizacije su u sklopu ostalih polimetakčnih nalazišta, bez ekonomskog značaja.
- *Cink i olovo* - Galenitsko-sfaleritske žice su malobrojne i malih dimenzija, ali su bogatog sadržaja Pb i Zn. To su baritske i kvarcne žice, ali i dr. Veće interesovanje privlači pojava kod Baljića.
- *Kvarc - sideritske žice* -. U predjelu Jabuke (lokaliteti: Vojnići, Ranoprge, Podpeć), vršeni su brojni istražni radovi (1936-1970). Sadržaj Pb + Zn u izvađenoj rudi iznosio je do 8%.
- *Antimon i živa* - Antimonske i živine mineralizacije zastupljene su na lokalitetima: južno od Zukovića u predjelu Jabuke, gdje je otkrivena (potkopom) manjatetraedritska žica u baritnom tijelu.
- *Bakar* - Pojave bakarnih mineralizacija nisu posebno istraživane. Vršena je samo prospekcija i djelimično raskopavanje. Kvarcne žice sa bakrom su relativno rijetke i malog obima: u Njuhama istočno od Ustikoline; u usjeku puta Sarajevo - Goražde, kod Jabučkog sedla; kod Berika (Podhranjenski potok) u usjeku puta; u Markovićima; u Brdarićima kod Prače. Više bakarnih mineralizacija ima i u području Osječana.
- *Barit* - Barit se nalazi u Ljaljačkom potoku, u Slađanovačkom potoku i kod Jabuke, u širem području Borovca. Barit je sa srednjim sadržajem Ba SO4 iznad 92%, a eksploatacija je vršena na desetak lokacija. Više pojava barita nalazi se u području Prače na kontaktu između krečnjaka i škriljavo-pjeskovitih stijena, a barit je u sastavu sa mineralima olova, cinka i bakra.
- *Gips* - Gipsno-anhidritska ležišta rasprostranjene su u zoni između Kolunske rijeke i Jabuke. Značajniji lokaliteti su: Radeljevići, Šahbašići, Mehmedovići, Presjeka, Jabuka, Ljaljački potok i dr. U ataru naselja Lokve u opštini Foča – Ustikolina nalazi se istražni prostor rude gipsa (rješenje resornog Ministarstva iz 2002. godine).
- *Grafit* - Registrovane su pojave u dolinama Kameničke rijeke, Osanice, Kolakovića potoka, zatim podno brda Kožalj. Najveći intenzitet pojava je u rejonu Borovca i Kleka. Grafitičnih pojava ima i u Zorojevića potoku, kod naselja Poratak. Sadržaj grafita u stijenskoj masi na navedenim lokalitetima je pretežno 6-10% (S.Kulenović: Grafit u jugoistočnoj Bosni, 1978).
- *Tehnički građevinski kamen* - Posebno značajne mase karbonatnih sedimenata (krečnjaka i dolomita srednjeg trijasa) su na Vranovini planini, a za eksploataciju su pogodne lokacije: Ušanovići i južno od kote Podmjera (na regionalnom putu R448) – općina Goražde. Značajne i kvalitetne mase tehničkog građevinskog kamena su na lokalitetu Međugradi – općina Prača (za beton), kao i lokalitetu Drenovići kod Jabuke u općini Foča - Ustikolina. Naslage šljunka i pijeska nalaze se u koritima i uz rijeke (Drina, Prača) i drugih tokova. Njihovo korišćenje može se obavljati samo saglasno planovima i odobrenjima nadležnih vodoprivrednih i drugih organizacija.

Iz prethodno navedenog vidljivo je da na području BPK postoje značajni mineralni resursi (gips, barit, grafit, rude Pb, Zn, Cu, i dr.). Stupanj istraženosti je različit, korištenje potpuno malo, a koje uz racionalno korištenje može predstavljati značajan činilac privređivanja.

Za ostale mineralne sirovine nisu utvrđene i verifikovane rezerve.

*1.3.3 **Biodiverzitet***

U slivnom području rijeke Drine nalaze se brojni refugijumi reliktne flore, faune i vegetacije. Refugijumna staništa su centri ekološke raznolikosti sa brojnim populacijama stenoendemičnih i endemičnih vrsta BiH, Dinarida i Balkana, što daje globalnu vrijednost ovom području.

Bogastvo vrsta i brojnost sisara, ptica, gmizavaca, vodozemaca, vrsta pedofaune, brojnih vrsta gljiva čine stepen biodiverziteta izrazito visokim. Bujna vegetacija BPK je povoljna za razvoj velikog broja populacija lovne i ostale faune, kao što su: mrki medvjed, vuk, divlja svinja, srna, divlja mačka, lisica, vjeverica, zec itd. Od ptica obitavaju jestreb, divlja patka, fazan, svrake, vrane, sove i druge. Posebno je značajno bogatsrvo salmonidnih vrsta riba među kojima se mladica i potočna pastrmka sačuvale prirodni genofond. U priobalnom pojasu, posebno u

kanjonima, egzistira bogastvo prirodnog genofonda u maloistraženim, potencijalno privredno važnim vrstama, kao što su: divlje trešnje, divlje kruške, divlje jabuke, rašeljke, jarebike, maline, kupine, dunjice, orah.

Na području BPK klimatski uslovi su pogodovali bujnom razvoju raznih vrsta drveća i grmlja, te prizemne flore. Preovladavaju visoke i niske šume bukve, hrasta, graba, jasena, niskog cera i plemenitih liščara. Zastupljene su polidominantne zajednice crnog graba, crnog jasena, srebrene lipe, bosanskog javora, bjelograbića i oraha, te brojne stemoendemične zajednice u pukotinama stijena i na siparima.

Slika 2. Karta realne šumske vegetacije (dio karte realne šumske vegetacije BiH)

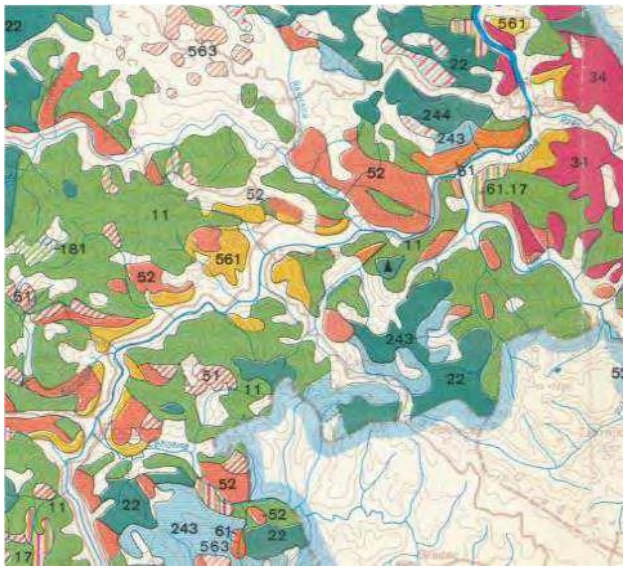

1.3.4 Zemljište

Kategorizacija zemljišta vrši se po raznim osnovama, kako bi se objektivno utvrdila proizvodna sposobnost zemljišta na određenom prostoru. Zavisno od uslova i položaja zemljišta u prostoru postoji niz klasifikacija, a za područje BPK, s aspekta plodnosti tla, relevantne su tri klasifikacije zemljišta:

- pedološka klasifikacija ili tipološka struktura zemljišta,
- katastarska klasifikacija ili katastarsko bonitiranje i
- bonitiranje zemljišta kao relativna ocjena njegovog kvaliteta.

Tabela 4. Pedološka klasifikacija planiranog poljoprivrednog zemljišta na području BPK

Kategorija	Površina (ha)	%
Distrični kambisol	3284.79	26.06
Eutrični kambisol	213.37	1.69
Fluvisol	378.03	3.00
Kalkokambisol	256.18	2.03
Ranker (sa distričnim i eutričnim kambisolima)	7850.91	62.29
Rendzina i kalkomelanosoli	558.35	4.43
Sirozem	16.50	0.13
Rijeka	45.52	0.36
Bez podataka	0.23	0.00
UKUPNO	12603.87	100.00

Izvor: Prostorni plan za područje Bosanko-podrinjskog kantona Goražde za period od 20 godina, 2016.

Katastarskom klasifikacijom utvrđuje se pogodnost zemljišta za gajenje određene kulture i njegova plodnost. Ovom klasifikacijom se utvrđuje katastarska kultura i unutar nje klasa za svaku parcelu posebno. Ova klasifikacija, zbog podjeljenosti rubnih katastarskih opština entitetskom granicom, ne daje precizne i kvalitetne podatke u slučaju BPK.

Osim katastarske klasifikacije, a u cilju utvrđivanja pogodnosti tla za uzgoj bilja i ocjene plodnosti zemljišta, vrši se bonitiranje poljoprivrednog zemljišta, koje podrazumijeva relativnu ocjenu kvaliteta, a izražava se u poenima (bodovima) od 1 do 100.

Tabela 5. Bonitetna klasifikacija planiranog poljoprivrednog zemljišta na području BPK

Kategorija	Površina (ha)	%
III kategorija	462.67	3.67
IVa kategorija	53.68	0.43
IVb kategorija	483.33	3.83
V kategorija	4495.93	35.67
VI kategorija	2908.86	23.08
VII kategorija	347.95	2.76
VIII kategorija	19.31	0.15
Zona šuma	3123.46	24.78
Rijeka	8.17	0.06
Izgrađeno	137.59	1.09
Bez podataka	564.15	4.48
UKUPNO	12605.10	100.00

Izvor: Prostorni plan za područje Bosanko-podrinjskog kantona Goražde za period od 20 godina, 2016.

1.4 Klimatska obilježja

Centralni dio BPK predstavlja dolina Drine koja je okružena planinskim masivima Jahorine i Vučevice. Ovo područje odlikuje se umjereno kontinentalnom klimom, dok se viši planinski dijelovi analiziranog područja iznad 1000 m nadmorske visine, odlikuju subalpskom i alpskom klimom.

Prosječna godišnja temperatura vazduha kreće se oko 10,8^{o} C, dok je godišnja suma padavina 742,1mm. Prosječna godišnja vlažnost zraka je 82.

Tabela 6. Srednje vrijednosti na meteorološkoj stanici Ustikolina

Meteo pojave	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	**2019**
Vlažnost zraka	87	78	68	73	82	81	81	79	86	88	91	90	**82**
Sume padavina (mm)	49,3	36,9	31,9	62,3	66,5	89,6	70,9	20,4	78,9	29,1	86,6	119,7	**742,1**
Temperature zraka	-1,3	2,4	7,2	11,1	12,3	19,9	19,8	20,8	15,7	10,5	8,9	2,7	**10,8**

Izvor: Meteorološki godišnjak 2019, Federalni hidrometeorološki zavod

2 Demografske karakteristike

2.1 Broj stanovnika

Prema rezultatima posljednjeg popisa u BPK živi 23.734 stanovnika, što čini 1,07% stanovništva FBiH ili 0,67% stanovništva BiH. U BPK živi 51% ženske populacije i 49% muške populacije. U BPK, dvije od tri općine su u potpunosti ruralne (Foča – FBiH i Pale FBiH), dok u gradu Goražde, stanovništvo pretežno živi u gradskoj sredini (56,5%). Prema gustoći naseljenosti grad Goražde je najnaseljenije mjesto, zatim općina Foča –FbiH, a najmanje naseljeno mjesto je općina Pale FBiH.

Većina stanovništva (tj. 88%) živi u gradu Goražde. Prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku, broj stanovnika se smanjuje, a 30.06.2019. g. živjelo je 23.041 stanovnika, odnosno za 693 stanovnika manje u odnosu na godinu Popisa. Ovo smanjenje može biti odraz negativnog salda migracija i negativnog prirodnog priraštaja što opet može biti uzrokovano niskim stopama fertiliteta, starenjem stanovništva, kao i zdravstvenim faktorima u slučaju povećanog mortaliteta.

Piramida stanovništva, ukazuje na problem starenja stanovništva, što govori i činjenica da je, prema popisu, prosječna starost 41,23 godine (39,6 p.s. muškaraca te 42,8 p.s. žena), dok je prosječna starost u FBiH 38,4. BPK je ujedno kanton sa prosječno najstarijom populacijom žena.

Poslije popisa, u periodu 2014-2019, primjetan je trend povećanja udjela starog stanovništva a smanjenje stanovništva od 0-14 i 15-64 u svim jedinicama lokalne samouprave.[5] Od svih jedinica lokalne samouprave u BPK najpovoljniju strukturu ima grad Goražde (udio starih 18,1%), a najpovoljniju općina Foča-FBiH (25,5).

Slika 3. Piramida stanovništva BPK

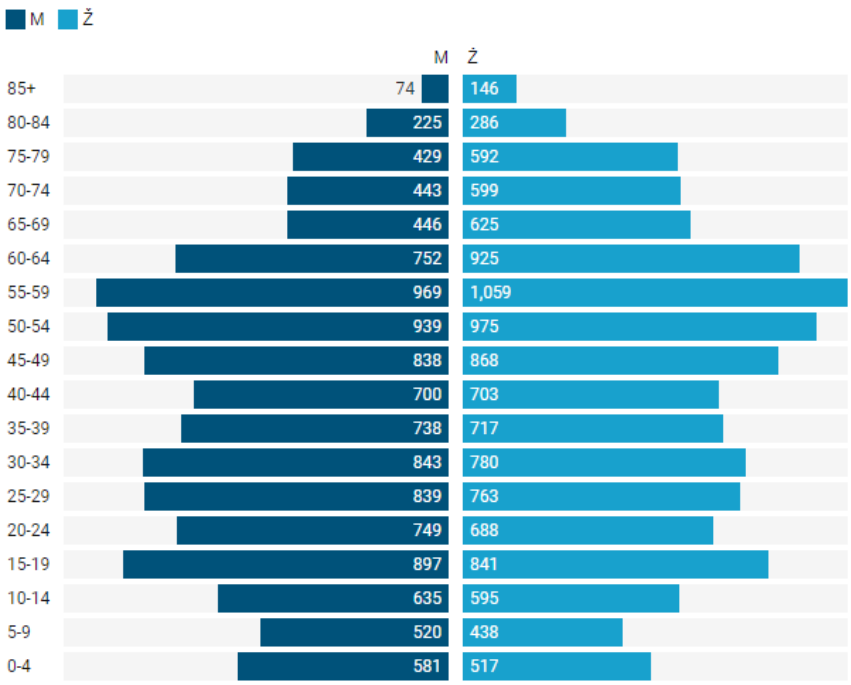

Izvor: Rezultati Popisa 2013, Agencija za statistiku BiH

[5] Federalni zavod za statistiku, Bosansko – podrinjski kanton u brojkama

Prosječni broj članova jednog domaćinstava je najmanji u FBiH i iznosi 2,7 (prosječna veličina domaćinstava u FBiH, prema Popisu 2013, je 3,1).

Prema Popisu stanovništva iz 1991. godine, na teritoriji koju danas obuhvaća BPK, u etničkoj strukturi stanovništva su prevladavali Bošnjaci – Muslimani (68,7%), a ostatak su činili Srbi (27,7%), Hrvati (0,2%), Jugosloveni (1,9%) i ostali (1,5%). Prema Popisu iz 2013. Godine, u BPK etnička struktura je bila: Bošnjaci (94,1%), Srbi (3,73%), Hrvati (0,10%), Romi (0,13%), te ostalo 2,03%

Prirodni priraštaj odnosno razlika između mortaliteta i nataliteta, u periodu 2016-2019. godine, dovela je do smanjenja stanovnika za 281. Sve tri jedinice lokalne samouprave bilježe smanjenje broja stanovnika.

Tabela 7. Prirodni priraštaj po općinama za period 2016-2019

	Živorođeni				Umrli				Stopa priraštaja na 1000 st			
	2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Goražde	209	223	224	182	282	253	246	281	-3,52	-1,46	-1,07	-4,85
Foča	19	15	11	12	25	22	19	33	-6,83	-6,97	-8,23	-21,85
Pale	6	4	5	6	11	7	11	8	-5,72	-3,53	-7,22	-2,46
BPK	234	242	241	200	318	282	276	322	-3,57	-1,71	-1,50	-5,29

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Smanjuje se i broj sklopljenih brakova (sa 155 u 2014. godini na 125 u 2019. godini). Broj razvedenih brakova oscilira, a najmanje razvedenih brakova je bilo u 2014. godini (17), dok je najviše u 2018. Godini (32). Smanjenje sklapanja brakova, također, može biti uzrok smanjenja nataliteta, odnosno starenje stanovništva, ali i emigracije reproduktivnog stanovništva u druge kantone, entitet, Brčko distrikt BiH ili posljedica vanjskih emigracija.

Podaci o emigracijama u inostranstvo koje objavljuje Federalni zavod za statistiku su podcijenjeni, a prema tim podacima u periodu 2014-2019 evidentirano je da je 91 osoba emigrirala u inostranstvo. O specifičnostima emigracija se malo zna, npr. o kojoj vrsti migracija se radi, starosna struktura, polna struktura. Prema obrazovnoj statistici u BPK je zabilježeno najmanje ispisa iz osnovnih i srednjih škola radi odlaska u inostranstvo u periodu 2014/2015 š.g. – 2017/2018 š.g. U navedenom periodu iz osnovnih i srednjih škola ispisano je ukupno 11 djece radi odlaska u inostranstvo.

Nešto pouzdaniji podaci su podaci o unutrašnjim migracijama.

Prema dostupnim podacima za petogodišnji period 2014-2018, saldo migracija BPK sa drugim kantonima, entitetom Republika Srpska i Brčko distriktom BiH je bio negativan za 103 osobe. Posmatrajući starosnu strukturu, samo je starosna grupa 0-14 imala pozitivan saldo, tj. uvećanje za 6 djece.

Tabela 8. Migracije po starosnim skupinama, kantoni, RS i BD

2014-2018	**0-14**	**15-49**	**50-64**	**65+**	**Ukupno**
Iseljen iz BPK u FBiH, RS i BD	100	908	298	249	1.555
Doseljeni u BPK iz FBiH, RS i BD	106	889	284	173	1.452
Saldo migracija	6	-19	-14	-76	-103

Izvor: Federalni zavod za statistiku. Napomena: migracija unutar kantona nisu uračunate, također izuzete su i migracije sa inostranstvom

Migracije po spolu nam ukazuju i na veći negativni saldo kod žena nego kod muškaraca. Od 2017. godine BPK bilježi istovremeno i porast odseljenih stanovnika kao i smanjenje doseljenog stanovništva, čime se negativan saldo iz godine u godinu uvećava. Uzimajući u obzir i smanjenje fertilne starosne grupe a onda i ženske populacije, pretpostavka je da će se natalitet u narednom periodu smanjivati.

Tabela 9. Migracije po spolu, kantoni, RS i BD

Godina	Broj stanovnika koji je napustio Kanton			Broj stanovnika koji je doselio u Kanton			Saldo migracija	
	Ukupno	Muško	Žensko	Ukupno	Muško	Žensko	Muško	Žensko
2014	378	177	201	386	212	174	35	-27
2015	342	146	196	369	191	178	45	-18
2016	443	224	219	369	183	186	-41	-33
2017	332	156	176	295	146	149	-10	-27
2018	365	171	194	257	130	127	-41	-67
2019	412	182	230	217	111	106	-71	-124
Ukupno							-83	-296

Izvor: Federalni zavod za statistiku. Napomena: migracije unutar kantona su uračunate, a izuzete su i migracije sa inostranstvom

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, općina Foča – Ustikolina bilježi oko stotinu iseljenika u skandinavske zemlje, Austriju i Njemačku, dok je općina Pale – Prača prijavila podatak o 65 iseljenika u zemljama zapadne Evrope, kao i SAD-a i Kanade. Za grad Goražde ne postoje pouzdane procjene o broju iseljenika u zemlje zapadne Evrope i SAD-a. Shodno navedenom, iseljenici manjim dijelom vrše doznake iz inostranstva, a zabilježene su investicije u ugostiteljstvu i trgovini, u ukupnom iznosu od 700.000 KM.

Na nivou BiH, Stranka dijaspore BiH (SDBiH) formirana je 2007. Godine, u Geteborgu, u Švedskoj. Osnivači stranke su članovi dijaspore iz BiH, koji su smatrali da ih političari u domovini ne zastupaju. Njihova platforma se sastoji od povećane zastupljenosti pripadnika dijaspore iz BiH u BiH, kao i građana BiH na građanskoj, a ne na etno-nacionalnoj osnovi. Oni žele da, kao politička stranka na vlasti, formalnije ojačaju odnos između dijaspore i domovine. Na osnivačkom skupu stranke u Geteborgu bilo je oko 120 ljudi koji su dali podršku ovoj stranci. Njeno vodstvo je, u to vrijeme, bilo bazirano u Švedskoj, uz jedan izuzetak. Do 2014. godine stranka je imala 146 kandidata na svim nivoima vlasti u BiH, osvojila je dva poslanička mjesta, jedno u Parlamentu Federacije i drugo na kantonalnom nivou u Goraždu.[6]

Tabela 10. Razvojni problemi i potrebe u vezi stanovništva

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
● Negativan migracijski saldo	● Osmisliti i provoditi mjere za poticanje zadržavanja stanovništva na području BPK (poticaji poslodavcima za zapošljavanje mladih, otvaranje novih radnih mjesta) i poboljšanja kvalitete života kako bi se spriječilo iseljavanje stanovništva (mjere stambene, zdravstvene, kulturne, okolišne, pronatalitetne politike, uskladiti privatni i poslovni život posebno porodice)
● Napuštanje sela i povećanje broja stanovnika u gradskom središtu (Goražde)	● Razvijati poticajnu politiku za zaustavljanje procesa deruralizacije i zadržavanja seoskog stanovništva, razvijati putnu infrastrukturu i komunikaciju sa gradskim središtem
● Negativan prirodni priraštaj	● Nastaviti provoditi mjere pronatalitetne politike, kreirati sadržaje za zadržavanje i privlačenje mladih porodica u BPK, razvijati politike okrenute ka porodici i usklađenju privatnog i porodičnog života

[6] Mapiranje dijaspore iz Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice

3 Privreda

3.1 Nivo razvijenosti kantona

Federalni zavod za programiranje razvoja (u daljnjem tekstu FZZPR) analizira razvijenost kantona u odnosu na nivo razvijenosti prosjeka FBiH i to iskazuje indeksom razvijenosti. Rang razvijenosti kantona se definira na osnovu pet pokazatelja, a to su: stepen zaposlenosti, stepen nezaposlenosti, broj učenika osnovnih i srednjih škola na hiljadu stanovnika, odsutno stanovništvo u odnosu na 1991. godinu i porezni prihodi po glavi stanovnika. Vrijednosti parametara razvijenosti po kantonima FBiH, prikazani su u tabeli u nastavku.

Tabela 11. Rang razvijenosti kantona FBiH prema pokazateljima indeksa razvojenosti za 2019. godinu

Rang	**Kantoni/županije**	**Prihod od poreza na dohodak pc 2019**	**Stupanj zaposlenosti 2019**	**Kretanje stanovništva 2013-2019**	**Udio starog stanovništva 2013-2019**	**Stupanj obrazovanja stanovništva 2019**	Indeks 2019	Rang	Grupa
1	Kanton Sarajevo	3,15	2,31	1,83	0,79	1,47	2,03	1	I
2	Hercegovačko neretvanska županija	1,36	1,19	0,73	0,55	1,46	1,10	2	II
3	**Bosansko-podrinjski kanton Goražde**	**1,29**	**1,78**	**0,55**	**0,32**	**1,17**	**1,07**	**3**	**II**
4	Zapadno hercegovačka županija	0,77	0,79	0,92	0,77	2,00	1,05	4	II
5	Zeničko-dobojski kanton	0,48	0,94	0,90	1,26	0,81	0,84	5	II
6	Tuzlanski kanton	0,53	0,85	0,98	1,03	0,78	0,81	6	II
7	Srednjobosanski kanton	0,20	0,63	0,84	1,30	0,73	0,68	7	II
8	Unsko-sanski kanton	0,04	0,00	0,82	1,52	0,00	0,40	8	III
9	Županija Posavska	0,15	0,15	0,01	0,61	0,59	0,28	9	III
10	Kanton 10	0,00	0,01	0,00	0,00	1,34	0,27	10	III

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima

BPK zauzima treće mjesto u FBiH po izračunu indeksa razvijenosti (1,07) tokom 2019. godine, a iza Kantona Sarajevo i Hercegovačko-neretvanskog kantona. BPK je, u odnosu na 2018. godine, porastao za 2 mjesta na rang listi po nivou razvijenosti u FBiH. Razvojni pokazatelji ukazuju na blagi rast ekonomskih aktivnosti, ali politička situacija, odsustvo strukturnih reformi i nedovoljan rast investicija i dalje sprječavaju brži ekonomski rast privrede FBiH, odnosno njenih kantona. Pokazatelji koji doprinose visokom pozicioniranju BPK na rang listi prema indeksu razvijenosti su, najvećim dijelom, prihodi od poreza na dohodak pc i stupanj zaposlenosti. Po izračunu indeksa razvijenosti FZZPR-a u 2019. godini na nivou jedinica lokalne samouprave, unutar BPK je najbolje rangiran grad Goražde, koji je na 11. mjestu na rang listi jedinica lokalne samouprave u FBiH, zatim općina Foča koja je na 67. mjestu, dok je općina Pale na 76. mjestu na rang listi u FBiH. Pokazatelji razvijenosti jedinica lokalne samouprave u BPK prikazani su u narednoj tabeli.

Tabela 12. Rang razvijenosti općina BPK u 2019. godini

	Grad/općina	Prihod od poreza na dohodak pc 2019	Stupanj zaposlenosti 2019	Kretanje stanovništva 2013-2019	Udio starog stanovništva 2013-2019	Stupanj obrazovanja stanovništva 2019	Indeks 2019	Rang	Grupa
1	Foča	0,54	0,52	0,65	0,55	0,64	0,58	67	V
2	Goražde	1,25	1,46	0,91	0,89	1,08	1,14	11	II
3	Pale	043	0,60	0.28	0,58	0,44	0,46	76	V

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Općine Foča i Pale u FBiH spadaju u izrazito nerazvijene općine. Općina Foča se popela za 6 mjesta na rang listi razvijenosti općina u FBiH, sa 73. na 67. mjesto. Rastu je najviše doprinijeo rast indikatora rasta prihoda od poreza na dohodak po stanovniku sa 0,42 u 2018. na 0,54 u 2019. godinu, odnosno, rast prihoda na dohodak za 29% (sa 86,7 u 2018. godini na 111,9 KM u 2019. godini).

Porezni prihodi u BPK, u periodu 2014-2019, imali su cikličan trend, a u 2019. godini iznosili su 4.409.019 KM, odnosno 213 KM pc, što je za 27 KM veći iznos od prosječnog iznosa poreznih prihoda pc u FBiH. Analizom kretanja ovog pokazatelja u periodu 2014-2019, utvrđeno je da je ovaj pokazatelj bio veći za 117,3% u 2019. godini u odnosu na 2014. godinu, dok je najveći iznos zabilježen u 2017. godini u iznosu od 215 KM (za 2 KM veći nego u 2019. godini).

Tabela 13. Kretanje poreznih prihoda u BPK u periodu 2014-2019. godine

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Porezni prihodi u hiljadama KM	3.177	2.765	4.348	5.021	4.693	4.904
Prihodi od poreza u KM pc	98	85	185	215	202	213

***Izvori**: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama*

Analiza poreznih prihoda pc po jedinicama lokalne samouprave u BPK, u posljednje tri godine, ukazuje da najveći iznos ovog pokazatelja ima grad Goražde, zatim Foća, dok najmanji iznos ima općina Pale, u kojoj se iznos poreznih prihoda u posljednje tri godine konstantno smanjivao. Grad Goražde ima iznos poreznih prihoda pc veći od prosjeka za FBiH, a u 2019. godini iznosio je 227 KM i bio je veći za 22,0%, dok ostale dvije općine u sastavu BPK imaju manji iznos ovog pokazatelja u odnosu na prosjek FBiH.

Tabela 14. Kretanje poreznih prihoda u BPK za grad i općine u periodu 2017-2019

	2017.		2018.		2019.	
Grad/općina	**Ukupno KM**	**PC u KM**	**Ukupno KM**	**PC u KM**	**Ukupno KM**	**PC u KM**
Foča	184.951	97	160.294	87	204.506	112
Goražde	4.736.9948	230	4.445.981	216	4.622.854	227
Pale	99.172	117	87.025	105	76.658	94
BPK	**5.021.071**	**215**	**4.693.299**	**202**	**4.904.019**	**213**
FBiH	**380.358.205**	**173**	**398.097.097**	**181**	**408.285.258**	**186**

***Izvor:** Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama*

Pri analiziranju poreznih prihoda, neophodno je imati u vidu i činjenicu da i u privredi BPK i dalje postoji značajan udio sive ekonomije, iako o tome ne postoje pouzdani podaci. Analizom podataka Porezne uprave FBiH, u periodu 2015 -2019, utvrđeno je da su u BPK, u okviru izvršenih 270 kontrola, evidentirana ukupno 3 slučaja rada bez dozvole te 16 neprijavljenih radnika. Također, evidentirano je 9 neistaliranih fiskalnih uređaja i 70 slučajeva neevidentiranja prometa.

Na osnovu utvrđenih prekršaja, izdato je 125 prekršajnih naloga u vrijednosti od 486.500 KM. U poređenju s ostalim kantonima, evidentno je da je u BPK zabilježen najmanji broj kontrola, te je potrebno intenzivirati inspekcijski nadzor u cilju smanjenja sive ekonomije.

Tabela 15. Rezultati rada Porezne uprave FBiH za period 2015-2019

KANTONI	Ukupan broj kontrola	Rad bez odobrenja	Broj neprijavljenih radnika	Neinstalirani fiskalni uređaj	Neevidentiranje prometa	PREDUZETE MJERE		
						Zapečaćeni objekti	Broj kontrola sa izdatim prekršajnim nalozima	Iznos prekršajnih naloga (KM)
Sarajevski	5.666	978	2.531	734	1.713	1.425	3.392	7.278.600
Tuzlanski	4.156	236	1.108	276	1.194	859	2.350	6.148.540
Zeničko-dobojski	3.241	495	1.289	159	899	506	1.647	4.943.170
Hercegovačko-neretvanski	3.130	361	821	325	889	639	1.588	3.831.950
Srednjobosanski	2.088	170	585	68	549	231	1.233	2.906.930
Unsko-sanski	1.818	125	391	86	610	298	1.096	2.550.272
Kanton 10	1.109	31	113	103	290	123	534	1.379.500
Zapadohrecegovački	1.078	63	192	63	248	151	689	1.364.560
Posavski	567	9	63	7	119	39	220	665.900
Bosansko-podrinjski	**270**	**3**	**16**	**9**	**70**	**15**	**125**	**486.500**
FBiH 2015-2019	**23.123**	**2.471**	**7.109**	**1.830**	**6.581**	**4.286**	**12.874**	**31.555.922**
Ukupno 2019	**6.927**	**423**	**1.546**	**329**	**1.794**	**971**	**3.441**	**8.183.760**

Izvor: *Izvještaj o radu porezne uprave Federacije BiH za 2019. godinu*

Međutim, u analizi trenutnih privrednih aktivnosti potrebno je istaći da je Pandemija COVID-19, koja je zadesila cijeli svijet načinila značajnu štetu svjetskoj ekonomiji u prvom kvartalu ove godine, što se nastavlja i dalje, a što ostvaruje negativan uticaj i na poslovne subjekte u BPK. Analiza podataka prikupljenih kroz anketiranje privrednih društava i obrta (ukupno 46 anektiranih) koje je realizovalo Ministarstvo privrede Vlade BPK, pokazala je da je, u periodu mart-april 2020. godine, otpušten 31 radnik, od jednog privrednog društva, te da je poslovanje privrednih društava, u poređenju sa prethodnom godinom, bilo negativno (u prosjeku 50,81%). Zbog neizvjesnosti daljeg scenarija situacije sa pandemijom, privredna društva nisu mogla dati pouzdane projekcije poslovanja u narednom periodu, tako da su očekivanja privrednika različita, od nastavka poslovanja, do potrebe zatvaranja usljed nastavka pandemije. Podaci o uticaju na izvozne aktivnosti i broj nezaposlenih u prvoj polovini 2020. godine su analizirani u narednim poglavljima. Zbog toga, neophodno redovno analizirati uticaje pandemije na privredne aktivnosti te planirati adekvatne mjere za podršku održivosti poslovanja privrednih subjekata.

3.2 Analiza uvoza i izvoza

BPK je, u periodu od 2014. do 2019. godine, konstantno ostvarivao pozitivan vanjskotrgovinski saldo, a u 2019. godini ostvareni izvoz je bio veći od uvoza za oko 93,6 miliona KM u odnosu na 2014. godinu, uz pokrivenost uvoza izvozom od 213,1%. Pri tome, na nivou FBiH ostvaruje se negativan vanjskotrgovinski saldo, koji je u 2019. godini imao samo 55,04% uvoza pokrivenog izvozom, a BPK je jedini od deset kantona koji je ostvario pozitivan saldo vanjskotrgovinske razmjene. Visoka pokrivenost uvoza izvozom roba i usluga je dijelom posljedica ne postojanja privrednih društava koja se bave uvozom roba široke potrošnje namjenjene krajnjoj prodaji registrovanih na prostoru BPK, već uglavnom snadbjevanje Kantona ovim robama vrše dijelovi pravnih lica registrovani van područja BPK.

Izvoz u 2019. godini je bio veći za 29,6% u odnosu na 2014. godinu, dok je uvoz u istom periodu smanjen za 17,9%.

Slika 4. Izvoz i uvoz u BPK Goražde u periodu 2014 - 2019

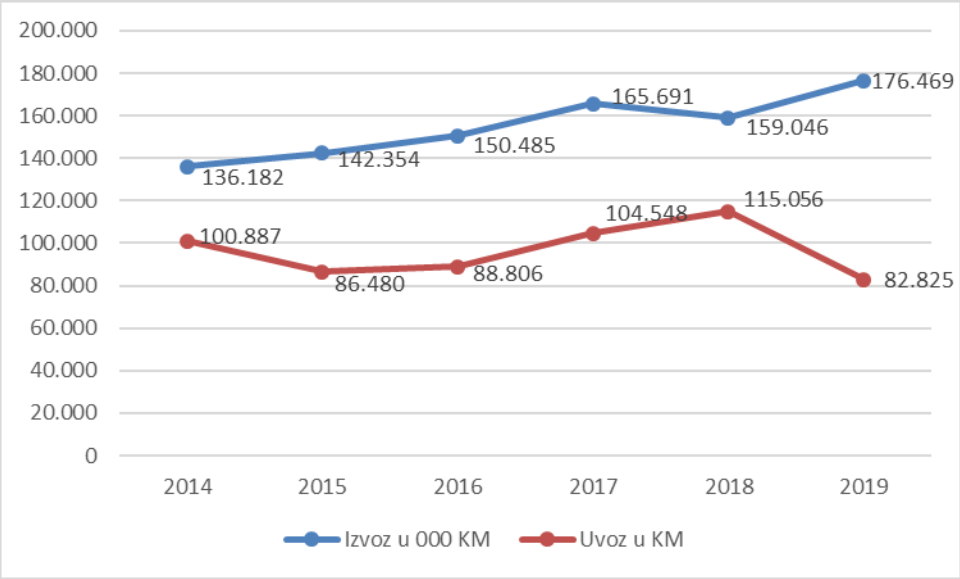

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Međutim, ukoliko posmatrano uvoz i izvoz u prvoj polovini 2020. godine, može se zaključiti da je pandemija COVID-19 imala negativan uticaj na vanjskotrgovinske aktivnosti, tako da je na područje BPK, u periodu 01.01.-30.06.2020. godine, uvezeno roba i usluga u vrijednosti od 46.441.000 KM , što je u odnosu na isti period predhodne godine manje za 3.912.000 KM ili 7,77 % , dok je izvezeno roba u vrijednosti od 77.191.000 KM , što je u odnosu na isti period predhodne godine manje za 3.643.000 KM ili 12,12 % manje. Pokrivenost uvoza roba izvozom u posmatranom periodu iznosila je 166,21 %, što je u odnosu na isti period predhodne godine kada je pokrivenost iznosila 174,44 % manje za 8,23%.

Izvoz po glavi stanovnika u 2019. godini u BPK Goražde je iznosio 7.659 KM, što je za 120,1% više od prosjeka za FBiH (3.479 KM), dok je uvoz po glavi stanovnika iznosio 3.595 KM, što je za 43,1% manje od prosjeka za FBiH (6.322 KM). Udio izvoza koji ostvaruju tri općine sa područja BPK u ukupnom izvozu FBiH u 2019. godini je 2,3%, dok je udio uvoza koji ostvaruje BPK u ukupnom uvozu FBiH 0,6%.

Povećanje izvoza u BPK u 2019. godini zabilježeno je u gradu Goražde za 11,6% u odnosu na 2018. godinu, te za 32,4% u odnosu na 2014. godinu. S druge strane, značajno smanjenje izvoza zabilježeno je u općini Foča, posebno u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu, dok je uvoz u tom period u općini Foča rastao, što je dovelo do negativnog salda razmjene u ovoj općini za 2019. godinu. Pokazatelji vanjskotrgovinske razmjene po općinama prikazani su u narednoj tabeli.

Tabela 16. Saldo vanskotrgovinskog bilansa u BPK u 2014., 2018. i 2019. godini

	Izvoz (000 KM)			Uvoz (000 KM)			Saldo (000 KM)		
	2014.	**... 2018.**	**2019.**	**2014.**	**... 2018.**	**2019.**	**2014.**	**... 2018.**	**2019.**
Foča	2.965	962	81	872	501	576	2.093	461	-494
Goražde	133.193	158.084	176.388	99.999	114.527	82.216	33.194	43.556	94.172
Pale	24	0	0	16	37,8	33	8	-28	-32
BPK	**136.182**	**159.046**	**176.469**	**100.887**	**115.056**	**82.825**	**35.295**	**43.989**	**93.644**

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Najviše vanjskotrgovinske razmjene u BPK se ostvaruje u prerađivačkoj industriji, i to izvoza 98,1% a uvoza 98,9%. Prema tome, radi se o uvozu za potrebe izvozne industrije.
Najveći izvoznici, koji su ujedno i uvoznici, na području BPK su:

- „Emka-Bekto“ d.o.o. Goražde – proizvodnja alata za brizganje plastike, obojenih metala, kombinacije plastike i metala i plastičnih i livenih dijelova;
- „Emka Bosnia“ d.o.o. Goražde - proizvodnja alata za brizganje plastike i obojenih metala, kao i proizvoda od metala i plastike, odnosno kombinacije metal-plastika;
- „Ginex“ d.d. Goražde – proizvodnja hemikalija, pripalnih i inicirajućih sredstava za vojnu i civilnu upotrebu;
- „Pobjeda-Rudet“ d.d. Goražde – proizvodnja električnih detonatora;
- „Pobjeda-technology“ d.d. Goražde - proizvodnja start, sportske i industrijske municije, pištoljske municije i municije sa gumenim zrnom;
- „Prevent-Safety“ d.o.o. Goražde – proizvodnja zaštitnih rukavica i zaštitnih odijela;
- „Tvornica alata Goražde“ d.d. Goražde – proizvodnja alata i dijelova za mašinogradnju;
- „ Bosanska fabrika alata“ d.o.o. Goražde - proizvodnja proizvoda od metala;
  itd.

Početkom drugog polugodišta 2019. godine, izvoz koji je ostvarilo privredno društvo Prevent Safety d.o.o. Vitkovići, evidentiran je u BPK Goražde. Druga dva privredna društva iz Prevent grupacije (Prevent Goražde i Prevent components) svoj izvoz još uvijek evidentiraju i obavljaju preko centrale izvan BPK, te se njihov izvoz ne evidentira u BPK.

U nastavku su predstavljeni detaljniji rezultati analize izvoza i uvoza po sektorima.

Analiza izvoza po sektorima u BPK-a Goražde pokazuje da u 2019. godini najveće učešće u ukupnom izvozu ima sektor raznih gotovih proizvoda od 42,3%, koji je povećan za 179,3% u odnosu na 2014. godinu, dok je u 2014. godini najveći udio imao sektor proizvoda razvrstanih po materijalu od 36,6%, čiji je izvoz smanjen za 32,8% u 2019. godini. To ukazuje na pozitivan trend strukture izvoza, jer se povećanjem izvoza gotovih proizvoda stvara dodana vrijednost. Pored toga, u 2019. godini u odnosu na 2014. godini, izvoz je značajno porastao u sektoru hemijskih proizvoda za 101,8%.

Tabela 17. Izvoz BPK Goražde po sektorima u periodu 2014-2019

	Izvoz (000KM)					
	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
UKUPNO	**136.183**	**142.354**	**150.485**	**165.691**	**159.046**	**176.469**
Hrana i žive životinje	-	-	-	-	52	**301**
Pića i duhan	-	79	-	-	-	**-**
Sirove materije, nejestive osim goriva	6.451	7.533	3.086	5.521	4.993	**4.617**
Mineralna goriva, maziva i srodni proizvodi	-	-	-	1	-	**-**
Masti i ulja životinjskog i bilj. por.	-	-	-	-	-	**-**
Hemijski proizvodi	17.604	24.127	31.575	32.787	33.969	**35.518**
Proizvodi razvrstani po materijalu	49.892	49.974	47.913	47.882	41.631	**33.511**
Mašine i transportna sredstva	35.404	34.001	33.926	28.537	21.741	**27.590**
Razni gotovi proizvodi	26.832	26.640	33.985	50.963	56.660	**74.932**
Proizvodi transakcije d.n.	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Analiza uvoza po sektorima u BPK-a Goražde, u 2019. godini, pokazuje da najveće učešće u ostvarenom uvozu ima sektor proizvoda razvrstanih po materijalu[7] (59,8,0%), te sektor hemijskih proizvoda sa 19,1% u kojem je ostvaren najveći rast uvoza u odnosu na 2014. godinu i to za 30,1%, s tim da je u odnosu na 2018. godinu uvoz ovih proizvoda smanjen za 2,6%. Pored toga, u BPK uvoz mašina i transportnih sredstava čini 12,1%, dok uvoz raznih gotovih proizvoda čini 7,4%.

Tabela 18. Uvoz BPK Goražde po sektorima u periodu 2014-2019

	Uvoz (000KM)					
	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
UKUPNO	**100.888**	**86.480**	**88.807**	**104.548**	**115.056**	**82.825**
Hrana i žive životinje	928	941	518	1.038	789	**911**
Pića i duhan	-	-	-	-	-	**9**
Sirove materije, nejestive osim goriva	322	366	294	344	500	**372**
Mineralna goriva, maziva i srodni proizvodi	56	65	56	38	26	**17**
Masti i ulja životinjskog i bilj. por.	-	-	-	-	-	**-**
Hemijski proizvodi	12.137	11.598	11.839	15.263	16.273	**15.852**
Proizvodi razvrstani po materijalu	55.898	57.053	55.318	66.992	67.999	**49.552**
Mašine i transportna sredstva	23.573	9.216	13.723	13.815	21.230	**10.006**
Razni gotovi proizvodi	7.974	7.221	7.059	7.058	8.239	**6.106**
Proizvodi transakcije d.n.	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama.

U 2019. godine, najveći udio izvoza BPK ima izvoz u Njemačku i to 34,1%, a koji je smanjen u odnosu na 2018. godinu kada je iznosio 38,4%. Istovremeno, u BPK je ostvareno najviše uvoza iz Njemačke i to 46,5% u 2019. godini, a koji je smanjen u odnosu na 2018. godinu kada je iznosio 43,9%. Uvoz je značajno smanjen iz Austrije u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu (za 40,7%), dok je izvoz u Austriju u istom periodu porastao za 81,1%. U narednoj tabeli je prikazan izvoz i uvoz po zemljama.

Tabela 19. Izvoz i uvoz BPK Goražde po zemljama u periodu 2018-2019

	Izvoz (000 KM)			Uvoz (000 KM)	
	2018	**2019**		**2018**	**2019**
UKUPNO	**159.046**	**176.469**	**UKUPNO**	**115.056**	**82.825**
Njemačka	61.470	60.131	Njemačka	50.551	**38.514**
Austrija	25.297	45.806	Austrija	13.086	**7.760**
Srbija	12.273	13.840	Češka	11.038	**7.452**
Turska	21.290	13.238	Italija	9.921	**7.183**
SAD	2.549	5.075	Srbija	6.610	**5.454**
Poljska	500	2.939	Turska	1.796	**2.420**
Grčka	2.616	2.753	Kina	2.450	**2.011**
Češka	3.455	2.702	Slovenija	1.501	**1.409**
Rumunija	3.053	2.053	Nizozemska	1.555	**1.193**
Bugarska	1.273	1.902	Japan	636	**1.173**
Ostale zemlje	**25.270**	**26.030**	**Ostale zemlje**	**15.912**	**8.256**

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama 2019.

[7] (obojeni metali, plastika, željezo i čelik, tkanina, itd.)

U prvoj polovini 2020. godine, smanjen je broj država iz koje se vrši uvoz i u koje se vrši izvoz, tako da su u BPK robe i usluge uvezene iz 33 države svijeta, a izvezene u 47 država svijeta, a što je po posljedica krize uzrokovane korona virusom, zbog nemogućnosti isporuke roba kupcima van područja EU i zemalja CEFETE i EFTE koja se uglavnom isporučuju putem avio prevoza.

Za očekivati je ukoliko se nastavi kriza izazvana korona virusom u narednom periodu dalji pad izvoza i uvoza roba i usluga na područje BPK, što će imati za posljedicu neminovno smanjenje broja zaposlenih radnika, smanjenje poslovne aktivnosti, a kao krajnja negativna posljedica biće pad vitalnih ekonomskih pokazatelja uspješnosti poslovanja, zbog čega je potrebno posebnu pažnju posvetiti programima za podršku privredi.

3.3 Poslovni subjekti i investicije

3.3.1 Poslovni subjekti

BPK je, u 2019. godini, imao ukupno 1.476 registrovanih poslovnih subjekata, a od kojih je pravnih lica 573, poslovnih jedinica u sastavu pravnih lica 438 i obrtnika 465. Na 1000 stanovnika u BPK dolazi 64,1 preduzeća, što je za 1,6 manje od prosjeka za FBiH. U odnosu na ostale kantone u FBiH, u BPK je najmanji broj pravnih lica (0,9% u odnosu na ukupan broj pravnih lica u FBiH), kao i najmanji broj obrta (0,9% u odnosu na kupan broj obrtnika u FBiH).

U periodu 2014-2019, broj poslovnih subjekata u BPK povećan je za 5,7%, odnosno za 80 poslovnih subjekata.

Slika 5. Broj privrednih subjekata u BPK u periodu 2014 - 2019

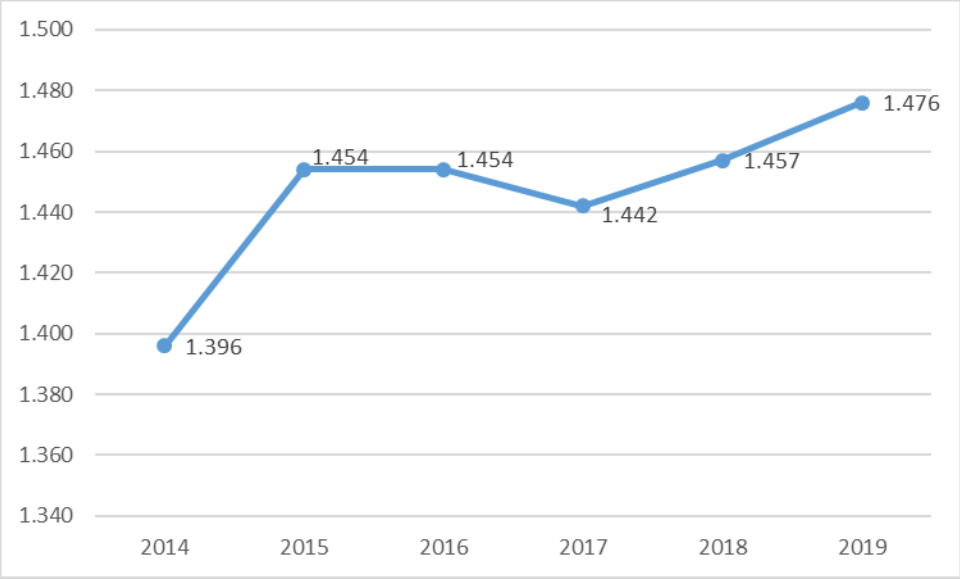

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Najveći broj poslovnih subjekata je registrovan u gradu Goražde (1.277), dok je broj subjekata na hiljadu stanovnika u ovom gradu najmanji (62,6), u odnosu na druge dvije općine BPK, a najveći broj subjekata na hiljadu stanovnika ima općina Pale Prača i to 95,8, jer ova općina ima najmanji broj stanovnika na području ovog kantona, dok općina Foča ima 66,2 poslovna subjekta na hiljadu stanovnika.

Najviše pravnih lica u 2019. godini je registrovano u djelatnostima:

- ostale uslužne djelatnosti (192 ili 33,5%),

- trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala (98 ili 17,1%), te
- prerađivačka industrija (60 ili 10,5%).

Najviše jedinica u sastavu je registrovano u djelatnostima:
- trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala (150 ili 34,2%),
- ostale uslužne djelatnosti (76 ili 17,3%), te
- prijevoz i skladištenje (30 ili 6,8%).

Detaljan pregled registrovanih poslovnih subjekata prema područjima klasifikacije djelatnosti, prikazan je u narednoj tabeli.

Tabela 20. Registrovani poslovni subjekti prema područjima KD 2010 u BPK

		2015			2019		
		Pravne osobe	**Jedinice u sastavu**	**Obrt**	**Pravne osobe**	**Jedinice u sastavu**	**Obrt**
	UKUPNO:	**529**	**429**	**496**	**573**	**438**	**465**
A	Poljoprivreda,šumarstvo i ribarstvo	12	3	95	18	4	96
B	Vađenje ruda i kamena	-	-	-	-	-	-
C	Prerađivačka industrija	59	22	54	60	24	49
D	Proizvodnja i snabdjevanje/opskrba el. energijom, plinom, paromi klimatizacija	-	4	-	1	4	1
E	Snabdijevanje/opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnost sanacije okoliša	5	1	-	7	2	-
F	Građevinarstvo	18	7	9	12	5	7
G	Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla	92	149	111	98	150	81
H	Prijevoz i skladištenje	16	27	75	18	25	69
I	Djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)	16	22	79	16	19	89
J	Informacije i komunikacije	8	3	2	8	3	3
K	Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	1	28	-	1	30	-
L	Poslovanje nekretninama	-	1	-	-	1	-
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	14	8	15	18	9	11
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	6	4	4	6	6	-
O	Javna uprava i odbrana;obavezno socijalno osiguranje	32	19	-	32	23	-
P	Obrazovanje	21	10	-	22	10	2
Q	Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	19	9	5	28	10	6
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	36	40	1	36	37	2
S	Ostale uslužne djelatnosti	174	72	46	192	76	49
T	Djelatnosti domaćinstva kao poslodavca; djelatnosti domaćinstva koja proizvode različita dobra i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe	-	-	-	-	-	-
U	Djelatnosti vanteritorijalnih organizacija i organa	-	-	-	-	-	-

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Potrebno je naglasiti da nema provjerenih podataka o tome koji od registrovanih subjekata su i aktivni, s obzirom na to da je procedura gašenja firmi opterećena birokratskim zahtjevima i procedurama koje dugo traju, zbog čega se poduzetnici često ne odlučuju odmah na brisanje privrednog subjekta iz registra.

U okviru analize poslovnih subjekata, potrebno je ukazati na negativne utjecaje na poslovne aktivnosti koje su uzrokovane pandemijom virusa Covid-19. Izazovi sa kojima se susreću privredni subjekti, vezane su za pripremu i realizaciju planova i programa održavanja poslovnih aktivnosti, imajući u vidu smanjenje obima poslovanja, negativne utjecaje na vanjskotrgovinsko poslovanje, gubitak dijelova tržišta zbog smanjenja obima rada poslovnih partnera, rizike za radnu snagu i sl. Vlada BPK je uložila u proteklom periodu pandemije Covid-19 niz mjera za pomoć privrednim subjektima. Na sjednici Vlade BPK, održanoj 02.04.2020. godine, imenovano je Koordinaciono tijelo sa zadatkom praćenja stanja u privredi nakon pandemije izazvane Corona virusom. Poduzete su sljedeće aktivnosti za finansijsku podršku privredi:

- 14.04.2020. godine, rad na izradi „Programa podrške razvoju poduzetništva i obrt za 2020.godinu“, u budžetu planirano 80.000, KM, a potrošeno ukupno 36.490,00 KM za pola martovske plate;
- 05.06.2020. godine, rad na izradi „Programa za ublažavanje negativnih posljedica uzrokovanih stanjem nesreće“ sa ekonomskog koda 614500-Subvencije poduzetnistvu i obrtu, privatnim preduzećima i poduzetnicima COVID-Zakon o ublažavanju posljedica pandemije, utvrđenih u budžetu Vlade BPK Goražde, ukupan iznos 300.000 KM; te
- 08.06.2020. godine, objavljen Javni poziv za dodjelu budžetskih sredstava za subvencioniranje plaća za mjesec april privrednim subjektima kojima je bio zabranjen rad naredbama štabova civilne zaštitu; donešena je Odluka o odobravanju novčanih sredstava za 17 privrednih društava, odnosno 86 radnika za mjesec april 2020.godine, a isplaćeno je 34.916,00 KM, te donešena je I Odluka o odobravanju novčanih sredstava za 112 korisnika-obrta odnosno 198 radnika za mjesec april 2020. godine, a isplaćeno je: 80.388,00 KM;
- 02.07.2020. godine objavljen je Javni poziv za dodjelu budžetskih sredstava za subvencioniranje plaća za mjesec maj privrednim subjektima kojima je bio zabranjen rad naredbama štabova civilne zaštitu, donešena je Odluka o odobravanju novčanih sredstava u iznosu od 24.766,00 KM za mjesec maj 2020. godine za 17 privrednih društava, odnosno 61 radnika; te donešena je Odluka o odobravanju novčanih sredstava u iznosu od 78.362,00 KM za mjesec maj 2020. godine za 114 korisnika-obrta za 193 radnika.

3.3.2 Preduzeća

Prema prikupljenim podacima iz LRC BIS baze podataka o preduzećima sa područja BPK, u trogodišnjem periodu (2017-2019), na osnovu pokazatelja preduzeća iz uzorka, koja su obuhvaćena u BIS bazi, ukupni prihodi od prodaje u periodu 2017-2019 su imali trend rasta, a u 2019. godini u odnosu na 2017. godinu su bili veći za 14,5%. Također, broj preduzeća u obuhvaćenom uzorku je povećan sa 182 na 190 preduzeća. Od ukupno ostvarenih prihoda preduzeća iz uzorka, 31,7% se odnosi na prihode od izvoza. U istom periodu, operativna dobit povećana je za 117,9%.

Ovi podaci ukazuju na rast ukupne gospodarske aktivnosti na području BPK.

Tabela 21. Prihodi od prodaje poduzeća na području BPK, 2017-2019

	2017.	2018.	2019.
Broj preduzeća	182	185	**190**
Prihodi od prodaje	276,595,449	279,824,287	**316,841,938**
Poslovni od izvoza	113,075,727	110,215,033	**100,603,990**
Operativna neto dobit	**13,525,954**	**27,852,327**	**29,476,246**

Izvor: LRC, BIS, Profil industrije BPK, 2020.

U strukturi obuhvaćenih preduzeća, u 2019. godini, 67,9% čine preduzeća sa prihodima do 500.000 KM (čiji je broj veći za 5 preduzeća u odnosu na 2017. godinu), 27,4% čine preduzeća sa prihodima do 5.000.000 KM (čiji

je broj povećan za 2 u odnosu na 2017. godinu), te 6,3% čine preduzeća sa prihodima preko 5.000.0000. KM (čiji se broj nije značajno mijenjao, odnosno povećan je za 1 preduzeće u uzorku).

Tabela 22. Struktura preduzeća po visini prihoda na području BPK, u peirodu 2017-2019

	2017.	2018.	2019.
Prihodi do 500.000 KM	121	119	**126**
Prihodi do 5.000.000 KM	50	54	**52**
Prihodi preko 5.000.0000. KM	11	12	**12**
Ukupno poduzeća	**182**	**185**	**190**

Izvor: LRC, BIS, Profil industrije BPK, 2020.

Rast poslovanja i prihoda od prodaje omogućio je investicije u postrojenja i opremu, a analizom podataka iz BIS sistema, vrijednost postojenja i opreme u privrednim subjektima u posljednje tri godine je porasla za 31,5%.

Tabela 23. Vrijednost postojenja i opreme poduzeća na području BPK 2017-2019

	2017.	2018.	2019.
Broj poduzeća	182	185	**190**
Postrojenja i opreme	**66,388,674**	**79,747,182**	**87,285,652**

Izvor: LRC, BIS, Profil industrije BPK, 2020.

U narednoj tabeli prikazano je deset najuspješnijih kompanija po ostvarenim prihodima iz osnovne djelatnosti u 2019. godini.

Tabela 24. Najuspješnijih 10 kompanija po prihodima iz osnovne djelatnosti BPK u 2019. godini

	Naziv kompanije	Prihod		
		2017	2018	2019
1	EMKA Bosnia d.o.o. Goražde	15,684,279	17,648,792	64,556,492
2	UNIS GINEX d.d. Goražde	39,993,653	35,680,669	32,417,932
3	POBJEDA-RUDET D.D. GORAŽDE	15,668,851	20,860,066	21,156,106
4	Emka Bekto d.o.o. Goražde	39,266,818	30,874,241	19,297,327
5	Pobjeda Technology Goražde d.d. Goražde	20,406,562	17,462,268	17,714,769
6	PREVENT COMPONENTS d.o.o. Goražde	9,638,806	15,082,525	14,780,679
7	PREVENT GORAŽDE d.o.o. Goražde	16,082,871	17,008,511	12,943,195
8	OKAC d.o.o. Goražde	5,754,478	5,058,154	8,295,913
9	LEPENICA COMPANY d.o.o. Goražde	6,637,943	6,204,106	7,271,444
10	PREVENT SAFETY d.o.o. Goražde	5,471,301	5,978,681	5,967,372

Izvor: LRC, BIS, Profil industrije BPK, 2020.

Ovi podaci ukazuju na rast ukupne privredne aktivnosti na području BPK. Pored rasta vlastitih sredstava preduzeća, potrebno je ukazati da je porasla i kreditna zaduženost preduzeća, kako po osnovu kratkoročnih tako i dugoročnih kredita. Međutim, u 2019. godini udio tuđih izvora sredstava je iznosio 52,9% i manji je u odnosu na 2017. godinu kada je iznosio 54,0%, što ukazuje da su vlastita sredstva imala veći rast.

Tabela 25. Kreditna zaduženja poduzeća na području BPK, 2017-2019

	2017.	2018.	2019.
Kratkoročni krediti	5,249,667	36,871,957	**36,646,346**
Tekući dio dugoročnih kredita	2,045,862	2,915,434	**4,087,865**
% tuđih izvora sredstava	**54,0%**	**55,2%**	**52,9%**

Izvor: LRC, BIS, Profil industrije Bosansko-podrinjskog kantona, 2020.

U cilju daljeg jačanja konkurentnosti preduzeća, potrebni su programi i projekti usmjereni na jačanje konkurentnosti preduzeća, mjere unapređenja poslovnog okruženja i otklanjanje barijera u poslovanju, te mjere usmjerene na jačanje inovativnosti, povećanje izvoza i pristupa tržištu, te olakšanom pristupu kapitala za preduzeća.

3.3.3 Obrti

U periodu 2014-2019, u BPK je zabilježen cikličan trend broja obrtnika, a broj obrtnika u 2019. godini je veći za 7,4% u odnosu na 2014. godinu, s tim da je, u periodu 2015-2017, bio prisutan trend smanjenja broja obrta, dok je u periodu 2017-2019, odnosno u posljednje tri godine zabilježen trend rasta.

Slika 6. Broj obrta u BPK u periodu 2014 - 2019

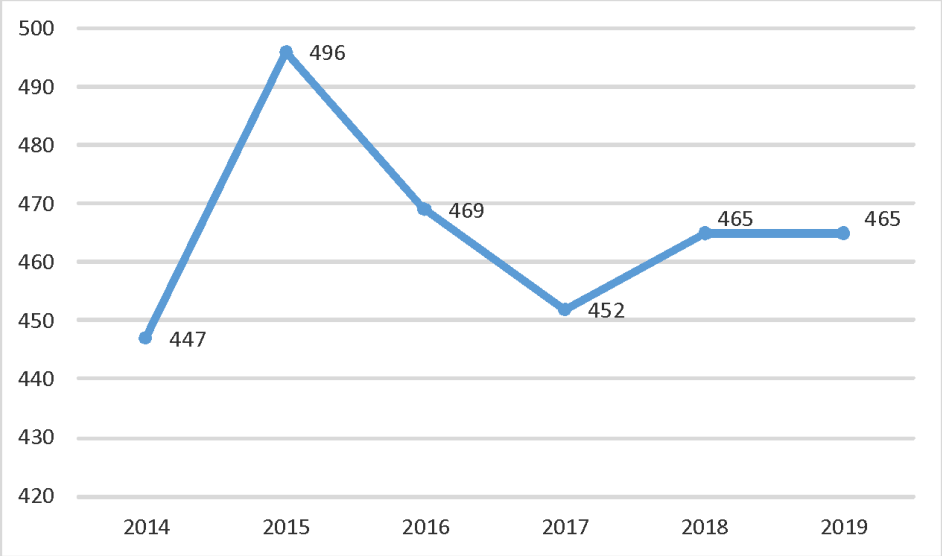

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Posmatrano po jedinicama lokalne samouprave, najveći broj obrta ima grad Goražde (414) i općina Foča (41), a broj obrta je porastao u 2019. godini u odnosu na 2014. godinu, i to u Goraždu za 15 obrta, u Foči za 8 obrta, dok je u općini Pale broj obrta u 2019. godini iznosio 10 i smanjen je u odnosu na 2014. godinu za 5 obrta.

Najviše obrta je registrovano u djelatnostima:

- poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (96 ili 20,6%),
- hotelijerstvo i ugostiteljstvo (89 ili 19,1%),
- trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala (81 ili 17,4%).

Slika 7. Broj obrta u BPK u periodu 2014 - 2019

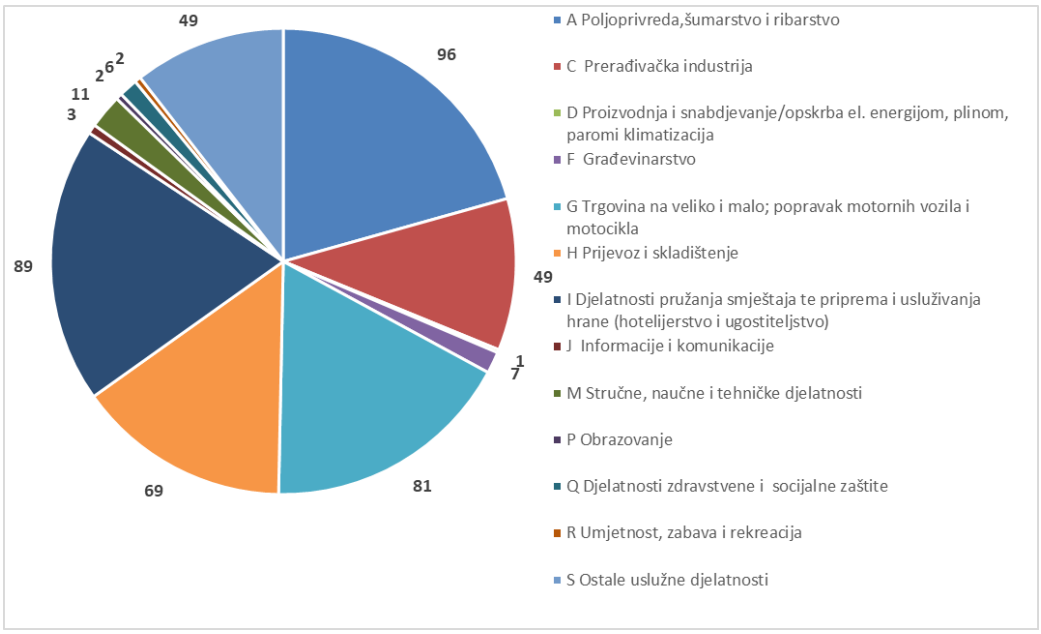

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

3.3.4 Investicije

Ostvarene investicije u nova stalna sredstva po namjeni ulaganja i tehničkoj strukturi (princip čistih djelatnosti) odnose se na investiranje na teritoriji BPK i u djelatnostima kojima su investicije stvarno namijenjene, bez obzira na to u kojoj djelatnosti je registrovan investitor i gdje mu se nalazi sjedište. U periodu 2014-2018, najveći iznos investicija je ostvaren u 2014. godini i iznosio je oko 3,9 miliona KM, dok je najmanji iznos ostvaren u 2017. godini u iznosi od 2,7 miliona KM), a u 2018. godini iznos investicija je povećan i iznosio je oko 3,7 miliona KM.

Slika 8. Ukupne ostvarene investicije u nova stalna sredstva u BPK, u periodu 2014-2018, u 000 KM

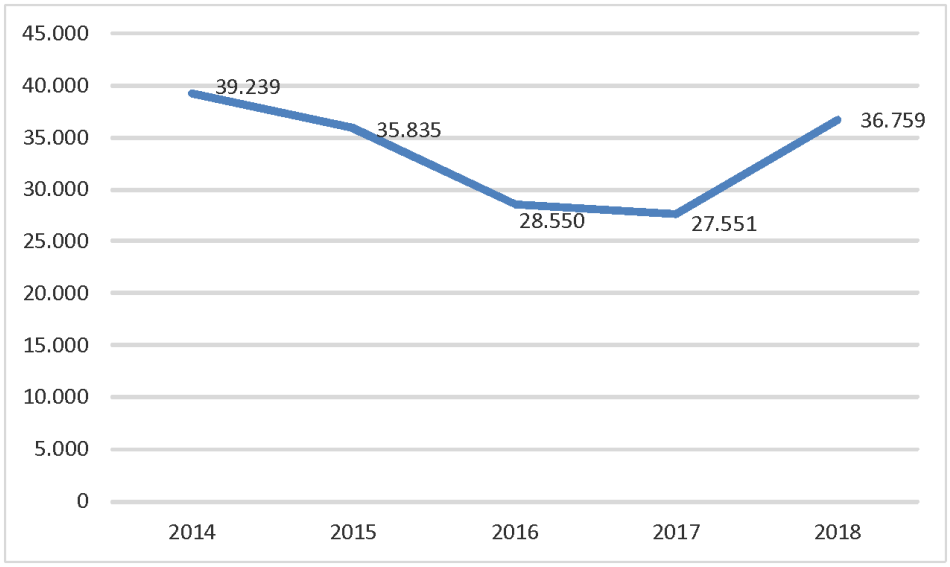

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

U strukturi ukupnih ostvarenih investicija, investicije u strojeve, investicije u opremu i transportna sredstva su imale udio od 76,9%, a investicije u građevinske objekte i prostore imale su udio od 21,5%, dok su ostale investicije imale udio od 1,6%. Najviše ostvarenih investicija u BPK, u 2018. godini, izvršeno je u sektorima:

prerađivačka industrija (25,6 mil. KM ili 69,6%), građevinarstvo (2,5 mil. KM ili 6,8%), te snabdijevanje vodom, uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša (2,0 mil. KM ili 5,3%). Poljoprivredna gazdinstva ostvarila su investicije u nova stalna sredstva u iznosu od 70.000 KM, sa vrlo malim udjelom u ukupnim investicijama od 0,2%.

Tabela 25. Ostvarene investicije u nova stalna sredstva po namjeni ulaganja i tehničkoj strukturi, princip čistih djelatnosti u BPK, u periodu 2014-2018, u 000 KM

	Ukupno	Građevinski objekti i prostori	Strojevi, oprema i transportna sredstva	Ostalo			
				Ukupno	Biološka sredstva	Proizvodi intelekt. vlasništva	Troškovi prijenosa vlasništva
2014	39.239	12.322	26.016	901	270	603	27
2015	35.835	17.224	17.926	685	447	230	7
2016	28.550	10.182	17.739	629	237	384	7
2017	27.551	11.746	15.162	643	101	483	59
2018	36.759	7.916	28.260	583	217	358	8

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

3.3.5 Poslovne zone

Na području grada Goražde ukupno industrijsko zemljište poslovnih zona iznosi 985.839 m2. Najveća površina industrijskog zemljišta u BPK je na području grada Goražde.

Tabela 26. Raspoloživost industrijskog zemljišta za poslovne zone u BPK

Kategorija zemljišta	Površina
Industrijska zona „Pobjeda“	501.937 m2
Industrijska zona „Vitkovići“	236.123 m2
Industrijska zona Bekto Goražde	45.061 m2
Industrijska zona Splavište (Trgosirovina, Fortex, Inžinjering, As-company)	72.975 m2
Eventualna industrijska zona „Haldište“	129.743 m2
Ukupno	**985.839 m2**

Izvor: Vlada BPK, 2020

Grad Goražde je planirao raditi intenzivno na proširenju postojećih te izgradnji novih poslovnih zona. Potrebno je analizirati potencijale i nedostatke industrijske zone Haldište.

Trenutno, u poslovnim zonama BPK, najveći broj poslovnih subjekata smješten je u poslovnim zonama u gradu Goražde, i to kako slijedi:

Industrijska zona Pobjeda :

1. Unis „ Ginex „ d.d. Goražde
2. Pobjeda rudet d.d. Goražde
3. Pobjeda-technology d.d. Goražde
4. Tvornica alata Goražde d.d. Goražde
5. Bosanska tvornica alata Goražde d.o.o. Goražde
6. Pobjeda sigurnost d.o.o. Goražde

Industrijska zona Vitkovići :

1. Prevent Goražde d.o.o. Goražde
2. Prevent safety d.o.o. Goražde
3. Prevent components d.o.o. Goražde
4. Emka-Bosnia d.o.o. Goražde
5. TZS Export import d.o.o. Goražde
6. TZS OIL d.o.o. Goražde
7. AC Unity d.o.o. Goražde
8. Janjina d.o.o Goražde
9. JKP 6 Mart – Fabrika vode d.o.o. Goražde

Industrijska zona Bekto :

1. Emka Bekto d.o.o. Goražde
2. Ebi d.o.o. Goražde
3. BSI d.o.o. Goražde
4. DTS Šped d.o.o. Podružnica Goražde
5. "MPI Mlin" d.d. Ustikolina - P.J. – Pekara
6. J.P. "Veterinarska stanica Goražde"
7. J.P. "Bosansko-podrinjske šume" d.o.o.

Na području općine Foča, formirane su četiri poduzetničko-zanatske i poljoprivredne industrijske zone, i to:

- Poslovna zona „Mlin“ u Ustikolini, površina zone je 25.049 m2, a trenutno se nalaze objekti Mlina i Hladnjače i postojeći neperspektivni vojni objekti;
- Poslovna zona „Njuhe“ u Ustikolini, površina 8.272 m2 (firma Fekry 5.693 m2 , Općina 930 m2, privatno 1.649 m2), a u zoni je smještena firma Fekry koja je u stečaju, dok je ostali dio zone planiran za benzinsku stanicu;
- Poslovna zona „Vrbnički potok“ u Ustikolini, površina zone je 176.462 m2 kompletno zemljište se vodi na Saveznom sekretarijatu za NO Beograd i proglašeno je neperspektivnom vojnom imovinom (koje zakonski treba preuzeti i uknjižiti na Općinu Foča), a na ovoj lokaciji se trenutno nalazi Odjeljene Kazneno popravnog zavoda Sarajevo, poluotvorenog tipa.
- Poduzetničko-poljoprivredna zona „Cvilin“, površina zone je 174.926 m2 (općinsko zemljište 146.968 m2 i zemljište s privatnim vlasništvom 27.958 m2), a općinsko zemljište je u skladu sa Zakonom o poljoprivrednom zemljištu, dato u zakup na period od 20 godina.

Općina Pale ima planove u pogledu osnivanje poslovne zone „Vinčica“. Za ovu poslovni zonu potrebno je konačno rješiti namjenu i vlasništvo s Ministarstvom odbrana BiH. Ukoliko se dodjeli na trajno korištenje Općini Pale plan je da se taj prostor pretvori u industrijsku zonu, a ukoliko se ne dodijeli Općini altrenativa je da se od Ministarstva odbrane BiH preuzmu prostor i objekti pod određenim uslovima. Postoji Odluka Vlade Federacije BiH o davanju na privremeno korištenje bivše kasarne "Hrenovica" općini Pale od 13.09.2018. godine. Poslovna zona «Vinčica-Pračanka» u općini Pale, nalazi se između naselja Donja Vinča i Turkovići (u neposrednoj blizini entitetske granice) - površine 14.96 ha, za nju postoji inicijativa u izradi urbanističkog plana.

3.3.6 Institucije za podršku poslovanju

Usluge koje jedinice lokalne samouprave e u BPK pružaju biznisima, u skladu sa svojim nadležnostima, odnose se na sljedeće:

- registracija samostalnih djelatnosti,
- izdavanje upotrebnih i građevinskih dozvola,
- procjena uslova minimalne tehničke opremljenosti poslovnih prostora,
- pružanje pomoći oko registracije i započinjanja poslovnih aktivnosti,
- pružanje pomoći oko iznalaženja izvora finansijskih sredstava,
- pružanje komunalnih usluga i infrastrukturnih usluga,
- privlačenje investitora, te
- ostale usluge informisanja, konsultacija, obuke itd.

Organizacije koje pružaju usluge vezane za podršku poslovanim subjetima na području BPK su navedene u nastavku.

Razvojna agencija

Na području BPK djeluje SERDA - Regionalna razvojna agencija za makroregiju Sarajevo, čijim su se osnivačima pridružile općine Goražde, Foča-Ustikolina i Pale-Prača. Glavni sektori / vrste intervencije ove agencije uključuju sljedeće usluge:

- podrška lokalnim zajednicama i nevladinim organizacijama u jačanju apsorpcijskih kapaciteta;
- podrška poduzetnicima kroz tehničku pomoć u pružanju povoljnog finansiranja;
- povezivanje nezaposlenih osoba s poduzetnicima kroz razvoj tržišta rada;
- podrška poduzetnicima kroz razvoj poslovne infrastrukture i inovativnog poduzetništva;
- pružiti relevantne informacije potencijalnim investitorima;
- podrška stvaranju i promociji turističkih proizvoda;

- rješavanje pitanja zaštite okoliša;
- promocija resursa učinkovitosti i obnovljivih izvora energije;
- pružanje tehničke pomoći u provedbi infrastrukturnih projekata;
- podrška razvoju poljoprivrede;
- omogućavanje pristupa informacijama i promocija procesa evropskih integracija; te
- priprema studija i razvojnih strategija.

Poslovna udruženja

Na području BPK djeluje nekoliko udruženja koja pružaju podršku razvoju poduzetništva.

- ***Privredna komora BPK Goražde***

Djelatnost komore je: zastupanje interesa članova Komore pred organima zakonodavne i izvršne vlasti i organima uprave BPK kao partnerom u: pripremi i donošenju Zakona, drugih propisa, mjera ekonomske politike i instrumenata kojima se uređuje ekonomski položaj privrednih subjekata; pripremi i donošenju strategije razvoja i sektorskih ekonomskih politika (industrije, poljoprivrede, prometa i dr.), zaštiti domaće proizvodnje, razvoju i unapređenju institucija tržišta i utvrđivanju tehničkih i drugih standarda; pripremi mjera za unapređenje izvoza roba i usluga; promociji privrede u zemlji i inozemstvu; te drugim pitanjima utvrđenim posebnim propisima i ovlaštenjima Komore u nadležnostima iz partnerskih odnosa.

- ***Udruženje poslodavaca BPK Goražde***

Udruženje poslodavaca BPK Goražde osnovano je 2005. godine kao dobrovoljna neprofitna organizacija poslodavaca, koja štiti i promovira prava i interese svojih članova. Udruženje poslodavaca je osnovala grupa uglednih goraždanskih privrednika, s ciljem da postane legitiman, nezavisan i snažan glas poslodavaca i poduzetnika u uslovima tripartitnih demokratskih odnosa. Utemeljeno na načelima slobode udruživanja UPBPK Goražde štiti interese svojih članova radeći na stvaranju povoljnijeg ekonomskog okruženja i promovirajući prava i slobode svojih članova.
Cilj Udruženja je da kroz tripartitni i bipartitni dijalog ili na druge načine, sa Vladom kantona i sindikatima aktivno učestvuje u kreiranju zakonske regulative radi stvaranja uslova za poboljšanje i razvoj poslovnog okruženja u BPK.

- ***Obrtnička komora Bosansko-podrinjskog kantona Goražde***

Obrtnička komora Bosansko-podrinjskog kantona Goražde osnovana je 2007. godine, kao samostalna, nevladina, javno-pravna i stručno-poslovna organizacija, koja okuplja obrtnike BPK. Komora zastupa i štiti interese obrtnika pred kantonalnim, gradskim/općinskim i višim strukturama vlasti, daje primjedbe i prijedloge kod donošenja propisa od interesa za obrtnike, sudjeluje u radu radnih grupa kod izrade zakonskih i podzakonskih prijedloga, pomaže svojim članovima pri registraciji, vođenju obrta, otvaranju računa kod poslovnih banaka, obavlja sve potrebne radnje po pitanju obrazovanja i osposobljavanja za potrebe praktičnog dijela obrazovanja, osniva komisije za polaganje majstorskih ispita, vodi evidenciju obrtnika i udruženja obrtnika i drugo.

- ***Udruženje građana "Aldi" – Agencija za lokalne razvojne inicijative Goražde***

"Aldi" se zalaže za smanjenje siromaštva u BiH kroz unaprijeđenje uslova za razvoj poduzetnički orijentisane ekonomije. Pored direktnog rada sa nezaposlenim, samozaposlenim, vlasnicima mikro biznisa, poduzetnicima iz malih i srednjih preduzeća, ALDI realizuje i aktivnosti koje indirektno mogu značajno doprinijeti stvaranju podsticajnog poslovnog okruženja u BiH. Zbog toga lokalni i regionalni ekonomski razvoj i pristup tržištima i dalje ostaje fokusiran na polju promicanja poduzetništva u lokalnim zajednicama. U okviru organizacijske

strukture udruženja “Aldi” uspostavljen je biznis centar u okviru kojeg se pružaju usluge poduzetnicima, a “Aldi” realizuje i projekte obuke odraslih u cilju prilagođavanja radne snage potrebama tržišta.

Tabela 27. Razvojni problemi u potrebe u području institucija za podršku poduzetništvu

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
● Negativan utjecaj pandemije na tržišne mogućnosti privrednih subjekata	● Provesti programe pomoći privredi u cilju snabdijevanja utjecaja stanja nesreća
● Nedovoljno razvijena poduzetnička infrastruktura, finansijska i savjetodavna podrška	● Provesti mjere unapređenja podrške poduzetnicima i unapređenja poduzetničke infrastructure / razvoj preduzetničkih zona
● Osjetljvost obrta i ciklično smanjenje broja obrta, nedovoljan stepen održivosti poslovanja, posebno usljed negativnog utjecaja pandemije	● Povećati kvalitet i kvantitet potpore obrtnicima kroz regresiranje kamata, financiranje zapošljavanja i održivosti radnih mjesta, subvencioniranje troškova i dr.
● Negativan uticaj sive ekonomije	● Unaprijediti poslovnu klimu, te provesti mjere prevencije i suzbijanja sive ekonomije u privrednim aktivnostima
● Povećana zaduženost poduzeća, kako iz kratkoročnih tako i dugoročnih izvora	● Povećati poticajne mjere za subvencioniranje kamata i kreditno-garantne sheme

3.4 Glavne privredne djelatnosti

3.4.1 Poljoprivreda

Po svom geografskom položaju, klimatskim, hidrografskim, reljefnim i drugim karakteristikama, BPK predstavlja pogodno područje za razvoj povrtlarstva, voćarstva, stočarstva, ratarstva i djelimično pčelarstva. Na području ovog kantona djeluje ZZ „Agropodrinje“ Goražde koja pored prometa repromaterijala, opreme i mehanizacije u maloprodaji i veleprodaji, već nekoliko godina zaredom, dosta uspješno radi na dvije linije proizvodnje: proizvodnja konzumne jabuke na površini od 4 ha sa ukupno 6000 stabala i proizvodnja sjemenskog krompira (na površini od 12 ha, sa ukupnom proizvodnjom preko 100 t krompira). U saradnji sa Poljoprivrednim fakultetom u Sarajevu, ova zadruga radi i na proizvodnji novih sorti jabuke koje su prisutne u evropskim zemljama. Na području općine Foča, dvije zemljoradničke zadruge i to: OPZ VIP „Drina“ Ustikolina koja je funkcionalna i osnovna djelatnost iste je rasadnička proizvodnja jagodastog voća, proizvodnja povrća u plastenicima i na otvorenom, savjetodavne usluge, te Prva boračka zemljoradnička zadruga „Zlatna Dolina“ Ustikolina, koja je registrovana ali nije funkcionalna.

U BPK zadaću poljoprivrednog servisa obavljaju samo Udruženje pčelara „Bagrem“ i Udruženje za ljekovito bilje i pčelarstvo „Facelija“, kao i Udruženje voćara Goražde, Udruženje poljoprivrednih proizvođača Foča FBiH i Udruženje poljoprivrednika BPK.

Poljoprivredna stručna služba BPK je nezaobilazni segment u izgradnji održivog i dugoročnog sistema sektora poljoprivrede, koja će biti odvojena od administrativnih, vrlo obimnih, zadataka. JU Veterinarska stanica Goražde (grad Goražde) funkcioniše kao poseban resor u nadležnosti Ministarstva za privredu BPK.

Na osnovu podataka iz Registra poljoprivrednih gazdinstava i klijenata u FBiH, na području BPK registrovano je 1834 poljoprivredna gazdinstva. Privatna domaćinstva karakteriše usitnjenost posjeda, od kojih 32,8% čine posjedi do 1 ha i 31,5% posjedi od 1 do 3 ha, a zatim 16,2% su posjedi od 3 do 5 ha i 19,6% posjedi preko 5 ha. Ipak, tačan broj poljoprivrednih gazdinstava u BPK nije poznat, jer nije proveden poljoprivredni popis koji bi dao sveobuhvatnu sliku strukture poljoprivrednih gazdinstava. Navedeni podaci su preuzeti iz Registara koje vode

jedinice lokalne samouprave u sastavu kantona, a na osnovu kojih poljoprivredni proizvođači ostvaruju novčane podsticaje u poljoprivrednoj proizvodnji.

Slika 9. Broj poljoprivrednih gazdinstava prema veličini posjeda u BPK, 2017. godine

Izvor: Registar poljoprivrednih gazdinstava i registar klijenata FBiH

Poljoprivrednom proizvodnjom se uglavnom bave individualni poljoprivredni proizvođači, a poljoprivredna proizvodnja je uglavnom svedena na vlastite potrebe i veoma male količine se plasiraju na tržište. Ipak, poljoprivredna proizvodnja je značajna i njenom razvoju i politici poticaja treba posvetiti posebnu pažnju, jer daje preduslove za samozapošljavanje i sticanje dohotka za male poljoprivrednike u ruralnim područjima.

Opremljenost mehanizacijom i poljoprivrednim uređajima i opremom na gazdinstvima (aparati za mužu, laktofrizi i druga oprema) se poboljšava, ali to nije na zadovoljavajućem nivou te su potrebna dalja ulaganja u modernizaciju poljoprivredne proizvodnje kako bi se stvorili uslovi za njen dalji razvoj. Područje BPK ima dobre preduslove za razvoj organske poljoprivrede i proizvodnju zdrave hrane, zahvaljujući raspoloživim područjima sa nezagađenim zemljištem, čistim zrakom i vodom.

Poljoprivredno zemljište

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2019. godinu, BPK raspolaže zemljištem od 18.337 ha poljoprivrednog zemljišta , od čega je 4.023 ha obradivo poljoprivredno zemljište, od kojeg je obrađeno 1.823 ha, što je za 6,2% manje u odnosu na obrađeno zemljište u 2014. godine (1.943 ha).

Od ukupnog obradivog zemljišta u 2019. godini, koje je povećano za 984 ha u odnosu na 2014. godinu, udio neobrađenog zemljišta je 47,9%, dok je u 2014. godini udio neobrađenog zemljišta bio 28%, što ukazuje da je povećana površina obradivog zemljišta koja nije obrađena, što govori da postoji potencijal za razvoj poljoprivrede kroz bolju iskorištenog obradivog zemljišta.

Tabela 28. Poljoprivredna zemljišta u ha po kategorijama korištenja u BPK Goražde u 2019. godini

	Ukupno	Obradiva površina				Ostalo		
		Oranice i vrtovi	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Ribnjaci	Trstici i bare
Foča	7.191	1.729,9	902	0	3.111	1.452	-	-
Goražde	9.316	2.300	1.304	0	4.237	1.475	-	-
Pale	1.831	219,5	67	0	1.430	114	-	-
BPK Goražde	**18.337**	**4.245**	**2.273**	**0**	**8.778**	**3.041**	**-**	**-**
FBiH	**1.183.015**	**416.085**	**45.161**	**3.765**	**277.351**	**438.927**	**9**	**1.718**

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Privatna domaćinstva karakteriše usitnjenost posjeda, od kojih oko 46% čine posjedi do 1 ha, sa niskom pojedinačnom proizvodnjom, sa malim udjelom mehanizovane obrade.

Značajno je pomenuti područje Cvilinskog polja površine oko 180 ha, na području općine Foča-Ustikolina, kao pogodnog područja za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju i navodnjavanje.

Zemljoradnja (ratarstvo i povrtlarstvo)

Od ranih usjeva na području BPK najviše ima usjeva pšenice i ječma, a nešto manje su površine usjeva zobi i raži. Od kasnih usjeva, od povrća, najzastupljenije kulture su krompir, kupus i krastavac, a požnjevene površine svih ovih kultura u posljednje tri godine su smanjene. Požnjevene površine ovih ovih kultura u posljednje tri godine imaju trend pada.

U BPK, značajni su prinosi lucerke, čije se požnjevene površine nisu mijenjale.
Podaci za požnjevene površine i ostvarene usjeve u BPK prikazani su u narednoj tabeli.

Tabela 29. Prikaz ostvarenih usjeva u BPK u periodu 2017-2019

Usjevi	2017			2018			2019		
	Požnjevena površina u ha	Prinos, tona		Požnjevena površina u ha	Prinos, tona		Požnjevena površina u ha	Prinos, tona	
		ukupno	po ha		ukupno	po ha		ukupno	po ha
Pšenica	62	214	3,5	41	136	3,3	36	129	3,6
Raž	1	2	2,0	1	2	2,0	1	2	2,0
Ječam	17	39	2,3	10	21	2,1	9	21	2,3
Zob	4	4	1,0	3	3	1,0	2	4	2,0
Heljda	16	26	1,6	7	7	1,0	5	9	1,7
Kukuruz - zrno	40	31	0,8	31	23	0,7	31	23	0,7
Krompir/Krumpir	387	5.864	15,2	380	5.760	15,2	385	5.868	15,2
Mrkva	4	46	11,5	3	31	10,3	-	-	-
Krastavac	56	652	11,6	34	389	11,4	36	413	11,5
Crni luk	24	158	6,6	24	156	6,5	25	186	7,4
Bijeli luk/češnjak	9	28	31,0	8	25	3,1	9	26	2,9
Grah - zrno	34	75	2,2	36	75	2,1	39	99	2,5
Grašak - zrno	3	3	1,0	5	5	1,0	-	-	-
Kupus	41	468	11,4	37	417	11,3	40	442	11,0
Paradajz/Rajčica	35	173	4,9	34	171	5,0	36	188	5,2
Paprika zelena	39	121	3,1	37	114	3,1	38	117	3,1
Djetelina-sijeno	94	394	4,2	94	378	4,0	94	394	4,2
Lucerka/Lucerna	885	3.600	4,1	885	3.432	3,9	885	3.600	4,1
Kukuruz za krmu	19	329	17,3	19	329	17,3	21	369	17,6
Stočna repa	13	160	12,3	13	160	12,3	13	160	12,3
Trav.djet.smj.	65	289	4,4	65	285	4,4	65	285	4,4

Izvor: Federalni zavod za statistic, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Voćarstvo

Na području BPK najzastupljenije vrste voća, prema broju rodnih stabala i prinosima u tonama, su: šljive, jabuke, kruške i trešnje. Broj rodnih stabala u BPK, u posljednje tri godine (2017-2019) bilježi pad, tako da je broj stabala šljive smanjen za 4,4%, jabuke za 1,4%, a trešnje za 8,4%.

S druge strane prinosi voća u BPK, u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu, povećani su u svim kulturama, dok je u 2017. godini ostvaren vrlo mali prinos, što je zavisilo i od klimatskih prilika u posmatranom periodu, a detaljan prikaz je dat u narednoj tabeli.

Tabela 30. Prinos voća u BPK u periodu 2017-2019

Voće	2017			2018			2019		
	Broj rodnih stabala	Prinos ukupno tona	kg po stablu	Broj rodnih stabala	Prinos ukupno tona	kg po stablu	Broj rodnih stabala	Prinos ukupno tona	kg po stablu
Trešnje	32.650	34	1,1	31.900	5	0,2	29.910	301	10,0
Višnje	8.500	5	0,6	8.500	1	0,1	8.300	65	7,8
Kajsije	100	0	1,0	100	-	-	100	0	-
Jabuke	131.480	16	0,1	131.480	163	1,2	129.680	1.451	11,2
Kruške	57.700	0	0,0	57.300	22	0,4	56.300	291	5,2
Šljive	243.400	0	0,0	243.500	69	0,3	232.600	431	0,3
Breskve	600	0	0,0	500	-	-	500	-	-
Orasi	48.200	0	0,0	48.000	51	1,1	49.100	83	1,1

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Na području BPK formirani su i malinjaci, a proizvodnja malina se pokazala perspektivnom proizvodnjom za koju postoji mogućnost otkupa i koja omogućava ostvarivanje prihoda za mala gazdinstva u ruralnim područjima, s tim da nema statističkih podataka o količinama proizvodnje. Prema procjenama, na području općine Foča, proizvodnja maline iznosi oko 40 t (2018), sa početnih 120 tona koliko je iznosila u 2014. godini i jagode od 12 t (2018) čija je količina u 2014. godine iznosila 15t.

Stočarstvo

Zahvaljujući velikom učešću livada i pašnjaka u poljoprivrednom zemljištu, BPK ima izrazito povoljne uslove za razvoj stočarstva. U stočnom fondu najznastupljenije su ovce i goveda. Međutim, u periodu 2014-2019, bilježi se kontinuirani trend smanjenja broja grla stoke, smanjenje broja grla ovaca za 7,9%, smanjenje broj grla goveda za 8,8%, dok je broj grla koza smanjen za 30,3%. U stočnom fondu, porastao je broj grla svinja za 46,1%, ali je njihov udio u ukupnom stočnom fondu vrlo mali.

U peradarstvu, broj grla peradi je na istom nivou u posljednjih pet godina, a 83,3% čine koke nesilice za proizvodnju jaja.

Značajni uslovi na području BPK postoje i za razvoj pčelarstva, zahvaljujući bogatoj flori i medonosnom bilju na velikim površinama livada, međutim, u proteklom periodu smanjio se i broj košnica za 14,1%.

Podaci za brojno stanje stoke u BPK, u periodu 2014-2019 godine prikazani su u narednoj tabeli.

Tabela 31. Brojno stanje stoke u BPK u periodu 2014-2019

	UKUPNO					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	Brojno stanje stoke na kraju godine					
Goveda	1.980	1.950	1.955	1.925	1.895	1.805
Krave i steone junice	1.790	1.780	1.782	1.760	1.725	1.655
Ovce	17.041	17.040	16.540	16.200	16.020	15.694
Ovce za priplod	14.600	14.600	13.600	12.860	12.610	12.415
Svinje	52	70	71	70	75	76
Krmače i suprasne nazimice	41	50	50	50	52	52
Konji	133	121	66	63	57	49
Kobile i ždrebne omice	64	58	32	32	32	26
Perad (u hilj./tis.grla)	17	17	18	18	18	18
Koke nesilice (u hilj./tis.grla)	14	15	15	15	15	15
Koze	1.220	1.187	1.097	980	878	850
Košnice pčela	8.500	8.490	8.560	8.430	7.440	7.300

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Smanjenjem broja grla krava i koza u BPK smanjuje se proizvodnja kravljeg mlijeka i kozijeg mlijeka, a zbog nedovoljne opremljenosti objekata i kvaliteta opreme za proizvodnju, smanjena je i proizvodnja po muženoj kravi i muženoj kozi. U 2019. godini je proizvedeno oko 3,1 milion litara kravljeg mlijeka, što je manje za 8,6% u odnosu na 2014. godinu, te 181.000 litara kozjeg mlijeka, što je manje za 12,6% u odnosu na 2014. godinu.
Na području BPK uloženi su značajni napori u ponovno pokretanje proizvodnje u Mljekari "Milgor" Goražde. Dva značajna otkupljivača proizvodnje mlijeka na području BPK su Mljekari "Milgor" Goražde i Mljekara "Milkos" iz Sarajeva.
Proizvodnaj vune, u 2019. godini u BPK, iznosila je 30 t i smanjena je za 1 t u odnosu na 2014. godinu.
Proizvodnja jaja, u 2019. godini u BPK, povećana je za 8,4%, a u 2019. godini proizvedeno je 3.066.000 komada jaja.
Proizvodnja meda, u 2019. godini u BPK, značajno je povećana u odnosu na 2014. godinu i to za 125% i iznosila je 63 t. Plasman meda je otežan i neizvjestan zbog nepostojanja organiziranog otkupa i prodaje, pa se on svodi na individualne pokušaje i aktivnosti, što sve nosi nesigurnost i neizvjesnost.

U narednoj tabeli prikazana je stočna proizvodnja u BPK u periodu 2014-2019.

Tabela 32. Stočna proizvodnja u BPK u periodu 2014-2019

Broj muženih krava	1.550	1.540	1.546	1535	1.495	1.435
Kravlje mlijeko (hilj./tis. litara)	3.362	3.325	3.307	3288	3.209	3.072
Po muženoj kravi (litara)	2.169	2.159	2.139	2142	2.147	2.141
Ovčije mlijeko (hilj./tis. litara)	-	-	-	-	-	-
Po muženoj ovci (litara)	-	-	-	-	-	-
broj muženih koza	575	550	542	543	508	505
Kozije mlijeko (hilj./tis. litara)	207	195	193	194	179	181
Po muženoj kozi (litara)	360	354	357	357	352	358
Broj striženih ovaca	15.700	15.800	15.500	15260	15.280	14.960
Vuna (tona)	31	31	31	30	30	30
Po ovci (kilograma)	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Broj kokoši nosilica (hilj./tis.)	14	15	15	15	15	15
Jaja (hilj./tis. komada)	2.828	2.933	3.013	3075	3.057	3.066
Po kokoši (komada)	201	201	202	200	200	200
Med (tona)	28	240	26	25	64	63
Po košnici (kilograma)	3,3	28,2	3,0	3,0	8,7	8,6

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Problemi koji prate stočarsku proizvodnju su: nizak stepen prerade proizvoda, nizak nivo primjene standarda kvaliteta, nedovoljan nivo opremljenosti objekata u proizvodnji, preradi i čuvanju poljoprivrednih proizvoda, nedostatak infrastrukture za sakupljanje i otkup proizvoda.

3.4.2 Šumarstvo

Drvna masa na području BPK ima vrlo mali udio u ukupnoj drvanoj masi FBiH (3,7%), a unutar BPK šumski potencijali za proizvodnju drveta za drvopreradu ima najveći značaj za razvoj općine Foča, na čijem je području 57% ukupne drvne mase BPK.

Tabela 33. Šumsko zemljište u BPK u periodu 2019. godine

	Površina u ha	Drvna masa u 000 m³	Drvna masa po ha/ m³
Foča	28.619	4.694	**164**
Goražde	17.414	1.881	**108**
Pale	8.840	1.662	**188**
BPK Goražde	**54.873**	**8.237**	**460**
FBiH	**1.335.878**	**223.480**	**12.936**

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Uzgajanjem, zaštitom i eksploatacijom šuma na području BPK Goražde se bave KŠPD „Bosansko-podrinjske šume“ i Kantonalna direkcija za šumarstvo.

Na području BPK, u posljednje tri godine (2017-2019), nakon pada u odnosu na 2016. godinu, ostvaren je trend rasta kako proizvodnje tako i prodaje šumskih sortimenata, jer se cjelokupna proizvodnja prodaje. Najviše je proizvedeno i prodato ogrevnog drveta lišćara (68,9%), trupaca lisičara (19,3%) i prostorno drvo liščara (5,4%), dok je proizvodnja drveta četinara manje zastupljena.

Tabela 34. Pregled proizvodnje i prodaje drveta u BPK u periodu 2014-2019

m^3

	Proizvodnja				Prodaja			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
UKUPNO	**29.615**	**24374**	**33959**	**39117**	**29.615**	**24374**	**33959**	**39117**
Trupci četinara/četinjača	105	473	822	900	105	473	822	900
Jamsko drvo četinara/četinjača	34	28	34	398	34	28	34	398
Ostalo dugo drvo četin./četinj.	-	-	-	-	-	-	-	-
Prostorno drvo četinara/četinj.	131	166	626	1170	131	166	626	1170
Trupci lišćara/listača	6.282	6557	7533	7558	6.282	6557	7533	7558
Jamsko drvo lišćara/listača	4	-	-	-	4	-	-	-
Ostalo dugo drvo lišć./listača	-	-	-	-	-	-	-	-
Prostorno drvo lišćara/listača	-	-	2126	-	-	-	-	2126
Ogrjevno drvo četin./četinjača	1	-	-	-	1	-	-	-
Ogrevno drvo lišćara/listača	23.058	17150	24944	26965	23.058	17150	24944	26965
Ostalo grubo obrađeno drvo[1)]	-	-	-	-	-	-	-	-

[1)] **Uključuje sitno tehničko drvo, cijepane drvene motke i kolje**

Veliki problem pri eksploataciji šuma predstavljaju površine pod minama.

BPK raspolaže sa velikim bogastvom i raznovrsnošću ljekovitih biljnih vrsta, gljiva, raznolikog ljekovitog jagodičastog voća (borovnica, brusnica, kupina, šumska jagoda i dr.), te različitim plodovima u skupinama poljoprivredne i šumske vegetacije. Nažalost, eksploatacija ljekovitog bilja i drugih šumskih proizvoda u većini slučajeva, na prostoru BPK, se obavlja na način koji nije u skladu sa pravilima i kodeksom racionalnog i održivog i uzrokuje smanjenje biljnih vrsta ili njihov prelazak iz privredno važnih u rijetke i zaštićene, često dovodi i do trajnog nestanka određene biljne vrste.

Tabela 35. Razvojni problemi u potrebi u području poljoprivrede

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
• Nesređena evidencija poljoprivrednog zemljišta	• Unaprijediti zaštitu poljoprivrednog zemljišta i srediti zemljišno knjižno i katastarsko stanje
• Nedovoljna povezanost sa otkupljivačima i niske cijene otupa poljoprivrednih proizvoda	• Stvoriti povoljan ambijent za dolazak otkupljivača i prerađivača poljoprivrednih proizvoda na područje BPK • Na ovaj obim biljne i animalne proizvodnje i dalje se orjentisati na kućnu radinost i preradu mlijeka i mesa

● Usitnjenost poljoprivrednih gazdinstava, prisutnost ekstenzivne poljoprivrede, nizak nivo primjene savremenih agrotehničkih mjera u poljoprivredi	● Unaprijediti podršku za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju, uz primjenu savremenih agrotehničkih mjera u poljoprivredi ● Prilagoditi sortiment biljnih kultura, žitarica i voća
● Nedovoljna poticajna sredstava i nepostojanje konzistentne poljoprivredne politike	● Bolje planiranje, transparentnost i koordinacija poticajnih sredstva na višim nivoima
● Bespravna sječa šuma i pretvaranje šumskog u poljoprivredno zemljište bez prethodne pravne procedure	● Razviti i provoditi mjere sprječavanja bespravne sječe šuma i unapređenje upravljanja šumama
● Nizak stupanj educiranosti poljoprivrednih proizvođača	● Organizirati obuke za poljoprivredne proizvođače, te intenzivirati savjetodavne usluge.
● Neracionalno korištenje šumskog bilja ● Šumske površine pod minama	● Pripremiti i provoditi programe zaštite šumskog bilja ● Provoditi akcije demininiranja

3.4.3 Industrija

Indeks fizičkog obima industrijske proizvodnje u BPK u spoljednje tri godine (2017-2019) bilježi trend pada, što je zabilježeni trend i na nivou FBiH. Vrijednost ovog indeksa u 2019. godini iznosila je 72,7 što je za 24,6 manja vrijednost u odnosu na indeks FBiH (97,3).

Industrijska proizvodnja u BPK se odnosi, uglavnom, na prerađivačku industriju za koju su uspostavljeni značajni kapaciteti, posebno u dijelu metalne industrije i plastike.

Tabela 36. Indeksi obima industrijske proizvodnje prema područjima i oblastima KD u BPK u periodu 2014-2019

	2014 2013	2015 2014	2016 2015	2017 2016	2018 2017	2019 2018
INDUSTRIJA - UKUPNO	117,0	101,8	115,2	110,1	95,3	**72,7**
B VAĐENJE RUDA I KAMENA	201,1	62,9	76,0	141,4	133,8	**65,0**
C PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	117,5	101,7	115,6	110,1	95,2	**72,0**
***D PROIZVODNJA I SNABDIJEVANJE/OPSKRBA ELEKTRIČNOMENERGIJOM, GASOM / PLINOMI VODOM**	**96,4**	**104,6**	**102,0**	**107,2**	**99,2**	**98,4**

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Posmatrano prema oblasti, prerađivačka industrija u 2019. godini imala je najveći pad u odnosu na 2014. godinu, dok je najveći pad u odnosu na 2018. godinu zabilježen u oblasti vađenja ruda i kamena. Pred kraj 2019. godini se već bilježi i utjecaj pandemije na globalnom nivou, jer je u prethodne dvije godine (2018. i 2017. godini) indeks industrijske proizvodnje prerađivačke industrije ukazivao na godišnje povećanje proizvodnje.

U 2019. godini, u prerađivačkoj industriji najveći pad indeksa industrijske proizvodnje je zabilježen u proizvodnji: gume i proizvoda od gume (57,8), tekstila (66,6), hemijskih proizvoda (71,9), te pića (98,8). S druge strane, industrijska proizvodnja u 2019. godini je imala povećan indeks u proizvodnji: namještaja (162,2), nemetalnih proizvoda (153,1), odjeće (131,4), prehrambenih proizvoda (102,1), te ostale prerađivačke industrije (103,2).

Prema glavnim industrijskim grupacijama najveći pad indeksa industrijske proizvodnje je ostvaren u grupaciji netrajnih proizvoda za široku potrošnju, dok je u grupaciji trajnih proizvoda za široku potrošnju ostvareno povećanje proizvodnje a indeks je izosio 162,2.

Tabela 37. Indeksi obima industrijske proizvodnje prema glavnim industrijskim grupacijama u BPK u periodu 2014-2019

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
INDUSTRIJA - UKUPNO	117	101,8	115,2	110,1	95,3	72,7
Intermedijarni proizvodi	128,8	90,1	124,6	105,1	90,3	74,8
Energija	96,4	104,6	102	107,2	99,2	98,4
Kapitalni proizvodi	/	/	/	/	90,2	84,9
Trajni proizvodi za široku potrošnju	/	/	/	/	150,3	162,2
Netrajni proizvodi za široku potrošnju	110,8	110,4	111,4	109,1	100,3	68

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

3.4.3.1 Prerađivačka industrija

Najrazvijenije industrijske prerađivačke grane na području BPK Goražde su: izrada dijelova za autoindustriju, složenih senzora, elektro komponenti, izrada inicijalnih kapisli, brizganje plastika i izrada alata za brizganje, dijelovi od plastike, proizvodnja i prodaja hemikalija, pripalih i inicirajućih sredstava, proizvodnja autopresvlaka i zaštitnih rukavica, odjeće i obuće, te prerade drveta.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2019. godini je bilo ukupno 133 poslovnih subjekata koji su registrovani u oblasti prerađivačke industrije, što je za 2 manje u odnosu na 2014. godinu. Iako je broj poslovnih subjekata smanjen, u istom posmatranom periodu, broj zaposlenih u ovom sektoru je povećan i to za 211 osoba, a prosječna neto plaća je povećana za 46 KM i iznosi 711 KM. Sektor prerađivačke industrije predstavlja najznačajniji sektor za privredu BPK.

Slika 10. Broj poslovnih subjekata, broj zaposlenih i neto plaća u djelatnosti prerađivačke industrije u BPK, 2014. i 2019. godine

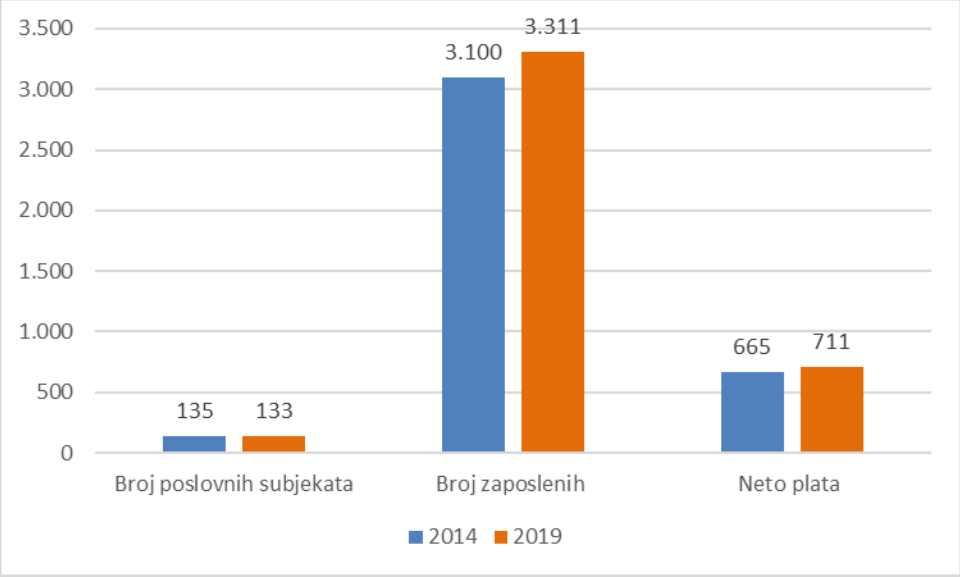

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Metalna industrija, plastika

Metaljna industrija predstavlja stratešku granu koja je nosilac razvoja. Najznačajniji privredni subjekti u sektoru metalne industrije i plastike su: „Bekto-precisa“ d.o.o. Goražde (proizvodnja alata za brizganje plastike, obojenih metala, kombinacije plastike i metala i plastičnih i livenih dijelova), „Emka Bosnia“ d.o.o. Goražde (proizvodnja alata za brizganje plastike i obojenih metala, kao i proizvoda od metala i plastike, odnosno kombinacije metal-plastika), „Pobjeda – Rudet“ d.d. Goražde (proizvodnja električnih detonatora), „Pobjeda-Sport“ d.d. Goražde (proizvodnja start, sportske i industrijske municije, pištoljske municije i municije sa gumenim zrnom), „Prevent“

d.o.o. Goražde (proizvodnja dijelova za autoindustriju) te „Tvornica alata Goražde“ d.d. Goražde (proizvodnja alata i dijelova za mašinogradnju).

Tekstilna industrija
Glavna preduzeća u oblasti tekstilne industrije su preduzeća iz grupacije „Prevent“: „Prevent“ d.o.o. koje proizvodi automobilske presvlake i „Prevent-Safety“ koje proizvodi zaštitne rukavice i zaštitna odijela. Značajno je istaći i Tvornicu modne konfekcije „Zlatna nit“ d.o.o. Goražde, koja se bavi proizvodnjom muške i ženske konfekcije.

Prehrambena industrija
Najznačajniji privredni subjekti u prehrambenoj industriji su: Mlinsko pekarske industrije „MLIN“ Foča-Ustikolina (proizvodnja pšenice i pekarskih proizvoda), “Pračanka” Pale-prača (proizvodnja stočne hrane, jaja, pilića, ćurki, patki itd.) i “Bijela Voda” Pale-Prača (prerada vode).
Na području BPK nisu dovoljno razvijeni prerađivački kapaciteti za prehrambenu industriju, ali za to postoje kvalitetni infrastrukturni, položajni, sirovinski i drugi resursni uslovi.

Drvna industrija
Poslovni subjekti u drvnoj industriji su: „Dam palma“ d.o.o. Foča-Ustikolina (proizvodnja rezane građe), „Fekry“ d.o.o. Foča-Ustikolina (proizvodnja rezane građe), „Sabix“ d.o.o. Goražde (prerada drveta i proizvodnja namještaja) i «Goring» Pale-Prača (prerada i finalna obrada drveta).

Hemijska industrija
Na području BPK-a Goražde egzistira i privredni subjekt „Ginex“ d.d. Goražde koji se bavi proizvodnjom hemikalija, pripalnih i inicirajućih sredstava za vojnu i civilnu upotrebu.

3.4.3.2 Rudarstvo

U oblasti rudarstva, BPK Goražde raspolaže sa značajnim količinama rude gipsa, krečnjaka, sedre i mineralne vode, kako je navedeno u poglavlju o prirodnim resursima. Međutim, prihod se za sada ostvaruje samo po osnovu naknade od koncesija.

Eksploatacija rude gipsa još nije počela, a koncesija je već izdata. Regionalnim geološkim istraživanjem koje su izvršili E. Kulenović i E. Ramović 1976. godine, procijenili su da rezerve gipsa iznose 49,000.000. tona. Nalazišta gipsa su na lokalitetu Vrbnički potok, u blizini potencijalne industrijske zone u općini Foča-Ustikolina, te BPK-a neophodno promovisati ove potencijale u cilju privlačenja zainteresovanih investitora.

3.4.3.3 Energija

U BPK na području grada Goražde postoji mini centrala Osanica, a snabdijevanje električnom energijom vrši se preko dalekovoda HE Višegrad. Za veće iskorištavanje hidropotencijala BPK-a Goražde, planirana je i izgradnja novih mini hidroelektrana. Ukupne ekonomski iskoristive vodne snage na područjju BPK procjenjene su na 14,4 milijarde kWh, a procjenjuje se da je do sada iskorišteno 35%[8]. Značaja hidropotencijal imaju rijeke Osanica i Kolina koje se protežu na području općina Goražde i Foča-Ustikolina. Rijeka Osanica se snabdijeva vodom sa sliva površine od 100,7 km2 i posjeduje srednji godišnji proticaj od 1,45 m3/s na ušću u r. Drinu. Pored Osanice, značajan hidropotencijal ima i Rijeka Kolina koja se snabdjeva vodom sa sliva površine od 153,80 km2, sa

[8] Izvor: Studija ranjivosti prostora BPK Goražde, Urbanistički zavod republike srpske a.d. Banja Luka, decembar 2009.

srednjim godišnjim proticajem od 1,727 m3/s na ušću u r. Drinu. Planirana je izgradnja slijedećih mini hidroelektrana: „Ustikolina “, „Kiseljak“, „Jabuka“, „Modro polje“, „Račići“ i „Tahuljići“ na Kolinskoj rijeci, a trenutno su koncesije dodijeljene za MHE „Modro polje“ i „Kolina 4“. Planom su predviđene i mini hidroelektrane Ljaljićka rijeka“ – na Ljaljićkoj rijeci, Mazlina“ – na Mazlinskoj rijeci, „Marisolići“ – na Miloševićkom potoku i „Kosovska rijeka“ – na Kosovskoj rijeci. Vrlo bitan faktor u odlučivanju o izgradnji mini hidroelektrana treba da predstavljaju rezultati studija o zaštiti okoliša, a hidropotencijal je detaljnije opisan u poglavlju 7 ove analize.

Pored hidroenergetskih potencijala, u BPK postoje potencijali i za razvoj malih solarnih elektrana. U selu Bujaci na području grada Goražde izgrađena je solarna elektrana u privatnom vlasništvu. Ovo brdovito područje na području grada Goražde izabrano je zbog dobre osunčanosti kako bi se što efikasnije prikupljala solarna energija. BPK je prvi bosanskohercegovački centar u kojem se solarna energija proizvodi za potrebe domaćinstava.

Tabela 38. Razvojni problemi i potrebe u području industriji

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
● Trend smanjenja indeksa obima industrijske proizvodnje ● Nedovoljna primjena novih tehnologija	● Razviti i provoditi programe podrške industrijskoj proizvodnji uz sufinanciranja i poticaja, investicija u nove tehnologije i invoacije, uvođenje međunarodnih standarda u perspektivnim poduzećima
● Sporost procesa dodjele koncesija	● Unaprijediti proces i ubrzati procedure za dodjelu koncesija, vodeći računa o zaštiti okoliša
● Nedovoljna iskorištenost energetskih potencijala BPK	● Implementirati planove izgradnje mini hidroelektrana uz mjere zaštite okoliša te izgradnje mini solarnih elektrana

3.4.4 Trgovina na veliko i malo

Trgovina predstavlja jednu od dominantnih grana privrede BPK. Trgovina ima posebnu ulogu u jačanju promocije domaćih proizvoda.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2019. godini je bilo ukupno 329 poslovnih subjekata koji su registrovani u oblasti trgovine na veliko i malo, što je za 23 manje u odnosu na 2014. godinu. Iako je broj poslovnih subjekata smanjen, broj zaposlenih u sektoru trgovine na veliko i malo je u 2019. godini povećan i to za 133 osobe, a prosječna neto plaća je povećana za 80 KM i iznosi 565 KM. Ovi pokazatelji ukazuju na rast sektora trgovine.

Slika 11. Broj poslovnih subjekata, broj zaposlenih i neto plaća u djelatnosti trgovine na veliko i malo u BPK, 2014. i 2019. godine

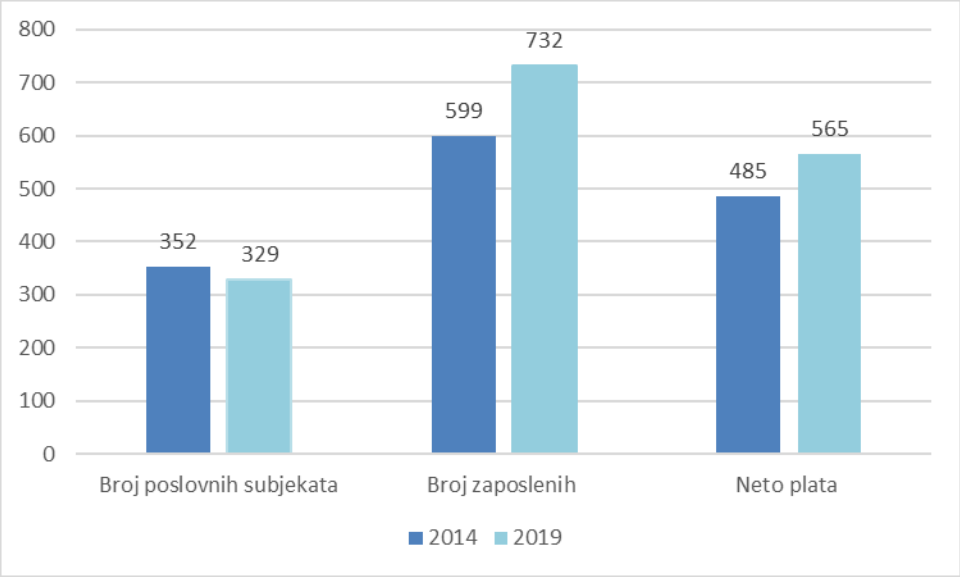

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Usljed liberalizacije trgovine, trgovine su dobro snabdjevene i proizvodima iz uvoza.
Najveći prodajni objekti su: Bingo, Škafa, DM, CM, Beko, Fortex, Konzum, TR Čojo, MAP AUTO d.o.o. itd.

3.4.5 Građevinarstvo

Građevinska djelatnost uglavnom zadovoljava potrebe lokalnog tržišta i nije djelatnost koja se može smatrati strateškim nosiocem razvoja ovog kantona.

Ukupna vrijednost građevinskih radova na području BPK u 2018. godini iznosila je oko 12,7 miliona KM. Od ukupne vrijednosti građevinskih radova, 74,7% se odnosi na radove u niskogradnji a 25,3% na radove u visokogradnji. U posljednje tri godine (2017-2019) vrijednost građevinskih radova u niskogradnji je imala trend rasta i povećana je za 73,8%, dok su radovi u visokogradnji u tom periodu imali cikličan trend, a u 2019. godini je smanjen za 40,5% u odnosu na 2017. godinu.

Tabela 39. Vrijednost izvršenih građevinskih radova u BPK, 2014., 2017. i 2018. godine

	2014.			2017.			2018.		
	Ukupno	**Visoko gradnja**	**Nisko gradnja**	**Ukupno**	**Visoko gradnja**	**Nisko gradnja**	**Ukupno**	**Visoko gradnja**	**Nisko gradnja**
Izvršeni građevinski radovi (u 000 KM)	**10.094**	**5.416**	**5.488**	**18.248**	**8.210**	**10.038**	**12.759**	**3.223**	**9.536**
Foča	681	252	429	909	460	449	486	13	473
Goražde	10.223	5.164	5.059	17.334	7.750	9.584	11.725	3.210	8.515
Pale	-	-	-	5	-	5	548	-	548
Struktura ukupno %									

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2019. godini je bilo ukupno 24 poslovnih subjekata koji su registrovani u oblasti građevinarstva, što je za 10 subjekata manje u odnosu na 2014. godinu, a u istom period smanjen je i broj zaposelnih za 4 osobe, dok je prosječna plata povećana i to za 41 KM.

Slika 12. Broj poslovnih subjekata, broj zaposlenih i neto plaća u djelatnosti građevinarstva u BPK, 2014. i 2019. godine

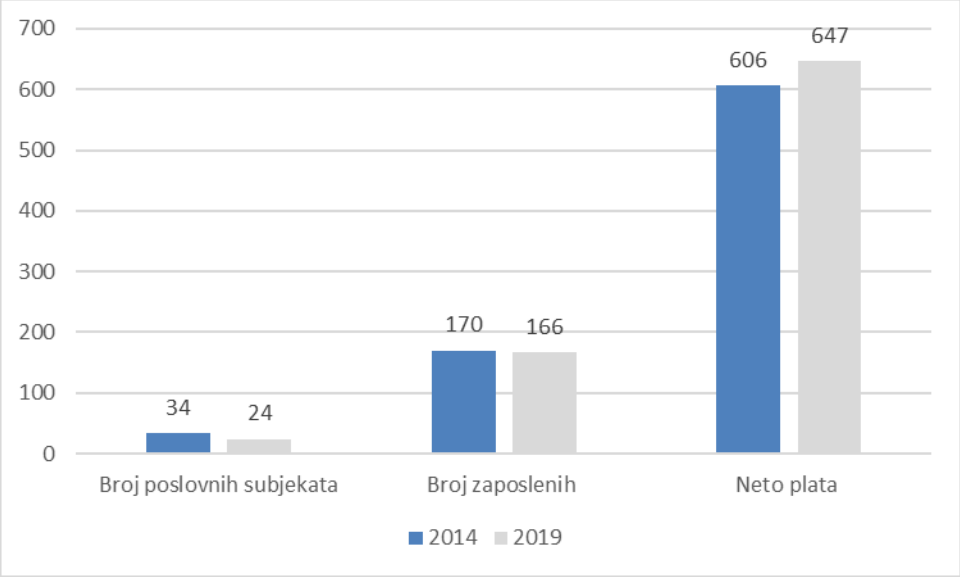

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Najznačajnije građevinske firme na području BPK-a Goražde su: GP "Drina" d.d. Goražde, "Vavica" d.o.o. Goražde, "Okac" d.o.o. Goražde, "Kaja company" d.o.o. Goražde, Goražde stan d.o.o., te mnoge male građevinske firme.

3.4.6 Turizam

BPK Goražde posjeduje značajne potencijale za razvoj riječnog i planinskog turizma. Rijeka Drina privlači brojne kajakaše, veslače i splavare, a ova rijeka i njene pritoke (Prača, Kolina i Kolovska Rijeka) obiluju ribljim fondom tako da postoje uslovi za razvoj sportsko-ribolovnog turizma. Odlični su prirodni preduslovi za razvoj seoskog turizma, ali i avanturističkog turizma, za sve koji vole odmor u netaknutoj prirodi i kampovanje.

Visovi Crni Rajski Vrh, Klek i Borovac su idealni za planinarenje, njihova nadmorska visina i živopisni kraj sa izvorima i potocima i čistim zrakom su idealno mjesto za boravak i odmor. Lovište i izletište "Bijele vode" na Krivoj Dragi idealan su ambijent za lovce, ali i turiste koji vole netaknutu prirodu. Ovaj sportsko-rekreacioni centar je prepoznatljiv u BiH i po kojim je poznat BPK Goražde. Zbog svoje lokacije "Bijele vode" su savršeno mjesto za pripreme sportskih ekipa. U sklopu centra se nalazi teren za mali nogomet, rukomet i odbojku. U sklopu turističkog centra "Bijele vode" nalazi se veliki potencijal za razvoj rekreativnog skijanja.

Za planinare posebnu atrakciju predstavlja planinski masiv Ruda Glava, na čijem lokalitetu je izgrađen planinarski dom, a kojeg rado posjećuju ne samo domaći nego i strani planinari.

Sportsko-rekreativni centar Ruda Glava nalazi se na obroncima Jahorine, na oko 1450 metara nadmorske visine. Osim planinarskog doma, kompleks sadrži igralište za male sportove, trim stazu, ski stazu, pješačke staze, bazen... te se ponuda širi u skladu sa planiranom dinamikom. Kapacitet doma je oko 100 ležajeva, sa centralnim grijanjem. Urađene su markirane šetnice prema lokacijama: Borovac, Klek, Kacelj i Ruda Glava.

Turističko naselje “Ada” Ustikolina smješteno je na riječnom ostrvu 3 kilometra nizvodno od Ustikoline. Ugodan prirodni ambijent, upotpunjen je drvenim kućicama (kolibama) izgrađene u modernom stilu. Kompleks „Ada“ na riječnom otoku kod Ustikoline polazna je stanica za splavarenje. „Ada“ kod Ustikoline je kompleks s restoranom, nizom bungalova, novosagrađenom ljetnom baštom sa 120 mjesta i pješčanom plažom. Nudi mnogobrojne sadržaje za potpun porodični užitak.

Svaki kamen ovog prostora dio je historije. Od prvog naselja na lokalitetu Jagnjilo kod Zupčića, za koje su njemački arheolozi utvrdili da je starije od 7.000 godina, nekropola stećaka, među kojima je i ona na Goršić polju sa UNESCO-ove liste, do Turhan Emin- begove džamije u Ustikolini, najstarije u BiH, ili bh. nacionalnih spomenika - Turbeta Sijerčića na Odžaku, Rimskog mosta na Kožetinu, starog groblja na Presjeci ili crkve u Sopotnici u kojoj je radila prva štamparija u BiH.

Izletište Rorovi je najznačajnije gradsko izletište Goražda. Nalazi se na brdskom dijelu iznad naselja Površnica i od centra grada je udaljeno 2 km. Izletište predstavlja simbol otpora grada Goražda za vrijeme agresije koja je trajala od 1992. do 1995. godine. U posljednje vrijeme izletište sve više privlači pažnju i interesovanje turista. Pored reprezentativnih primjera ratnih eksponata (tenkovi, topovi, protivavionsko oruđe itd) na Rorovima se nalazi spomen kuća-muzej oficira Armije RBiH Zaima Imamovića sa eksponatima, spomenik žrtvama rata, zatim šadrvan i klupe namjenjene za odmor i relaksaciju posjetilaca, te ljuljaške i klackalice namjenjene za rekreaciju najmlađih posjetilaca izletišta" Sa izletišta se pruža pogled na prelijepu rijeku Drinu i grad Goražde koji se smjestio na njenim obalama. Izletište okružuju bjelogorične i crnogorične šume koje su idealne za izlet ili popodnevnu šetnju.

Značajno je pomenuti i nacionalne spomenike na području BPK koji privlače interes turista: nekropola sa stećcima u Hrančićima, Nekropola sa stećcima u selu Kosače, Neolitsko naselje Lug, Groblje na Presjeci, Most na Kožetini, Zebina šuma i Semiz Ali-pašino turbe sa haremom džamije.

Događaj iz decembra 1941. Goražde je svrstao na mapu važnih gradova za katolike cijelog svijeta. Časne sestre Jula Ivanišević, Berchmana Leidenix, Krizina Bojanc, Antonija Fabjan i Bernadeta Banja otete su iz samostana na Palama i četnici su ih sproveli do Goražda. Najstarija među njima, Berchmana, imala je 76 godina i nije mogla izdržati pješačenje, a ostale su zatočene u objekt nekadašnje kasarne, u kojoj je danas škola. Kako bi izbjegle zlostavljanje, skočile su s prozora. Čin časnih sestara, poznatih kao Drinske mučenice, dugo je bio predmet provjera, da bi ih 2011. papa Benedikt XVI proglasio blaženima. Od tada su intenzivirane posjete hodočasnika iz cijelog svijeta. U prilog tome pokrenute su aktivnosti na izgradnji prve Katoličke crkve na prostoru Bosansko – podrinjskog kantona Goražde.

Slika 13. Turistička mapa BPK

Izvor: Vlada BPK Goražde, www.bpkg.gov.ba

U periodu 2014-2019. godine, broj dolazaka turista u BPK, kao i broj noćenja turista, je imao ciklično kretanje, a posmatrano na kraju perioda u 2019. godini broj dolazaka turista je bio 2.335 što je za 5,3% manje u odnosu na 2014. godinu, dok je broj noćenja turista u 2019. godini bio 4.733 što je za 14,9% manje u odnosu na 2014. godinu.

Broj stranih turista u 2019. godini se povećao za 63,1% u odnosu na 2014. godinu, dok je broj noćenja stranih turista u istom periodu povećan za 11,0%.. S druge strane broj domaćih turista, kao i broj njihovih noćenja je smanjen u psomagtranom periodu.

Tabela 39. Dolasci i noćenja turista u BPK u periodu 2014.-2019. godine

	Dolasci turista			Noćenja turista		
	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani
2014.	**2.467**	**2.017**	**450**	**5.563**	**4.538**	**1.025**
2015.	**3.002**	**2.539**	**463**	**5.130**	**4.109**	**1.021**
2016.	**2.440**	**1.725**	**715**	**5.595**	**4.199**	**1.396**
2017.	**2.474**	**1.689**	**785**	**5.330**	**3.890**	**1.440**
2018.	**2.523**	**1.661**	**862**	**5.213**	**3.729**	**1.484**
2019.	**2.335**	**1.601**	**734**	**4.733**	**3.595**	**1.138**

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

U 2019. godini, najviše stranih turista u BPK je bilo iz Austrije (18,4%) koji su ostvarili 19,2% noćenja, zatim Turske (12,8%) koji su ostvarili 15,6% noćenja, te Hrvatske (11,7%) koji su ostvarili 14,2% noćenja.

Tabela 40. Dolasci i noćenja turista prema zemlji prebivališta

	DOLASCI TURISTA				NOĆENJA TURISTA			
	2.016	2.017	2.018	2.019	2.016	2.017	2.018	2.019
UKUPNO	**715**	**785**	**862**	**734**	**1.396**	**1.440**	**1.484**	**1.138**
Austrija	130	174	98	135	238	308	178	219
Turska	71	122	82	94	146	202	142	178
Hrvatska	43	40	78	86	72	77	126	162
Njemačka	157	149	280	82	355	274	380	133
Srbija	64	96	90	78	115	175	191	98
Slovenija	43	30	44	50	75	48	72	74
Crna Gora	13	44	37	64	23	52	54	84
Francuska	26	26	20	20	38	43	33	25
Rusija	22	39	34	2	34	70	65	4
Nizozemska	38	32	34	10	149	128	135	22
Norveška	9	-	-	12	9	-	-	17
Špnija/Španjolska	1	-	3	5	5	-	3	10
Rumunija	10	-	6	8	18	-	12	11
Italija	11	13	9	5	16	26	17	7
Mađarska	2	4	12	8	2	6	19	8
Poljska	3	1	8	4	3	2	16	10
SAD	10	-	-	2	16	-	-	2
Bugarska	6	1	7	2	6	1	13	3
Švedska	6	-	2	1	6	-	4	1
Ostale zemlje	50	14	18	66	70	28	24	70

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Ukupni smještajni kapaciteti u 2019. godini obuhvataju 197 ležaja, a što je za 5 ležaja manje u odnosu na 2014. godinu.

Slika 14. Broj ležaja u BPK u period 2014.-2019. godine

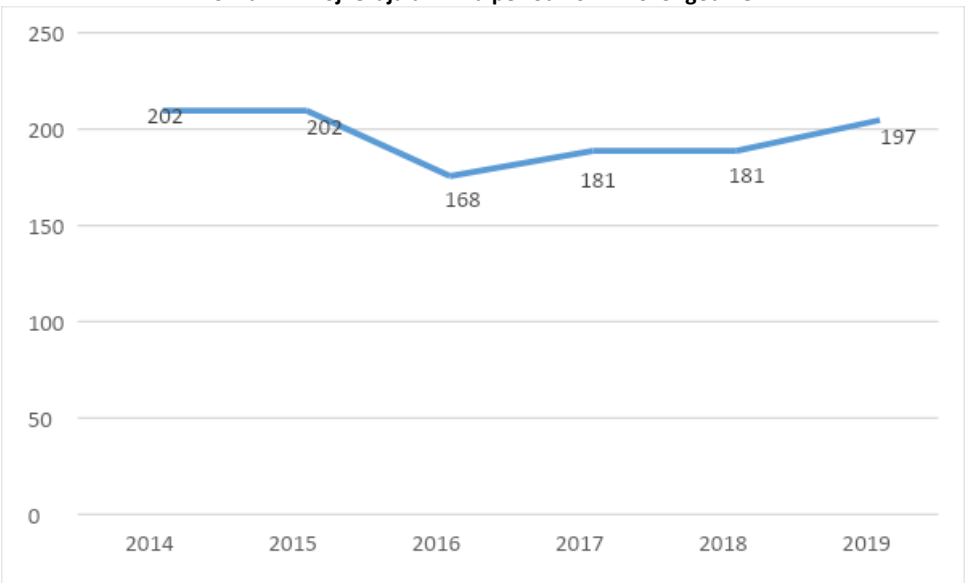

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Najznačajniji smještajni kapaciteti na području BPK-a Goražde su: novoizgrđeni hotel „Behar“ u Goraždu na obali rijeke Drine, sa restoranom i smještajnim kapacitetima od 29 ležaja i 4 apartmana, Motel „Fejzić„ Goražde sa 12 opremljenih apartmana i restoranom, „Basa“ Foča-Ustikolina, čiju djelatnost čini restoran te smještajni kapaciteti od 50 ležaja, te JKP Prača sa restoranom i 4 apartmana sa oko 20 ležajeva na obali rijeke Prače u blizini fudbalskog terena, “Bijela Voda” Pale-Prača sa restoranom i smještajnim kapacitetom od 30 ležaja te nekoliko manjih objekata koji nude usluge smještaja. Pored toga, značajni ugostiteljski kapaciteti su i Casablanka – Mravinjac, Amaro - Osanica, Restoran „ Somun „ – Goražde i drugi.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2019. godini je bilo ukupno 124 poslovnih subjekata koji su registrovani u oblasti hotelijerstva i ugostiteljstva, što je za 7 subjekata više u odnosu na 2014. godinu, a u istom period povećan i broj zaposelnih za 27 osoba, dok je prosječna plata neznanto smanjena i to za 13 KM.

Slika 15. Broj poslovnih subjekata, broj zaposlenih i neto plaća u djelatnosti hotelijerstva i ugostiteljstva u BPK, 2014. i 2019. godine

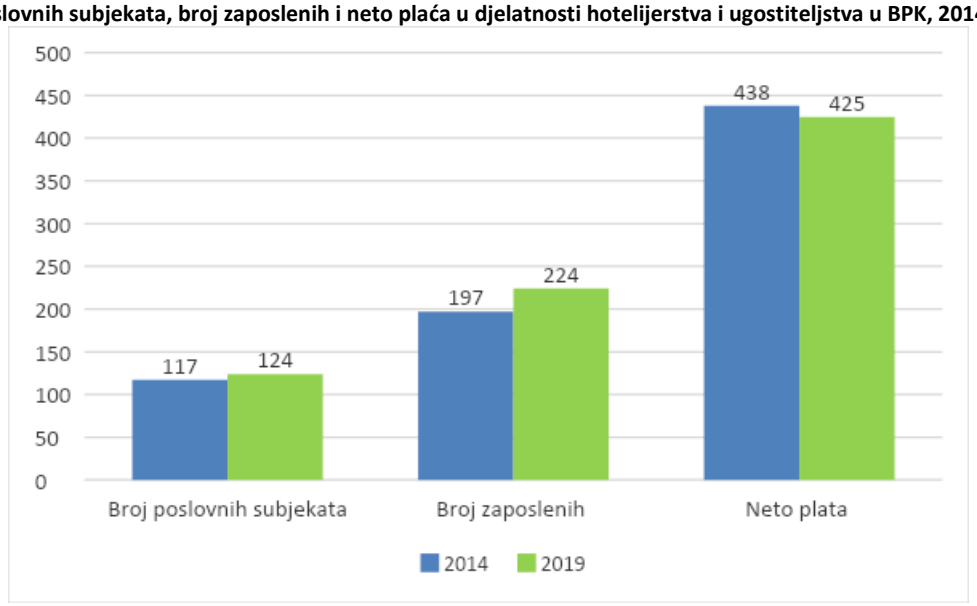

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Za razvoj turističke infrastrukture na području BPK-a, potrebno je istaći mogućnost za izgradnju kampova i sportskih terena pored rijeka Drine i Koline, te izgradnju kampa na obroncima Jahorine (lokalitet Grebak) za ljubitelje planina i planinarstva.

Tabela 41. Razvojni problemi i potrebe u području turizma

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
• Nedovoljno iskorišteni prirodni resursi za razvoj turizma	• Intenzivirati promociju turističke ponude zasnovane na strateškim prirodnim resursima
• Nedovoljno razvijena turistička infrastrukture za praćenje razvoja turizma	• Intenzivirati promociju projekata razvoja turističke infrastrukture za privlačenje investicija u turističku infrastrukturu
• Nedovoljna saradnja sa susjednim regijama za regionalni razvoj tematskog turizma	• Unaprijediti saradnju sa susjednim regijama za promociju regionalnih turističkih tematskih proizvoda i ponude

3.4.7 Prijevoz i skladištenje

Prevezena količina robe u tonama u cestovnom prijevozu robe u BPK je, u periodu 2014-2018, imala trend rasta, tako da je u 2018. godini bila veća za 57,1% u odnosu na 2014. godinu, da bi u 2019. godini došlo do smanjena za 13,6% u odnosu na 2018. godinu, a istovremeno je smanjen i broj tonskih kilometara za 22,8%. S druge strane, u istom posmatranom periodu broj prevezenih putnika je imao trend smanjenja, da bi u 2019. godini došlo do povećanja za 39,1% u odnosu na 2018. godinu, a istovremeno je povećan i broj putničkih kilometara za 67,9%.

U nastavku su prikazani pokazatelji za sektor prijevoza u BPK, u periodu 2014-2019.

Tabela 42 Prijevoz putnika i robe u BPK u period 2014-2019

Cestovni prijevoz robe	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Pređeni kilometri vozila (u 000)	4.916	4.971	5.293	6.367	5.708	4.836
Prevezno tona robe (u 000)	14	14	15	18	22	19
Tonski kilometri (u 000)	15.981	14.856	14.931	16.415	16.933	13.067
Cestovni prijevoz putnika						
Pređeni kilometri vozila (u 000)	1.610	1.546	1.525	1.482	1.057	1.152
Prevezni putnici (u 000)	1.065	202	193	174	92	128
Putnički kilometri (u 000)	28.828	27.995	22.293	24.001	7.836	13.158

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2019. godini je bilo ukupno 112 poslovnih subjekata koji su registrovani u oblasti prijevoza i skladištenja, što je za 6 subjekata manje u odnosu na 2014. godinu, a u istom period smanjen je i broj zaposelnih za 4 osobe, dok je prosječna plata neznanto povećana i to za 10 KM.

Slika 16. Broj poslovnih subjekata, broj zaposlenih i neto plaće u djelatnosti prijevoza i skladištenja u BPK, 2014. i 2019. godine

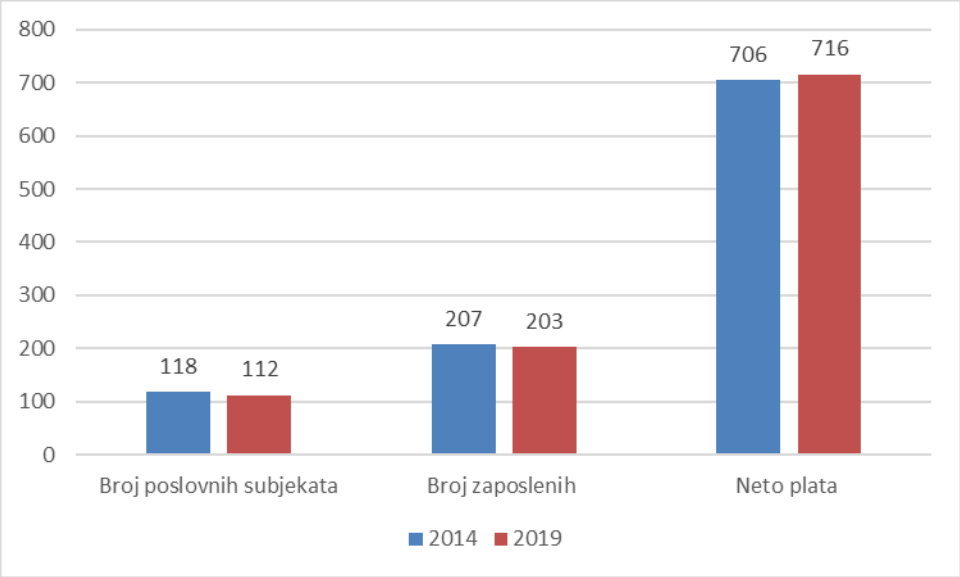

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

U 2019. godini je broj registriranih cestovnih motornih i priključnih vozila (7.606) povećan za 17,0% u odnosu na 2014. godinu (6.502). Ukoliko se posmatra starost vozila, dolazi se do zaključka da je starosna struktura vozila generalno nepovoljna, jer je značajan udio vozila starosti preko 15 godina (66,2%), što ima negativan uticaj na čovjeka sa aspekta sigurnosti saobraćaja, ali i na zdravlje okoliša usljed veće koncentracije izduvnih gasova motornih vozila.

4 Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

4.1 Zaposlenost

Zaposlenost u BPK u periodu 2014-2018. godine je kontinuirano rasla, dok je u 2019. godini došlo do pada za 2,8%, ali posmatrano na početku i kraju posmatranog perioda, broj zaposlenih je povećan za 9,7% i u 2019. godini je iznosio 7.083 osobe, što je 1,3% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

Slika 17. Trend broja zaposlenih osoba u BPK, u periodu 2014-2019

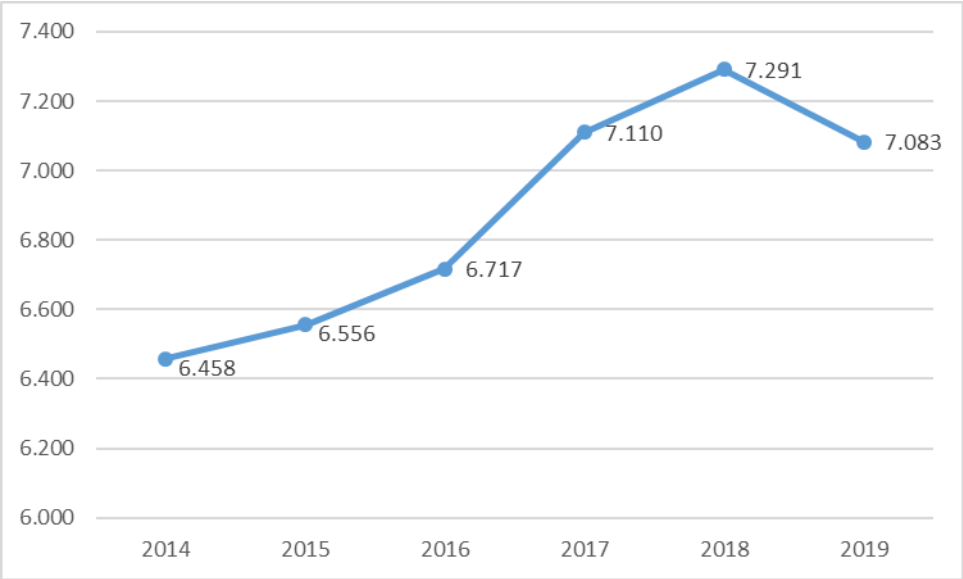

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

U 2019. godini, najveći broj zaposlenih je u gradu Goražde (6.570), zatim u općini Foča (219), a najmanji u općini Pale (114). Stopa zaposlenosti u BPK u 2019. godini, u odnosu na ukupan broj radno sposobnog stanovništva iznosi 45,9%, dok u odnosu na aktivno stanovništvo iznosi 66%, što je veća stopa zaposlenosti u odnosu na stopu zaposlenosti FBiH u odnosu na aktivno stanovništvo koja iznosi 55,3%.

Tabela 43. Stopa zaposlenosti po gradu/općinama BPK u 2019. godini

Općine	Stanovništvo (procjena)	Prosječan broj zaposlenih	Radno sposobno stanovništvo[9]	Radna snaga[10]	Stope u%	
					Stopa zaposlenosti[11]	Aktivno stanovništvo[12]
Foča	1.828	219	1.140	525	19,2	46,1
Goražde	20.399	6.570	13.770	9.427	49,0	68,5
Pale	814	114	523	226	21,8	43,1
BPK	**23.041**	**7.083**	**15.433**	**10.178**	**45,9**	**66,0**
FBiH	**2.190.098**	**531.483**	**1.526.894**	**845.053**	**34,8**	**55,3**

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvpja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

U strukturi zaposlenih u privrednom sektoru BPK, najveći broj zaposlenih je u prerađivačkoj industriji (46,7%), a broj zaposlenih u ovom sektoru je porastao za 6,8% u periodu 2014-2019. godine). U trgovini na veliko i malo u BPK zaposleno je 22,1% zaposlenih osoba, a zaposlenost u ovom sektoru je povećana za 22,2% u periodu 2014-2019. godina. Zaposlenost u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, u posmatranom periodu, je porasla za 81,1% (u periodu 2014-2019), ali je udio zaposlenih u ovom sektoru u ukupnom broju zaposlenih nizak (2,3%). U sekotru informacija i komunikacija je broj zaposlenih smanjen za 22,6%, iako ovaj sektor važi za perspektivan sektor za zapošljavanje i izvoz.

[9] Radno sposobno stanovništvo obuhvata sve osobe koje imaju 15 i više godina, podijeljene u dvije glavne kategorije: radnu snagu (ekonomski aktivno stanovništvo) i ekonomski neaktivno stanovništvo. U neaktivne spadaju: učenici/studenti, umirovljenici, onesposobljeni za rad, osobe, koje obavljaju samo kućne poslove u svom kućanstvu i obeshrabrene neaktivne osobe.

[10] Radnu snagu ili aktivno stanovništvo čine zaposlene i nezaposlene osobe.

[11] Stepen zaposlenosti se računa u odnosu na radno sposobno stanovništvo.

[12] Stepen aktivnosti se računa kao odnos radne snage i radno sposobnog stanovnišva * 100 (ILO metodologija). Pokazuje % aktivnosti radne snage na tržištu rada.

U istom periodu, u sektoru hotelijerska i ugostiteljstva povećan je broj zaposlenih za 13,7%, a udio zaposlenih u ovom sektoru u 2019. godini je 3,2%, dok je u sektoru transporta i skladištenja broj zaposlenih smanjen za 1,5% a udio zaposelnih u ovoj sektoru je iznosio 2,7%.

Tabela 44. Broj zaposlenih prema područjima KD 2010 u BPK, u periodu 2014-2019

	Prosječan broj zaposlenih					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
UKUPNO	**6.458**	**6.556**	**6.717**	**7.110**	**7.291**	**7.083**
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	90	110	156	169	165	**163**
Vađenje ruda i kamena	-	-	-	-	-	**-**
Prerađivačka industrija	3.100	3.072	3.166	3.335	3.435	**3.311**
Proizvodnja i snadb./opsk. elek. energijom, plinom, parom i klimatizacija, energ.,gasom, plinom i vodom	58	58	55	53	52	**52**
Snabd./opsk. vodom, uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnost sanacije okoliša	93	92	92	91	91	**93**
Građevinarstvo	170	168	162	146	150	**166**
Trgovina na veliko i malo; poprav. motornih vozila i motocikla	599	673	733	737	760	**732**
Prijevoz i skladištenje	207	196	195	213	217	**203**
Hotelijerstvo i ugostiteljstvo	197	211	210	232	224	**224**
Informacije i komunikacije	115	114	112	88	86	**89**
Finansijska djelatnost i djelatnost osiguranja	77	86	81	80	85	**88**
Poslovanje nekretninama	-	-	-	5	3	**-**
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	45	52	50	69	69	**64**
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	48	48	48	67	72	**72**
Javna uprava i odbrana /obavezno soc. osiguranje	770	780	751	748	781	**767**
Obrazovanje	459	465	473	484	477	**441**
Zdravstvena i soc. zaštita	374	377	376	401	407	**408**
Umjetnost, zabava i rekreacija	11	11	11	89	109	**99**
Ostale uslužne djelatnosti	45	43	46	103	108	**111**
Djelatnost domaćinstva kao poslodavca; djelatnost domaćinstva koja proizvode različita dobra i obavljaju razliite usluge za vlastite potrebe	-	-	-	-	-	**-**
Neraspoređeno po djelatnosti KD	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

4.2 Nezaposlenost

U BPK je broj registrovanih nezaposlenih osoba u 2019. godini iznosio 3.192 a u odnosu na 2014. godinu smanjen je za 12,2%.. U odnosu na ukupan broj nezaposlenih u FBiH u 2019. godini, u BPK je registrovano oko 1,0% od ukupnog broja nezaposlenih na nivou FBiH. Smanjenju nezaposlenosti je doprinijeo razvoj privrednih aktivnosti, te programi podrške zapošljavanju koje provodi Vlada BPK i Služba za zapošljavanje BPK. Najveći broj nezaposlenih je registrovan u gradu Goražde i to 86,6%.

Tabela 45. Nezaposlene osobe prema stručnoj spremi u BPK, za period 2014.-2019. godine

	UKUPNO	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV
2014	**3.636**	**264**	**20**	**904**	**5**	**17**	**1.071**	**38**	**1.317**
2015	**3.570**	**288**	**17**	**954**	**8**	**12**	**1.029**	**37**	**1.225**
2016	**3.502**	**299**	**19**	**942**	**7**	**12**	**984**	**31**	**1.208**
2017	**3.273**	**280**	**15**	**833**	**8**	**15**	**941**	**28**	**1.153**
2018	**3.169**	**252**	**18**	**863**	**7**	**13**	**892**	**25**	**1.099**
2019	**3.192**	**261**	**14**	**905**	**7**	**5**	**920**	**20**	**1.060**
Žene	*1.861*	*186*	*9*	*537*	*5*	*2*	*424*	*15*	***683***
2019.									
Foča	315	15	-	68	-	-	88	1	**143**
Goražde	2.763	243	14	817	6	5	800	8	**860**
Pale	**114**	**3**	**0**	**20**	**1**	**-**	**32**	**1**	**57**

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

Analiza strukture nezaposlenih osoba prema stručnoj spremi ukazuje da u ukupnom broju nezaposlenih osoba u BPK najveći udio imaju osobe sa NKV stručnom spremom, a u 2019. godini je njihov udio iznosio 33,2%, iako se njihov broj u strukturi nezaposlenih osoba u periodu 2014.-2019 godina kontinuirano smanjivao. Pored toga, značajan udio imaju i osobe sa KV stručnom spremom sa 28,8%, te osobe sa SSS sa 28,3%, što ukazuje na izrazito nepovoljnu kvalifikacionu strukturu nezaposlenih osoba. U periodu 2014.-2019, u BPK je broj nezaposlenih osoba sa VSS imao ciklično kretanje a na kraju periodu u 2019. godini je bio neznatno manji (za 3 osobe) u odnosu na 2014. godinu.

Analiza strukture registrovanih nezaposlenih osoba prema spolu, u periodu 2014-2019, potvrdila je da broj nezaposlenih žena u BPK ima ciklično kretanje, ali da je na kraju perioda u 2019. godini bio manji za 7,1% u odnosu na 2014. godinu. Udio nezaposlenih žena u ukupnom broju nezaposlenih osoba je u 2019. godini bio 58,3%, dok je u 2014. godini bio 55,1%, što ukazuje da se u smanjenju broja nezaposlenih osoba u BPK više zapošljavaju muškarci nego žene.

Slika 18. Spolna struktura nezaposlenh osoba u BPK, u periodu 2014 - 2019

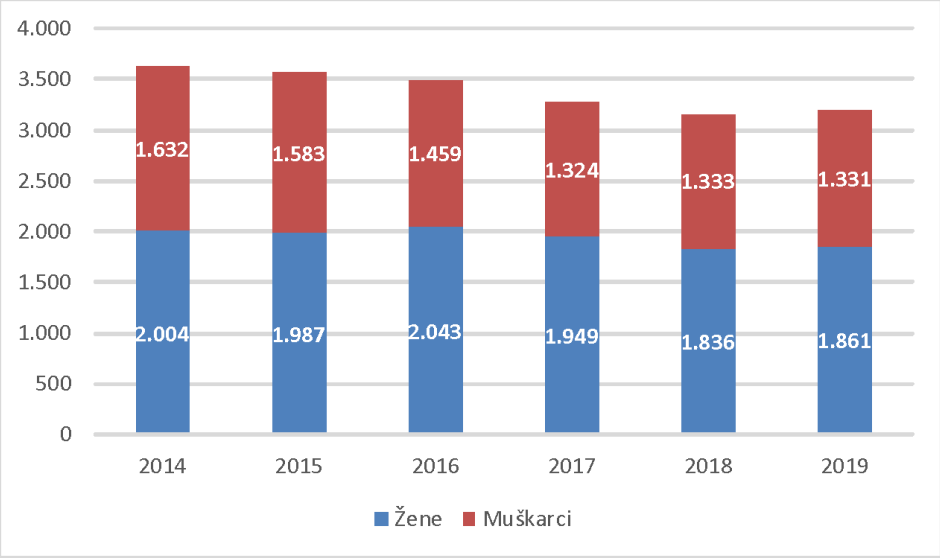

Izvor: Služba za zapošljavanje BPK

Analizom strarosne strukture nezaposlenih osoba utvrđeno je da najveći udio u ukupnom broju nezaposlenih osoba imaju osobe starosti iznad 45 godina, i to od 43,4%. a njihov udio u strukturi nezaposlenih osoba u odnosu na 2014. godinu kada je iznosio 27,6% je značajno povećan, što ukazuje da se radi o teško zapošljivoj kategoriji. S druge strane, udio nezaposlenih osoba starosne dobi do 35 godina je iznosio 38,1%, a koji je smanjen u odnosu na udio u 2014. godini kada je iznosio 51,8%, što ukazuje na bolji položaj mladih na tržištu rada.

Tabela 46. Broj registriranih nezaposlenih osoba po starosnoj strukturi u BPK u periodu 2015-2019

Starosna struktura	2015			2016			2017			2018			2019		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
15-19	240	162	402	155	187	342	83	49	132	79	45	124	65	49	114
20-24	245	295	540	272	256	528	202	204	406	209	208	417	236	230	466
25-29	197	292	489	200	298	498	150	237	387	135	197	332	139	179	318
30-34	181	239	420	149	276	425	109	217	326	114	188	302	117	200	317
35-39	132	217	349	149	230	379	114	200	314	124	203	327	105	188	293
40-44	108	178	286	113	188	301	101	196	297	110	177	287	115	185	300
45-49	126	233	359	149	207	356	134	245	379	123	227	350	124	212	336
50-54	90	252	342	130	243	373	188	239	427	171	240	411	167	238	405
55-59	170	85	255	103	119	222	172	228	400	187	206	393	176	215	391
60+	94	34	128	39	39	78	71	134	205	81	145	226	87	165	252
Ukupno	**1583**	**1987**	**3570**	**1459**	**2043**	**3502**	**1324**	**1949**	**3273**	**1333**	**1836**	**3169**	**1331**	**1861**	**3192**

Izvor: Služba za zapošljavanje BPK

Stopa nezaposlenosti u BPK, u odnosu na radnu snagu, u periodu 2014-2019, je imala trend pada, a u 2019. godini je stopa nezaposlenosti bila 30,4%, što je manje od stope nezaposlenosti na nivou FBiH (37,1%), a u odnosu na 2014. godinu je smanjenja kada je iznosila 36,0%. Slika 17. Stopa nezaposlenosti u BPK, u periodu 2014 - 2019.

Slika 19. Stopa nezaposlenosti u BPK u periodu 2014-2019

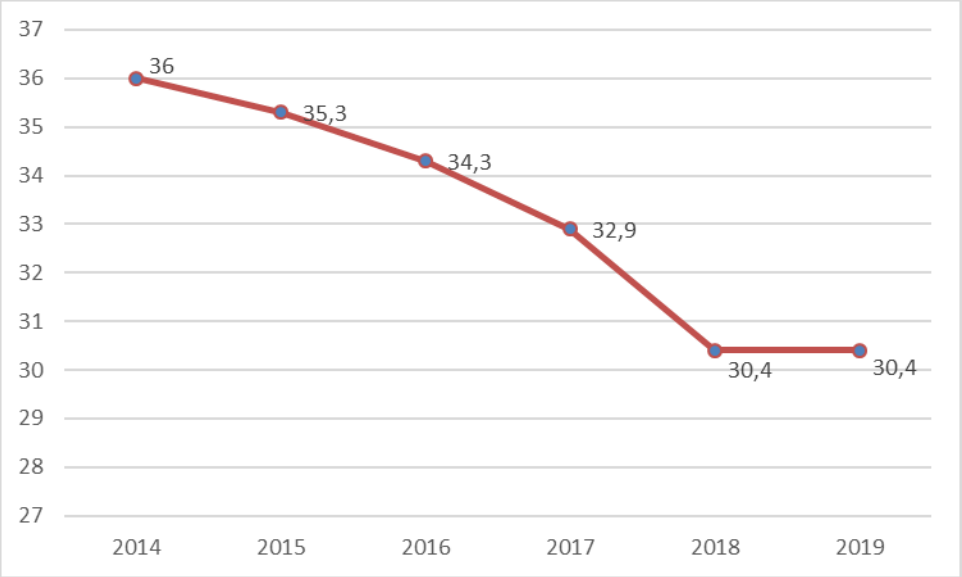

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Ssocioekonomski pokazatelji po općinama

Posmatrano po općinama, najveća stopa nezaposlenosti u BPK u 2019. godini je u općini Foča (58,3%), zatim u općini Pale (49,4%), dok je najmanja u gradu Goražde (28,4%).

Tabela 46. Stopa nezaposlenosti po općinama u BPK u 2019. godini

	Nezaposleni	Zaposleni	Radna snaga	Stopa nezaposlenostii
Foča	306	219	525	**58,3**
Goražde	2.677	6.750	9.427	**28,4**
Pale	112	114	226	**49,4**
FBiH	**313.570**	**531.483**	**845.053**	**37,1**

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Prema dužini čekanja na posao, najveći broj nezaposlenih osoba je u stanju dugoročne nezaposlenosti od preko 4 godine, njih 43,6%, te od 2 do 4 godine sa ukupno 21,8% i od 1 do 2 godine 14,5%, dok je broj nezaposlenih osoba, koje su na evidenciji za zapošljavanje do 1 godine, svega 20,0%.

Tabela 47. Struktura nezaposlenih osoba po dužini čekanja na posao u BPK u periodu 2015-2019

Dužina čekanja (mjeseci)	2015			2016			2017			2018			2019		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
do 12 mjeseci	310	370	680	365	370	735	396	302	698	383	274	657	343	297	640
13-24 mjeseca	345	275	620	280	305	585	232	288	520	228	255	483	221	242	463
25-60 mjeseci	408	432	840	344	458	802	295	448	743	284	403	687	277	420	697
Više od 60 Mjeseci	520	910	1430	470	910	1380	401	911	1312	438	904	1342	490	902	1392
Ukupno	**1583**	**1987**	**3570**	**1459**	**2043**	**3502**	**1324**	**1949**	**3273**	**1333**	**1836**	**3169**	**1331**	**1861**	**3192**

Izvor: Služba za zapošljavanje BPK

U analizi nezaposlenosti, potrebno je naglasiti da je stanje pandemije u 2020. godini, ostvarilo značajan utjecaj na tržište rada, te je u prvih mjeseci pet mjeseci broj nezaposlenih osoba porastao, posebno u toku marta kada je proglašeno stanje prirodne nesreće u FBiH a kada je samo u toku jednog mjeseca broj nezaposlenih lica povećan za 136. Rastom broja nezapsolenih pod utjecajem pandemije prekinut je trend smanjenaj broja nezaposlenih osoba u BPK. Naročito je izražen rast broja nezaposlenih nakon proglašenja stanja nesreće u FBiH, te je u periodu mart-april povećan broj nezaposlenih osoba u BPK za 3,5% (145 osoba).

Slika 20. Broj nezaposlenih u periodu januar-maj 2020. godine u BPK

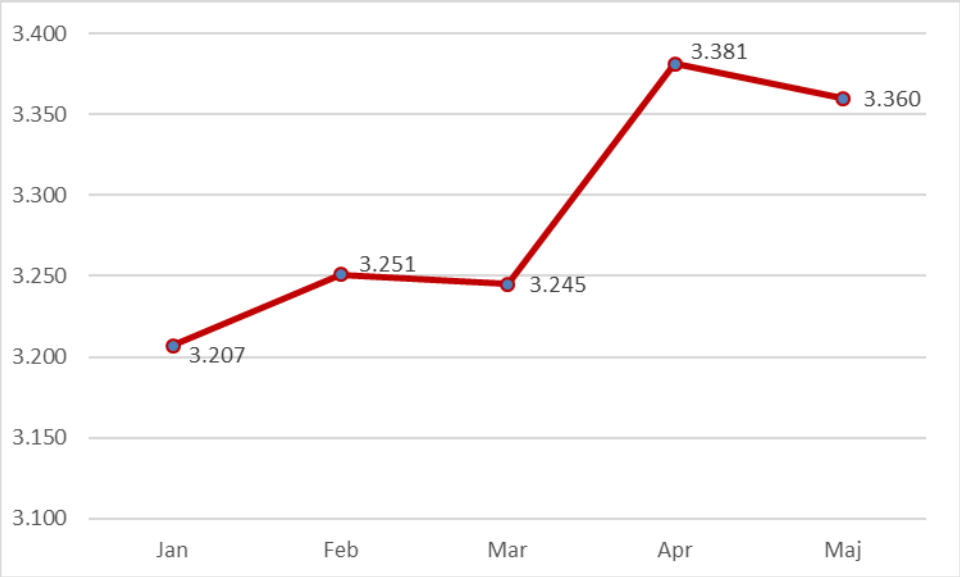

Izvor:Federalno zavod za zapošljavanje, Statistika, juli 2020. godine

Na osnovu informacije Zavoda za zapošljavanje FBiH, najzastupljenija zanimanja su prikazana u narednoj tabeli.

Tabela 48. Najzastupljenija zanimanja nezaposlenih osoba u BPK u 2019. godini

VSS	Broj	VŠS	Broj	SSS	Broj	KV/KVK	Broj
Dipl./bak/mag. prava	42	Nast. predškol. Odgoja	3	Ekonomski tehničar	128	Prodavač	143
Bak/dipl.inž/mag. mašinstva	23	Nast. historije i geografije	3	Mašinski tehničar	123	Krojač	105
bak/mag. menadžmenta	20	Pravnik	2	Poljoprivredni tehničar	111	Hemičar	65
Dipl /bak/mag. ekonomije	16	Nast. biologije i hemije	2	Administrativni službenik	97	Frizer	64
Dipl inž./bak/mag. poljoprivrede	12	Građevinski inž.	1	Hemijski tehničar	83	Vozač	56

Izvor:Federalno zavod za zapošljavanje, Informacija o analizi potreba I kretanjima na tržištu rada u FBiH za 2019.g.

Na osnovu istraživanja tržišta rada u 2019. godini, koje je proveo Zavod za zapošljavanje FBiH u 2019. godini, u kojem je učestvovalo 11 poslodavaca sa područja BPK, zaključeno je da su najtraženija zanimanja za kojima postoji potreba na tržištu rada, izražene su potrebe za radnicima u prerađivačkoj industriji, građevinarstvu, te sektoru informacija i komunikacija.

Generalno, u odnosu na problem nezaposlenosti u BPK potrebno je izdvajati sredstva za podršku zapošljavanju, kao i programe prekvalifikacije i stručnog osposobljavanja u skladu sa potrebama tržišta rada. Posebnu pažnju potrebno je obratiti na teško upošljive kategorije. Pored toga, potrebna je kontinuirana saradnja Vlade BPK sa

poslodavcima i obrazovnim institucijama kako bi se upisna politika obrazovnih ustanova uskladila sa potrebama tržišta rada. Takođe, neophodno je da nadležne inspekcije poduzimaju stalne mjere u cilju smanjenja rada „na crno“.

4.3 Cijena rada

Prosječna neto plata na nivou FBiH u 2019. godni iznosila je 928 KM i veća je za 118 KM odnosno 14,6% u odnosu na prosječnu neto platu u BPK koja je iznosila 810 KM. U BPK, u posljednjih pet godina, prosječna neto plaća je imala trend rasta, a u 2019. godini je veća za 59 KM odnosno 7,9% u odnosu na iznos u 2014. godini, ali još uvijek nije dostigla nivo prosječne plaće u FBiH.

Slika 21. Prosječna neto plaća u BPK, u periodu 2014 - 2019

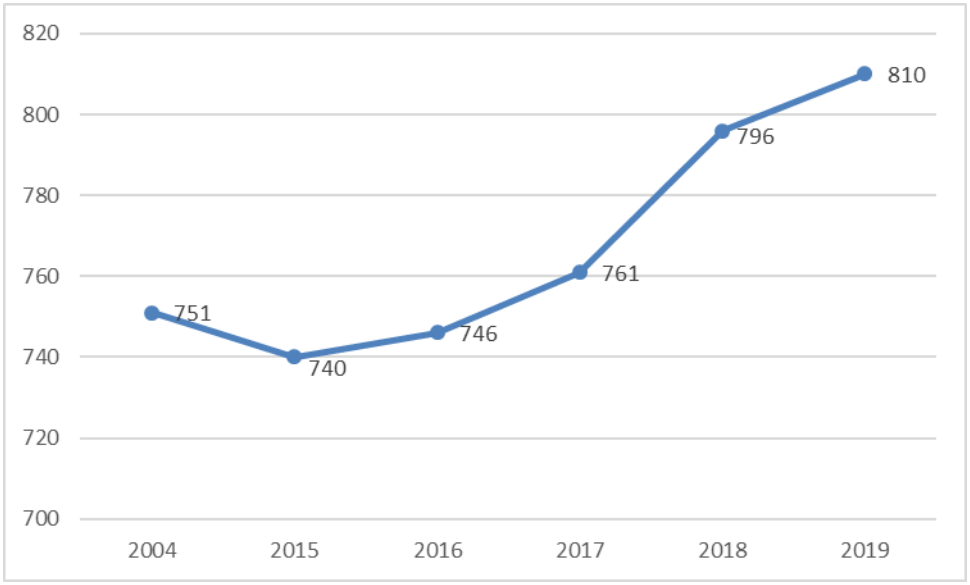

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama.

U narednoj tabeli su prikazane prosječne plaće prema područjima klasifikacije djelatnosti u BPK, a najveća prosjećna neto plaća je zabilježena u sektoru finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja i iznosi 1.683 KM, koja je povećanja u odnosu na 2014. godinu za 62,8%, te sektoru proizvodnje i snabdijevanja elektrinčnom energijom, plinom, parom i klimatizacija sa 1.613 KM, koja je povećana za 7,9% u odnosu na 2014. godinu, te u sekotru informacije i komunikacije sa 1.305 KM, koja je povećana za 10,6% u odnosu na 2014. godinu.

Najmanja prosječna neto plaća od 425 KM zabilježena u sektoru hotelijerstva i ugostiteljstva a koja je smanjenja za 3,0% u odnosu na iznos u 2014. godini, te u sektoru trgovina na veliko i malo u iznosu od 565 KM, a koja je povećana za 16,5% u odnosu na 2014. godinu.

Tabela 49. Prosječne plaće po sektorima prema područjima KD u BPK Goražde, 2014. i 2019. godine

	BPK	
	2014	2019
UKUPNO	**751**	**810**
Poljoprivreda,šumarstvo i ribarstvo	685	**895**
Vađenje ruda i kamena	-	**-**
Prerađivačka industrija	665	**711**
Proizvodnja i snadb./opsk. elek. energijom, plinom, parom i klimatizacija	1.495	**1.613**
Snabd./opsk. vodom, uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnost sanacije okoliša	611	**645**
Građevinarstvo	606	**647**
Trgovina na veliko i malo; poprav.motornihvozila i motocikla	485	**565**
Prijevoz i skladištenje	706	**716**
Hotelijerstvo i ugostiteljstvo	438	**425**
Informacije i komunikacije	1.180	**1.305**
Finansijska djelatnost i djelatnost osiguranja	1.034	**1.683**
Poslovanje nekretninama	-	**-**
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	640	**-**
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	798	**872**
Javna uprava i odbrana /obavezno soc. osiguranje	1.039	**1.120**
Obrazovanje	792	**878**
Zdravstvena i soc. zaštita	979	**1.125**
Umjetnost, zabava i rekreacija	788	**636**
Ostale uslužne djelatnosti	861	**892**
Djelatnost domaćinstva kao poslodavca; djelatnost domaćinstva koja proizvode različita dobra i obavljaju razliite usluge za vlastite potrebe	-	**-**
Neraspoređeno po djelatnosti KD	**-**	**-**

Izvor: Federacija u brojkama, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama

4.4 Penzioneri

U BPK broj penzionera, u decembru 2019. godine, iznosio je 5.574 što je za 1,1% više u odnosu na 2014. godinu.

U zadnje tri godine 2017-2019. godina, bilježi se ciklično kretanje broja penzionera, a broj zaposlenih na 1 penzionera u BPK u 2019. godini (1,3), što je na nivou prosjeka FBiH, a povećan je u odnosu na 2014. godinu (1,1).

Slika 22. Broj penzionera u BPK, u periodu 2014 - 2019

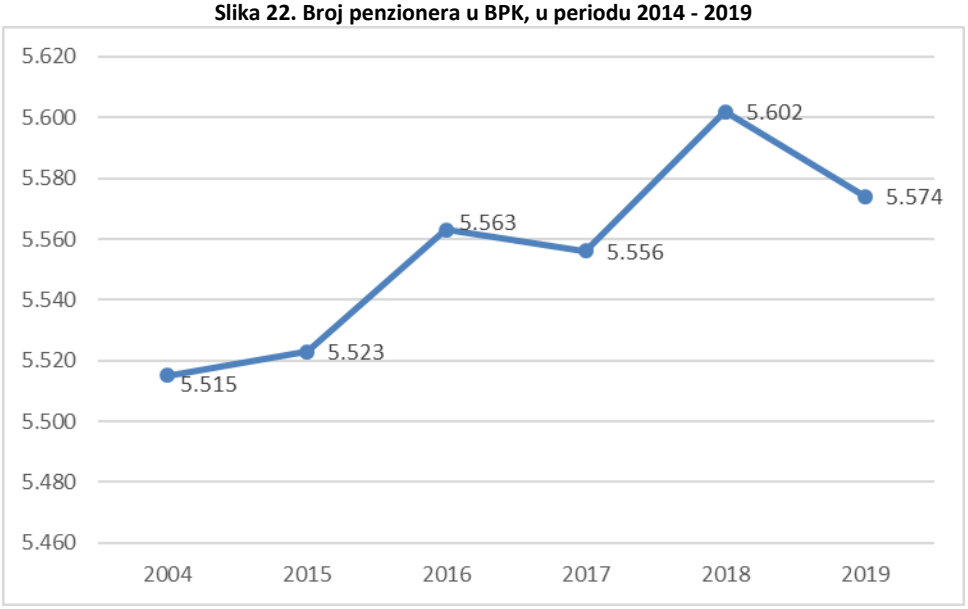

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Ukupna prosječna penzija u BPK u 2019. godini je iznosila 444,76 KM i veća je za 28,31 KM od prosječne penzije u FBiH, a u odnosu na iznos prosječne penzije u BOK u 2014. godini, veća je za 69,96 KM. Prosječna starosna penzija u BPK je iznosila 490,93 KM i veća je u odnosu na prosječnu starosnu penziju FBiH za 33,95 KM, dok je prosječna invalidska penzija u BPK iznosila 393,62 i veća je od prosječne invalidske penzije u FBiH za 29,72 KM.

Tabela 50. Prosječne penzije u KM u BPK u 2019. godini

Općine	Broj zaposlenih na 1 penzionera	Ukupna prosječna penzija u KM	Prosječna starosna penzija u KM	Prosječna invalidska penzija u KM	Prosječna obiteljska penzija u KM
FBiH	1,3	416,45	456,98	363,90	**366,28**
BPK	1,3	444,76	490,93	393,62	**382,26**
Foča	-	-	-	-	-
Goražde	1,3	444,76	490,93	393,62	**382,26**
Pale	-	-	-	-	-

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Ukupan iznos penzija u BPK u 2019. godini je iznosio 2.479.081KM (1,4% ukupnig iznosa penzija u FBiH), a veći je za 19,9% u odnosu na iznosu 2014. godini, od čega 61,8% su starosne penzije, 12,7% invalidske penzije, a 25,5% obiteljske penzije.

Tabela 51. Broj penzionera i iznos penzija po općinama u BPK u 2019.godini

Općine	Vrste mirovine/penzije						Ukupno	
	Starosne		Invalidske		Obiteljske			
	Ukupno		Ukupno		Ukupno			
	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos
FBIH	**236.317**	**107.991.754**	**68.300**	**24.854.437**	**119.392**	**43.731.309**	**424.009**	**176.577.500**
BPK	**3.122**	**1.532.692**	**800**	**314.894**	**1.652**	**631.495**	**5.574**	**2.479.081**
Foča	-	-	-	-	-	-	-	-
Goražde	3.122	1.532.692	800	314.894	1.652	631.495	5.574	**2.479.081**
Pale	-	-	-	-	-	-	-	-

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama

Tabela 52. Razvojni problemi i potrebe u području nezaposlenosti

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
● Suficit određenih kadrova na tržištu rada za koje ne postoje dovoljne potrebe na tržištu rada.	● Izraditi i od strane nadležnih organa utvrditi upisne politike i obrazovne programe u skladu sa potrebama tržišta rada. ● Donijeti i realizirati odgovarajuće programe prekvalifikacije i dokvalifikacije, kako bi se osobama koje trenutno nemaju mogućnost zaposlenja omogućilo zaposlenje.
● Visok udio NKV, KV i SSS radne snage u ukupnom broju nezaposlenih osoba	● Uspostaviti i provoditi programe za jačanje kompetencija i vještina nezaposlene radne snage. ● Intenzivirati programe samozapošljavanja i zapošljavanja
● Prisutnost rada na crno i nedovoljan inspekcijski nadzor u sprječavanju rada na crno	● Intenzivirati inspekcijski nadzor na tržištu rada i saradnju institucija za evidenciju i provođenje mjera sprječavanja rada na crno
● Uticaj stanja nesreće Covid-10	● Razviti i implementirati mehanizme za pružanje podrške poduzećima i obrtnicima za održavanje zaposlenosti i nova zapošljavanja.

5 Društvene djelatnosti

Pod društvenim razvojem podrazumijevamo procese koji vode do strukturalnih promjena, a s ciljem poboljšanja kvaliteta života ljudi, te unapređenja društvenih veza i društvenih institucija. Poboljšanja do kojih dolazi omogućavaju ravnopravnost i održivost i kompatibilna su sa principima demokratskog upravljanja i socijalne pravde. Ovakva definicija društvenog razvoja, a koju je objavio Istraživački institut Ujedinjenih nacija, uključuje oboje – i materijalna dostignuća kao što su dobro zdravlje i obrazovanje, pristup dobrima i uslugama neophodnim za pristojno življenje, ali i socijalna, kulturološka i politička dostignuća kao što su osjećaj sigurnosti, dostojanstvo, te mogućnost da se bude dijelom zajednice kroz društveno i kulturološko djelovanje, osnaživanje i političku zastupljenost.[13]

U ovom dijelu Situacione analize za BPK biće prikazani ključni pokazatelji za oblasti koje su značajne za društveni razvoj, a koje uključuju: obrazovanje, socijalnu zaštitu, zdravstvo, kulturu, sport, organiziranost civilnog društva, kao i stanje javne bezbjednosti u Kantonu.

5.1 Obrazovanje

U BPK, obrazovanje je u nadležnosti Kantona, s tim što su osnivači predškolskih ustanova grad/općine, a osnovnih i srednjih škola Skupština kantona.

Zakonom o ministarstvima i drugim tijelima Kantonalne uprave, između ostalog, utvrđeno je da Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport BPK vrši upravne i druge stručne poslove koji se odnose na: predlaganje i provođenje obrazovne politike, predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i odgoj te visoko obrazovanje, obrazovanje odraslih te obrazovanje i odgoj u domovima učenika**,** regulisanje i obezbjeđenje uslova za obrazovanje, obezbjeđenje uslova za smještaj učenika i studenata i učešće u rješavanju pitanja njihovog standarda, utvrđivanje pedagoških standarda i normativa prostora, opreme i nastavnih sredstava za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i odgoj, visoko obrazovanje te domove učenika, nostrifikaciju i ekvivalenciju inostranih školskih svjedodžbi i diploma, donošenje nastavnih planova i programa za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i odgoj, naučno-istraživački rad na unaprijeđenju odgojno obrazovnog rada, udžbeničku literaturu za osnovno i srednje obrazovanje, propisivanje uslova, davanje saglasnosti i predlaganje osnivanja ustanova iz nadležnosti ministarstva, vođenje evidencije o osnivanju i brisanju odgojno obrazovnih ustanova.

U okviru Ministarstva djeluje Pedagoški zavod BPK-a Goražde kao upravna organizacija koja, između ostalog, ima za cilj praćenje i kontrolu kvalitete obrazovanja, a inspekcijski nadzor nad radom ustanova obrazovanja vrši kantonalni inspektor za obrazovanje.

Obrazovna struktura stanovništva starijeg od 15 godina u BPK je dostupna samo za 2013. Godinu, na osnovu provedenog Popisa. Stanovništvo u BPK većinom ima srednje obrazovanje. Vidljiva je i razlika među polovima u pogleda nivoa obrazovanja. Za žene je karakterističnije da imaju niži nivo obrazovanja (bez ikakvog obrazovanja, nepotpuno osnovno, osnovno) dok kod muškaraca preovladava viši nivo obrazovanja (srednja škola, specijalizacija, viša škola i fakultet).

[13] www.unrisd.org

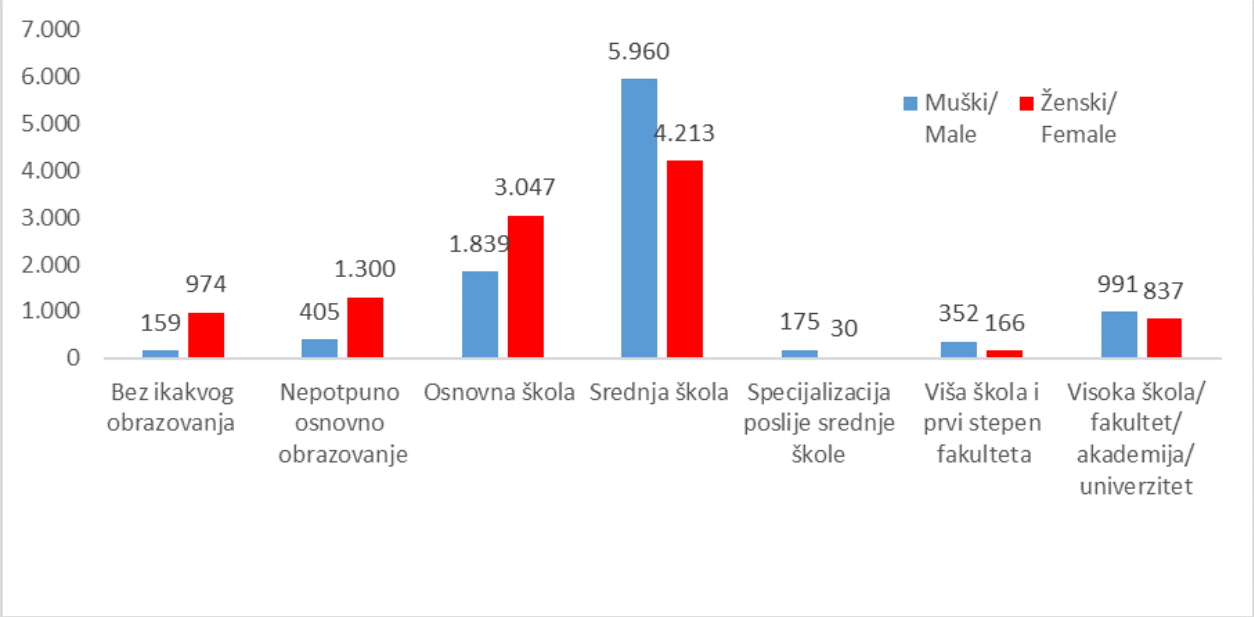

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Popis 2013

O samom kvalitetu obrazovanja u Bosni i Hercegovini, govori nam studija koja je provedena 2018. godine, a to je PISA ili Programme for International Student Assessment. Testiranje je provedeno pod pokroviteljstvom OECD-a, a provodi se svake treće godine. Rezultati su pokazali da od 79 zemalja svijeta, u kojima je provedeno testiranje, Bosna i Hercegovina je na 62. mjestu. Lošiji su samo Sjeverna Makedonija i Kosovo. Svaki drugi učenik u BiH je funkcionalno nepismen, a najlošija postignuća imamo iz prirodnih nauka[14]. Rezultati pokazuju da je potrebno poduzeti značajne korake ka poboljšanju kvalitete obrazovanja. Ono što ohrabruje jeste da učenici u Bosni i Hercegovini općenito imaju pozitivan stav prema obrazovanju. Preko 85% njih vjeruje da će im obrazovanje osigurati bolju budućnost i zaposlenje te da se trud u obrazovanju isplati.

5.1.1 Predškolski odgoj

Predškolski odgoj i obrazovanje je sastavni dio jedinstvenog odgojno-obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini. On je prvi, poseban i specifičan stepen odgojno-obrazovnog sistema koji se bavi odgojem djece predškolske dobi uzrasta od 6 mjeseci do polaska u osnovnu školu.

Rad predškolskih ustanova se finansira iz budžeta osnivača dok se osnovno i srednje obrazovanje pretežno finansira iz kantonalnog budžeta.

Opći cilj predškolskog odgoja i obrazovanja je osigurati optimalne i jednake uslove kako bi se svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvijalo i ostvarilo svoje pune potencijale i kompetencije kroz različite vidove kvalitetnog i profesionalnog, autonomnog, institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja.

Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju 2009. godine, predviđeno je da djeca predškolskog uzrasta u godini pred polazak u osnovnu školu moraju pohađati obavezni program. Finansiranje obaveznog programa za svu djecu sa područja kantona vrši se iz budžeta kantona. Obuhvat djece obaveznim programom (godina pred polazak u osnovnu školu) je 100%[15]. Obavezno predškolsko obrazovanje implementira se bilo kroz cjelodnevni

[14] Testiranje obuhvata matematiku, čitanje i prirodne nauke

[15] Strategiju razvoja BPK 2016-2020

ili poludnevni program u predškolskim ustanovama ili u okviru programa obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja koji traje 150-170 sati.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku[16] broj djece u predškolskim ustanovama se povećao sa 141 djeteta u š.g. 2015/2016 na 176 djece u 2019/2020.godini. Istovremeno u š.g. 2019/2020 bilo je 151 dijete koje nije primljeno zbog popunjenog kapaciteta, i to 105 u privatnim vrtićima i 46 u javnim. U ovom periodu u dvije školske godine, 2016/2017 i 2017/2018 bilo je 16 odnosno 18 djece u jaslicama, ali zadnje dvije školske godine nije bilo upisa u jasličke grupe.

Ustanove predškolskog odgoja nalaze se u graduGoražde dok općine Foča u Federaciji i Pale u Federaciji nemaju predškolsku ustanovu. Na području grada Goražda djeluju dva vrtića i to jedan javni i jedan privatni

Pored stalnih predškolskih ustanova, kontinuirano se implementira projekat putujućih vrtića-igraonica u deset mjesnih zajednica za djecu koja nemaju drugi vid organizovanog pohađanja vrtića.

Tabela 53. Kretanje broja djece u javnim ustanovama predškolskog odgoja u periodu od 2015-2019

Školska godina	Broj ustanova	Broj upisane djece	Broj zaposlenih
2015/2016	2	141	28
2016/2017	2	146	31
2017/2018	2	155	33
2018/2019	2	165	37
2019/2020	2	176	33

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Bosansko – podrinjski kanton svake godine bilježi sve veći broj djece koja nisu primljena u predškolske ustanove radi popunjenosti kapaciteta. Tako npr. u 2016/17 š.g. ukupno 20 djece nije prmljeno radi popunjenosti kapaciteta a u 2019/2020 š.g. 151 dijete nije primljeno radi popunjenosti kapaciteta (46 javna i 105 privatna predškolska javna ustanova).

Većina djece koja se nalaze u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja su djeca čija su oba roditelja zaposlena (91,5%). Veoma je bitno da su predškolske ustanove dostupne za svu djecu kako u fizičkom smislu tako i u finansijskom. Dostupnost predškolskog odgoja, pored obrazovnog efekta na dijete, ima uticaje i na druge sektore. Ova mjera se koristi u unapređenju populacionih politika tj. povećanje fertiliteta, kao i povećanja participacije na tržištu rada, posebno žena.

JU za Predškolski odgoj i obrazovanje Goražde- vrtić Sunce ima dugogodišnju tradiciju. Početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća bila je u sastavu tadašnje OŠ "Nikola Tesla". Naziv JU za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Goražde nosi od 1975 godine kada je namjenski sagrađeno i otvoreno obdanište. Osnivač ove Javne ustanove je Grad Goražde.

Sa stanovišta organizacijske forme, koncepcije i programske orijentacije JU za Predškolski odgoj i obrazovanje Goražde je dječiji vrtić za kontinuirani cjelodnevni boravak. Primarni program obuhvata njegu, odgoj i obrazovanje djece od 2 godine do polaska u školu. Programi su usklađeni sa radnim vremenom roditelja i potrebama socijalne sigurnosti djece. Ustanova provodi primarni cjelodnevni program u trajanju od 10 sati. Radno vrijeme vrtića je svakim radnim danom od 06 h i 30 min do 16 h i 30 min. Ustanova je smještena u jednom objektu u ul.Maršala Tita br.6 u Goraždu koji je u funkciji i služi svojoj namjeni.

Na upravljanje JU za predškolski odgoj i obrazovanje Goražde dodjeljen je odlukom Općinskog Vijeća Goražde Park „Plavi cvijet" Goražde kao rekreativno-edukativni centar za djecu predškolskog i školskog uzrasta. Na

[16] Tematski bilten predškolsko obrazovanje u Federaciji BiH 2019

osnovu Odluke Gradskog vijeća Grada Goražda JU za predškolski odgoj i obrazovanje Goražde je proširila prostorne kapacitete u ulici Ibrahima Čelika bb Goražde.

JU za Predškolski odgoj i obrazovanje posluje na tri lokacije vrtić Sunce, vrtić Zvijezdice i Park Plavi cvijet. Svi objekti su u skladu sa Standardima i normativima za predškolski odgoj BPK-a Goražde. Objekati su u dobrom stanju i služe svojoj svrsi. Svake godine se u skladu sa planiranim Budžetom ulaže u tekuće i investiciono održavanje, a u cilju poboljšanja uslova za život i rad djece i uposlenih.Kapacitet JU za predškolski odgoj i obrazovanje Goražde za cjelodnevni boravak djece u vrtiću je 200 mjesta, a trenutno (2020) u osam odgojnih grupa boravi 194 djece.

U JU za Predškolski odgoj I obrazovanje Goražde je trenutno uposleno 32 radnika.

Cijena cjelodnevnog boravka mjesečno iznosi 170 KM, prijem djece se vrši u avgustu mjesecu na osnovu dostavljenih prijava roditelja za prijem djece za novu školsku godinu vrši se u mjesecu junu tekuće godine.

Izazovi u predškolskom obrazovanju su dostupnost kako fizička tako i finansijska za svu djecu. Činjenica da je 151 dijete nije primljeno u 2019/2020 š.g ukazuje na neophodnost proširenja kapaciteta predškolskih ustanova. Evidentna je potreba za povećanjem obuhvata djece predškolskim obrazovanjem i vaspitanjem, kao i omogućavanje punog obuhvata djece obaveznim predškolskim programom pred polazak u školu, posebno djece u ruralnim područjima. U toku je implementacija projekta povećavanje kapaciteta predškolskih ustanova u vrijednosti od 250.000KM.[17]

5.1.1.1 Obavezni program

Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju koji je donijela Skupština Bosansko-podrinjskog kantona Goražde 2009. godine, predviđeno je da djeca predškolskog uzrasta u godini pred polazak u osnovnu školu moraju pohađati obavezni program. Finansiranje obaveznog programa za svu djecu sa područja kantona vrši se iz budžeta kantona.

Obuhvat djece obaveznim programom je 100%.

Analizom podataka 2020. godine ali i iz prethodnih godina može se konstatovati da je broj djece na upisnom području JU OŠ „Hasan Turčalo Brzi“ Ilovača (Ilovača, Brzača, Rešetnica i Osanica) smanjen za 50% u odnosu na prošlu godinu odnosno da je značajan broj djece koja su u trenutku rođenja stanovala na ovom području, u proteklom periodu odselila i napustila navedeno područje.

Zabrinjavajuća situacija je također i u području koje pokriva upisno područje JU OŠ „Mehmedalija Mak Dizdar“ i to (Sadba, Berič, Bogušići, Posestra, Vitkovići) gdje je u broj djece smanjen Također je primjećen pad broja djece u odnosu na spiskove rođene djece iz ovog područja.

Za svu djecu u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju obezbijeđen je obavezan ljekarski pregled čije finansiranje pada na teret Ministarstva a u svrhu realizacije navedene obaveze zaključeni su Ugovori sa nadležnim zdravstvenim ustanovama na području Kantona.

Programom se obezbijeđuje redovna svakodnevna užina i napitci za svako dijete a svakako i adekvatan radno-igrovni didaktički materijal kao i stručno osposobljen kadar.

Broj djece upisane u obavezni program je u porastu u odnosu na prethodne godine ali je očigledno da je najveći broj djece koncentrisan u gradskom području.

[17] Program javnih investicija 2018-2020

JU za predškolski odgoj i obrazovanje Goražde je zatvarenjem SOS Dječijeg vrtića u Goraždu preuzela realizaciju Obaveznog programa na području Grada Goražda i cijelog Bosansko-podrinjskog kantona to jest općina u njegovom sastavu, a to su pored Grada Goražda, Općina Pale i Općina Foča-Ustikolina. Projektom će biti obuhvaćeno 265 djece koja će se rasporediti u skladu sa Standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje.

Za realizaciju Obaveznog programa u Javne ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport BPK-a Goražde je obezbjedilo finansijska sredstva u iznosu od 39.553,30 KM.

Zbog proglašenja pandemije u Bosni i Hercegovini Obavezni program je obustavljen do daljnjeg.

5.1.2 Osnovno obrazovanje

Osnovno obrazovanje u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde je obavezno za svu djecu uzrasta od 6-15 godina. U osnovnim školama na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde provodi se nastavni plan i program za devetogodišnje osnovnoškolsko obrazovanje. Ukupan broj osnovnoškolskih ustanova na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde je šest redovnih i jedna osnovna muzička škola (paralelna). U okviru javnih osnovnih škola djeluje osam područnih škola. Mnogi školski objekti su dotrajali, jer su izgrađeni prije trideset i više godina, te ne ispunjavaju potrebne pedagoške standarde, niti raspolažu dovoljnom opremom poput informatičke opreme, biblioteka i uslova za pružanje nastave djeci s posebnim potrebama. Mnogim školama nedostaju dovoljna sportska oprema a nekim školskim objektima i sportska dvorana.

Broj učenika upisanih u osnovne škole prati smanjenje nataliteta, u ruralnim dijelovima je prisutno kontinuirano smanjenje broja učenika, što je posljedica niskog nataliteta i iseljavanja stanovništva. Broj učenika u područnim školama je u periodu od 2014 do 2019. godine drastično smanjen pa kapaciteti tih škola ostaju nepopunjeni. Iako se broj učenika smanjuje povećava se broj upisanih učenika u I razred.

Postoji veliki broj školskih objekata u ruralnim sredinama, koji su prazni, a istovremeno su gradske škole prekapacitirane. Osnovne škole potrebno je dodatno pripremiti i prilagoditi za djecu sa posebnim potrebama (zbog fizičkih ograničenja pristupa djeci sa posebnim potrebama), ali i za rad sa djecom sa problemima u razvoju, za manjinske grupe djece i za rad sa posebno talentiranom djecom. Nastavnicima je potrebno kontinuirano osposobljavanje za uvažavanje individualnih potreba djece. Također, potrebno je obezbijediti značajnije partnerstvo roditelja u aktivnostima škola. Sve škole su 1996. Godine Zakonom o preuzimanju prava osnivača prešle u nadležnost kantona.

Detaljan pregled broja učenika svih osnovnih škola na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde je dat u tabeli koja slijedi.

Tabela 54. Pregled upisane djece u osnovne škole na području BPK

Škola	ŠK 2014/2015		ŠK 2015/2016		ŠK 2016/2017		ŠK 2017/2018		ŠK 2018/2019		Razlika 2014/2019
	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	
OŠ "Fahrudin Fahro Baščelija" Goražde	600	600	599	600	624	624	627	625	627	624	+24
OŠ"Husein ef.Đozo" Goražde	757	759	725	730	722	720	702	705	702	703	-54
OŠ"Mehmedalija Mak Dizdar" Vitkovići	287	287	294	294	283	283	263	263	253	253	-34
OŠ"Hasan Turčalo Brzi" Ilovača	108	106	108	109	104	104	100	103	96	93	-15
OŠ "Ustikolina" Ustikolina	123	122	119	118	121	121	123	122	127	127	+4
OŠ Prača" Prača	78	78	71	71	79	79	69	70	65	64	-14
UKUPNO OŠ	**1953**	**1952**	**1916**	**1922**	**1933**	**1931**	**1884**	**1888**	**1870**	**1864**	**-89**

Izvor: Izvještaj o razvoju na osnovu Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu u sport BPK

Napomena: statistika upisane djece u osnovne škole se razlikuje od statistike Federalnog zavoda za statistiku. Prema FZS u š.g. 2017/2018 upisano je 1866 djece u BPK

Prema FZS posljednjem podatku za š.g. 2018/2019 samo jedno dijete je bilo ponavljač u osnovnoj školi, a 23 djece je napustilo osnovno obrayovanje od čega 20 djece je napustilo radi upisa u drugu školu u Federaciji BiH.

Iako broj učenika opada, broj nastavnika ostaje isti. U junu 2020, Na 54. redovnoj sjednici Vlada Bosansko-podrinjskog kantona Goražde zadužila je Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport da donese Protokol o međusobnoj saradnji osnovnih i srednjih škola, a na osnovu njega i Plan rasporeda zaposlenika osnovnih i srednjih škola koji nemaju normu ili ostaju bez dijela norme ili u potpunosti ostaju bez poslova, da na upražnjena radna mjesta zapošljavaju zaposlenike drugih škola.

Uz podršku UNICEF-a, Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde pokrenulo je proceduru realizacije projekta „Unaprjeđenje dostupnosti i kvalitete obrazovanja za vrijeme pandemije virusa COVID-19-podrška razvoju softverskih rješenja za uspostavu i unaprjeđenje online nastave". Očekuje se da će početkom juna ili polovinom jula biti razvijena platforma koja će se testirati na terenu
.

5.1.2.1 Javna ustanova Osnovna škola „Fahrudin Fahro Baščelija" Goražde

Javna ustanova Osnovna škola „Fahrudin Fahro Baščelija" Goražde sagrađena je 1952. godine.Novi dio škole je dograđen 1992. U sastavu škole je i jedno Odjeljenje djece sa posebnim obrazovnim potrebama.

Svi učenici u dobi obaveznog pohađanja nastave upisuju se u školu u upisnom području u kojem su nastanjeni, a u teritorijalnom smislu upisno područje ove škole obuhvata desnu obalu rijeke Drine i lijevu, od Lastavica do mosta Alije Izetbegovića. Granice školskog područja od škole su udaljene najviše do 6 km (Potkozara). Za učenike sa rubnih dijelova školskog područja obezbijeđen je autobuski prijevoz, dok je za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama obezbijeđen prijevoz školskim minibusom. Škola u svom sastavu nema područnih škola.

Škola posjeduje otvoreni i zatvoreni školski prostor Otvoreni školski prostor čini školsko dvorište i školski ogledni voćnjak. Zatvoreni školski prostor čini zgrada koja u svom sastavu ima fiskulturnu salu, 10 učionica, 13 kabineta, biblioteku, prostor za specijalno odjeljenje, zbornicu za nastavnike, te prostorije za administrativno i tehničko osoblje.

Objekat škole je funkcionalan, ali u potpunosti ne zadovoljava potrebe neophodne za realizaciju pojedinih sadržaja predviđenih NPP. Stari dio objekta škole potrebno je sanirati (podne obloge, prozore, krov i fasadu) tako da bi školska zgrada u potpunosti bila zaokružena kao cjelina i jedan duži vremenski period ne bi trebala značajnija investiciona ulaganja.Tokom rata objekat je u velikoj mjeri devastiran i isti 1996/97. Godine saniran veoma nekvalitetno.

Gledajući u cjelini objekat je do 2016. godine bio u veoma lošem stanju. U posljednje vrijeme ulažu se značajna sredstva u sanaciju pojedinih dijelova prostora zgrade. Izvršena je potpuna rekonstrukcija i opremanje fiskulturne sale, urađena fasada, sanacija mokrih čvorova, te na dijelu zgrade zamjena stolarije i opremanje nekoliko kabineta savremenom opremom. Odjeljenje sa posebnim obrazovnim potrebama imaju nanovo opremljen prostor kao i novi namještaj koji je opremljen vlastitim sredstvima i donacijama. Od školske 2014/15 počinje sa radom i produženi boravak za učenike razredne nastave. U ovoj školi u školskoj 2019/20 godini nastavu je pohađa 637 učenika u redovnoj nastavi i 5 učenika u odjeljenju djece sa posebnim obrazovnim potrebama.

5.1.2.2. Javna ustanova Osnovna škola „Prača“ Prača

Cjelokupni odgojno – obrazovni proces odvija se u školskoj zgradi i njenim pratećima objektima u Prači. S obzirom na relativno mali broj učenika školski prostor se smatra optimalnim i kao takav je prilagođen uzrastu učenika i njihovim potrebama. U školskoj zgradi i njenim pratećim objektima odvija se odgojno – obrazovni proces za 60 učenika, raspoređenih u sedam odjeljenja od prvog do devetog razreda. Nastavni proces izvodi ukupno 13 nastavnika, od toga 3 nastavnika razredne nastave i 10 nastavnika predmetne nastave. Unutar škole nalazi se devet učionica, kabinet za informatiku, kabinet za biologiju i hemiju, kabinet za tehničku kulturu i multimedijalni kabinet, školska kuhinja, prostorije za potrebe pedagoga, biblioteka sa čitaonicom, zbornica, dvije kancelarije, kao i dvije pomoćne prostorije. Pored navedenog, u zgradi se nalaze mokri čvorovi za učenike i nastavnike i portirnica za pomoćno osoblje. Uz samu školsku zgradu smještena je fiskulturna dvorana sa 500 sjedišta za gledaoce, prostor koji se namjenski koristi za nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja, duple svlačionice, mokri čvorovi sa duplim kupatilima, kotlovnica i prostorija za ogrijev. U dvorištu Škole nalaze se dva asfaltirana igrališta koja se također koriste za izvođenje nastave tjelesnog i zdravstvenog odgoja i drugih vannastavnih i sportskih aktivnosti, kao i drugih manifestacija. U dvorištu škole se nalaze i dva dječija parka koja sadrže rekreacioni i zabavni mobilijar, primjeren djeci osnovnoškolskog uzrasta. Javna ustanova Osnovna škola „Prača“ Prača je veoma dobro opremljena nastavnim učilima i pomagalima. U školskoj biblioteci se nalazi 5000 knjiga različitih naslova potrebnih za lektiru i stručnu literaturu za stručno usavršavanje nastavnika. Centralna školska zgrada i njeni prateći objekti posjeduju kvalitetan video nadzor.

Zagrijavanje školskih prostorija se odvija uz pomoć kotlovnice koja funkcioniše na bazi lož ulja.

U školskoj 2015/2016. godini nastavu je pohađao ukupno 71 učenik. U školskoj 2016/2017. godini nastavu je pohađalo ukupno 79 učenika. U školskoj 2017/2018. godini nastavu je pohađalo ukupno 70 učenika. U školskoj 2018/2019. godini nastavu je pohađalo ukupno 64 učenika. U školskoj 2019/2020. godini nastavu pohađa ukupno 60 učenika.

Od ukupno 60 učenika njih 34 ili 56,67% koristi usluge prevoza, jer dolaze iz mjesta udaljenih više od 3 km.

5.1.2.3. Javna ustanova Osnovna škola „Ustikolina“ Ustikolina

Javna ustanova Osnovna škola „Ustikolina“ jedna je od najstarijih škola na ovom području, s radom je počela davne školske 1908/09. godine. U svom sastavu škola ima jednu područnu školu (I-V) koja se nalazi u Fočanskoj Jabuci, a matičnu školu pohađaju djeca sa područja MZ Ustikolina (Njuhe, Mrđelići, Zebina Šuma, Brajlovići, Milakovac, Odžak), MZ Cvilin i MZ Jabuka.

U okviru područne škole u Jabuci svake školske godine svi učenici petih razreda sa područja našeg Kantona pohađaju Školu u prirodi u trajanju od tri dana.

Ovu školu je u školskoj 2019/2020. godini pohađa 128 učenika. U okviru vannastavnih aktivnosti učenika organizovan je veliki broj sekcija putem kojih učenici imaju jedinstvenu priliku da razvijaju svoje sposobnosti.

Javna ustanova Osnovna škola „Ustikolina“ za naredni četverogodišnji period posjeduje Školski razvojni plan, a isti je uvršten u strateški razvojni plan lokalne zajednice.

Škola je partner u projektu "Schools for peace" kojim rukovodi organizacija SANA UK, kroz koji smo započeli aktivnosti bratimljenja sa jednon od osnovnih škola Velike Britanije. Škola je 2012. godine dobila certifikat prve „Eko-škole“ u regiji. Ostvaruju dobru saradnju sa drugim školama sa područja Federacije BiH, kao i sa školama iz Republike Srpske. Nastavni proces je organizovan kroz kabinetsku nastavu koja učenicima pruža adekvatne uvjete za sticanje novih znanja sa kojima učenici kontinuirano ostvaruju zapažene rezultate na raznim takmičenjima.

5.1.2.4. Javna ustanova Osnovna škola "Mehmedalija Mak Dizdar" Vitkovići

Školsko područje Javna ustanova Osnovna škola "Mehmedalija Mak Dizdar" Vitkovići obuhvata prostor MZ Vitkovići, Mravinjac, Sadba, Vranići, Posestra, Bogušići, Berič i Bivolice.

Na tom području nalazi se šest školskih objekata. Matična škola nalazi se u Vitkovićima. Područne škole u okviru ove škole nalaze se na Sadbi, u Bogušićima i Beriču.

U Vitkovićima, Beriču i Sadbi su devetorazredne škole, dok je u Bogušićima petorazredna škola.

U sastavu Javna ustanova O.Š. "Mehmedalija Mak Dizdar" Vitkovići su i područne škole na Posestri i Bivolicama, međutim zbog nedostatka učenika ove škole su, odlukom Vlade BPK-a Goražde, prestale sa radom. Ovu školu u školskoj 2019/20. godini pohađa 250 učenika.

Škola je u prethodnom periodu rekonstruisala krov i fasadu na matičnoj školi. Također je realizovano više projekata u cilju opremanja kabineta i uređenja škoslkih objekata.

5.1.2.5. Javna ustanova Osnovna škola „Hasan Turčalo Brzi“ Ilovača

Javna ustanova Osnovna škola „Hasan Turčalo Brzi“ Ilovača je od Goražda udaljena 22 kilometra. Prva škola je osnovana 14. marta 1932.godine. Od tada pa sve do 1957.godine radila je u skromnim uslovima, dok nije sagrađena osmorazredna škola u naselju Ilovača. Škola je u potpunosti izgorjela 1992. godine, a ponovno je obnovljena 1997.godine i stavljena u funkciju.

Školsko područje se prostire na šest mjesnih zajednica i to: Osanica, Rešetnica, Ilovača, Kraboriš, Faočići i Orahovice. Od školske 2016/17 područna škola u Kraborišu je zatvorena. Pored centralne škole u Ilovači, imamo tri područne škole i to: Osanica, Rešetnica i Brzača .

Osanica je devetogodišnja, dok su ostale tri petogodišnje škole. Što se tiče opremljenosti škola, ona je na zadovoljavajućem nivou. Škole su se opremale iz različitih izvora, od budžetskih sredstava, projekata i donacija sa svih nivoa. Područne škole u Brzači, Kraborišu i Rešetnici posjeduju osnovne uslove za funkcionisanje i rad škole.

Matična škola u Ilovači nema fiskulturne sale, tako da je to veliki nedostatak za njeno funkcionisanje, a posebno za nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja u svim razredima. Područna škola u Osanici je bila srušena i od 2000.godine je ponovno u funkciji. Do tada se nastava izvodila u prostorijama Mjesne zajednice Osanica. Od školske 2011/2012. godine, ova škola je devetogodišnja i još uvijek se radi na njenom opremanju. Škola posjeduje fiskulturnu salu i školsko igralište. U školske objekte Osanice i Ilovače uvedeno je centralno grijanje, dok se područne škole zagrijavaju na peći.

Školsku 2019/2020 godinu, pohađa 94 učenika. Cjelokupan proces nastave je stručno zastupljen.

5.1.2.6. Javna ustanova Osnovna škola „Husein ef.Đozo“ Goražde

Zgrada u kojoj je škola smještena sagradila je Austro-Ugarska 1886.godine za potrebe svoje vojske. Vremenom je mjenjala namjenu, prvo kasarna poslije Dom zdravlja a od 1973. godine osnovna škola. Budući da škola nije ima veliki broj učenika javlja se problem manjak prostorije i nema mogućnosti organizacije kabinetske nastave. Nastava se realizira u tri smjene. Škola posjeduje otvoreni i zatvoreni školski prostor. Otvoreni školski prostor čini školsko dvorište, a zatvoreni školski prostor čini zgrada koja u sastavu ima fiskulturnu salu, produženi boravak, 16 učionica, tri kabineta i to informatike, likovne kulture, turskog jezika, biblioteku, zbornicu za nastavnike, 6 kancelarija i prostoriju za tehničko osoblje.

U školskoj 2019/20. godini nastavu pohađa 712 učenika raspoređeni u 37 odjeljenja. Učenici zajedno sa nastavnicima u okviru vannastavnih aktivnosti učestvuju na raznim manifestacijama koje se organizuju na kantonalnom nivou ali i šire. Škola ima potpisan sporazum o bratimljenu sa dvije škole i to: JU OŠ“ Fatima Gunić“ Sarajevo osnovnom školom „Yahya Kemal Secondary School“ u Istambulu.

Škola kontinuirano realizuje različite aktivnosti kroz partnersvo za roditeljima i lokalnom zajednicom.U prethodnom periodu škola je kroz različite projekte izvršila uređenje škole i nabavku nastavnih sredstava od kojih je najznačajniji rekonstrukcija krova na fiskulturnoj sali i zgradi škole, opremanje kabineta informatike savremenim računarima, rekonstrukcija podova u nekoliko učionica i mnogi drugi.

5.1.2.7. Javna ustanova Osnovna muzička škola „Avdo Smailović“ Goražde

Javna ustanova Osnovna muzička škola ,,Avdo Smailović,, Goražde osnovana je Odlukom Skupštine Opštine Goražde, dana 07.11.1075 godine. Tadašni naziv škole je bio ,,Škola za osnovno muzičko obrazovanje,,Goražde, a Škola je radila u prostorijama Gradskog muzičkog centra Goražde, sve do 1980 godine, kada se uselila u vlastite prostorije. 1994 godine Škola mijenja naziv u Osnovna muzička škola, a od 1996 godine mijenja naziv u Javna ustanova Osnovna muzička škola ,,Avdo Smailović,, Goražde. Školu pohađaju djeca od 8 do 15 godina starosti. Osnovni muzički odgoj i obrazovanje stiče se u ovoj ustanovi u trajanju od 6 godina/ razreda, uz predhodno završen jedan razred pripremnog odjeljenja. Osnovnu muzičku školu u školskoj 2019/2020 godini pohađa 162 učenika od I do VI razreda i 30 učenika pripremnog razreda. Predmeti koji se izučavaju u muzičkoj školi su: klavir, harmonika, gitara, flauta, violina, solfeggio sa teorijom i skupno muziciranje – hor i orkestar.

Škola je redovan učesnik takmičenja, kako u našoj državi, tako i van njenih granica, na kojima osvaja vrijedne nagrade. Osnovna muzička škola je nosilac skoro svih manifestacija u BPK, gdje učešće uzimaju, pored učenika i nastavnici. Škola radi u vlastitim prostorijama, ali već duži niz godina, evidentan je problem sa nedostatkom prostornog kapaciteta, koji se planira riješiti nadogradnjom sprata škole i koji bi u cjelosti riješio postojeći problem. Pored prostornog kapaciteta, izražen je problem i sa nedostatkom kadra (nastavnici), što se velikim angažmanom uprave pokušava riješiti u saradnji sa resornim Ministarstvom.

U školskoj 2019/20 godini JU OMŠ „Avdo Smailović“ Goražde je formirala jedno odjeljenje pripremnog razreda od 30 učenika i 6 odjeljenja na osnovu brojnog stanja učenika od I do VI razreda i to:

-jedno odeljenje prvog razreda od 30 učenika

-jedno odjeljenje drugog razreda od 30 učenika

-jedno odjeljenje trećeg razreda od 28 učenika

-jedno odjeljenje četvrtog razreda od 23 učenika

-jedno odjeljenje petog razreda od 25 učenika

-jedno odjeljenje šestog razreda od 26 učenika

JU OŠ „Avdo Smailović“ Goražde obrazuje po jedno odjeljenje u svakom razredu. Međutim za određene predmete koji se izvode grupno nije moguće održati časove u jednom terminu zbog različitih smjena učenika u redovnim školama te zbog učenika koji vozare. Predloženo je da se odjeljenje podijeli u dvije grupe za izvođenje nastave solfeggia kako bi se omogućilo izvođenje nastave za sve učenike. Za školsku 2019/2020. godinu formirano je jedno odjeljenje pripremnog razreda i 6 odjeljenja od I do VI razreda, sa ukupno 192 učenika. U školskoj 2019/20 godini učenici se obrazuju kako slijedi:

RAZRED	Harmonika	Klavir	Gitara	Violina	Flauta	UKUPNO
I	7	12	4	4	3	30
II	8	13	2	5	2	30
III	6	16	5	---	1	28
IV	5	7	7	1	3	23
V	5	6	9	1	4	25
VI	6	6	9	3	2	26
UKUPNO	37	60	36	14	15	162
PRIPREMNO	---	---	---	---	---	30
ODJELJENJE						
UKUPNO						**192**

5.1.3 Srednje obrazovanje

Ustanove srednjoškolskog obrazovanja na području BPK Goražde su opća gimnazija, četverogodišnje tehničke škole, četverogodišnje stručne škole, trogodišnje stručne škole, te programi obrazovanja odraslih. Sve srednje škole nalaze se u općini Goražde. U predhodnim godinama najveći interes za srednju školu bio je za gimnaziju, dok se situacija promjenila u posljednje dvije godine kada je najveći broj učenika iskazao interes za četverogodišnjim tehničkim školama (mašinski tehničar CNC, saobraćajni tehničar, hemijski tehničar i sl.).

Započetu reformu srednjoškolskog obrazovanja usporava manjak finansijskih sredstava za obrazovanje. U srednjim školama su osmišljeni i provode se programi za obrazovanje odraslih (dokvalifikacija, prekvalifikacija i sl.). U nekoliko srednjih škola se djelomično provode programi poduzetništva.

Trenutno u BPK Goražde egzistiraju tri srednje škole kojima je osnivač Skupština BPK Goražde: Mješovita srednja škola „Enver Pozderović“ Goražde, Srednja tehnička škola „Hasib Hadžović“ Goražde i Srednja stručna škola „Džemal Bijedić“ Goražde**.**

Broj učenika na nivou srednjih škola u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde u posljednjih pet godina konstantno se smanjuje. Školsku 2019/2020.godinu je upisalo 370 učenika manje nego što je započelo školsku 2014/2015.godinu. Broj učenika na nivou kantona konstantno opada, a zanimljiv je podatak da se samo u školskoj 2016/2017. godini broj učenika na kraju školske godine neznatno povećao od broja učenika na početku, dok se tokom preostale četiri školske godine broj učenika koji su započeli školsku godinu smanjivao na kraju perioda.

Tabela 55. Pregled upisane djece u srednje škole na području BPK

Škola	š.g. 2014/2015		š.g. 2015/2016		š.g. 2016/2017		š.g. 2017/2018		š.g. 2018/2019		š.g. 2019/2020		Razlika 2014/2019
	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	Poč.	Kraj.	
MSŠ"Enver Pozderović" Goražde	414	413	338	338	325	321	353	351	319	318	304		-110
STŠ "Hasib Hadžović" Goražde	516	513	453	451	379	375	369	367	344	344	320		-196
SSŠ "Džemal Bijedić" Goražde	270	263	268	250	242	251	251	250	228	225	206		-64
UKUPNO SŠ	1200	1189	1059	1039	946	947	973	968	891	887	830		-370

Većina srednjih škola izgrađena je prije tridesetak godina. Objekti koji su u ratu razrušeni su obnovljeni većinom uz pomoć donacija. Od infrastrukturnih zahvata naglašena je potreba izrade i provođenja programa energetske učinkovitosti, te osiguravanje pristupa osobama sa posebnim potrebama.

Vezano za opremu – problem se najviše ogleda u nekvalitetnoj i nedovoljnoj opremljenosti te manjku prostora za izvođenje nastave.

Reforma srednjoškolskog obrazovanja je započeta, no njen tok usporava manjak finansijskih sredstava za obrazovanje. Prioritet Vlade Bosansko-podrinjski kanton Goražde je provođenje cjelokupne reforme obrazovnog sistema u skladu s potrebama tržišta rada. Značajan iskorak je proces donošenja Zakona o obrazovanju odraslih s ciljem omogućavanja programa prekvalifikacije, poticanja vlastitih poduzetničkih projekata i samozapošljavanja. U srednjim školama su osmišljeni i provode se programi za obrazovanje odraslih (dokvalifikacija, prekvalifikacija i sl.).

JU Mješovita srednja škola „Enver Pozderović" obrazuje učenike u 4 zanimanja i to: gimnazija, ekonomski tehničar, poljoprivredni tehničar i turistički tehničar. Spomenuta tri tehnička zanimanja obrazuju učenike prema EU VET nastavnom planu i programu i modularnom pristupu gdje je akcenat na praktičnoj nastavi. Objekat škole je nakon rata obnovljen uz pomoć donacija do stepena najnužnije funkcionalnosti. Prije 5 godina nadograđen je sprat škole, zamijenjena kompletna stolarija i urađena termo fasada. Od školske 2014/15. godine u rad je puštena vlastita kotlovnica škole na pelet. Škola kontinuirano radi na poboljšanju uslova za realizaciju odgojno-obrazovnog procesa (sanacija podova u učionicama, opremanje učionica boljim namještajem, dnevni boravak za učenike, poboljšanju opreme za rad u kabinetima i sl). U perspektivi se planiraju izmjene i dopune zanimanja radi usklađivanja sa potrebama tržišta rada.Trenutno se učenici obrazuju za: Ekonomski tehničar / finansijsko – računovodstveni smjer EU VET, Ekonomski tehničar / bankarstvo i osiguranje EU VET, Agrotehničar-EU VET-program, Poljoprivredni tehničar / fitofarmaceut EU VET,Opća Gimnazija i Gimnazija - izborna područja. U školskoj 2019/20 godini upisano je 304 učenika.

Srednja tehnička škola „Hasib Hadžović" osnovana je 1961.god. Tokom rata, škola je pretrpjela ogromne štete, ali je zahvaljujući donacijama Visokog saudijskog komeserijata, JEN-a, SOS Balkanesi UNESCO-a škola je sanirana i raspolaže sa dobro opremljenim hemijskim kabinetom, laboratorijom, informatičkim kabinetom, elektrotehničkim kabinetom, kabinetom za izvođenje praktične nastave za medicinsku struku, internet klubom, fonokabinetom, saobraćajnim kabinetom, kabinetom za fiziku. U srednjoj tehničkoj školi vrši se obrazovanje u 8 obrazovnih struka i 12 stručnih zvanja: Mašinska (mašinski tehničar CNC tehničar, mašinski tehničar –

konstruktor na računarima); Hemijska (hemijski tehničar mikrobiolog, hemijski tehničar – biotehnološkog smjera i hemijsko-tehnološki tehničar); Elektrotehnička (elektrotehničar energetike, elektrotehničar elektronike i automatike, elektrotehničar telekomunikacija, elektrotehničar računarstva i informatike); Saobraćajna (tehničar drumskog saobraćaja i Tehničar PTT saobraćaja – izborno područje Komunikacione tehnologije); Građevinska (građevinski tehničar); Arhitektonska (arhitektonski tehničar); Medicinska (sanitarno – ekološki tehničar). Nastavni proces se izvodi u 13 odjeljenja, raspoređenih u 8 učionica, 1 laboratoriju , 3 kabineta i školskoj radionici kao i kod privrednih subjekata. Učionice, zbornica i kancelarije opremljene su relativno dobrim i očuvanim namještajem. U period 2017-2019 realizacijom više projekata opremljen je informatički kabinet u kome su instalisani programi za konstrusanje, računarski dizajn i projektovanje kao i mašinski kabinet sa informatičkom opremom, nastavnim sredstvima, simulatorima i slično Transformacijom Centra za stručnu obuku dobili su vrlo vrijednu opremu za mašinsku i saobraćajnu struku. U predhodnom periodu izvršena je utopljavanje zgrade škole, zamjena vanjske stolarije.

Škola se zagrijama putem vlastite kotlovnice na lož ulje. Ista je sanirana i zamjenjeni kotlovi 1997. godine. Zbog dotrajalosti bila bi potrebna zamjena kotlova i ekspazionog sistema. Školska radionica koju koristi i Srednja stručna škola je montažni objekat izgrađen 1972 godine saniran 1997 godine. Stanje objekta posebno krovne konstukcije i pokrova zahtjeva rekonstukciju u cilju održavanja funkcinalnosti objekta. Škola putem redovnog održavanja održava navedene objekte i instalacije u funkciji. U školskoj 2019/20 godini upisano je 320 učenika.

JU Srednja škola "Džemal Bijedić" počela je sa radom 1948. godine i nosila je naziv „Škola učenika u privredi". Osnivač škole je Skupština BPK-a Goražde, a nastava se izvodi u dva potpuno adaptirana objekta. Kapacitet škole je 500 učenika. U ovoj školi trenutno se obrazuju kadrovi za slijedeće struke kao (redovno i vanredno- mašinska, tekstilna, uslužne djelatnosti, trgovinska struka, saobraćajna, građevinska, ugostiteljsko-turistička, elektro struka i administrativna struka) i zanimanja (kuhar-tehnolog i poslastičar-tehnolog, mašinbravar, zavarivač, automehaničar, instaleter centralnog grijanja, plinski i vodoinstalater, operater na CNC mašinama, krojač po EU VET programu, frizer-vlasuljar, kozmetičar, prodavač i trgovac po EU VET programu, vozač motornih vozila, rukovalac građevinskih i pretovarnih mašina, armirač-betonirac, tesar-parketar, elektroinstalater, kuhar, konobar, obrađivač metala rezanjem, prerađivač plastičnih masa). U školi se obrazuje i IV stepen za administrativnu struku zanimanje poslovnopravni tehničar.

U ovoj školskoj godini upisana su nove struke i to mašinska sa zanimanjima: prerađivač plastičnih masa i obrađivač metala rezanjem kao i četvrti stepen ugostiteljsko-turističke struka: zanimanje kuhar-tehnolog IV stepen. Upis u zanimanja za školsku 2020/21. godinu planira se prema zahtjevima tržišta rada. U školskoj 2019/20. godini upisano je 206 učenika.

Obrazovanje odraslih.

Obrazovanje odraslih dio je jedinstvenog obrazovnog sistema koji tokom cijelog života odraslima obezbjeđuje sticanje kompetencija i kvalifikacija potrebnih za lični i profesionalni razvoj, rad i zapošljavanje, kao i društveno odgovorno ponašanje.
Opšti interes Bosansko-podrinjskog kantona Goražde je osiguranje visokokvalitetne stručne obuke i obrazovanja odraslih, koja doprinosi smanjenju nezaposlenosti, razvoju društva zasnovanog na znanju, održivom razvoju, evropskim vrijednostima i socijalnoj koheziji.

Obrazovanje odraslih u mnogim je zemljama prihvaćeno kao važan sastavni dio cjeloživotnog učenja. Stoga je unutar sistema obrazovanja odraslih nužno razvijati te izvoditi programe formalnog i neformalnog obrazovanja, te informalnog i samousmjerenog učenja.
Važnost obrazovanja odraslih sve je veća zbog demografskog trenda starenja stanovništva te neprilagođenosti postojeće obrazovne strukture tržištu rada i očekivanim novim zahtjevima.

Na nivou Bosne i Hercegovine nije donesen Okvirni zakon o obrazovanju odraslih a usvojeno je više strateških dokumenata od kojih izdvajamo dva koja se tiču isključivo obrazovanja odraslih i to:

- „Principe i standarde u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini“ kao pravnu osnovu i okvir za djelovanje obrazovnih i drugih vlasti u Bosni i Hercegovini u oblasti obrazovanja odraslih.
- „Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini za period 2014-2020“.

Obrazovanje odraslih u Bosansko – podrinjskom kantonu Goražde prvenstveno je bilo definisano Zakonom o srednjem obrazovanju i odgoju. Nakon većeg broja zahtijeva za specifičnim obuka upućenih od strane tržišta rada, te aktivnosti na državnom i federalnom nivou po pitanju donošenja Zakona o obrazovanju odraslih, ukazala se potreba za detaljnijim uređenjem ove oblasti te se stoga i pristupilo donošenju Zakona o obrazovanju odraslih Bosansko – podrinjskog kantona Goražde koji je donešen 2015 godine.

Od ostalih relevantnih dokumenata koji dodatno definišu ovu oblast navodimo:

1. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obrazovanju odraslih Bosansko-podrinjskog kantona Goražde
2. Pravilnik o načinu provjere i verifikacije poslodavaca kod kojih se obavlja praktičan rad, sadržini i načinu vođenja jedinstvenog registra poslodavaca
3. Pravilnik o postupku odobravanja izvođenja programa u sistemu formalnog obrazovanja odraslih
4. Pravilnik o postupku utvrđivanja uslova, sadržaju i načinu vođenja Registra ustanova za obrazovanje odraslih
5. Pravilnik o sadržaju i postupku izdavanja javne isprave u obrazovanju odraslih
6. Pravilnik o sadržaju, obliku, načinu vođenja i čuvanju andragoške dokumentacije
7. Pravilnik o standardima i normativima, te načinu i postupku utvrđivanja ispunjenosti uslova za izvođenje programa obrazovanja odraslih u ustanovama za obrazovanje odraslih
8. Pravilnik o uslovima i načinu obuke odraslih u cilju odgovora na hitne potrebe tržišta rada
9. Pravilnik o uslovima i postupku sticanju petog stepena obrazovanja

Takodjer BPK Goražde, odnosno resorno Ministarstvo je donijelo sljedeće Programe obrazovanja odraslih:

• Program obrazovanja odraslih za usavršavanje u zanimanju radnik u preradi drveta (trajanje 70 sati - 30 sati teorije i 40 sati praktične nastave)
• Program obrazovanja odraslih za usavršavanje u zanimanju tapetar (trajanje 70 sati - 30 sati teorije i 40 sati praktične nastave)
• Program obrazovanja odraslih za usavršavanje u zanimanju regler za livenje zamka, regler za hidraulične i ekcentrične prese, regler brizgane plastike (trajanje 250 sati - 50 sati teorije i 200 sati praktične nastave) 15 kandidata EMKA
• Program obrazovanja odraslih za usavršavanje u zanimanju CNC – operater (trajanje 250 sati - 50 sati teorije i 200 sati praktične nastave) 30 kandidata EMKA
• Program obrazovanja odraslih za usavršavanje u zanimanju plastičar (trajanje 250 sati - 50 sati teorije i 200 sati praktične nastave) 40 kandidata EMKA
• Program obrazovanja odraslih za usavršavanje u zanimanjima mašinske struke (trajanje 240 sati - 40 sati teorije i 200 sati praktične nastave)

Programa usavršavanja i zapošljavanja dugoročno nezaposlenih osoba VSS(20 mladih.).

• Program obrazovanja odraslih za usavršavanja andragoškog kadra ” Osnovna andragoška obuka”.
• Nastavni plan i program za peti stepen obrazovanja „Obrađivač metala rezanjem”.

Svi programi se donose na osnovu potrebe tržišta rada i u saradnji sa privrednim subjektima.

Obrazovanje odraslih odvija se kroz:

a) formalno obrazovanje;
b) neformalno obrazovanje;
c) informalno učenje;
d) samousmjereno učenje.

Odrasli su lica starija od 15 godina koja nisu završila osnovno obrazovanje, odnosno lica starija od 18 godina koja su završila osnovno obrazovanje u redovnom školovanju i druga lica koja se obrazuju, a da pri tom nemaju status učenika ili studenta;
Troškovi za sticanje osnovnog obrazovanja odraslih koji imaju mjesto prebivališta u Kantonu duže od 12 mjeseci osiguravaju se iz Budžeta Kantona i donatorskih izvora.
Za lica koja se nalaze na evidenciji nezaposlenih osoba Službe za zapošljavanje Bosansko-podrinjskog kantona Goražde a koji imaju najviše završeni četvrti (IV) stepen obrazovanja i koji su na prijedlog Službe za zapošljavanje upućeni na obuku javno priznatih programa obrazovanja odraslih, obuku osoba sa onesposobljenjem i verifikaciju informalno stečenih znanja i vještina, nosilac troškova obrazovanja je Služba za zapošljavanje. Za sticanje ostalih vidova obrazovanja i osposobljavanja odraslih, troškove obrazovanja snose polaznici programa obrazovanja, poslodavci, zavod/službe za zapošljavanje ili druga zainteresovana pravna i fizička lica.
Trenutno na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, nosioci obrazovanja odraslih su srednje škole sa područja Kantona koje su i upisane u Registar organizatora obrazovanje odraslih.
Javna ustanova OŠ „Hasan Turčalo Brzi“ Ilovača je od stane Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde određena za odrazovanje odraslih u osnovnom obrazovanju. Najviše programa za obrazovanje odraslih u našem kantonu realizovala je JU Srednja stručna škola Džemal Bijedić Goražde. Tu su uglavnom programi usavršavanja I osposobljavanja s ciljem lakseg zapošljavanja radon sposobnog stanovništva.

Treba napomenuti da je u sklopu realizacije pomenutih obuka oko 30 nastavnika sa područja našeg kantona prošlo andragoške obuke, a da je u 2020 godini planirana obuka za 24 nastavnika.

Pored školskih ustanova na području BPK obrazovanjem odraslih se bavilo Udruženje građana Aldi, Služba za zapošljavanje Bosansko–podrinjskog kantona Goražde i Obrtnička komora Bosansko-podrinjskog kantona Goražde. Udruženje građana Aldi dalo je veliki doprinos na polju obrazovanja odrasli a koje se ogledalo prvenstveno na aktivnostima prilikom donošenja zakonskih i podzakonskih akata, izrade programa obrazovanja odraslih, provođenja obuka te izrade Strategije obrazovanja odraslih.
Treba napomenuti da je BPK Goražde prvi kanton u Federaciji BiH koji je usvojio Strategiju obrazovanja odraslih BPK Goražde pod nazivom „Obrazovanje za sljedeće doba“ za period 2019-2023. Godina. U ovoj Strategiji su sadržani prijedlozi ulaganja u razvoj novih vještina kao i razvoj sistema obrazovanja i cjeloživotnog učenja, a sve u cilju odgovora na stalno podizanje ljestvice potrebnih znanja i vještina koje su neophodne, kako u svakodnevnom životu, tako i na radnom mjestu, što i ujedno predstavlja generalni cilj Strategije.

Strategija obrazovanja odraslih ima zadatak da do 2022. godine razvije kapacitete za obrazovanje i učenje svih građana kroz punu integraciju koncepta učenja odraslih u sistem obrazovanja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde. Strategija obrazovanja odraslih Bosansko-podrinjskog kantona Goražde na prvom mjestu je fokusirana na institucionalni razvoj sistema obrazovanja odraslih, koji će biti u mogućnosti odgovoriti na potrebe odraslih za novim vještinama i kompetencijama. Drugi strateški fokus je usmjeren ka povećanju ponude obrazovnih programa koji će omogućiti nezaposlenim osobama sticanje znatno veći spektar specifičnih vještina koje su relevatne za tržište rada, koje nadopunjuju njihove vještine stečene u formalnom sistemu obrazovanja i koje povećavaju mobilnost radne snage.
Strategija obrazovanja odraslih donesena od strane Skupštine Bosansko – podrinjskog kantona Goražde sadrži jedan generalni cilj, tri strateška fokusa,11 mjera i 83 akcije.

- Prvi fokus je institucionalni razvoj sistema obrazovanja odraslih.
- Drugi fokus je povećanje broja obrazovnih programa
- Treći fokus razvijanje inovativnih i fleksibilnih pristupa učenju.

Kako bi se osiguralo efikasno korištenje resursa i podstaklo stanovništvo za aktivnu participaciju u programima obrazovanja odraslih, kroz treći strateški fokus su razvijeni fleksibilni i inovativni pristupi učenju i sticanju znanja, a što ujedno predstavlja jedan od glavnih ciljeva Strategije.

Implementacija Strategije će biti koordinirana od strane Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona Goražde u bliskoj saradnji sa kantonalnim ministarstva nadležnim za socijalnu politiku, pitanje rada, privrede, Službom za zapošljavanje, jedinicama loklane samouprave, profesionalnim udruženjima, socijalnim partnerima, organizacijama civilnog društva i organizatorima obrazovanja odraslih.

Srednje stručno obrazovanje

Razvoj obrazovnog sistema i sistema orijentisanog na potražnji i konkurentnosti širom zemlje, predstavlja veliki izazov za Bosnu i Hercegovinu na putu ka većem ekonomskom rastu i zapošljavanju. Sistem stručnog obrazovanja je nužno reformisati kako bi isto bilo usklađeno sa potrebama privrede i poticanju privredne konkurentnosti. Srednje stručno obrazovanje u velikoj mjeri zavisi od saradnje sa tržištem rada. Zato je potrebno odrediti ciljeve u razvoju srednjeg stručnog obrazovanja, koji se odnose i na osiguranje kvalitetnog stručnog obrazovanja i obuke i na njihovo usklađivanje sa evropskim nivoom: mobilnost, povezanost i konkurentnost.

Srednje stručno obrazovanje i obuka integralni su dio obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini koje obezbjeđuje sticanje vještina i znanja iz određenih zanimanja i osnovu kontinuirane obuke s ciljem aktivnog uključivanja u proces rada ili nastavka daljeg obrazovanja, a podrazumjeva različite vrste i oblike odgoja i obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja kroz početno kontinuirano, redovno ili vanredno obrazovanje i obavljanje prakse, a obuhvata i stručnu obuku djece i odraslih.

Institucija srednjeg stručnog obrazovanja i obuke je srednja škola organizirana kao srednja tehnička i stručna škola, umjetnička škola, škole posebne namjene i druge vrste škola koje ispunjavaju uslove za obavljanje djelatnosti obrazovanja, u skladu sa ovim i drugim odgovarajućim zakonima i podzakonskim aktima u Bosni i Hercegovini kojim se detaljnije uređuje djelatnost srednjeg obrazovanja. Sistem stručnog obrazovanja obuhvata preko 70% ukupne srednjoškolske populacije.

Srednje stručno obrazovanje u Bosni i Hercegovini je regulisano sljedećim propisima:

- Okvirni Zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini („Službeni Glasnik BiH“, Broj: 63/08)
- Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju („Službene Novine Bosansko – Podrinjskog Kantona Goražde“, Broj: 10/11 i 5/16)
- Zakon o obrazovanju odraslih Bosansko – podrinjskog kantona Goražde (“Službene novine Bosansko – podrinjskog kantona Goražde”, broj: 5/15)
- Veliki broj podzakonskih akata koji su doneseni na osnovu ovih zakona.

Početkom 2007. godine Vijeće ministara BiH usvojilo je Strategiju razvoja stručnog obrazovanja i obuke u BiH za period 2007-2013 godine. Na taj način BiH iskazala je opredjeljenje za daljnju reformu srednjeg stručnog obrazovanja i obuke na temelju vrijednosti i standarda Evropske unije.

Na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde nije donesen poseban zakon o srednjem stručnom obrazovanju, kao ni u većini kantona, već su odredbe Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju ugrađene u Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju koji je donesen 2011. godine.

Srednje stručno obrazovanje je partnerska djelatnost i zajednička odgovornost različitih aktera:

a) različitih interesnih grupa – kanton/države, poslodavaca i sindikata,

b) interesnih grupa: komora, strukovnih udruženja, nevladinih organizacija, samih institucija za srednje stručno obrazovanje i

c) učenika i drugih pojedinaca.

Srednje stručno obrazovanje treba da odgovori na potrebe tržišta rada na nekoliko tipičnih načina:

- Razvojem standarda i programa koji treba da odražavaju promjene u potražnji na tržištu rada;
- Dizajniranjem širokih profila zanimanja i uvođenjem ključnih veština;
- Razvojem i uspostavljanjem lokalnog partnerstva sa poslodavcima, socijalnim partnerima i drugim zainteresovanim učesnicima

U skladu sa članom 28. Zakona o srednjem obrazovanju i odgoju (Službene novine BPK-a Goražde: br 10/11 i 5/16) Vlada BPK-a Goražde formirala je Tripartitno savjetodavno vijeće čija je uloga osiguranje veze između srednjeg stručnog obrazovanja i obuke i tržišta rada na nivou kantona. Isto broji devet članova: tri predstavnika poslodavaca, dva predstavnika škola, jedan predstavnik sindikata osnovnog obrazovanja, jedan predstavnik sindikata srednjeg obrazovanja, jedan predstavnik Službe za zapošljavanje i jedan predstavnik nadležnog ministarstva. Od školske 2020/21 godine uloga tripartitnog vijeća ima veću ulogu jer više neće biti vezana za srednju stručnu školu već na kompletno srednje stručno obrazovanje sa područja Kantona.

Tripartitno savjetodavno vijeće uglavnom donosi odluke vezane za upisnu politiku, ali također i vrše anketiranje tržišta rada, prave analize i dugoročne planove.

Pored tripartitnog vijeća saradnja sa privrednicima se ostvaruje kroz sastanke gdje se dogovara o rasporedu učenika na praktičnu nastavu te izrađuju planovi o izvođenju praktične nastave.

Praktična nastava se izvodi u školi i/ili kod poslovnog subjekta u cilju usvajanja stručnih kompetencija neophodnih za sticanje III ili IV stepena stručne spreme propisanih standardnom zanimanja i standardnom kvalifikacije.

Realizacija praktične nastave kod poslovnih subjekata regulisana je Pravilnikom o organizovanju i izvođenju praktične nastave u školama srednjeg stručnog obrazovanja i kod poslovnih subjekata koji se primjenjuje od školske 2018/19 godine. Pravilnik je donesen kao rezlutat saradnje sa Njemačkom organizacijom GIZ i koji je prvi dokument te vrste u Bosni i Hercegovini.

Ovim Pravilnikom uređuju se način organizovanja i izvođenja praktične nastave u školama srednjeg stručnog obrazovanja Bosansko–podrinjskog kantona Goražde i kod poslovnih subjekata, te utvrđuju ciljevi, institucije i oblici izvođenja srednjeg stručnog obrazovanja i praktične nastave, uloga i obaveze srednje stručne škole i poslovnog subjekta, osnovna pitanja izvođenja nastavnih planova i programa, ovlaštenja i obaveze uključenih

aktera u organizovanje i izvođenje praktične nastave kod poslovnog subjekta, uslovi za organizovanje praktične nastave kod poslovnog subjekta, provjera ispunjavanja uslova poslovnih subjekata, ocjenjivanje učenika, sadržaj i obrasci Ugovora o saradnji između škole i poslovnog subjekta, Ugovora o izvođenju praktične nastave kod poslovnog subjekta, Partnerskog ugovora između poslovnih subjekata u realizaciji praktične nastave, Obrazac za raskid ugovora, te druga pitanja od značaja za organizaciju i izvođenje praktične nastave u srednjeg stručnog obrazovanja i kod poslovnih subjekata.

Samo u zadnje dvije školske godine zahvaljujući intenzivnoj saradnji sa privrednicima, izrađena su dva nastavna plana i programa, formirana nova dva zanimanja na području kantona i to obrađivač metala rezanjem i prerađivač plastičnih masa, te donesen veliki broj programa obrazovanja odraslih.
Za iste su urađeni i standardi zanimanja u skladu sa savremenom metodologijom.

Zahvaljujući tim mehanizmima, u školskoj 2019/20 godini od ukupno 208 učenika, 108 učenika je raspoređenih na obavljanje praktične nastave kod 14 poslovnih subjekata koji su dobili rješenje o ispunjavanju uslova za izvođenje praktične nastave.

Ono što želimo napomenuti jeste i to da postojeći sistem srednjeg stručnog obrazovanja u potpunosti ne osigurava sticanje kompetencija potrebnih tržištu rada prvenstveno jer većina nastavnih planova i programa je zastarjela i ne nudi mogućnost usvajanja savremenih znanja, vještina i kompetencija jer dinamika njihovog osavremenjivanja ne prati razvoj novih znanja i tehnologija.

Otežavajuća okolnost njihovog redovnog osavremenjivanja jeste nedostatak finansija i adekvatnog stručnog kadra.

Nedostatak finansijskih sredstava utiče na adekvatno opremanje škola, što direktno utiče na kvalitet izvođenja nastavnog procesa. Način da se to prevaziđe jeste dobra saradnja sa privrednim subjektima gdje učenici u realnom radnom okruženju izvode nastavni proces.

Ključnu ulogu u uspješnoj provedbi srednjeg stručnog obrazovanja imaju nastavnici. Stoga je potrebno kontinuirano raditi na usavršavanju i napredovanju nastavnika. Nastavnicima treba osigurati bitno veći doticaj sa radnim procesima u privredi.

Pored stručnih obuka koje su organizovane u cilju pružanja podrške partnerskim školama pri implementaciji novih NPP-ova, partnerskim školama uručena je i oprema koja je također potpomogla implementaciju novo razvijenih NPP-ova. Svakoj partnerskoj škola uručena je oprema u vrijednosti od 98.901,05 KM. Pregled uručene opreme se nalazi u tabeli u nastavku teksta.

Najnovija investicija biće mašina za brizganje plastike koja se očekuje krajem maja ukoliko to uslovu budu dozvoljavali. Također je završena edukacija mentora za rad u firmama.

5.1.4 Visoko obrazovanje

U Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde ne postoji visoko - školska ustanova kojom upravlja kanton. Sve visoko školske ustanove locirane su na području grada Goražde. U prethodnim godinama djelovala je dislocirana nastava Pravnog i Ekonomskog fakulteta Univerziteta iz Sarajeva, Mašinskog fakulteta i Fakulteta informacionih tehnologija Univerziteta iz Mostara. Trenutno djeluje dislocirana nastava Mašinskog fakulteta Univerziteta iz Mostara. U 2014. godini osnovan je Internacionalni univerzitet u Goraždu koji je dobio Licencu za obrazovanje kadrova za dodiplomski, postdiplomski i doktorski studij za slijedeće studijske programe organizacionih jedinica,

odnosno fakulteta: 1. Fakultet društvenih nauka (FDN) - Opšte pravo, Poslovna ekonomija, Menadžment i Bankarstvo; 2. Fakultet zdravstvenih nauka (FZN) – Medicina, Stomatologija, Farmacija, Sestrinstvo i Fizioterapija; 3. Fakultet tehničkih nauka (FTN) – Arhitektura, Građevina, Geodezija i Elekrotehnika; 4. Fakultet edukacijskih nauka (FEN)- Psihologija i Turski jezik i književnost. U š.g. 2019/2020 bilo je upisano 35 studenata. Broj upisanih studenata u ovu visokoškolsku ustanovu se svake godine smanjuje, u 2017/2018 š.g. bilo je upisano 126 studenata, a 2018/2019 š.g. 77 studenata.

Što se tiče upisanih studenata sa mjestom prebivališta u BPK u školskoj 2019./2020 bilo je upisano 656 studenata. Najveći broj studenata upisuje se na Univerzitet u Sarajevu (518). Broj studenata koji upisuju visoko obrazovanje ne bilježe značajne promjene u proteklom periodu. Npr. u š.g. 2014/2015 bilo je upisano 656 studenata (od čega 363 su studentice).

U oblasti visokog obrazovanja kantonalno Ministarstvo obrazovanja, mladih, nauke, kulture i sporta dodjeljuje stipendije redovnim studentima dodiplomskog i postdiplomskog studija s područja BPK Goražde, prema unaprijed utvrđenim kriterijima. Godišnje su se iz kantonalnog budžeta u 2007. godini dodijeljivale stipendije za 270 studenata u ukupnom iznosu od 282.000 KM, dok su u akademskoj 2015/16. godini 199 studenta dobila stipendiju u ukupnom iznosu od 267.000 KM.

Dostupnost obrazovanja i inkluzija

Broj djece sa posebnim potrebama koji u školskoj 2015/16. godini[18] pohađaju osnovnu i srednju školu je 135 (osnovne škole 127, a srednje 8 učenika). Broj učenika koji pohađaju školu po individualiziranom NPP je 9, i to svi učenici u osnovnim školama-kategorisana djeca. Djeca i mladi sa posebnim obrazovnim potrebama stiču obrazovanje u redovnim školama prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. Kada je u pitanju pristup obrazovanju djece s posebnim potrebama, inkluzivna nastava se provodi u svim osnovnim školama. Podrška defektologa je obezbijedena u OŠ „Husein ef. Đozo“ i u OŠ „Fahrudin Fahro Bašcelija“ koji takođe radi i sa petoro djece iz specijalnog odjeljenja. Pored defektologa u ovoj školi radi i asistent koji pomaže u radu sa djecom sa posebnim potrebama. Svaka osnovna škola ima uposlenog pedagoga kao i tri socijalna radnika koji opslužuju svojim uslugama navedene škole. Kako bi se podstakle promjene u školama koje doprinose kvalitetnom, inkluzivnom obrazovanju za svu djecu, vrše se obuke školskih razvojnih timova sačinjenih od predstavnika roditelja, učenika, lokalne zajednice, nastavnika i ostalog školskog osoblja, koji će raditi na izradi školskog razvojnog plana koji doprinosi napretku u segmentu inkluzivne kulture, inkluzivne politike i inkluzivne prakse. Formirani su i stručni mobilni timovi. U praksi, škole uključuju djecu s teškoćama u razvoju. Djeci romske nacionalnosti i djeci iz socijalno ugroženih porodica osiguravaju se, u skladu s budžetskim mogućnostima i u partnerstvu s donatorima, udžbenici i školski pribor. Organizuju se i školske aktivnosti vezane za edukaciju djece za prihvatanje različitosti, kao i za prevenciju i sprječavanje svih oblika nasilja u koje su uključena djeca. U cilju obezbjeđivanja prava na osnovno obrazovanje Ministarstvo je obezbijedilo besplatan prevoz za sve učenike koji žive na udaljenosti većoj od 4 km, te kontinuirano obezbjeđuje udžbenike za socijalno – ugrožene učenike. Pored toga obezbijeđena je i zdravstvena zaštita za sve učenike koji ne mogu to pravo ostvariti na drugi način.

PISA 2018 preporuke u pogledu unaprijeđenja obrazovanja u Bosni i Hercegovini[19]:

Potrebno je implementirati Zajedničko jezgro cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje (ZJCRP) definirano na ishodima učenja, koje kao posebno područje ima govor, jezik i komunikacija te se bavi ranom pismenošću kao jednom od komponenti. Implementacija ZJCRP- a mora biti sveobuhvatna i dostupna svim odgajateljima u organizaciji nadležnih ministarstava, stručnjaka Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i vanjskih stručnjaka na polju pedagogije ovoga uzrasta.

[18] Nacrt Strategije razvoja Grada Goražda

[19] https://www.skolegijum.ba/static/files/biblioteka/pdf/5dea77f96c465_PISA-2018-hrSAKORICAMA.pdf

Implementacija ZJNPP- a Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za bosanski, hrvatski i srpski jezik definirana na ishodima učenja i njena implementacija u punom kapacitetu važna je kako bi se nadišle teškoće nedovoljno razvijene čitalačke pismenosti za određene uzraste. Implementacija nije jednostavna i traži materijalna i ljudska ulaganja. Zapravo, implementacija ZJNPP- a u nastavne planove i programe i dalje u nastavnu praksu složeniji je proces nego razvoj ZJNPP- a. Potrebno je kreirati program obuke nastavnika za implementaciju ZJNPP- a u NPP koji će biti sveobuhvatan i u potpunosti zadovoljiti potrebe nastavnika da se dovoljno osposobe za ovaj važan zadatak. Iskustva u tomu već postoje u APOSO- u, ali i u dijelovima BiH gdje se ZJNPP implementirao u NPP, npr. u Zeničko- dobojskom kantonu, stoga se mogu kreirati obuke na osnovu dobrih i loših iskustava i bez ponavljanja pogrešaka.

Tabela 56. Razvojni problemi i potrebe u području obrazovanja

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
● Dotrajalost objekata odgojno-obrazovnih institucija i manjak opreme za kvalitetno izvođenje nastave	● Obnoviti objekte odgojno-obrazovnih ustanova i usmjeriti ulaganja u poboljšanje njihove opremljenosti za izvođenje nastave (laboratoriji, kompjuteri, biblioteke, sportske dvorane)
● Energetska neefikasnost mnogih skolskih objekata	● Ulaganje u energetsku efikasnost školskih objekata
● Nesrazmjer broja i opterećenja područnih škola u ruralnim sredinama BPK i gradskih škola	● Razraditi plan racionalizacije i prenamjene područnih škola (spajanje, korištenje prostora za druge svrhe)
● Neefikasna i nedovoljna ulaganja u poboljšanje kvalitete obrazovnog sistema	● Poboljšati kvalitet obrazovanja kroz kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika i opremanje škola savremenim nastavnim sredstvima
● Obezbijediti kontinuirano provođenje obrazovnih programa usklađenih s potrebama tržišta rada	● Izraditi prijedlog mjera za kontinuirano usklađivanje obrazovnih programa s potrebama tržišta rada
● Obezbijediti kvalitetniji pristup u pružanju obrazovnih usluga djeci s posebnim potrebama, marginalnim grupama djece i posebno talentiranoj djeci	● Jačati ravnopravnost u pružanju obrazovnih usluga s obzirom na posebne potrebe djece, talentiranost i pripadnost marginalnim grupama
● Unaprijediti provođenje programa za usavršavanje i unaprjeđenje kompetencija i vještina nastavnog kadra	● Razviti i provoditi programe za usavršavanje i jačanje kompetencija i vještina nastavnog kadra
● Omogućiti svoj djeci predškolskog uzrasta pohađanje predškolskog programa	● Razviti sistem ustanova predškolskog obrazovanja za stvaranje uslova za povećanje kapaciteta predškolskih ustanova i dostupnost predškolskog obrazovanja svoj djeci te obezbijediti finansiranje rada predškolskih ustanova
● Omogućiti svim učenicima/djeci jednake uslove školovanja	● Obezbijediti zakonom predviđene uslove za razvoj i školovanje svakog učenika/djeteta
● Nedovoljna uključenost roditelja u oblikovanje i provođenje odgojno-obrazovnih programa	● Uključiti roditelje u oblikovanje i provođenje odgojno-obrazovnih programa kroz Vijeće roditelja i srodne nevladine organizacije
● Manjak programa za doškolovanje i prekvalifikaciju odraslih osoba i cjeloživotno učenje	● Poticati provođenje programa za doškolovanje i prekvalifikaciju odraslih osoba i programa za cjeloživotno obrazovanje u cilju mobilnosti radne snage

• Manjak visokoobrazovanog kadra	• Pružiti podršku radu visokoškolskih ustanova na području Kantona u cilju stvaranja uslova za studiranje u mjestu življenja i razvoja ljudskih potencijala
• Preklapanje i neusklađenost zakonske regulative u sektoru obrazovanja između federalnog i kantonalnog nivoa upravljanja	• Razraditi programe i mjere za donošenje zakonskih akata u području obrazovanja na nivou BPK koji će osigurati transparentno provođenje obrazovnih politika.
• Nepostojanje podrške studentskom standardu	• Izgradnja studentskog doma, javne kuhinje i drugih sadržaja za studente

5.2 Kultura i sport

*5.2.1 **Kultura***

Kulturni život u gradu Goražde odvija se uglavnom u okviru Javne ustanove Centar za kulturu, čiji je osnivač Grad. Centar raspolaže unutarnjim prostorom ukupne površine 3.000 m2 , odnosno 10.000 m2 ukupnog prostora, zajedno sa parkom koji okružuje objekat. Pri Centru djeluju: KUD „Ansambl narodnih igara i pjesama“ i sekcije koje okupljaju mlade ljude s područja grada, Gradska biblioteka, Omladinski centar izgrađen u sklopu GAP projekta, u kome su stvoreni uslovi za pokretanje kurseva stranih jezika i informatike, debatnih klubova, koncerata, susreta mladih, itd. U okviru Centra postoji i prostor za muzej u kojem bi se trebalo očuvati bogato kulturno-historijsko nasljeđe. Pored toga, Centar tradicionalno organizira sljedeće manifestacije: „Festival prijateljstva“, „Dani Isaka Samokovlije“, „Dječiji festival“, obilježavanje državnih praznika i bitnih datuma za lokalnu zajednicu, itd.

Na području općine Foča-FBiH postoje dva objekta kulture, Dom kulture i Omladinski dom. Ukupna korisna površina prvog iznosi 442m2 a drugog 163 m2. Od posebnog su značaja tradicionalne manifestacije, kao npr „Sajam zdrave hrane“, „Korida“, „Ustikoljansko ljeto“, koje privlače domaće i strane posjetioce. Tokom „Sajma zdravehrane“ učestvuju proizvođači sa prostora BPK-a kao i proizvođači iz cijele Bosne i Hercegovine,a priređuje se i kulturno-zabavni program u kojem učestvuju i učenici iz osnovne škole u Ustikolini. Značajan je broj posjetilaca Ustikoljanskog ljeta kada za vrijeme trajanja manifestacije dođe oko 12.000 do 14.000 posjetilaca, kao i na Sajmu zdrave hrane oko 1.300 posjetilaca.

U okviru Javne ustanove Likovna gradska ART galerija, djeluje i Udruženje umjetnika grada Goražde, koje u saradnji sa Gradskom upravom i Centrom za kulturu organizira izložbe i druženja likovnih stvaralaca. „Glas Goražda“ koji je jedini štampani lokalni medij također je smješten u Centru za kulturu, kao i Javno preduzeće Radio televizija Bosansko-podrinjskog kantona (JP RTV BPK).

Prema Federalnom zavodu za statistiku u BPK postoji jedno kino u Gradu Goraždu koje u posljednjih 5 godina prikazuje 12 predstava i ima 700 posjetitelja. Pored toga postoje dvije radio stanice (Grad Goražde i Pale) te jedna TV stanica (Grad Goražde).

U pogledu finansiranja ustanova kulture (JU Centar za kulturu Goražde), iznos dotacija iz budžeta varira kao i godišnji budžet ali bilježi značajno smanjenje u 2019.g. u odnosu na prethodnu godinu ali povećanje u odnosu na 2014 godinu (**Slika**).

Slika25. Finansiranje JU Centar za kulturu Goražde

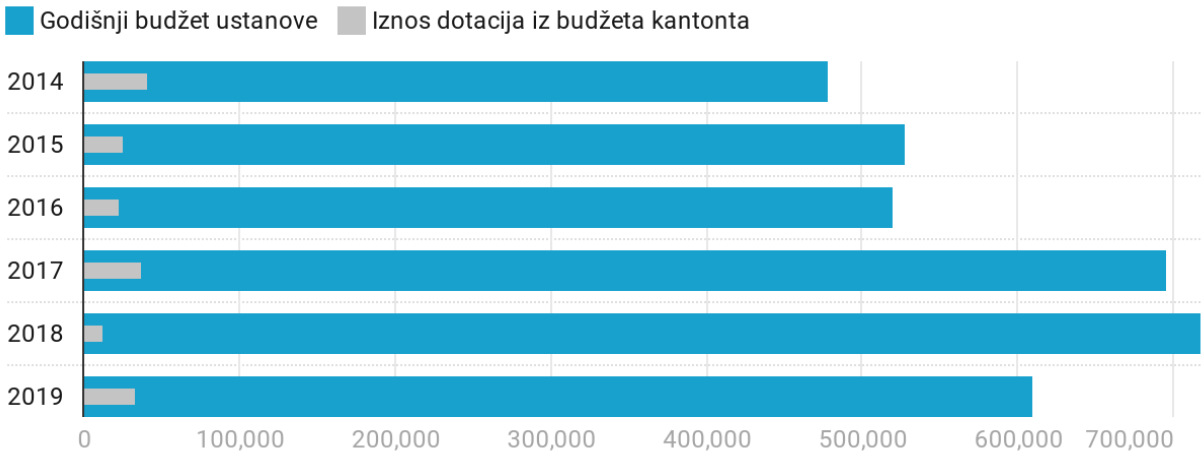

Source: Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport BPK Goražde • Created with Datawrapper

Oblast kulture u Bosansko – podrinjskom kantonu Goražde, u odnosu na druge oblasti, u proteklom periodu bila je znatno marginalizovana. Nosioci kulturnih aktivnosti nalaze se u teškom materijalnom, kadrovskom i organizacionom stanju i zahtijevaju značajniju podršku. Imajući u vidu realno ekonomsko i socijalno stanje u kojem se nalazi Bosansko-podrinjski kanton Goražde, nije realno očekivati da oblast kulture bude samoodrživa bez pomoći i angažmana institucija vlasti, privrede kao i svih građana. Učešće nevladinog sektora u kreiranju kulturne politike je značajno, ali je nedovoljno podržano sistemskim mjerama i kulturnom politikom.

Tabela 57. Razvojni problemi i potrebe u oblasti kulture

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
● Nedovoljna financijska ulaganja u razvoj kulture na području BPK-a Goražde	● Jačati ulaganja za potrebe u oblasti kulture na području BPK-a Goražde
● Manjak broja stručnih kadrova u kulturi i nedovoljna educiranost postojećih kadrova	● Poticati zapošljavanje stručnih kadrova u kulturi i ulagati u usavršavanje i umrežavanje postojećih kadrova sa kulturnim djelatnicima u zemlji i regionu

5.2.2 Sport[20]

Kada je u pitanju razvoj sporta BPK Goražde isti je utvrđen Zakonom o sportu BPK Goražde kroz donošenje Strategije razvoja sporta BPK Goražde a na osnovu koje se donose pojedinačni dokumenuti kao godišnji programi razvoja sporta BPK Goražde i godišnji programi razvoja sporta jedninica lokalne samourave iz sastava Kantona. Posledna Strategija razvoja sporta BPK Goražde rađena je za period 2015 – 2019 godina. Bosansko-podrinjski kanton Goražde usvojio je dokument Strategija razvoja sporta u Bosansko - podrinjskom kantonu Goražde kojim se uređuju ključna pitanja vezana za organizaciju i funkcionisanje sporta u kantonu. Ova strategija predstavlja dio tekuće reforme u sportu u Bosni i Hercegovini. Cijeneći da je školski sport utvrđen Zakonom o sportu BPK Goražde isti ima redovnu finansijsku podršku od strane Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport BPK Goražde.

Na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde rađena je analiza stanja sportske infrastrukture i ista je prikazana kroz Informaciju o sportu BPK Goražde na Tematskoj sjednici Skupštine BPK Goražde na temu „Sport u BPK Goražde“ održane početkom 2020. godine s tim da ostaje priprema kratkoročnih i dugoročnih planova ulaganja nakon usvajanja Strategije razvoja sporta BPK Goražde na period 2021 – 2024 koja je u izradi.

[20] Informacije u ovom poglavlju su preuzete iz Nacrta Strategije razvoja sporta u Bosansko-podrinjskom kantonu

Zakonom o sportu BPK Goražde utvrđeno je da sistem i program takmičenja osnovnih i srednjih škola i/ili učeničkih sportskih klubova, odnosno sekcija, određuje Aktiv nastavnika tjelesnog i zdravstvenog odgoja Bosansko – podrinjskog kantona Goražde, te da nadzor na provođenjem školskih takmičenja provodi Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport BPK Goražde.

Pregled sportskih objekata u Kantonu

- Gradska dvorana „Mirsad Hurić“ u Goraždu
- Kuglana – neobnovljena (Grad Goražde),
- Streljana – neobnovljena (Grad Goražde),
- Ski staza – nekategorisana (Općina Pale (FBiH)),
- Auto-moto staza Ustikolina – Grebak na putu M18-1 u dužini od 4.350 metara sa 8% uspona predviđena za brdske auto trke (Općina Foča (FBiH)),
- Staza za kajak na rijeci Drini u Goraždu (Grad Goražde),
- 7 sportskih školskih sala zatvorenog tipa,
- 24 otvorena sportska objekta i to: 2 travnata terena za fudbal/nogomet (glavni teren sa atletskom stazom i pomoćni teren bez atletske staze u općini Goražde, 1 travnati teren za fudbal/nogomet u Vitkovićima / grad Goražde, 1 travnati teren za fudbal/nogomet u općini Foča (FBiH), 2 travna terena za fudbal/nogomet u Općini Pale (FBiH), 2 fudbalska/nogometna terena za mali fudbal/nogomet sa umjetnom travom u Općini Goražde, 9 otvorenih betonskih terena za mali fudbal /nogomet, rukomet, odbojku i košarku u sklopu osnovnih i srednjih škola, 7 otvorenih betonskih terena za mali fudbal/nogomet, rukomet, odbojku i košarku u Općini Goražde, 1 otvoreni betonski teren za mali fudbal/nogomet, rukomet, odbojku i košarku u Općini Pale (FBiH)

Najveći upravitelj sportskim objektima na nivou Kantona je **JU Sportski Centar „Mirsad Hurić“ Goražde** čiji je osnivač Općina Goražde. Sportski objekti kojima upravlja ovo preduzeće su: Gradska dvorana “Mirsad Hurić” Goražde, Sportski centar i otvorena sportska igrališta.

Gradska dvorana ima devetero zaposlenih, i 1950 korisnika (u periodu 2014-2018 ovaj broj je nepomjenjen). SPKC ima dvoje zaposlenih te 500 korisnika, a dječija igrališta koriste oko 300 djece. Dvoranu, površine 3.000m2, svakim radnim danom koriste srednje škole za izvođenje tjelesnog i zdravstvenog odgoja (oko 1.100 učenika MSŠ “Enver Pozdarević” i STŠ “Hasib Hadžović”, jer iste nemaju školsku sportsku salu), dok je u večernjim satima koriste sportski klubovi za izvođenje trenažnog procesa, kao i održavanje takmičenja, organizaciju turnira, lokalnih, memorijalnih i međunarodnih. U dvorani se održavaju i razne kulturno-privredne i muzičke manifestacije. Tokom rata, dvorana je pretrpjela veća oštećenja koja su sanirana u fazama i dovedena je u funkcionalno stanje, ali usljed starosti objekta, velike površine, kao i velikog broja korisnika, potrebno je kontinuirano održavanje,kao irenoviranje pojedinih djelova (npr. javnih toaleta, svlačionice, krovne konstrukcije, velike sale površine oko 1.000m2). U toku je implementacija projekta sanacija i modernizacija Gradske dvorane, a vrijednost projekta je 545.541KM.[21]

Sportski centar “1.maj”, površine oko 50.000m2 koriste sportski klubovi za izvođenje treninga i odigravanje utakmica. Centar obuhvata veliki stadion sa atletskom stazom, pratećim objektom za stručna lica, pomoćni stadion, svlačionice, betonski teren za rukomet i mali nogomet sa tribinama. Objekti u sastavu ovog centra zahtijevaju unprjeđenje, npr. sanacija betonske i metalne ograde, zamjena tartan podloge na atletskoj stazi, sanacija travnatog terena na pomoćnom stadionu, kao i svlačionica. SPKC upravlja i igralištima po mjesnim zajednicama, a istim je potrebna djelimična sanacija.

Sport lica sa invaliditetom -Na nivou Kantona registrovan je Sportski savez za sport i rekreaciju invalida u okviru kojeg djeluje 9 sportskih klubova, koji nemaju status pravnog lica. Takmičenja lica sa invaliditetom su

[21] Program javnih investicija za 2018-2020

povremena, ali osobe sa invaliditetom redovno uzimaju učešće da državnim i KUP takmičenjima u sklopu godišnjeg kalendara takmičenja Fedralnog sportskog saveza za sport i rekreaciju invalida.

Slika 26. Finansiranje JU "Sportski centar" Goražde za period 2014-2019

Najznačajnije sportske manifestacije u Bosansko-podrinjskom kantonu su:

- ATLETSKI MITING - Kantonalno takmičenje učenika osnovni i srednjih škola Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde
- Dani Sportskih igara Goraždanskog okruga
- Tradicionalni košarkaški memorijalni turnir “Damir Kanlić Žućo”
- Tradicionalni rukometni memorijalni turnir “Mevzeta Perla Balja”
- Tradicionalni rukometni memorijalni turnir “Mirsad Hurić Hura”
- Tradicionalni malonogometni turnir „Meho Drljević Dedo“
- Tradicionalni nogometni turnir „Šehidi Koline“
- Tradicionalni šahovski turnir „Sejo Bičević“
- Međunarodni šahovski turnir “Goražde”

Najveći problem sa kojima se susreće cjelokupan sport u gradu Goražde je problem njegovog finanasiranja. Izvori finansiranja sporta su najvećim djelom iz budžeta Grada (oko 1% ukupnog budžeta se izdvaja za sport), iz budžeta općine Foča (godišnji iznos od 3.000KM za NK „Kolina“), sredstava Kantona (putem javnog poziva), članarina i manjim djelom donacija. Objezbjeđenje prihoda od kamata i zakupnina, igara na sreću i prihodi stečeni aktivnostima utvrđenim statutom sportske organizacije nije dio lokalne prakse.

Što se tiče podrške sportskim klubovima vidljivo je da je ona najveća u slučaju fudbala i rukometa (više od pola miliona KM kumulativno u periodu 2014-2019). Istovremeno postoje sportska udruženja koja u ovom periodu nisu primili nijedan grant a to su teniski klub, klub sportskih ribolovaca, lovački klub te auto-moto klub.

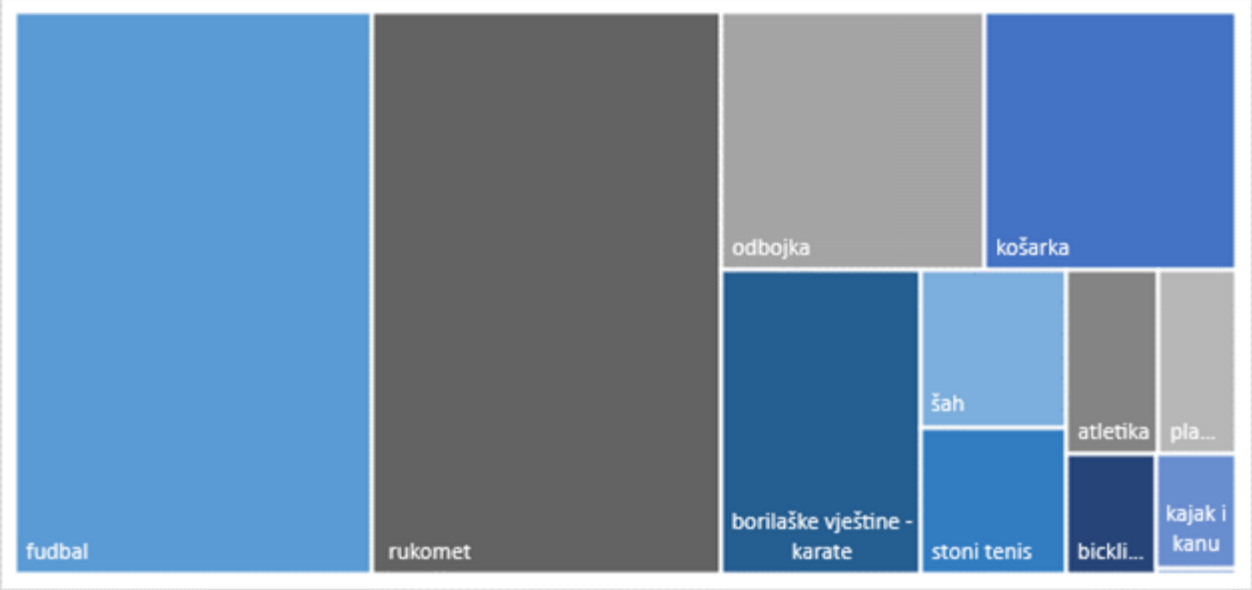

Izvor: Ministarstvo za obrazovanje mlade, nauku, kulturu i sport BPK

Poseban problem predstavlja finansiranje sporta lica sa invaliditetom, vezano uz brojne poteškoće, koje se pre svega ogledaju kroz izrazito skupu sportsku opremu, rekvizite, pratioce i sl., što sport lica sa invaliditetom svrstava u kategoriju najskupljih sportova. Organizaconi kapaciteti i kapaciteti ljudskih resursa SPKC Goražde i sportskih klubova zahtijevaju značajniju podršku kako bi odgovorili savremenim uslovima rada. Praćenje i procjena efekata sportskih aktivnosti je otežana usljed nepostojanja tačnih, pouzdanih i nadalje primjenljivih podataka vezanih za praćenje i evidenciju stanja u sportu. Marketing sportskih klubova je u potpunosti zanemaren, te je uočen i nedostatak vizije menadžmenta sportskih klubova, što dovodi do problema sa finansiranjem. Također, većina sportskih klubova ima problem u pogledu obezbjeđenja značajnijih sponzora.

Tabela 58. Razvojni problemi i potrebe u sportu

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
• Nedovoljna financijska ulaganja u razvoj sporta na području BPK-a Goražde.	• Povećati iznos sredstava za potrebe u sportu na području BPK kroz saradnju sa privrednim sektorom i veća izdvajanja za sport kroz javne budžete
• Nedostatak sportskih terena, igrališta, dvorana i rekvizita za aktivnosti sportskih klubova i rekreativce	• Usmjeriti ulaganja u izgradnju i obnovu sportskih objekata i opremljenost potrebnim rekvizitima
• Manjak licenciranog stručnog kadra u sportu	• Uspostaviti sistem licenciranja stručnog kadra u sportu

5.3 Zdravstvo i socijalna politika

5.3.1 Zdravstvo

Ustavom Federacije BiH zdravstvena zaštita je u podijeljenoj nadležnosti između kantona i Federacije BiH. Federacija BiH donosi zakone i kreira politike te strateške pravce, dok je u nadležnosti kantona organizacija i pružanje zdravstvene zaštite (osiguranje prava iz zdravstvenog osiguranja, sredstva za izgradnju, opremanje i osnivanje zdravstvenih ustanova za provedbu primarne i specijalističko konsultativne i bolničke zdravstvene zaštite.) Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine FBiH“, broj: 29/97) i Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službene novine FBiH“, broj: 30/97, 7/02 i 70/08) uređuju načela, način organiziranja i provođenja zdravstvene

zaštite i oblast zdravstvenog osiguranja koji je dio socijalnog osiguranja utemeljenog na načelima uzajamnosti i solidarnosti.

Usluge zdravstvene zaštite koje se pružaju na području BPK obuhvaćaju primarnu, sekundarnu i tercijarnu zdravstvenu zaštitu. Primarna zdravstvena zaštita pruža se u ambulantama domova zdravlja i područnim ambulantama porodične medicine.

Zdravstvenu zaštititu stanovništvu kantona pruža šest zdravstvenih ustanovia u javnom sektoru i to: Kantonalni zavod za zdravstveno osiguranje; JU Zavod za javno zdravstvo BPK; JZU Kantonalna bolnica Goražde; JU Dom zdravlja „ Isak Samokovlija“ Goražde; JU dom zdravlja Ustikolina; JU Dom zdravlja Prača.

Od ukupno zaposlenih radnika u zdravstvnim ustanovama na području BPK (328 u 2018) najviše je medicinskih tehničara 169, pa doktora medicine 48 (od kojih je 25 specijalista, doktora stomatologije ima 10, magistara farmacije 5). Administrativnog osoblja u zdravstvenim ustanovama je 44 a niže spreme 39.[22]

Tabela 59. Pregled broja zdravstvenih radnika po djelatnostima u BPK i FBiH u periodu 2014. - 2018. godina[23]

	Godina				**Broj stanovnika**		
		Broj ljekara	Broj stomatologa	Broj bolesničkih postelja	Na 1 ljekara	na 1 stomatologa	na 1 bolnič ku postelj u
BPK	2014.	43	9	77	753	3.599	421
	2015.	50	10	82	674	3.234	394
	2016.	48	11	72	490	2.138	287
	2017.	45	11	82	519	2.124	285
	2018	**48**	**10**	**82**	**475**	**2117**	**284**
Federacija BiH	2014.	4.625	576	8.245	505	4.057	283
	2015.	4.801	581	8.414	486	4.018	277
	2016.	4.764	587	8.379	463	3.758	263
	2017.	4.755	596	8.255	463	3.693	267
	2018	**4.810**	**604**	**8.252**	**457**	**3.636**	**266**

Izvor. Federalni zavod za statistiku

Grad Goražde je osnivač dvije zdravstvene ustanovie DZ „Isak Samokovlija“ i JU Apoteka „9.maj“. DZ obavlja primarnu zdravstvenu zaštitu i specijalističko-konsultativnu vanbolničku zdravstvenu zaštitu na području grada Goražde na 13 lokaliteta. Poslovi i zadaci obavljaju se unutar centralnog objekta i 5 ambulanti porodične medicine sa 10 timova. Primarna zdravstvena zaštita za stanovništvo ruralnih područja osigurava se u 9 područnih ambulanti (Muković Polje, Vitkovići, Berič, Osanica, Orahovice, Rešetnica, Ilovača Bogušići, Vranići). U okviru Doma zdravlja organizovan je rad slijedećih organizacionih jedinica-službi: porodične medicine, Služba zdravstvene njege u kući i polivalentna patronaža, Stomatološka služba, Služba za laboratorijsku dijagnostiku, Služba za ultrazvučnu i radiološku dijagnostiku, Higijenskoepidemiološka služba, Dispanzerska djelatnost za zaštitu zdravlja djece, Dispanzer za zaštitu žena i trudnica, Pneumoftiziološki dispanzer, Centar za mentalnu rehabilitaciju, Služba specifične zdravstvene zaštite radnika kao dio medicine rada, te Centar za fizikalnu rehabilitaciju. U cilju unaprjeđenja preventivnog rada u okviru ustanove djeluju i: Centar za dobrovoljno, povjerljivo savjetovanje i testiranje /HIV/ i Savjetovalište za dijabetičare. Uporedni podaci o pruženim uslugama korisnicima usluga, uz napomenu da se usluge Pneumoftizioloških dispanzera, Centra za mentalno zdravlje i Centra za fizikalnu rehabilitaciju pružaju korisnicima sa područja BPK-a Goražde DZ je na dan 31.12.2015. godine imao 129 zaposlenih radnika, od toga: 11 doktora specijalista, 1 specijalista ortopedije vilica-ortodoncije, 12 doktora medicine, 6 doktora stomatologije, 1 dipl. psiholog, 1 dipl. logoped, 2 dipl. inžinjer laboratorijske dijagnostike, 1 dipl. fizioterapeut, 1 socijalni radnik (VŠS), 63 medicinskih tehničara srednje i 3 više stručne spreme, 9 administrativnih zaposlenika (2-VSS, 2-VŠS, 5-SSS) i 18 zaposlenika tehničke službe. Pored zaposlenog

[22] Federalni zavod za statistiku

[23] Izvještaj o razvoju BPK za 2018 godinu

osoblja, Dom zdravlja angažuje specijaliste: oftalmologa – za ljekarski i sistematski pregled, ortopeda – za ultrazvučni pregled kukova novorođenčadi i tehničko lice - za održavanje medicinske opreme.

Trenutno broj zaposlenih ljekara odgovara normativima, ali činjenica je da postoji opći trend odlaženja istih u veće medicinske centre, kako zbog boljih mogućnosti za dalje napredovanje u struci, tako i zbog kvalitetnijeg finansijskog vrednovanja njihovog stručnog obrazovanja.

Standardima i normativima su precizno definisani, između ostalog, i broj izvršilaca. Ustanova vlastitim sredstvima finansira stručno usavršavanje i edukovanje zdravstvenih radnika.

Specijalizacije se planiraju kroz Plan stručnog usavršavanja.

Primarna zdravstvena zaštita za stanovništvo Grada Goražda, obavlja se u sljedećim objektima: Centralnom objektu koji je smješten na 4 lokacije u gradu i 8 terenskih ambulanti. Stanje objekata je uglavnom zadovoljavajuće. Kroz projekat Federalnog ministarstva zdravstva „Jačanje zdravstvenog sektora“ izvršena su značajna ulaganja u dva smjera: izgradnja, adaptacija i opremanje medicinskom i nemedicinskom opremom ambulanti porodične medicine i stručno usavršavanje kadra kroz obavezne kontinuirane edukacije. Projektom nisu obuhvaćene sljedeće službe: Laboratorija, Dječiji dispanzer, Stomatološka služba, Centar za mentalno zdravlje, Centar za fizikalnu rehabilitaciju, Pneumoftiziološki dispanzer i Dispanzer za žene, a što za rezultat ima nedostatak medicinske opreme, te zastarjela raspoloživa oprema u istim. Informatička oprema koja je obezbjeđena kroz projekat Federalnog ministarstva zdravstva (posljednja faza) nije još u potpunoj funkciji, a pitanje održavanja softvera i dalje održavanje i zanavljanje opreme nije riješeno. Namjena voznog parka, udaljenost terenskih ambulanti i pružanje kućnih posjeta na terenu zahtijeva redovno zanavljane i održavanje istog. Poseban problem predstavlja nedostatak sanitetskog vozila. Osnovni izvori finansiranja ustanove su: prihodi iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i isti se finansiraju sredstvima Zavoda zdravstvenog osiguranja BPK-a Goražde (pored ugovorene mjesečne tranše kojom se finansiraju troškovi plaća zaposlenika i materijalni troškovi, tu spadaju i subvencije za plaće zaposlenika, i nadoknada troškova laboratorijskih pretraga - tumor i hepatitis marker); prihodi iz budžeta Osnivača i Vlade BPK-a; prihoda izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja i ostali prihodi. Na žalost, visina sredstava planirana u Budžetima Vlade BPK-a i Grada Goražde je simbolična i ista se ne doznačavaju u predviđenim iznosima. Namjena sredstava je finansiranje unapređenja zdravstvene zaštite kroz proširenje laboratorijske dijagnostike, projekte očuvanja zdravlja žena, i sl.

Sistem zdravstvene zaštite stanovništva općine Pale obezbjeđuje se kroz Javnu ustanovu Dom zdravlja Prača sa ambulantama u Hrenovici i Prači, te jednim timom porodične medicine. Dom zdravlja trenutno pruža zdravstvene usluge opće medicine, stomatologije, laboratorije, internističke usluge, ginekološke i pedijatrijske usluge, zatim kućne posjete po potrebi i vakcinaciju djece, a zbog nedostatka finansijskih sredstava ostale usluge se ne pružaju. Dom zdravlja Prača raspolaže sa zgradom u Prači u kojoj se nalazi ambulanta porodične medicine, laboratorija i stomatološka ordinacija i administrativne prostorije, smještene u prizemlju, na prvom i drugom spratu. U prizemlju su smještene ambulanta porodične medicine, laboratorija i stomatološka ordinacija. Na drugom spratu nalaze se prostorije koje se koriste u svrhu specijalističkih pregleda (ginekolog, internista i pedijatar), dok je na drugom spratu smještena administracija i menadžment. Ukupna površina je 300m². Pored pomenute zgrade postoji i pomoćni objekat površine 50m² u kojem su smješteni vešeraj i kotlovnica. Ovi objekti su izgrađeni 1970. godine, a obnovljeni 1997. godine. U MZ Hrenovica nalazi se prostor površine 70m² u vlasništvu Općine i isti je dodijeljen Domu zdravlja „Prača“ na korištenje. Ovaj prostor je adaptiran, rekonstruisan i opremljen u ambulantu porodične medicine. JU Dom zdravlja „Prača“ posjeduje dva vozila hitne pomoći, a građanima je na raspolaganju i mini-apoteka. Dom zdravlja „Prača“ trenutno ima 11 stalno zaposlenih radnika, od čega je 8 zdravstvenih radnika i to dva doktora medicine, 1 doktor stomatologije koji obavlja i poslove direktora, 4 medicinska tehničara i 1 laborant srednje stručne spreme, te po jedan administrativni radnik, vozač i spremačica. Ovaj broj medicinskih radnika nije dovoljan, te je najmanje potreban doktor opće prakse, medicinski tehničar i vozač. Dom zdravlja „Prača“ angažuje jednog specijalistu interne medicine dva puta mjesečno, zatim ginekologa i pedijatra po potrebi. Radi obavljanja ostalih specijalističkih pregleda stanovništvo se upućuje u Dom zdravlja Goražde, Kantonalnu bolnicu Goražde i UKC Sarajevo.

Zdravstvena zaštita u općini Foča – FBiH se provodi u JU „Dom zdravlja“ Foča-Ustikolina sa ukupno 15 zaposlenih lica. U ovoj ustanovi mogu se ostvariti svi oblici primarne zdravstvene zaštite, ali su u svrhu pružanja medicinskih usluga za udaljenija naselja organizirane i dvije područne ambulante u Jabuci i Zebinoj Šumi koje ljekar posjećuje jedanput sedmično. Dom zdravlja raspolaže sa tri motorna vozila od kojih su dva za hitne intervencije.

Dom zdravlja ima ukupno 15 zdravstevnih radnika od čega su 3 ljekara opće prakse, 1 stomatolog, 8 medicinskih tehničara i 3 ostalih (2018). Dotacije iz budžeta Općine iznose oko 1000-2000KM/godišnje i predstavljaju veoma skroman iznosu u odnosu na ukupan budžet Doma zadravlja. Ministarstvo zdravstva Bosanskopodrinjskog kantona (BPK) Goražde za potrebe Doma zdravlja Ustikolina izvršilo je nabavku savremenog biohemijskog analizatora, aparata za laboratorijsku dijagnostiku (ultrazvuk, stomatološka stolica, EKG aparat, sanitetsko vozilo i dr.), a specijalistički pregledi se obavljaju u Goraždu, Sarajevu ili Foči.

Sekundarnu i tercijarnu zdravstvenu zaštitu građani ostvaruju u Javnoj zdravstvenoj ustanovi Kantonalna bolnica Goražde, koja raspolaže sa slijedećim prostorom: stari bolnički blok, kome je neophodna rekonstrukcija, kao i novi bolnički blok i Služba za fizikalnu rehabilitaciju (u vlasništvu Grada Goražde) koji su u zadovoljavajućem stanju. Kantonalna bolnica Goražde trenutno raspolaže sa medicinskom opremom za dijagnostiku i tretman pacijenata u slijedećim oblastima: interna medicina, hirurgija (opća, abdominalna, ortopedija, urologija, ORL,oralna hirurgija), ginekologija i akušerstvo, pedijatrija, radiologija, laboratorijska dijagnostika, anesteziologija sa reanimatologijom, urgentna medicina, kao i prateće tehničke službe (kuhinja, vešeraj, sterilizacija i sl.). Pacijenti kojima nije moguće pružiti odgovarajući tretman unutar bolnice upućuju se na Klinički centar u Sarajevu.

Materijalno tehnička opremljenost javno zdravstvenih ustanova djelimično je usklađena s standardima EU-a. Nemogućnost obezbjeđenja dodatnih finansijskih sredstava ključni je uzrok nedovoljne materijalno-tehničke opremljenosti većine zdravstvenih ustanova kako ustanova primarne tako i sekundarne zdravstvene zaštite.

Prema Zakonu o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH, obavezno zdravstveno osiguranje se zasniva na načelima uzajamnosti i solidarnosti osiguranika na nivou kantona i Federacije BiH. Sva osigurana lica imaju ravnopravan položaj u pogledu ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja. Sredstva za ostvarivanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja osiguravaju se doprinosima od kojih se obrazuju fondovi zdravstvenog osiguranja kod kantonalnih zavoda osiguranja. Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH je zadužen za ostvarivanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja od interesa za sve kantone, kao i provođenje prava po osnovu konvencija, drugih međunarodnih ugovora ili zakona. Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju („Službene novine FBiH“, broj: 70/08) omogućeno je da djeca od rođenja do navršenih 15 godina života odnosno starijim maloljetnicima do 18 godina, a najduže do navršenih 26 godina života dobiju status osiguranika ako nisu zdravstveno osigurani ni po kojem drugom osnovu. Također ovo svojstvo imaju i osobe nakon navršenih 65 godina života ako nisu zdravstveno osigurani po drugom osnovu.

Procjena je da obuhvat zdravstvenim osiguranjem stanovništva BPK Goražde veća od 95%[24].

Nivo zdravstvene zaštite i obim prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja uslovljen je mnogobrojnim faktorima (visina sredstava koju ostvaruje kantonalni zavod zdravstvenog osiguranja, organizacija i stepen opremljenosti zdravstvenih ustanova, uspostavljeni sistem finansiranja zdravstvene zaštite, česta fluktuacija zdravstvenog kadra itd.)

Zdravstvene ustanove u BPK Goražde **nemaju dovoljno kapaciteta** za pružanje adekvatne pomoći za poboljšanje mentalnog zdravlja stanovnika koji pate od ratnih i drugih trauma. Stanovništvo je još izloženo posljedicama ratnih i drugih oblika trauma, a svijest o prevazilaženju istih je na niskom nivou. Neprerađena ratna trauma roditelja je izražena i u odnosima unutar porodice. Federacija BiH je usvojila Politiku i Strategiju za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja u Federaciji BiH za period 2012-2020.

[24] Strategija razvoja BPK

Oboljenja u BPK

Vodeća nezarazna oboljena u BPK su kardiovaskularne bolesti (I00-I99) 2389 na 10.000 stanovnika, Mentalna oboljenja (F00-F99) 562,9 na 10.000 stanovnika. Diabetes mellitus (E10-E14) 467,6 oboljenja na 10.000 stanovnika, hronične plućne opstruktivne bolesti (J40-J46) 276,1 na 10.000 stanovnika te maligne neoplazme (C00-C97) 59,7 oboljenja na 10.000 stanovnika. Vodeći uzroci smrti za 2018 godinu[25] su moždani udar (I63) 8%, akutni infarkt miokarda 5,1%, maligna neoplazma bronha i pluća 3,6%, sekvele cerebrovaskularnih oboljenja (I69) 2,9% i maligne neoplazme kolona (C18) 2,2%. Bitno je istaći da u sprečavanju ovih bolesti ključnu ulogu ima prevencija, i promoviranje zdravih navika života.

Visok obuhvat cijepljenja je jedna od ključnih mjera prevencije zaraznih bolesti. U BPK u 2018 godini obuhvat vakcinacijom je viši u odnosu na prosjek Federacije.

Tabela 60. Obuhvat cijepljenja prema program imunizacije u FBiH (%) u 2018.g.

	BCG	HepB3	DTP3	POLIO 3	Hib 3	MRP 1
BPK	93,1	92,2	95,5	95,5	95,5	89,6
FBiH	95,2	79,5	72,8	72,8	62,1	68,4

Izvor: Zdravstveno stanje stanovništva u FBiH

Napomena: podaci se odnose samo na vakcinaciju u javnim zdravstvenim ustanovama

Zdravstvo i pandemija COVID-19

Krize poput COVID-19 predstavljaju veliki izazov da se osmisli i stavi u funkciju otporna i inkluzivna javna zdravstvena infrastruktura i institucije učinkovite u rješavanju krize. Ta infrastruktura treba biti u stanju predvidjeti i odgovoriti na krizu u cilju dostupnosti zdravstvene usluge za sve stanovnike. Iako pandemija direktno utiče i opterećava zdravstveni sektor, da bi se adekvatno odgovorilo na pandemiju, pored mobilizacije i unaprijeđenja zdravstvenih kapaciteta, neophodno je i ja jačati vertikalnu i horizontalnu komunikaciju u kriznim situacijama.

5.3.2 Socijalna politika

Funkcionisanje sistema socijalne zaštite uređeno je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom («Službene novine BPK-a Goražde», broj: 10/00, 5/03, 5/05, 3/08, 2/13, 12/13 i 3/14) kojim su utvrđena osnovna prava, oblici, korisnici i uslovi za ostvarivanje socijalne zaštite, dok se kantonalnim zakonom bliže uređuju prava iz socijalne zaštite, postupak za ostvarivanje prava, obim, visina i način ostvarivanja socijalne zaštite, vršenje nadzora, finansiranje socijalne zaštite i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava u kantonu. Sredstva za te potrebe obezbjeđuju se iz budžeta kantona, osim prava osoba sa invaliditetom koja su prenesena sa kantonalnog na federalni nivo.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, broj slučajeva Centra za socijalni rad u BPK se značajno povećao u 2018 godini u odnosu na godinu prije ali I na cjelokupni period od 2014-2018 godine.

[25] Od ukupno umrlih 322 u 2019.g. 188 (58%) su uzrokovane oboljenjima cirkulatornog sistema (I00-I99) (FZS, Demografija)

Slika 28. Slučajevi u CSR

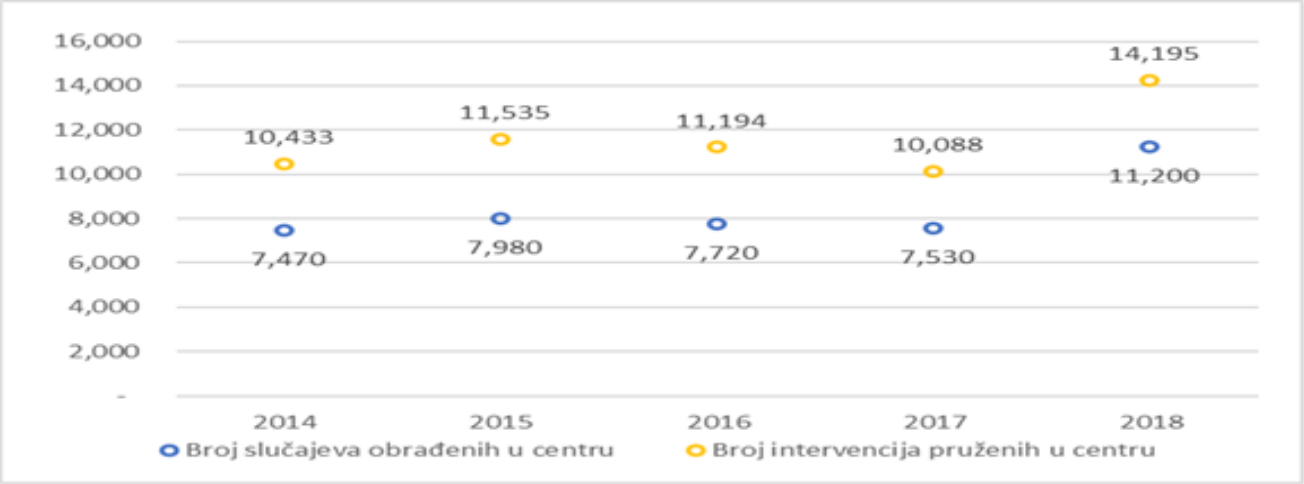

Izvor: Federalni zavod za statistiku, BPK u Brojkama, 2020

U pogledu maloljetnih korisnika socijalne zaštite u periodu 2014-2018 primjetan je trend smanjenja korisnika socijalne zaštite koji su ugroženi porodičnom situacijom. Povećao se broj osoba sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju. Najmanje je maloljetnih korisnika socijalne zaštite po osnovu društveno neprihvatljivog ponašanja (5 korisnika u 2018.g.). Što se tiče punoljetnih korisnika socijalne zaštite najviše je onih sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju (980 u 2018.g.). Zabilježen je veći broj osoba u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba ali i osoba bez dovoljno prihoda za izdržavanje (139 u 2014 g. u odnosu na 174 korisnika u 2018.g.).

Slika 29. Maloljetni (lijevo) i punoljetni (desno) korisnici socijalne zaštite prema kategorijama

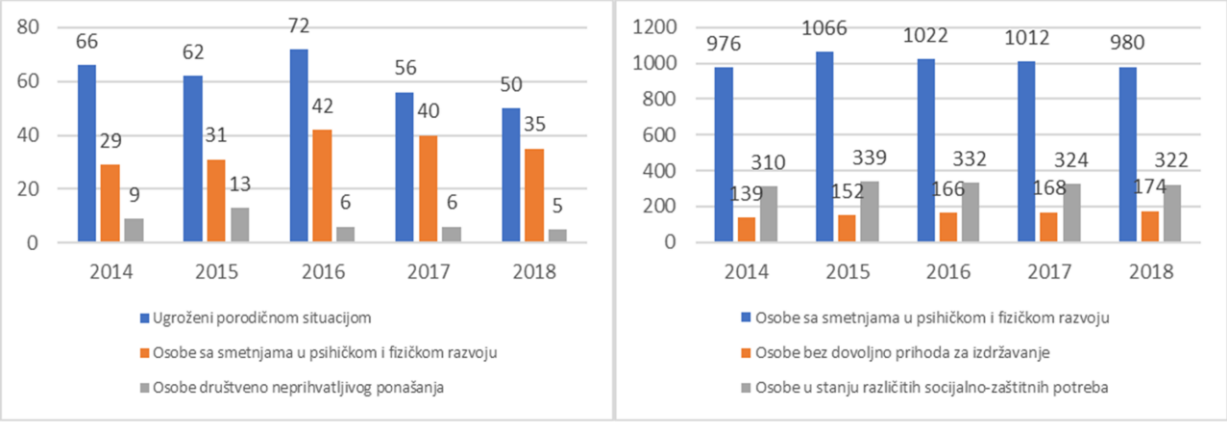

Izvor: Federalni zavod za statistiku, BPK u Brojkama, 2020

Prema Izvještaju o radu JU "Centar za socijalni rad BPK-a Goražde" za 2019.godinu navode se najznačajniji realizovani zadaci a koja se tiču prava po osnovu Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata I zaštiti porodica sa djecom:

- Novčana i druga materijalna pomoć (stalna novčana pomoć, novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica, novčana naknada za vrijeme čekanja na zaposlenje, osposobljavanje za život i rad, pravo na zdravstvenu zaštitu);
- prava civilnih žrtava rata;
- prava porodice sa djecom (dječiji dodatak, naknada umjesto plate ženi - majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci, novčana naknada za novorođeno treće, četvrto i peto dijete dijete);
- smještaj u ustanove socijalne zaštite (punoljetnih i maloljetnih lica);
- zaštita djece bez roditeljskog staranja regulisanjem odgovarajućih oblika, mjera i usluga socijalne i porodične zaštite;
- zaštita djece ometene u fizičkom i psihičkom razvoju, otkrivanjem, ocjenom, razvrstavanjem, ove djece i njihovim uključivanjem na specijalno školovanje, rehabilitaciju i zapošljavanje;
- realizacija poslova zaštite porodice i pružanja stručne pomoći u zaštiti prava i interesa djece i ostalih članova porodice, u rješavanju sporova između članova porodice kao i u svim slučajevima poremećenih bračnih odnosa;
- provođenje postupka posredovanja prije razvoda braka;
- pružanje savjeta roditeljima po pitanjima vezanim za prava i dužnosti roditelja i djece;
- pružanje pomoći roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih odnosa, ako to interesi djece budu zahtijevali,vršenje nadzora nad ostvarivanjem roditeljskog staranja u svim slučajevima gdje će to biti neophodno, a na osnovu odgovarajućeg programa;
- davanje mišljenja sudu u postupcima oduzimanja i ograničenja roditeljskog staranja;
- regulisanje starateljstva nad maloljetnim licima;
- regulisanje starateljstva za odrasla lica lišena poslovne sposobnosti;
- regulisanje poslova starateljstva za posebne slučajeve;
- provođenje postupka usvojenja;
- obradu maloljetnih počinilaca krivičnih djela sa prijedlogom odgojne mjere institucionalnog ili vaninstitucionalnog karaktera i izvršavanje mjera pojačanog nadzora organa starateljstva i mjera pojačanog nadzora roditelja odnosno staratelja;
- praćenje korisnika socijalne zaštite, putem potrebne evidencije odnosno odgovarajuće dokumentacije;
- realizovanje socijalno - zaštitnih sadržaja humanitarnih organizacija usmjerenih prema pojedinim kategorijama korisnika socijalne zaštite;
- realizovanje zadataka vezanih za prikupljanje, evidentiranje, obradu, iskazivanje, prenos i korištenje podataka koji se odnose na socijalnu zaštitu.

Kantonalnim zakonom utvrđuju se iznosi novčanih i drugih davanja, uslovi i postupak za sticanje tih prava i njihovo korištenje, ukoliko to nije uređeno Federalnim zakonom. Do danas se svim korisnicima prava iz oblasti socijalne zaštite u Bosansko-podrinjskom kantonu redovno isplaćivala zakonom propisana naknada.

Prema Izvještaju o radu JU “Centar za socijalni rad BPK Goražde” za 2019 broj korisnika Centra grupisan je prema vrstama prava, oblika I mjera socijalne zaštite i to:

- Korisnici socijalne zaštite-prestacije (davanja)
- Socijalna zaštita porodice sa djecom

- Civilne žrtve rata
- Smještaj u ustanove socijalne zaštite i smještaj u drugu porodicu

Prema dostupnim podacima za period 2016-2019 broj korisnika socijlane zaštite – prestacije (davanja) se smanjio. Najveće smanjenje zabilježeno je kod dodatka za njegu i pomoć od strane drugog lica po kantonalnom propisu (338 u odnosu na 197 korisnika), a najveće povećanje bilo je kod korisnika Lična invalidnina – neratni invalidi (606 u odnosu na 660 korisnika).

Slika 30. Broj korisnika socijalne zaštite – prestacije za period 2016-2019

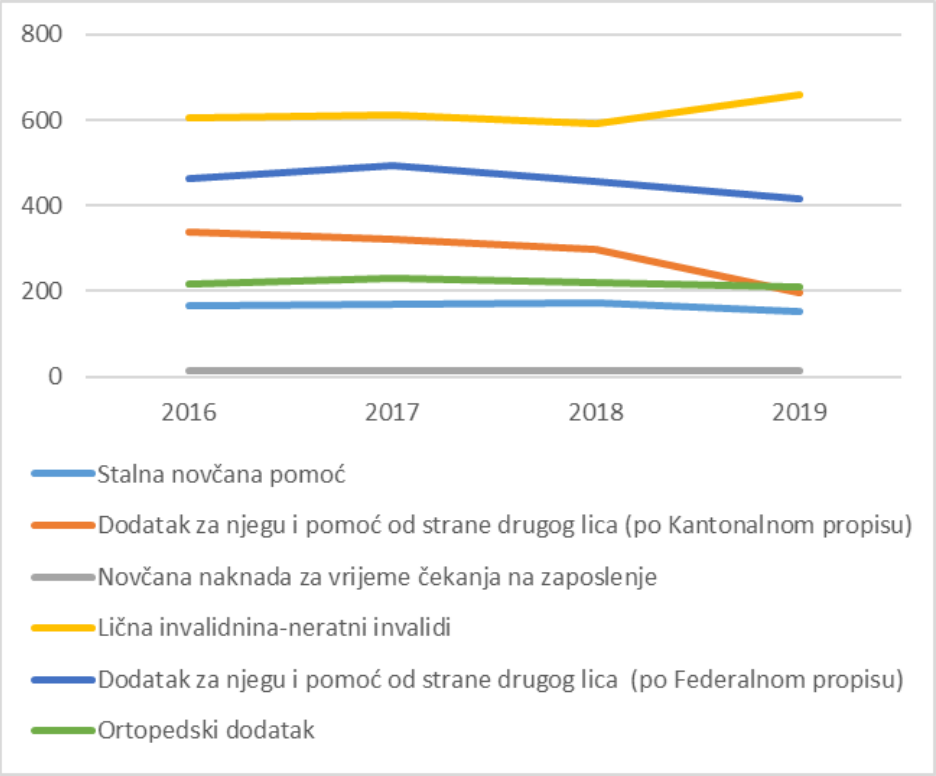

Izvor: Izvještaj o radu JU „Centar za socijalni rad BPK-Goražde" za 2019 godinu

Osnov za utvrđivanje novčanih i drugih materijalnih pomoći po kantonalnom zakonu je prosječna isplaćena neto plaća zaposlenih u BPK-a Goražde ostvarena u prethodnoj kalendarskoj godini pomnožena sa odgovarajućim koeficijentom čiju visinu utvrđuje Vlada Kantona svojom Odlukom. Pravo na stalnu novčanu pomoć imaju lica i porodice, pod sljedećim uvjetima:
1) da su nesposobni za rad, odnosno spriječeni u ostvarivanju prava na rad,
2) da nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje,
3) da nemaju članova porodice koji su po zakonu obavezni da ih izdržavaju ili ako ih imaju, da ta lica nisu u mogućnosti da izvršavaju obavezu izdržavanja.

Novčana naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica ostvaruju stara i nemoćna lica koja imaju više od 65 godina života i kojima je zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju prijeko potrebna pomoć i njega za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba pod uvjetom da im ukupni prihodi po članu domaćinstva mjesečno ne prelazi iznos od 35% od prosječne plaće u kantonu.

Smještaj u ustanove socijalne zaštite

Ovdje se radi o ostvarivanju prava koja pretpostavljaju zbrinjavanje najranjivijih korisnika socijalne zaštite. Na ovaj način obezbjeđuje se: zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, zbrinjavanje djece sa poremećajima u ponašanju, institucionalnom zbrinjavanju mentalno retardiranih lica, zbrinjavanju starih lica bez porodičnog staranja. U ustanovama socijane zaštite u 2019 godini bilo je zbrinuto ukupno 77 korisnika, što je u odnosu na 2016. godinu manje za 4 korisnika.

Od ukupnog broja smještenih punoljetnih lica u ustanove socijalne zaštite najviše ih je smješteno u JU Dom za stara i iznemogla lica Goražde (24 štićenika) te u Zavod za zaštitu djece I omladine Pazarić (19 štićenika), te Zavod za zaštitu mentalno invalidnih lica Drin Fojnica (9 štićenika).

Tabela 61. Broj korisnika smještaj u ustanove socijalne zaštite i smještaj u drugu porodicu u periodu 2016-2019.g.

	2016	**2017**	**2018**	**2019**
Smještaj u ustanove socijalne zaštite-maloljetna lica	13	10	7	8
Smještaj u drugu porodicu	3	2	1	1
Smještaj u ustanove socijalne zaštite-punoljetna lica	65	60	63	68
Ukupno	**81**	**72**	**71**	**77**

Izvor: Izvještaj o radu JU „Centar za socijalni rad BPK-Goražde“ za 2019 godinu

Zaštita porodica sa djecom

Zaštita porodice sa djecom u smislu federalnog i kantonalnog zakona, podrazumijeva osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, kao i njihovom osposobljavanju za samostalan život i rad, u najboljem interesu djeteta.

Osnovna prava porodice sa djecom su:

- dodatak na djecu umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta,
- novčana pomoć za vrijeme trudnoće, porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu,
- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta,
- pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke dojilje,
- poseban psihosocijalni tretman bračnih drugova koji žele djecu i trudnica,
- smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog uzrasta,
- osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, i
- školarine i stipendije đacima i studentima.

Pravo na dječiji dodatak pripada onima čiji mjesečni prihodi ostvareni po svim osnovama izuzev primanja ostvarenih iz socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom, po članu domaćinstva ne prelaze iznos od 15%. Visina dječijeg dodatka iznosi 29,00KM. Pravo na dječiji dodatak bez obzira na imovinski cenzus, uvećan za 50% pripada:

- djetetu bez oba ili jednog roditelja,
- djetetu ometenom u psihičkom ili fizičkom razvoju,
- porodici u kojoj su oba ili jedan roditelj invalidi sa procentom invalidnosti od 60%
- djeci korisnika stalne novčane pomoći

Izuzetno, osim prava na dječiji dodatak, porodica ima pravo i na mjesečnu novčanu naknadu za novorođeno treće, četvrto i peto dijete bez obzira na imovinski cenzus u iznosu od 40% od prosječne plaće u kantonu, odnosno oko 300 KM. Ovaj vid naknade predstavlja svojevrstan pronatalitetni dodatak koji se na području kantona ostvaruje od 2005. godine, a u 2019 godini ovu pronatalitetnu mjeru koristilo je ukupno 403 korisnika. U odnosu na 2016 godinu broj korisnika ovog prava se povećao za 87 novih korisnika. Povećanje bilježi I pravo na naknadu umjesto plate ženi-majci u random odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta I to za 41. Od prava na socijalnu zaštitu porodica sa djecom navješće smanjenje je zabilježeno kod prava na dječiji dodatak. Ovo pravo u 2019.godinu ostvarilo je 448 korisnika što je manje u odnosu na 153 korisnika. Bitno je napomenuti da mjesečna novčana prava odnose se na ukupno ostvarena prava za godinu dana. Tako npr. Pravo na naknadu umjesto plate ženi majci u random odnsou za vrimeme dok odstustvuje s posla radi trudnoće, prodođaja I njege dijetete 132 je broj isplaćenih nakanada u toku godine dana a mjesečno ovo pravo u prosjeku se isplaćivalo 8 puta.

Tabela 62. Broj korisnika socijalne zaštite porodica sa djecom 2016-2019.g.

SOCIJALNA ZAŠTITA PORODICE SA DJECOM	2016	2017	2018	2019
Dječiji dodatak	601	566	504	448
Pravo na novčanu pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu	122	131	83	91
Pravo na naknadu umjesto plate ženi-majci u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta	91	118	150	132
Pravo na novčanu naknadu za novorođeno treće, četvrto i peto novorođeno dijete	311	348	378	403
Pravo na prehranu djeteta do šest mjeseci	20	30	22	24
Pravo na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta	20	30	22	24
UKUPNO	**2968**	**3061**	**2912**	**2771**

Izvor: Izvještaj o radu JU „Centar za socijalni rad BPK-Goražde“ za 2019 godinu

Civilne žrtve rata

Na evidenciji korisnika prava koji su ostvarili pravo kao civilne žrtve rata i članovi porodice civilne žrtve rata po osnovu Federalnog zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom na području BPK-a Goražde zaključno sa 31.12.2019. godine nalazi se 307 korisnika.

Tabela 63. Broj korisnika – civilne žrtve rata 2016-2019.g.

CIVILNE ŽRTVE RATA	2016	2017	2018	2019
Pravo na ličnu invalidninu	102	101	100	95
Pravo na porodičnu invalidninu	159	157	152	144
Pravo na ortopedski dodatak	40	41	38	36
Pravo na tuđu njegu i pomoć	8	8	8	7
Pravo na mjesečno lično novčano primanje	26	25	26	25
Ukupno	**335**	**332**	**324**	**307**

Izvor: Izvještaj o radu JU „Centar za socijalni rad BPK-Goražde" za 2019 godinu

J.U. Centar za socijalni rad Bosansko-podrinjskog kantona Goražde je organizacijski sastavljena za multifunkcionalno djelovanje u oblasti socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata, zaštite porodice sa djecom, a obavlja i poslove Organa starateljstva, poslove posredovanja, i poslove savjetodavno-terapeutskog rada. Svojom djelatnošću pokriva područje cijelog Kantona, u čijem sastavu se nalaze tri općine: Goražde, Pale u FBIH i Foča u FBIH. U općinama Pale u FBIH i Foča u FBIH nalaze se dvije Službe socijalne zaštite, a u Goraždu se nalazi i Savjetovalište za probleme porodice, djece i adolescenata. Njene programske aktivnosti usmjerene su na izvršavanje preventivnih i socijalno zaštitnih zadataka sa orijentacijom primarnog izvršavanja preventivnih zadataka u sagledavanju, praćenju i rješavanju socijalnih problema većih vrijednosti, te svakodnevnim podsticanjem i angažovanjem šire društvene zajednice na rješavanju istih.

U navedenim službama u 2019.godini poslove i radne zadatke izvršavala su 22 radnika .

Politika ove ustanove usmjerena je na obuhvat što većeg broja građana koji se nalaze u stanju socijalne potrebe koji bez društvene pomoći ne bi mogli zadovoljiti osnovne životne potrebe sa ciljem osiguravanja socijalne sigurnosti, preveniranje socijalnih problema na Kantonu, obezbjeđenja kadrovskih, prostornih i materijalnih pretpostavki kako bi se relizovali programski ciljevi, obrazovanje, usavršavanje i educiranje uposlenika u cilju jačanja stručnog i profesionalnog rada, saradnja sa vladinim i nevladinim institucijama radi zajedničkog angažovanja u cilju poboljšanja kvaliteta zaštite korisnika, te vraćanje Centru stručnog rada u djelatnosti za koju je i osnovan, a smanjenje administrativnog rada.

Budžet J.U. Centra za socijalni rad za 2019. godinu realizovan je u iznosu od 5.832.800 KM, što čini 15,76% ukupno planiranog budžeta BPK Goražde za 2019 godinu. Od ukupno odobrenih sredstava u izvještajnom periodu utrošeno je 5.653.751,45 KM i isti predstavlja 96,93% ukupno planiranih sredstava Budžetom J.U.Centar za socijalni rad BPK-a Goražde BPK-a.

Od ukupno izvršenih rashoda i izdataka u iznosu od 5.653.751,45 KM, tekući rashodi su izvršeni u iznosu od 515.616,43 KM i čine 9,05 % od ukupnih rashoda i izdataka J.U.Centar za socijalni rad BPK-a Goražde koji su izvršeni, dok ostatak od 90,95 % čine tekući transferi pojedincima u iznosu od 5.184.269,41 KM.

Tabela 64. Tekući transferi CSR za socijalnu zaštitu

Naziv	Iznos
- Žena-majka - naknade porodiljama koje su/nisu u radnom odnosu (naknada za vrijeme porodiljskog bolovanja, naknada za 3. dijete, pomoć u prehrani djeteta, jednokratna novčana pomoć).	2.423.219 KM
- Civilne žrtve rata (od navedenog iznosa 709.438 KM se odnosi na namjensku doznaku sredstava sa federalnog nivoa)	987.491 KM
- Stalna novčana pomoć i tuđa njega	708.929 KM
- Dječiji dodatak	354.747 KM
- Domovi (smještaj štićenika)	608.340 KM
- Socijalna zaštita - ostalo (zdravstveno osiguranje štićenika centra, medicinsko vještačenje neratnih invalida i CŽR-a, smještaj u hraniteljske porodice, troškovi ukopa štićenika centra, ograničena finansijska pomoć strancima i dr.)	63.026 KM

Izvor: Izvještaj o radu JU „Centar za socijalni rad BPK-Goražde“ za 2019 godinu

Osnovni problem sa kojima se susreće ova ustanova je stalan pritisak lica i porodica u stanju socijalne potrebe sa zahtjevima za dodjelu svih oblika materijalnih pomoći propisanih zakonskim i podzakonskim aktima. Također, specifični segment rada ustanove ogleda se kroz uvećan obim rada, te opterećenost uposlenika što je uzrokovano donošenjem seta novih propisa sa nivoa Federacije, a koji nije pratila finansijska konstrukcija kojom bi se obezbjedio potreban kadar, prostor i materijalna nadoknada za rad na novim poslovima (Porodični zakon, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Zakon o zaštiti duševnih bolesnika i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom). Pored toga ova javna ustanova suočava se i sa nedostatkom adekvatnog prostora, odnosno ista radi u iznajmljenim prostorijama.

Na području kantona osim Kantonalnog Centra za socijalni rad, djeluje još jedna ustanova socijalne zaštite – JU „Dom za stara i iznemogla lica“ Goražde. Osnovna djelatnost ustanove je pružanje socijalnih i zdravstvenih usluga starim, hronično bolesnim, invalidiziranim, iznemoglim i drugim licima koja nisu u stanju da se sama o sebi staraju, odnosno licima koja se nađu u stanju socijalne potrebe.

U oblasti socijalne zaštite i zdravstva na području BPK aktivno djeluje i udruženja građana koji djeluju volonterski s ciljem poboljšanja položaja i uslova života socijalno ugroženih građana. Oblici pomoći koje pružaju ova udruženja su psihološka, materijalna pomoć, te informativno-edukativne aktivnosti o ostvarenju prava iz područja socijalne i zdravstvene zaštite.

Na području BPK-a potpisan je Protokol postupanja nadležnih institucija u slučaju nasilja u porodici u BPK izmedu institucija i organizacija koje se bave problemom prevencije i posljedica nasilja. Protokol definiše obaveze i način komunikacije izmedu potpisnica i navodi da je uloga centra za socijalni rad unaprjeđenje zaštite žrtava svih oblika nasilja, prevencija novog nasilja, te razvoj mjera zaštite prava i dobrobiti osoba izloženih nasilju, kao i pružanje terapijske pomoći nasilniku. Između ostalog postoji I regulisana obaveza smještaja u „Prihvatilište za ženu i djecu žrtve porodičnog nasilja“.

Postojeće prihvatilište je neuslovno, ograničenog kapaciteta, lokacija je poznata i dostupna nasilniku tj. nema diskrecije koja bi omogućila da se žrtva osjeća sigurnom i ne postoji psihosocijalna podrška žrtvi pri boravku u prihvatilištu.

Socijalna zaštita i Covid-19

Socijalna zaštita je jedan od sektora koji je pogođen pandemijom virusa COVID-19. Smanjenje zaposlenosti i generalno povećavanja neizvjesnosti kod stanovništva, dovodi do raznih poremećaja u društvu što pretpostavlja i veći pritisak na službe centara za socijalni rad te i na pojedine budžetske stavke kao što su izdvajanja socijalno ugroženih kategorija.

Tabela 65. Razvojni problemi i potrebe u području zdravstva i socijalne zaštite

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
● Nesrazmjer između ulaganja i potreba u sistemu zdravstva i socijalne zaštite	● Pratiti reformske procese na nivou Federacije BiH te pravovremeno planirati i ojačati kapacitete za poboljšanje kvalitete zdravstvenih usluga i usluga socijalne zaštite
● Visok stepen smrtnosti od bolesti krvožilnog sistema i malignih oboljenja	● Razviti i provoditi programe prevencije od oboljenja krvožilnog sistema i malignih oboljenja
● Nedovoljna materijalno-tehnička opremljenost socijalnih i zdravstvenih ustanova	● Poboljšati materijalno-tehničku opremljenost socijalnih i zdravstvenih ustanova
● Niska svijest o mentalnom i fizičkom zdravlju i nedovoljna zastupljenost preventivnih programa u sistemu zdravstvene zaštite	● Razviti programe za promoviranje važnosti mentalnog i fizičkog zdravlja i preventivne programe u sistemu zdravstvene zaštite
● Nepostojanje sistema praćenja kvalitete u pružanju usluga socijalne zaštite	● Uspostaviti i sistematski provoditi praćenje kvalitete u pružanju usluga socijalne zaštite
● Neadekvatnost prostora JU Centar za socijalni rad BPK Goražde	● Osigurati odgovarajući prostor za smještaj Centra za socijalni rad
● Nedostatan broj stručnih kadrova u ustanovama socijalne zaštite	● Jačati zapošljavanje stručnih kadrova u ustanovama socijalne zaštite
● Nedostatak sadržaja za mlade i porodice s djecom	● Razvijati i provoditi programe namijenjene mladima i porodicama s djecom
● Rast broja intervencija socijalne zaštite, posebno nad ženama	● Izraditi i provoditi programe sprječavanja porodičnog nasilja i nasilja nad ženama; razviti institucionalnu saradnju sa Sigurnim kućama širom BiH, radi adekvatnog zbrinjavanja žena.

• Otežano i slabo funkcionisanje osnovne djelatnosti Doma za stara i iznemogla lica	• Izraditi programe i mjere koji će osigurati poslovno – finansijsku konsolidaciju i jačanje osnovne djelatnosti ove javne ustanove.

5.4 Organizacije civilnog društva

Civilno društvo je organizovano i u oblastikulture, mladih, obrazovanja, okoliša, zaštite ratnih i civilnih žrtava rata i drugih interesnih skupina, kao što su poslodavci, penzioneri, socijalne kategorije, muzičari i radio klubovi.

U Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde djeluje Vijeće mladih Općine Goražde koje kroz saradnju sa drugim srodnim udruženjima i Vladom Bosansko-podrinjskog kantona djeluje na afirmaciji mladih u Kantonu. Općinsko vijeće Goražde je proglasilo 21. mart Danom mladih općine Goražde.

Tabela 66. Budžetska izdvajanja za organizacije civilnog društva/udruženja građana od 2014. do 2018. godine

	2014	2015	2016	2017	2018
Iznos za OCD (konto 614300)	447.351	583.299	517.024	689.703	748.978

Izvor: Izvršenje budžeta BPK za 2014, 2015, 2016, 2017 i 2018 godinu

Budžetska izdvajanja za organizacije civilnog društva su u porastu od 2014. godine. Većina sredstava u 2018 godinu, usmjerena je na udruženja ratnih i civilnih žrtava rata (33%), udruženja poslodavaca, privredna i obrtnička komora te ruralni razvoj (26%), te sportski klubovi, vjerske institucije i druga slična udruženja (13%).

Budžetska izdvajanja za organizacije civilnog društva u 2018 su iznosila 748.978 KM što je 9% više u odnosu na prethodnu godinu.

„Na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde u Registru udruženja građana koje se vodi u Ministarstvu za pravosuđe, upravu i radne odnose upisano je ukupno **227** udruženja civilnog društva, odnosno udruženja građana, a po ciljevima i djelatnostima kojima se bave potpadaju pod nadležnost slijedećih ministarstava, kako slijedi:

- Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport - **107**
- Ministarstva za privredu - **44**
- Ministarstva za socijalnu politiku, zdravstvo, raseljena lica i izbjeglice - **40**
- Ministarstva za boračka pitanja - **26**
- Ministarstva za urbanizam - **10**
- Ministarstva za unutrašnje poslove - **1**

Ova udruženja u skladu sa svojim ciljevima osnivanja djeluju na području Bosansko-podrinjskog kantona Goražde i bave se: unapređenjem i promocijom sportskih aktivnosti, razvoja pčelarstva, poljoprivrede, zaštite okoliša. Značajno je pomenuti udruženja ratnih i civilnih žrtava rata. Manji broj civilnih društava organizovan je i u oblasti kulture, mladih, obrazovanja i drugih interesnih skupina, kao što su poslodavci, podrška mladima, ženama, penzioneri, socijalne kategorije, muzičari i radio klubovi itd.

Ova udruženja aktivna su i na području općina Foča i Pale u FBiH, a njihova aktivnost je raznovrsna.

Na području Grada Goražda djeluju i dvije humanitarne organizacije čiji je rad prepoznat u zajednici a to su Crveni križ i Merhamet.

5.5 Stanje sigurnosti u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde

5.5.1 Struktura kriminaliteta

U periodu 2014 – 2019 ukupan broj kaznenih prijava i optužbi se smanjuje. I dok je u 2014 i 2015 godini najviše prijava i optužbi prijavljeno protiv imovine kasnije se taj broj smanjuje, a povećava broj kaznenih djela protiv zdravlja ljudi. U 2019 godini kaznene prijave protiv zdravlja ljudi su činile 47% ukupnih kaznenih prijava.[26] U istom posmatranom periodu samo je u 2014.godini zabilježeno 10 optužbi protiv maloljetnih počinilaca od kojih 8 optužbi su bile za kazneno djelo protiv imovine.

Slika 31. Krivične optužbe protiv punoljetnih izvršitelja u BPK prema šest najčešćih krivičnih djela

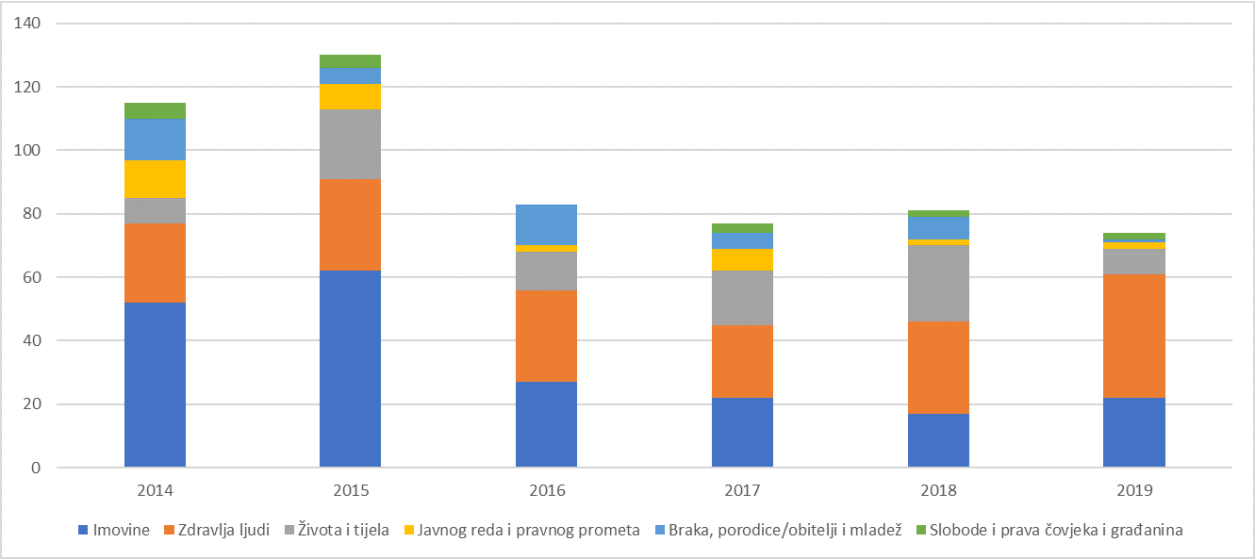

Izvor: Federalni zavod za statistiku, BPK u brojkama 2020

Posmatrajući optužene osobe prema vrsti odluke u vremenskom periodu 2014-2019 sve je više onih koji su proglašeni odgovornim, a smanjuje se udio gdje su optužbe odbijene, te udio oslobađajućih presuda.

Slika 32. optužene osobe prema vrsti odluke

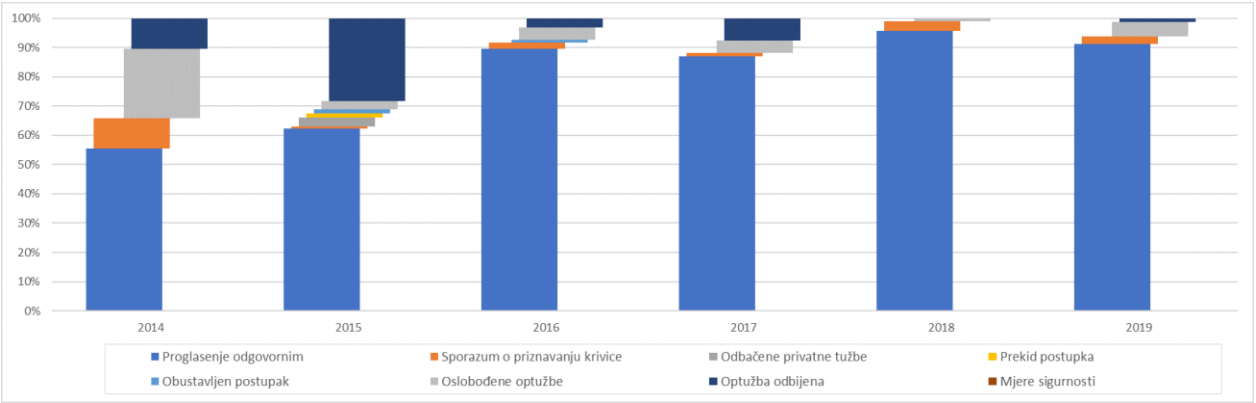

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama 2020,2019,2018,2017,2016,2015, statistika „Pravosuđe“.

[26] Federalni zavod za statistiku, Bosansko-podrinjski kanton u brojkama 2020,2019,2018,2017,2016,2015, statistika „Pravosuđe“.

6 Javna Infrastruktura

6.1 Saobraćajna infrastruktura

Jedan od osnovnih preduslova za razvoj BPK je razvoj saobraćajne infrastrukture. Saobraćajni sistem mora svrsishodno razvojno i ekonomski povezati sva područja PPK s FBiH i BiH, spojiti BPK sa regionalnim tranzitnim koridorima, te pružati dobre uslove za efikasan i siguran prijevoz ljudi, roba i dobara.

6.1.1 ***Cestovni saobraćaj***

Mrežu drumskih saobraćajnica na području Bosansko - podrinjskog kantona čine magistralni, regionalni, lokalni i nekategorisani putevi. Osnovu ove putne mreže predstavljaju dionice magistralnog putnog pravca M-20 Foča - Goražde i Goražde - Ustiprača, koje su ujedno i saobraćajno najopterećeniji putni pravci u okviru predmetne putne mreže. Sam kvalitet saobraćaja na ovim dionicama magistralnog puta narušen je činjenicom da one prolaze kroz urbano područje Goražda, a usljed preplitanja sa gradskim sistemom saobraćajnica, gdje je i dalje neizgrađena gradska zaobilaznica, dodatno je ugrožen i kontinuitet saobraćaja na predmetnom putnom pravcu.

Izgradnja Mosta u Vitkovićima je započeta 2016 i još nije završena. Ovaj Most predstavlja kapitalni projekat kako za mještane tako i za privredu. Mještani Vitkovića koriste svoja imanja na desnoj strani Drine prelazeći čamcima, te se i izgradnjom Mosta otvara mogućnost proširenja indurstijske zone na desnoj obali Drine.

Druga važna saobraćajnica za ovo područje je magistralni pravac M5 koji nije izgrađen na dionici Renovica – Mesići kanjonom Prače, a predstavlja najkraću vezu Sarajeva sa jugoistočnim dijelovima BiH i Srbijom. Kao uslovno rečeno novi značajniji putni pravac treba spomenuti i put Ustikolina - Trnovo koji je 8. avgusta 2007. godine „prekategorisan“ u magistralni putni pravac sa oznakom M18.1.

Regionalna putna mreža zastupljena je pravcima R-448 Hrenovica - Goražde i Goražde - Čajniče u ukupnoj dužini od 31.8 kilometara. Sljedeće tabele pokazuju nazive, oznake i dužine magistralnih i regionalnih puteva na području Bosansko - podrinjskog kantona.

Novom kategorizacijom znatno je povećana kilometraža magistralnih i regionalnih cesta u svim kantonima u FBiH. Tako, u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde povećava se kilometraža regionalnih cesta sa 35 km na 65 km, dok je kilometraža magistralnih cesta ostala ista.

U ovom kantonu magistralna cesta M-20 (granica entiteta- Ustikolina-Goražde-granica entiteta), u dužini od 27 km, ovom odlukom dobija kategoriju magistralne ceste prvog reda i novu oznaku- M 118, regionalna cesta R-448 (Hrenovica-Hranjen-Jabuka-Goražde-granica entiteta) u dužini od 35 km, prekategoriše se u regionalnu cestu prvog reda, sa oznakom – R 501 i lokalna cesta Prača-Osanica, u dužini od 30 km, prekategoriše se u regionalnu cestu drugog reda, sa oznakom- R 551.

Odlukom Vlade FBiH o utvrđivanju javnog interesa i početku izgradnje Brze ceste Prača-Goraže iz 2017 god. otpočinje se formalni dio izgradnje krucijalnog infrastrukturnog projekta za sveukupni razvoj BPK. Trasa buduće brze ceste (BC) Prača-Goražde predstavlja najkraći i najbrži put infrastrukturnog cestovnog povezivanja, nadovezujući se na postojeći magistralni put M5, Goražda sa Kantonom Sarajevo. Projektom je predviđena dužina BC Prača-Goražde 16,3 km, od kojih 5,8 km otpada na najzahtjevniji objekt tunel Hranjen. Trasa ide putanjom Prača-Hrenovica-Tunel Hranjen-Goražde. Zbog složenosti projekta isti je podijeljen na Lotove, te je započeta izgradnja Lota 1 tj. Tunela Hranjen.

Tabela 64. Magistralni putevi na području Bosansko - podrinjskog kantona 2009. godine

Put	Naziv	Tip	Duzina (km)
M20	Foča - Goražde	Magistralni	23.9
M20	Goražde - Ustiprača	Magistralni	2.8
M5	Prača - Hrenovica	Magistralni	7.3
M5	Hrenovica - Mesići (nije izgrađen)	Magistralni	9
M18.1	Ustikolina -Trnovo	Magistralni	28.6
		UKUPNO	**71.6**

Izvor:Ministarstvo Privrede BPK-a Gorazde

Tabela 65. Regionalni putevi na području Bosansko - podrinjskog kantona 2009. godine

Put	Naziv	Tip	Duzina (km)
R448	Hrenovica-Goražde	Regionalni	25
R448	Goražde-Čajniče	Regionalni	6.8

Izvor:Ministarstvo Privrede BPK-a Gorazde

6.1.2 Željeznički saobraćaj

Na području Bosansko – podrinjskog kantona do ranih 1970ih egzistirala je uskotračna željeznička mreža, čiji je najvažniji dio bila uskotračna pruga Sarajevo – Pale – Prača - Ustiprača – Višegrad – Užice. Od Ustiprače se uskotračna pruga odvajala prema zapadu (dionica Ustiprača – Goražde – Foča – Miljevina). Poslije ukidanja uskotračne željezničke mreže nije došlo do izgradnje željezničke mreže normalnog kolosjeka, te je drumski saobraćaj postao osnovna vrsta saobraćaja na području obuhvata plana. Trasa ove uskotračne pruge je većim dijelom očuvana i može se iskoristiti za uspostavljanje turističke željeznice.

6.1.3 Zračni saobraćaj

Objekti za vazdušni saobraćaj nisu prisutni na području obuhvata plana. Međunarodni aerodrom Sarajevo nalazi se oko 95 km od centra kantona, odnosno obuhvata plana i u sadašnjem trenutku opslužuje stanovnike Bosansko – podrinjskog kantona.

6.1.4 Saobraćajni terminali

Robno – transportni centri ne postoje na području obuhvata plana. Jedine vrste saobraćajnih terminala koje su trenutno prisutne na terenu su autobuske stanice. U gradu Goražde se nalazi autobuska stanica. Naselja Ustikolina i Prača ne posjeduje autobusku stanicu, već autobuska stajališta.

6.2 Energetska infrastruktura

Osnovni izvor napajanja električnom energijom Bosansko – podrinjskog kantona (BPK) je trafostanica (TS) 110/35/10 (20) kV, 2x20 MVA „Goražde 1“ koja je povezana na elektroenergetski sistem JP EP BiH i napajanja se dvostrano, prijenosnom mrežom 110 kV:

- DV 110 kV HE Višegrad –TS Goražde 2 – TS Goražde 1 (Al Fe 240 mm^2)
- DV 110 kV Kv Sarajevo 5 –Pale- TS Goražde 1 (Al Fe 120 mm^2).

Prenosne mogućnosti DV 110 kV su 120 MVA a transformatorske stanice 110/35/10 (20) kV Goražde 1 je 20 MVA (drugi transformator iste snage nije u pogonu i trenutno služi kao hladna rezerva). U sistemu distribucije električne energije na području BPK se nalaze se dvije srednjenaponske transformatorske stanice 35/x kV i to:

· TS 35/6 kV Azot,

· TS 35/10 kV Pobjeda, i transformatorska stanica 110/35/10 kV Goražde 1 koja je u vlasništvu Elektroprenosa BiH.

Alternativni način napajanja BPK je 10 kV dalekovod Goražde – Grebak – Bjelašnica u dužini od 76 km koji ima značaj samo za slučaj kada nije raspoloživo napajanje iz 110 kV prenosne mreže (vrlo niska prenosna moć dalekovoda).

Osnovna koncepcija napajanja na području grada Goražde bazirana je na transformatorskom sistemu razvođenja el. mreže i to dovod 110 kV i srednjenaponski razvod 35 i 10 kV. Obzirom da se navedena napojna 110 kV trafostanice napaja dvostrano, bezbjednost u snabdijevanju el. energijom napojnih trafostanica je na visokom nivou. Iako je srednjenaponska mreža jednim dijelom izvedena sa mogućnošću dvostranog napajanja distributivnih TS, bezbjednost u isporuci el. energije znatno je manja, jer su pojedine distributivne trafostanice i napojni srenjenaponski kablovi preopterećeni. U centru grada, kao i pojedinim naseljima koja su naslonjena na centar (tretirani obuhvat) niskonaponska mreža izvedena je kao podzemna i kao takva je bezbjedna u napajanju potrošača, dok se individualni objekti napajaju, uglavnom, preko nadzemne NN mreže, koja je manje bezbjedna od podzemne NN mreže.[27]

Proizvodnja električne energije

Na prostoru BPK trenutno nema veće proizvodnje električne energije. Izgrađeno je nekoliko mini hidroelektrana čija ukupna instalisana snaga nema značajnijeg učešća u podmirivanju potreba za električnom energijom.

Izgrađene su:

· MHE „Čemernica“ - instalisane snage 500 kW i moguće godišnje proizvodnje 2100 MWh.

· MHE „Kaljani“ – instalisane snage 2x600, očekivane godišnje prosječne proizvodnje 4100 MWh

· MHE „Osanica 1“ - instalisana snaga 2x640 kW;

· MHE „Osanica 4“ - instalisana snaga 630 kW, a moguća godišnja proizvodnja 2583 MWh;

· MHE Osanica 1 i 4 su projektovane za rad bez posade i potpuno su automatizirane.

Prostornim planom BPK je predviđeno niz MHE i to: MHE "Babina voda" – rijeka Kolina, MHE "Kolina 4" – rijeka Kolina, MHE "Kolina 5" – rijeka Kolina, MHE "Kosova" – Kosovska rijeka, MHE "Prača" – rijeka Prača, MHE "Vražalice" – rijeka Prača.

Prostornim planom predviđena i izgradnja solarnih i fotonaponskih elektrana (Tovarnica, Bujaci, Rešetnica) koje bi obezbijedile dodatnih 12-13 GWh električne energije

2015 Izgrađena je i puštena u rad solarna elektrana „Bujaci“, instalisane snage 150 KWh, sa najavom investitora za skoru izgradnju dodatne solarne elektrane snage 800 KWh.

Trenutna potrošnja električne energije po strukturi

Distributivna potrošnja na području BPK ima tendenciju stalnog rasta i od 2001. god. kad je iznosila 31.877 MWh do 40.346 MWh 2007. godine dosegla je 83,14 % prijeratne potrošnje.

Struktura potrošnje za 2007 god. je sljedeća:

· Potrošnja kupaca priključenih na prijenosni sistem (VN kupci): (10 kV) 7,93 GWh 18,27%,

· Domaćinstva: 23,51 GWh 54,15%,

· Ostala potrošnja 10,98 GWh 25,3%,

· Javna rasvjeta 0.97 GWh 2,27%.

Gubici električne energije

[27] Izmjene regulacionog plana dijela Stambenog naselja “Kuti” u Goraždu Prijedlog plana, IPSA Institut, Sarajevo 2017

Gubici električne energije na području BPK prema dostupnim podacima od 2001. godine kad su iznosili 8,37 % svedeni su u 2007. godini na 7,32 % što je bolje od prosjeka distributivnih gubitaka Elektroprivrede BiH (9,2%).

Razvoj proizvodnje i potrošnje energije (analiza osnovnih kvantifikacija)

Prema popisu iz 2013, samo oko 12% stanova za stanovanje ima centralno grijanje, od toga samo oko 4% centralnog grijanja dolazi iz javne mreže, dok se ostatak odnosi na sopstvene instalacije centralnog grijanja.

Nastanjeni stanovi po Popisu 2013, koriste oko 99% drvo, ali ne I isključivo već u kombinaciji sa ugljem oko 11%, električnom energijom oko 9%, dok su ostali energenti (nafta, prirodni gas..) zanemarljivi sa postotkom ispod 1%

Drvo

Osnovni energent za grijanje u BPK je drvo. Nastanjeni stanovi po Popisu 2013, koriste oko 99% drvo, ali ne i isključivo već i u kombinaciji sa drugim energentima kao što su: ugalj oko 11%, električna energija oko 9%, dok su ostali energenti (nafta, prirodni gas..) zanemarljivi sa postotkom ispod 1%

Nema pouzdanih podataka o potrošnji energenata za grijanje, ali prema Popisu iz 2013 godine 8.466 domaćinstava se grije na drvo. Potrošnja drveta za grijanje je procjenjena na osnovu prosječne godišnje potrebne količine za grijanje jednog domaćinstva. Prethodnom strategija razvoja BPK pretpostavljeno je da jedno domaćinstvo troši 10 m3 drveta godišnje, te da je za zadovoljavanje potreba za grijanjem potrebna godišnja količina ogrjevnog drveta 84.660 m3. S obzirom na sječu u 2007, može se pretpostavlja se da oko 75 % (energijski ekvivalent 960 TJ) ogrevnog drveta uvozi iz Republike Srpske i iz ostalih kantona FBiH.

Značajan udio individualnih kotlovnica odnosno ložišta, šalju emisije u zrak koje znatno utiču na zagađenje zraka, posebno u zimskom periodu. Ne postoji trenutno sistem toplifikacije javnih i privatnih poslovnih i stambenih prostora. Potrebno je izgraditi primarni i sekundarni sistem za snabdijevanje distributivnim gasom.

Ugalj

Ugalj se u BPK koristi:

- Za grijanje u domaćinstvima,
- Kao izvor energije u industriji.

Prema Popisu 2013, 918 domaćinstava su koristila ugalj za zagrijavanje stambenih prostorija.

Ugalj se uvozi uglavnom iz rudnika Kakanj, Zenica i Banovići. Podaci o potrošnji uglja u industriji nisu dostupni.

Tečna goriva

Tečno gorivo u BPK se koristi u:

- Saobraćaju,
- Kotlovnicama za zagrijavanje javnih ustanova,
- Poljoprivredi i
- Industriji.

6.3 Telekomunikacije

Poštanski saobraćaj

Prostor Bosansko - podrinjskog kantona, uključujući i kontaktne zone međuentitetske granice sa RS (opštine Foča, Kalinovik, Pale, Rogatica, Novo Goražde i Čajniče) je područje na kom se obavlja poštanski saobraćaj. U BPK jedinice poštanske mreže se nalaze u Goraždu (dvije pošte - jedna sa kompletnom uslugom, a druga samo sa šalterskim uslugama), Vitkovićima, Mravinjcu, Ilovači, Ustikolini, Prači i Čitluku (Berič). U ovom posljednjem naselju je napravljen objekat, ali još nije u funkciji. U tim jedinicama aktivan je ukupno 21 poštanski šalter, a u obuhvatu plana postavljena su 22 poštanska kovčežića.

Dalji razvoj poštanskog saobraćaja mora se ogledati u njegovom uspješnijem funkcionisanju kroz uvođenje novih tehnologija i u ovoj oblasti tako da se omogući[28]:

- Prenos fizičkog tereta,

[28] Prostorni plan BPK 2016-2036

· Prenos dokumenata elektronskim putem,
· Pružanje usluga putem javnih govornica,
· Stvaranje uslova za pružanje telekomunikacionih usluga u uslovima liberaliziranog tržišta (Internet i dr.),
· Formiranje poštanske štedionice za deponovanje novca i kreditiranje stanovnika kroz tržište bankarsko-finansijskih usluga,
· Realizacija projekta: hibridna pošta, centar za sortiranje, Internet kiosk, trezorsko poslovanje i kataloška prodaja.

Telekomunikacije

Za dostupnost internetskih usluga, BH Telecom-RD Goražde u fiksnoj mreži trenutno raspolaže sa 18 uređaja instalisanog kapaciteta 3328 priključaka. Pomenuti uređaji raspoređeni su u postojećim telekomunikacionim čvorištima i pokrivaju preko 90% područja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde. U mobilnoj mreži BH Telecom-RD Goražde za dostupnost internetskim uslugama samo za područje BPK- a Goražde raspolaže sa 11 baznih stanica GSM-a koji svojim signalom pokrivaju područje preko 95% područja BPK-a Goražde. Kvalitet dostupnosti internetu koji nudi BH Telecom, propisan je međunarodnim standardima i isti se nalazi u granicama propisanih vrijednosti. U planu za 2012-2014.godinu, BH Telecom- RD Goražde, planirala je u fiksnoj mreži proširenje broja čvorišta za dostupnost internetu kao i proširenje postojećih kapaciteta i to za 7 novih čvorišta i ukupnim povećanjem instalisanih kapaciteta sa 3328 na 4878 priključaka. Za vrhunski dostup internet uslugama u ovom planskom periodu BH Telecoma-RD Goražde, otpočela je sa izgradnjom pristupnih optičkih mreža. U mobilnoj mreži u Planu 2012-2014 na području BPK Goražde, planirana je izgradnja 10 novih baznih stanica GSM koje će omogućiti kvalitetan dostup internet uslugama i svojim signalom pokriće cc 99% teritorije BPK Goražde. Broj domaćinstava koji upotrebljava internet na prostoru BPK je cca 2.000 (podatak iz 2010.g.).

Sistem veza - RTV i TT mreža Glavni operater fiksne telefonije na području BPK je BH Telecom d.d. Sarajevo. Ovo preduzeće je organizovano kao dioničarsko društvo koje samostalno obavlja svoju djelatnost u cilju stvaranja dobiti na tržištu BiH. Telefonska mreža predmetnog obuhvata u gradskom urbanom dijelu svedena je na automatsku telefonsku centralu (ATC) „GORAŽDE“ lociranu u zgradi pošte. U širem području kantona telefonska mreža je svedena u izdvojene (isturene) pretplatničke stepene RSS - ove u pojedinim naseljima:
· Goražde (kapaciteta oko 5000 brojeva),
· Goražde – istok (kapaciteta oko 500 brojeva),
· Goražde – zapad (kapaciteta oko 500 brojeva),
· Popov Do (kapaciteta oko 300 brojeva),
· Bačci (kapaciteta oko 300 brojeva),
· Vitkovići (kapaciteta oko 300 brojeva),
· Mravinjac (kapaciteta oko 500 brojeva),
· Bijele vode (kapaciteta oko 200 brojeva),
· Hadžići (kapaciteta oko 200 brojeva),
· Kraboriš (kapaciteta oko 200 brojeva),
· Turkovići (kapaciteta oko 200 brojeva),
· Prača (kapaciteta oko 200 brojeva),
· Čitluk - Berič (kapaciteta oko 200 brojeva),
· Osanica (kapaciteta oko 400 brojeva),
· Ilovača (kapaciteta oko 200 brojeva),
· Kraboriš (kapaciteta oko 100 brojeva),
· Ustikolina (kapaciteta oko 400 brojeva) i
· Jabuka (kapaciteta oko 100 brojeva).

Na području kantona trenutno su instalisani kapaciteti od oko 10000 telefonska broja od čega je aktivno (u funkciji) oko 90 % brojeva. Svi RSS-ovi su spojeni sa glavnom automatskom telefonskom centralom ATC –

„Goražde“ (Regionalnom direkcijom Goražde) i preko optičkih kablova i sistema za prenos su uključeni u međumjesni i međunarodni saobraćaj, što je prikazano u grafičkom prilogu.

Takvom izvedbom skoro na čitavom području su stvorene mogućnosti korištenja ISDN (Integrated Services Digital Network), tako da je u momentu pravljenja ovog dokumenta aktivno dosta brojeva ISDN BA pristupa, kao i jedan broj ISDN PRA pristupa. Na području gdje nije izgrađena telefonska mreža, instalisano je i u funkciji su «CLL priključci». Naime, radi se o pretplatnicima koji su preko baznih stanica mobilne telefonije „uvezani“ u TT mrežu - sistem CLL (Celular Local Loop).

Ukupna telefonska mreža predmetnog obuhvata je mješovita, tj. izvedena je podzemnim i vazdušnim putem. Izgrađenost TT kanalizacija je nedovoljna tako da su kablovi uglavnom

položeni direktno u zemlju – rov. Zahvaljujući velikim investicionim programima u poslednjih par godina, u urbanim područjima opštinskih centara je izgrađena nova i rekonstruisana stara telefonska mreža. Takođe je na području kantona izvršena zaštita saobraćaja povezivanjem telefonskih centrala u lokalne optičke petlje – prstenove.

U skladu, prvenstveno, sa materijalnim mogućnostima, prilično je usklađena dokumentacija i izgradnja infrastrukture iz oblasti telekomunikacija. Za novoizgrađenu TT mrežu, optičke spojne puteve, kao i za svu ranije izvedenu infrastrukturu iz oblasti telekomunikacija, urađen je katastar podzemnih instalacija (mreže). Usluge mobilne telefonije na području Bosansko - podrinjskog kantona vrše tri operatera:

- „BH TELEKOM“,
- „M:tel“,
- „HRVATSKE TELEKOMUNIKACIJE“.

Pokrivanje signalom mobilne telefonije - komunikacije se obavljaju preko baznih stanica postavljenih na lokacijama koje su odredile stručne ekipe radioplanera. Konfiguraciju baznih stanica, uglavnom, čine kontejneri za smještaj telekomunikacione opreme i antenski stub. To su, najčešće, objekti privremenog karaktera, a njihova mikro lokacija i položaj je u direktnoj zavisnosti od rasporeda građevinskih objekata. U momentu izrade plana lokacije instalisanih baznih stanica su: Goražde, Popov Do, Uhotića brdo, Bijele Vode, Hadžića brdo, Crijetež, Bakije, Utješinovići, Okolišta (Zebina Šuma), Ustikolina, Kreća, Vrhovi (Roskovići), Crni Vrh i Vražalice. Bazne stanice, uz korištenje optički spojnih puteva, „uvezane“ su linkovskim sistemima prenosa preko RR uređaja većeg kapaciteta. Međutim, i dalje se može smatrati da je predmetni obuhvat nedovoljno pokriven signalom mobilne telefonije. Radio i TV program na području Bosansko - podrinjskog kantona realizuje se putem tri ravnopravna emitera u okviru Javnog servisa Bosne i Hercegovine i nekoliko lokalnih radio stanica i TV stanica – TV BPK (Televizija Bosansko - podrinjskog kantona). Signali ovih radio i TV kuća ne pokrivaju samo opštinska područja, nego i teritoriju šireg okruženja. Međutim, na pojedinim dijelovima teritorije RTV signalom su pokrivena samo pojedina područja.

Poseban problem predstavlja što cijela MZ Jabuka nije pokrivena TV signalom, a pojedina naselja i zaseoci u MZ Ustikolina imaju veoma loš TV signal (Kosova, Mrđelići, Njuhe, dijelovi Zebine Šume).

Radio stanice i TV stanice emituju sve važnije informacije o radu opštinske uprave, javnih preduzeća i ustanova, a prate i ostala značajna dešavanja.

Na većem dijelu opštine Goražda instalisana je mreža KDS (Kablovski Distributivni Sistem) - kablovske televizije. Program KDS se realizuje putem operatora KG – 1.

Tabela 66. Razvojni problemi i potrebe u području saobraćaja i elektroenergetske infrastrukture

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
• Nedovoljno i neredovito održavani putni pravci	• Uspostaviti i provoditi sistem redovnog i kvalitetnog održavanja putnih pravaca
• Nedovoljna signalizacija uličnih gradskih mreža	• Poboljšati signalizaciju uličnih gradskih mreža
• Manjak zaobilaznih putnih pravaca i preopterećenost gradskih saobraćajnica	• Izraditi planove rasterećenja gradske saobračajne mreže i izgradnje zaobilaznih putnih pravaca
• Nezadovoljavajući nivo sigurnosti u cestovnom saobraćaju	• Unaprijediti sigurnost u cestovnom saobraćaju
• Loša međugradska povezanost javnim prevozom	• Uspostaviti kvalitetniji i redovniji saobraćaj
• Dotrajalost i preopterećenost elektroenergetske mreže	• Planirati i jačati ulaganja u rekonstrukciju elektroenergetske mreže

6.4 Vodosnadbijevanje

Vodovodna mreža BPK po podacima Federalnog zavoda za statistiku iz 2018 iznosi 97 km.

Po popisu iz 2013 oko 70% nastanjenih stanova na području BPK koristi javni vodovod, oko 13% koristi mjesni/seoski vodovod, dok oko 15% ima sopstveni hidrofor.

Jedan od osnovnih uslova razvoja nekog područja jeste snabdijevanje vodom za piće za potrebe stanovništva i tehnološkom vodom za potrebe industrije. Područje Goražda i Vitkovića se prije rata vodom snabdijevalo sa područja opštine Čajniče – vrelo Cicelj. Voda se u sistem dopremala gravitaciono azbestcementnim cjevovodom profila Ø250 mm, dužine 15,5 km. Predviđeno je bilo da se pomenutim cjevovodom transportuju dovoljne količine vode za stanovništvo i jedan dio privrede, što nije bio slučaj zbog varijabilne izdašnosti izvora tokom godine (u ljetnom periodu su se javljale restrikcije u isporuci vode). Sa izvorišta „Cicelj“ vodom se snabdijevalo oko 38000 stanovnika opštine Goražde. Izbijanjem rata izvorište „Cicelj“ je napušteno i krenulo se u pronalaženje novog izvorišta.

Vodosnabdijevanje Goražda i ostalih naselja se od 1996. godine vrši zahvatanjem vode iz rijeke Drine u naselju Vitkovići (4 km uzvodno od Goražda). Kasnije je u krugu bivšeg industrijskog kompleksa FAJ “Azot” Vitkovići izgrađeno (rekonstruisano) postrojenje za preradu pitke vode (fabrika vode), koje je integrisano u vodozahvat.

Prostornim planom BPK su predviđeni planovi sigurnog vodosnadbijevanja za mjesta:

1. Goražde predviđen završetak izgradnje Vodovoda Starac – tj. priključenje ostalih MZ na ovaj vodovodni sistem, u prvoj fazi.

2. Pale FBiH, mjesta Prača i Hrenovica su Prostornim planom planirana da se obskrbljuju sa postojećih izvorišta, s tim da se riješi problem zamućivanja koja nastaju kod većih padavina.

3. Foča FbiH Prostornim planom je predviđeno zahvatanje vode na Kosovskoj rijeci u blizini sela Bunčići.

Iz kredita Saudijskog fonda za razvoj 2016 je počela rekonstrukcija sekundarne vodovodne mreže u dužini 14 km. Uporedo sa rekonstrukcijom sekundarne mreže, dolazilo je do problema u primarnoj mreži i do čestih

nestašica vode usljed dotrajalosti i neadekvatnosti kvaliteta cijevi. Zbog učestalih problema sa vodosnabdijevanjem u junu 2020.godine urađen je projekat rekonstrukcije potisnog cjevovoda Vitkovići – Goražde, a iz Gradske uprave su istakli da je "rekonstrukcija potisnog cjevovoda Vitkovići – Goražde jedini način da se riješi problem vodosnabdijevanja grada, do čijeg prekida dolazi gotovo svakodnevno zbog pucanja dotrajalog cjevovoda".

Podaci prema općinama u BPK

Goražde

Po podacima iz maja 2020 god. (JKP "6. mart") JKP "6. mart upravlja javnom vodovodnom mrežom koja se sastoji od: Potisnog cijevovoda 4658 metara, promjera 400, sekundarne mreže dužine 65 km i priključaka dužine 51 km. Broj korisnika iznosi 6700 fizičkih i 510 pravanih lica. U 2019 god. isporučeno je 792799 m3 vode. Kapaciteti operatora iznose 2x100 l/s. Investicije u javnu vodovodnu mrežu se ogledaju u sanaciji sekundarne mreže u iznosu od 2,5 miliona KM (kreditna sredstva). Cijena usluge za fizička lica iznosi 0,80 KM/m3, pravna 2 KM/m3, dok za budžetske korisnike, druge ustanove i humanitarne organizacije iznosi 1.56 KM/m3. Procenat naplativosti iznosi oko 74%.

Pale (FBiH)

Po podacima iz maja 2020 god. (JKP "Prača") JKP „Prača"distribuciju vode za piće vrši u MZ Prača i Hrenovica za 442 korisnika. Dužina vodovodne mreže u Općini Pale (FbiH) iznosi 23,2 km. Voda za piće zadovoljava porebe po Pravilniku. Količina isporučene vode iznosi 31091 m3 za fizička lica. Operator upravlja sa kapacitetima dvije akumulacije: rezervoar Prača 300 m3 i rezervoar Hrenovica 2x180. Cijena usluge vodosnadbijevanja izvosi za fizička lica 0,60 KM/m3, a za pravna 2,30 KM/m3. Procenat naplativosti usluge iznosi 70%.

Foča (FBiH)

Prema dostavljenim podacima iz maja 2020 god (JKP "Ušće"), JKP „Ušće" vrši distribuciju vode za 587 domaćinstava i 32 pravna subjekta. Dužina vodovodne mreže iznosi oko 12,5 km[29], dok dužina kanalizacione mreže iznosi 1,2 km. Voda za piće je zadovoljavajućeg kvaliteta, prema Pravilniku o zdravstvenoj ispravnosti vode. Količina isporučene vode je 5950 m3 Postojeći kapaciteti JKP su prilično skromni i potrebno je proširenje kapaciteta u segmentu vodosnadbijevanja i sanitacije. Nivo investicija nezadovoljavajući, a ograničavajući faktori su neekonomska cijena vode i slaba podrška viših niova vlasti. Cijena vodosnadbijevanja iznosi 0,70 KM/m3 kako za domaćinstva tako i za pravne subjekte. Procenat naplativosti usluge je 85%. Trenutno se sa javnog vodovoda snadbijevaju dvije MZ: Cvilin i Ustikolina

Tabela 67. Uočeni problemi iz okolišnih studija vodovodne infrastrukture:

Razvojni problemi vodovodne infrastrukture	Razvojne potrebe
Zastarjelost vodovodnih cijevi što utiče i na kvalitet vode, a veliki gubici dovode do povećanja naknade za potrošnju	Unaprijediti vodovodne instalacije, uključujući implementaciju planiranih projekata vodosnadbijevanja
Sistem javno-zdravstvene kontrole vode za piće nije zadovoljavajući	Uspostava registra mjesnih izvorišta (lokacija, kapaciteta), te realizacija hidro-geoloških istraživanja/kontrole izvorišta

[29] Procjena prethodne situacione analize Strategija razvoja BPK

7 Zaštita okoliša i komunalna infrastruktura

7.1 Nadležnosti i propisi za zaštitu okoliša

Za pitanja zaštite okoline na području BPK Goražde nadležno je Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline. Ovo Ministarstvo je, pored federalnih propisa koje koristi, usvojilo i određene kantonalne zakone i podzakonske akte vezane za zaštitu pojedinih okolinskih komponenti.

Federalni zakonski propisi koji se koriste:

- Zakon o upravljanju otpadom („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/03, 72/09, 92/17),
- Zakon o zaštiti zraka („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/03, 04/10),
- Zakon o zaštiti prirode („Službene novine Federacije BiH“, broj: 66/13),
- Zakon o fondu za zaštitu okoliša („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/03).

Propisi koji su donijeti na nivou Bosansko-podrinjskog kantona Goražde:

- Zakon o zaštiti okoline („Službene novine BPK Goražde“, broj: 5/05, 11/10, 8/11),
- Zakon o vodama („Službene novine BPK Goražde“, broj: 70/06, 6/10),
- Zakon o šumama („Službene novine BPK Goražde“, broj: 4/13),
- Zakon o zaštiti od buke („Službene novine BPK Goražde“, broj: 5/05, 4/13),
- Zakon o prostornom uređenju i građenju („Službene novine BPK Goražde“, broj: 15/09, 4/13),
- Zakon o komunalnim djelatnostima („Službene novine BPK Goražde“, broj: 9/13),
- Zakon o koncesijama („Službene novine BPK Goražde“, broj: 5/03),
- Pravilnik o pogonima i postrojenjima koji mogu biti izgrađeni i pušteni u rad samo ako imaju okolinsku dozvolu („Službene novine BPK Goražde“, broj:1/05, 11/06, 2/13)),
- Pravilnik o uslovima za podnošenje zahtjeva za izdavanje okolinske dozvole za pogone i postrojenja koji imaju izdate dozvole prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti okoline („Službene novine BPK Goražde“, broj: 9/11),
- Pravilnik o rokovima za podnošenje zahtjeva za izdavanje okolinske dozvole za pogone i postrojenja koji imaju izdate dozvole prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti okoline („Službene novine BPK Goražde“, broj:9/11).
- Pravilnikom o upravljanju otpadom od električnih i elektronskih proizvoda (Sl. novine FBiH, broj: 87/12)

7.2 Zagađivači

Najveći prijeratni industrijski zagađivači na području Bosansko – podrinjskog kantona bila su preduzeća: Unis "Pobjeda" Goražde i Fabrika azotnih jedinjenja "Azot" iz Vitkovića[30]. Danas ova preduzeća rade u manjem kapacitetu nego prije 1992. godine ili ne rade uopšte, što govori da je njihov negativan uticaj na okruženje u značajnoj mjeri ublažen. No, treba imati u vidu da nije provedeno adekvatno zatvaranje postrojenja, tako da nije poznato kakvo je stanje glede eventualnog neadekvatno odloženog otpada u krugu fabrike, te njegovog utjecaja na okoliš.

Uprkos činjenici da se na području kantona danas u jednom dijelu nalaze postrojenja iz oblasti lake i srednje industrije, značajni su i kapaciteti prerađivačke industrije koji spadaju u oblast teške industrije (proizvodnja hemikalija, hemijskih proizvoda i municije) koja ima veliki negativan uticaj na prirodno okruženje.

S toga, značajnu opasnost predstavljaju tehnološke otpadne vode iz postrojenja prerađivačke industrije, te je instaliranje kolektora i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda prioritetno za zaštitu životne sredine.

[30] Prostorni plan BPK,elaborat: http://www.bpkg.gov.ba/mu/media/uploads_mu/2020/03/Tekstualni_dio_PP_BPK_elaborat.pdf

U planskom periodu novi negativni uticaji na životnu sredinu Bosansko - podrinjskog kantona Goražde mogu se očekivati od sljedećih izvora zagađenja[31]:

- Tačkasti zagađivači (prvenstveno nova industrijska postrojenja koja emituju zagađenje, kao i kotlovnice i toplana),
- Linijski zagađivači (brzi put Goražde - Prača, magistralni put Goražde - Hranjen - Hrenovica, magistralni put Hrenovica - Mesići, magistralni put Ustikolina - Grebak - Trnovo, drumska obilaznica oko Goražda, regionalni put Presjeka - Hrančići, regionalni put Cvilin - Zupčići),
- Površinski zagađivači (proizvodno - poslovne zone Vrbički potok, Vinčica i Lug - Zupčići, privredni pogon Rasadnik, privremene deponije komunalnog otpada i međuopštinska sanitarna deponija Trešnjica).

Linijskim izvorima negativnog uticaja na životnu sredinu mogu se smatrati magistralne, regionalne i lokalne saobraćajnice. Nivo uticaja linijskih izvora je uslovljen nivoom opterećenosti saobraćajnice, odnosno frekvencijom kretanja vozila. Kao tačkasti izvori zagađenja mogu se definisati pojedinačni proizvodni pogoni i pogoni za proizvodnju energije (kotlovnice).

Trenutno veći privredni kapaciteti na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona koji se mogu smatrati površinskim zagađivačima su[32]:

- „ Unis Ginex“ d.d., proizvodnja i promet hemikalija, pripalnih sredstava
- „Pobjeda Rudet“ d.d, proizvodnja rudarskih kapisli, elektrodetonatora i usporača
- „Pobjeda Sport“ d.d., proizvodnja sportske, lovačke i privredne municije
- „Pobjeda Technology d.d., proizvodnja sportske, lovačke i privredne municije
- „Tvornica alata Goražde“ d.d., proizvodnja mašina, alata i spojnih elemenata
- „Prevent Safety“ Vitkovići, proizvodnja zaštitne opreme, čamaca i njihovih dijelova
- „Zlatna nit“ d.o.o. Goražde, proizvodnja odjeće
- „Bekto-Preciza“ d.o.o. Goražde, proizvodnja alata i dijelova od obojenih metala i plastike
- „Emka-Bosnia” d.o.o. Goražde, proizvodnja alata od plastike i obojenih metala i dijelova od obojenih metala i plastike
- „Mlin“ d.d. Ustikolina, proizvodnja brašna i pekarskih proizvoda
- „In-Šeh“ Vitkovići, proizvodnja odjeće i zaštitne opreme
- „Drina“ d.d. Goražde, građevinska djelatnost
- „Okac“ d.o.o. Goražde, građevinska djelatnost
- „Kaja kompany“ d.o.o. Goražde, građevinska djelatnost
- „Goražde putevi“ d.d. Goražde, građevinska djelatnost
- „Fekry“ d.o.o. Ustikolina, prerada drveta.

7.3 Upravljanje vodama i otpadnim vodama

7.3.1 Emisije

Registrovana ispuštanja zagađujućih materija u vodu (Federalno ministarstvo za okoliš i turizam) u 2018. godini tj. ispuštanje otpadnih voda u površinske/podzemne vode, predstavljena su tabelom. Akcidentna ispuštanja nisu zabilježena.

[31] Nacrt PP BPK, 2016. http://www.bpkg.gov.ba/mu/media/uploads_mu/2020/03/Tekstualni_dio_PP_BPK_elaborat.pdf

[32] Ibid.

Tabela 68. Ispuštanje otpadnih voda u površinske/podzemne vode, 2013 i 2018. god.

Naziv preduzeća	Naziv polutanta	Ukupno (kg/god) 2013	Ukupno (kg/god) 2018
Unis ”Ginex” d.d. Goražde	Amonijak (NH3)	198,56	9,08
	Bakar i jedinjenja (kao Cu)	35,307	88
	Olovo i jedinjenja (kao Pb)	15,96	51,55
	Cink i jedinjenja (kao Zn)	34,616	32,4
	Hrom i jedinjenja (kao Cr)	23,1	13,19
	Živa i jedinjenja (kao Hg)		0,37
	Nikl i jedinjenja (kao Ni)		1,4
Pobjeda Technology Goražde d.d	Bakar i jedinjenja (kao Cu)	2,21	0,0021
	Olovo i jedinjenja (kao Pb)	0,27	0,00092
	Cink i jedinjenja (kao Zn)	8,33	0,0023
	Hrom i jedinjenja (kao Cr)		0,00059
	Nikl i jedinjenja (kao Ni)		0,00052
"POBJEDA-RUDET" d.d. Goražde	Bakar i jedinjenja (kao Cu)		0,267
	Nikl i jedinjenja (kao Ni)		0,055
	Hrom i jedinjenja (kao Cr)		0,104
	Olovo i jedinjenja (kao Pb)		0,024
	Cink i jedinjenja (kao Zn)		1,282

Izvor: (https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolisne-dozvole/registri-i-izvjesivanje)

Agencija za vodno područje rijeke Save izdala je Rješenje (2012) o vodnoj dozvoli o ispuštanju otpadnih voda za Unis Ginex d.d, pod uslovom da se za godinu dana izvrši rekonstrukcija i modernizacija postrojenja za tretman tehnoloških otpadnih voda, tako da je zailježena značajna razlika u parametrima između 2013 i narednih godina[33]. Istu dozvolu su dobili "POBJEDA-RUDET" d.d. Goražde i Pobjeda technology[34]

7.3.2 Kvalitet površinskih voda

U vodnom režimu ove rijeke, dominantnu ulogu imaju visoki proljetni protjecaji, kao posljedica topljenja snijega i intenzivnih padavina. Posebno su izraženi niski ljetni protjecaji, kao posljedica malih padavina i izraženije evapotranspiracije.

Kada su u pitanju riječni tokovi na području Bosansko - podrinjskog kantona dominira tok rijeke Drine sa svojim pritokama, te tokovi rijeka Prača, Osanica i Kolina. Inače, cjelokupno područje kantona pripada slivu rijeke Drine, izuzev najzapadnijeg dijela, koji pripada slivu rijeke Bosne. Po svojim karakteristikama i stepenu saprobnosti rijeka Drina pripada mezosaprobnim vodama, dok taj kvalitet nizvodno nešto opada, kao posljedica promjene karaktera toka rijeke, zbirnih uzvodnih i lokalnih uticaja, odnosno upuštanja otpadnih voda, kako fekalnih tako i industrijskih.

Prosječni proticaj Drine na ušću u Savu je 395 m^3 tako da je Drina najveća pritoka Save, kako po količini vode tako i po površini sliva i dužini toka. Najznačajnije pritoke Drine su: Lim sa učešćem u proticaju 28,6%, Tara

[33] http://www.voda.ba/doc/va/24122013_R_VD_Unis_Ginexdd_Gorazde_proizvodnja_eksploziva_i_hem_sred.pdf

[34] http://www.voda.ba/doc/va/07032013_R_VD_Pobjeda_TECHNOLOGY_Gorazde.pdf

19,5%, Piva 18,7%, Ćehotina 5,6%, Drinjača 5,3%, Prača, 5,3%, Sutjeska 3,3%, Jadar 2,5%, Rzav 2,0% i ostale 9,2%.

Od 56 lokacija na kojima Federalni Hidrometeorološki Zavod vrši kontinuirana 24-satna praćenja hidrologije, na rijeci Drini se vrši mjerenje na jednoj lokaciji, kao i u slučaju mjerenje hidrolooških parametara i kvalitete (1 lokacija od ukupno 12) – HS Goradže. U BPK postoje još dvije na rijeci Prači (HS Prača) i Kolini (HS Kolina) koje pripadaju slivu rijeke Drine. Kvalitet podzemnih voda se ne mjeri. Ovaj sistem uspostavljen je i funkcionira od oktobra 2013. godine.

Tabela 69. Kvalitet voda za podsliv rijeke Drine za period 2005.-2007. godine

PODSLIV RIJEKE DRINE	MDK	Zadovoljava propisanu klasu (%)
		2005.-2007. god.
BIOLOŠKI PARAMETRI		
Indeks saprobnosti	1,5-2,5	100
MIKROBIOLOŠKI PARAMETRI		
Ukupan broj koliformnih bakterija na 37°C (N/100mL)	Prosjek	9.450
FIZICKO-HEMIJSKI PARAMETRI		
Suspendirane materije		
Isparni ostatak (mg/L)	<30	100
Alkalitet – Aciditet		
pH	6,8-8,5	100
Kiseonicki režim		
Ras.kisik (mgO2/L)	>6	100
Zasicenost kisikom (% O2)	90-75	100
BPK-5 (mgO2/L)	<4	100
HPK pot.KMnO4 (mgO2/L)	<12	100
Sadržaj nutrijenata		
Amonijum jon (mg/L)	<0,25	100
Nitriti (mgNO2/L)	<0,05	100
Nitrati (mgNO3/L)	<10	100
Fosfati-o (mgPO4/L)	<0,25	100

Izvor: http://www.voda.ba/udoc/I_i_II_Srednj_izvj_draft_1.pdf str:97

*7.3.3 **Poplave***

Čuvena je poplava iz 1896.g. kada je protok Drine bio znatno veći od ranga pojave 1/500 godina. Izgradnjom akumulacije Mratinje (ukupne zapremine 880 hm^3) znatno je smanjen rizik od poplava u Goraždu. Radovi na zaštiti od štetnog djelovanja voda, odnosno na stabilizaciji korita Drine, rađeni su parcijalno i nisu dovoljni za sigurnu odbranu od poplava[35].

Korito rijeke Drine je regulirano u gradu Goraždu. Nakon rata izgrađene su obaloutvrde na dionici Ada-Baćanski most na desnoj obali rijeke Drine i na lijevoj obali dionica uređeno korito - Baćanski most.

U gradu Goražde regulisan je Podhranjenski potok.

[35] Strategija upravljanja vodama FBIH

Na području opštine Foča u FBiH završen je Projekat uređenja korita rijeke Koline 350 m[36] od ušća u rijeku Drinu. Prema Izvještaju o poslovanju Agencije za vodno područje rijeke Save, za 2015.godinu, na sanaciji obaloutvrde na ušću rijeke Koline u rijeku Drinu, općina Foča-Ustikolina utrošeno je 50.000 KM.

Na području opštine Pale u FBiH (2008. godina) u toku je izvođenje radova na regulaciji korita rijeke Prača na dionici od mosta u Turkovićima uzvodno prema zaseoku Lunje. Planiran je nastavak radova u skladu sa projektnom dokumentacijom.

Rijeka Prača (u skladu sa informacijama iz Općine Pale-Prača) u dijelu gdje se nalaze naselja Prača i Hrenovica, plavi manje-više svake druge godine[37].

Broj ugroženih stanovnika je 8,283 u ovom području. Procjena strukturalne mjere: Sanacija postojećih nasipa i izgradnja novih u cilju zaštite urbanih područja Goražda, Prača-Pale i Foča-Ustikolina. Planirani su troškovi u iznosu od 15.556.000 od Svjetske banke za Projekat zaštite od poplava rijke Drine.

Index procjene rizika od poplava za grad Goražde je 7.

Index procjene kombinovanog rizika od poplava i klizišta za stambeni sektor u BiH za opštinu Goražde je 71.[38] Ovako niska procjena kombinovanog rizika je zbog toga što se na tom području nalazi mali broj stanovnika.

7.3.4 Zaštita vode za piće

U planskom periodu je potrebno utvrditi zone sanitarne zaštite za izvorišta vodosnabdijevanja za izvorište Starac u opštini Goražde (vjerovatno se najvećim dijelom nalaze na teritoriji opštine Novo Goražde). Postojeće zone sanitarne zaštite potrebno je uskladiti sa novim Pravilnikom o načinu utvrđivanja uslova za određivanje zona sanitarne zaštite i zaštitnih mjera za izvorišta vode za javno vodosnabdijevanje stanovništva (Sl. novine FBiH 88/12). Izmjene zona sanitarne zaštite utvrđenih prema Pravilniku iz 2002. godine treba da budu okončane do oktobra 2017. godine. Za izvorišta koja se trenutno koriste, a nisu utvrđene zone sanitarne zaštite, treba da budu donijete odluke o zaštiti izvorišta[39].

Inače, kontrola vode za područje kojim upravlja JKP vrši se redovno u saradnji sa Zavodima javnog zdravstva BPK (jednom sedmično) i FBiH (jednom godišnje). Kontrola vode sa izvorišta koja nisu u sistemu upravljanja JKP provode dijelom grad Goražde, MZ i sami stanovnici koji upravljaju ovim vodovodima.

Grad Goražde implementira projekat vodosnabdijevanje visinskih zona na području grada Goražde 80.000KM u cilju obezbjeđenja vodosnadbijevanja visinskih naseljenih mjesta.

7.3.5 Upravljanje otpadnim vodama

Zakonska je obaveza prečišćavati sve otpadne vode naselja i industrije. Industrijski pogoni koji produkuju tehnološke otpadne vode moraju imati ugrađene odgovarajuće uređaje za pretretman svojih otpadnih voda i iste se moraju dovesti na kvalitet otpadnih voda koje se mogu upustiti u javnu kanalizaciju ili površinske vodotoke. Izdvojeni pogoni, kao što su klaonice, autopraonice, servisi za opravak vozila, benzinske stanice i sl. takođe moraju imati odgovarajući tretman svojih otpadnih voda (separatori masti, ulja, naftnih derivata i sl). Prema važećoj Uredbi o uslovima ispuštanja otpadnih voda u prirodne recipijente i sisteme javne kanalizacije

[36] http://www.foca-ustikolina.ba/OLD/files/LBAP.pdf

[37] http://aarhus.ba/sarajevo/images/docs/P%20U%20Pale%20Praca.pdf

[38] Procjene rizika od poplava i klizišta za stambeni sektor u BiH, 2015, http://www.msb.gov.ba/PDF/HRA_BHS_Final21122015.pdf

[39] http://www.bpkg.gov.ba/mu/media/uploads_mu/2020/03/Tekstualni_dio_PP_BPK_elaborat.pdf

(Sl. novine FBiH 04/12, 101/15) svi privredni korisnici koji ispuštaju svoje otpadne vode u prirodne recipijente trebaju kvalitet svojih otpadnih voda usaglasiti sa zahtjevima Uredbe.

Prema podacima Popisa 2013 5.523 domaćinstva su priključena na javnu kanalizacionu mrežu. (Tabela)

Tabela 70. Stambene jedinice prema tipu kanalizacione mreže

	Ukupno	javna	zatvorena septička jama	zatvorena septička jama sa prelivom	druga rješenja	nema
BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON	8.475	5.523	1.428	174	1.195	155
FOČA - FBiH	697	217	378	17	64	21
GORAŽDE	7.443	5.303	883	121	1.018	118
PALE - FBiH	335	3	167	36	113	16

Izvor: Popis 2013, Agencija za statistiku BiH

Još uvijek nedostaje centralni kolektor i uređaji za tretman otpadnih voda, koje se direktno ispuštaju u Podhranjenski potok u centru grada i tako dospijevaju u rijeku Drinu. Jedan dio kanalizacionih kolektora se direktno ispušta u rijeku Drinu. Značajnu opasnost predstavljaju i tehnološke otpadne vode iz postrojenja privrednih subjekata koji su smješteni na području grada, zbog čega je instaliranje fekalnih kolektora i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda prioritetno za zaštitu okoliša.

Tabela 71. Ispuštene otpadne vode u kanalizacionu mrežu

	2014	2015	2016	2017	2018
Ispuštene otpadne vode (u kubnim metrima)	635	663	637	662	641
Prečišćene otpadne vode	na	Na	Na	Na	o
Kanalizaciona mreža u km	43	44	44	44	44

Izvor_ Federalni zavod za statistiku, Godišnjak 2019

Grad Goražde je u saradnji s nadležnim kantonalnim ministarstvom i JP „Slivovi rijeke Save“ realizirala projekat izgradnje fekalnog kolektora na dionici Gradski most u Goraždu do naselja Zupčići – Dubište i fekalnog kolektora na dionici most „Alije Izetbegovića“ – most „Žrtava genocida u Srebrenici“, a pored toga je pokrenula proceduru izrade projektne dokumentacije Donji most – naselje Kazagići – Hubjeri. Implementacijom glavnih kanalizacionih kolektora i postrojenja za tretman otpadnih voda (nekada je ovo postrojenje bilo predviđeno u Kopačima) pitanje zagađenja rijeke Drine i potoka na području grada Goražda bi trebalo biti riješeno.

Kanalizacionom mrežom nisu pokriveni: Zupčići, Dubište, Splavište, Hubjeri, Višegradska ulica, Vranjska mahala. U prigradskim i ruralnim dijelovima opštine otpadne vode završavaju u septičkim jamama, potocima i putnim jarcima, što negativno utiče na stanje okoliša.

U opštinama Pale u FBiH i Foča u FBiH u planu je izgradnja fekalne kanalizacije nakon izrade projektne dokumentacije i obezbjeđenja finansijskih sredstava. U ovim opštinama se dispozicija otpadnih voda vrši u septičke jame ili u vodotoke (bez ikakvog tretmana prečišćavanja). Opština Foča u FBiH posjeduje projekt Fekalna kanalizacona mreža u Ustikolini koji se odnosi na lijevu obalu rijeke Drine u centru Ustikoiline. U opštini Prača u FBiH recipijent otpadnih voda je rijeka Prača, dok su recipijenti otpadnih voda opštine Foča u FBiH, najčešće rijeka Drina i Kolinska rijeka. Tamo gdje postoje kanalizacioni kolektori oni su najčešće nedovoljnog profila, usmjereni ka vodotocima (mnogi izlivi kanalizacije nisu ni poznati) i izgrađeni sredstvima njihovih korisnika.

Za trase kolektora i lokacije postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u MZ Prača i Hrenovica postoji urađena projektna dokumentacija. Korisnici vode u ostalim naseljima (ruralna naselja) takođe moraju tretirati svoje otpadne vode na odgovarajućim uređajima (septičke jame, sabirne jame, prefabrikovani septički uređaji). Kompletiranje i izgradnja kanalizacionih sistema u općinskim i lokalnim centrima, zajedno sa postrojenjima za prečišćavanje otpadnih voda doprinijeće zaštiti voda, prvenstveno vodotoka Drine, Koline i Prače na području kantona.

U općini Pale-FBiH trenutno se implementira projekat izgradnja sistema kanalizacione mreže i postrojenja za naselje Prača I Hrenovica u ukupnoj vrijednosti od 3.500.000KM.

Potrebno je nastaviti graditi kanalizacionu mrežu na prostoru BPK.

7.4 Zrak

7.4.1 Emisije

U prijeratnim godinama glavni zagađivači su bila industrijska postrojenja hemijske industrije. U 2013. godini je na području BPK Goražde poslovalo 25 pogona i postrojenja sa okolinskom dozvolom. Podaci iz registra Federalnog Ministarstva okoliša i turizma za 2013 i 2016 odnosno 2017 godinu, predstavljeni su u tabeli ispod. Akcidentne i difuzne emisije nisu registrovane.

Tabela 72. Ispuštanja zagađujućih materija u zrak u 2013. godini i zadnje dostupnoj godini[40]

Naziv poduzeća	Broj polutanta	CAS	Naziv polutanta	Ukupno (kg/god)2013	Ukupno (kg/god) 2016 ili 2017
UNIS "GINEX" d.d. Goražde (2016.)	11		Oksidi sumpora (SO_x/SO_2)	52,7837	67,030
	8	10024-97-2	Azotni dioksid (N_2O)	0,5499	1,430
	6	7664-41-7	Amonijak (NH_3)	0,0484	0,040
	8		Oksidi azota (NO_x/NO_2)	1,5609	2,010
	11		Oksidi sumpora (SO_x/SO_2)	921	0,00
"POBJEDA-RUDET" d.d. Goražde (2017.)	11		Oksidi sumpora (SO_x/SO_2)	517,2	1100
	2	630-08-0	Karbon monoksid (CO)	506,9	508
	8		Oksidi azota (NO_x/NO_2)	159,5	125
	86		Čestice (PM_{10})	72,2	47
Pobjeda Technology Goražde d.d (2017.).	8		Oksidi azota (NO_x/NO_2)	30,62	0,000128
	11		Oksidi sumpora (SO_x/SO_2)	167,9	0,000656
	2		Karbon monoksid (CO)		0,000273
	3		Karbon dioksid (CO2)		0,0000005

Izvoz: https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolisne-dozvole/registri-i-izvjesivanje

Ispuštanja zagađenja karbon/ugljen dioksida u zrak u 2013. godini, prema podacima Registra, prijavljeni su samo za Pogon "101" i to na 2,12 kg/god. Emisije gasova u zrak su značajno smanjene u slučaju firme Pobjeda Technology Gorazde, iako su povećali svoju proizvodnju u 2017.g.

Najveći onečišćivači zraka iz stacionarnih izvora su pojedinačna ložišta u domaćinstvima koja onečišćuju zrak tokom zimskih mjeseci izgaranjem pogonskih goriva drveta i ugljena. Centralna toplana koja bi smanjila negativan uticaj na kvalitetu zraka iz pojedinačnih ložišta ne postoji.

[40]Podaci iz registra o postrojenjima i zagađivanjima FBIH za 2013. god. Zadnji podaci za Unis su iz 2016. godina, a zadnji za pobjedu – Rudet i pobjedu Technology su iz 2017. godina.

Tabela 73 Način zagrijavanja stambenih jedinica

Teritorija	Način zagrijavanja					Ukupno
	Centralno zagrijavanje sa vlastitom instalacijom	Centralno zagrijavanje iz javne mreže	Drugi način zagrijavanja cijele jedinice za stanovanje	Pojedinačno zagrijavanje prostorija	Jedinica za stanovanje se ne grije	
FOČA - FBiH	55	2	45	595	-	697
GORAŽDE	919	39	1,048	5,428	9	7,443
PALE - FBiH	24	4	33	274	-	335
BPK	998	45	1,126	6,297	9	8,475

Izvor: Popis 2013, Agencija za statistiku BiH

Procjenjuje se da kvalitetu zraka narušava i veliki broj ilegalnih odlagališta otpada, ali ispitivanje njihovog uticaja na kvalitetu zraka se ne provodi. Od mobilnih izvora onečišćenja zraka najzastupljenije su emisije onečišćujućih tvari iz putnih motornih vozila.

7.4.2 Kvalitet zraka i zaštita

Godine 2014., u okviru projekta Razvoj kapacitet za integraciju globalnih obaveza iz oblasti okoliša u politike odlučivanja o razvoju (UNEP), pripremljen je Izvještaj o pasivnom monitoringu NO_x i SO_2 u BiH koji je obuhvatao i opštinu Goražde. Izvještaj je bio početni korak daljih aktivnosti Projekta o postavljanju stanice za automatski monitoring kvalitete zraka. Pasivni monitoring je izvršen na 3 lokacije:

1. Ulica Mehe Drljevića – u blizini zgrade Vlade BPK
2. Ulica Omladinska – iza Kulturnog centra
3. Raskrsnica u naselju Rasadnik

Mjerenja su izvršena 28.01.2014. Značajnije vrijednosti koncentracija NO_x i SO_2 su zabilježeni na lokaciji Omladinska ulica i Ulici Mehe Drljevića. Prema rezultatima monitoringa predlaže se postavljanje fiksnih stanica za kontinuirani monitoring u gradskom i prigradskom okruženju. Nakon toga postavljena je mjerna stanica Rasadnik Goražde, a dnevni izvještaji su dostupni putem izvještaja Federalnog hidrometeorološkog zavoda.

Tabela: 74. Srednje godišnje koncentracije . Pokazatelji vrijednosti zagađujućih materija za 2016-2018. godinu (Mjerna stanica Rasadnik-Goražde)

Srednje godišnje koncentracije (µg/m³)	2016	2017	2018
SO_2	7,1	6	9,1
NO_2	10	11	10,5
PM10	39	40	48
PM2,5	29	33	45
CO	0,5	0	0,4
0_3	36	49	41,7

https://www.fhmzbih.gov.ba/PUBLIKACIJE/zrak/izvjestaj-2016.pdf, https://www.fhmzbih.gov.ba/PUBLIKACIJE/zrak/izvjestaj-2017.pdf, https://www.fhmzbih.gov.ba/PUBLIKACIJE/zrak/izvjestaj-2018.pdf

Promatrajući godišnji prosjek vrijednosti se nalaze ispod prihvatljivih vrijednosti. Ipak promatrajući pojedinačne dane, posebno u zimskim mjesecima, ukazuje se potreba za unapređenjem kvalitete zraka. Prema podacima srednjih dnevnih koncentracija na stanici Goražde Rasadnik u 2018. godini (u ug/m3) nije bilo prekoračenja za SO_2, NO_2 i CO. Što se tiče srednjih dnevnih koncentracija ozona (O3) u 2018.g. (u ug/m3) od janura do jula su zabilježena prekoračenje jedan dan u maju mjesecu, i dva dana u junu. Prema podacima srednjih dnevnih koncentracija lebdećih čestica PM10 zabilježeno je 16 dana prekoračenja u januaru, 4 dana u februaru. U novembru i decembru 33 dana bilježe prekoračenja. Jedna od najopasnijih čestica po zdravlje je PM2.5 i

zabilježeno je 18 dana prekoračenja od januara do prve polovine marta, i u drugoj polovini novembra do kraja decembara 29 dana.

7.5 Upravljanje otpadom

Održivo upravljanje otpadom jedan je od prioriteta Ministarstva za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline, obzirom da je prisutan problem odlaganja i zbrinjavanja otpada na području svih općina Kantona, naročito u gradu Goražde nakon zatvaranja deponije u Šišetima.

Način upravljanja otpadom definiran je Zakonom o upravljanju otpadom i Zakonom o komunalnim djelatnostima (Sl. novine BPK Goražde, br. 09/13)[41]. Plan upravljanja otpadom BPK Goražde za period 2013. - 2018. godina donešen je u 2014. godini i to je provedbeni planski dokument kojim se uređuju uslovi za planiranje upravljanja otpadom na području cijelog Kantona. Cilj izrade je uspostavljanje integralnog sistema upravljanja otpadom, zaštita okoline i poboljšanje kvaliteta življenja na području BPK Goražde. Plan će, uz federalni Zakon o upravljanju otpadom, biti osnova za izradu općinskih planova za upravljanje otpadom. Održivo upravljanje otpadom jedan je od glavnih prioriteta Ministarstva za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline BPK Goražde.

Izbjegavanje nastanka otpada je prioritetna aktivnost u djelovanju svakog cjelovitog održivog sistema upravljanja otpadom i jedan je od ciljeva koji proizlaze iz Strategije. To je operativni cilj koji se mora provoditi kontinuirano, kroz podizanje javne svijesti i edukacije o upravljanju otpadom. Kako bi se mjere prevencije nastajanja otpada mogle efikasno provesti potrebno je kreirati određene preduslove kojima će se:

- Smanjiti proizvodnja otpada, čime će se postići bolje iskorištenje i zaštita resursa,
- Smanjiti količine otpada za odlaganje,
- Smanjiti rizik od otpada na okoliš i zdravlje ljudi.

Osim prevencijom nastajanja otpada, ispunjenje ovog cilja osigurat će i uspostava sljedećih operativnih ciljeva:
- Odvojeno prikupljanje otpada u svim općinama BPK
- Odvojeno prikupljanje količina za recikliranje.

Na temelju analize postojećeg stanja u upravljanju otpadom na području BPK i ključnih identificiranih problema, buduća organizacija sistema upravljanja otpadom predložena je Planom za razdoblje 2013-2018.

Prema Planu upravljanja otpadom BPK, projekcija količina komunalnog otpada na području BPK za period 2013-2018 data je u sljedećoj tabeli.

Tabela 75. Porast količine otpada u planskom periodu, po općinama

Općina	2013	2015	2018
Grad Goražde	7757 t	8018 t	8539 t
Foča u FBiH	433 t	469 t	531 t
Prača u FBiH	104,7 t	110,7 t	123,9 t

7.5.1 Planski dokumenti

Prema regionalnom konceptu primijenjenom u Federalnoj strategiji upravljanja otpadom, predviđena je izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom. U Planu upravljanja otpadom predstavljane su dvije varijante lokacija izgradnje objekata sistema upravljanja otpadom.

[41] http://www.bpkg.gov.ba/mu/media/uploads_mu/2018/02/ISUO-BPK-Gorazde_Studija_nacrt_21.12.pdf

Prva varijanta podrazumijeva izgradnju RCUO na lokaciji koja je predviđena Prostornim planom kantona (RCUO je u Prostornom planu nazvan kao „Međuentitetska deponija“) sa pratećim sadržajima. Za lokaciju objekata planom je data okvirna lokacija, a za izbor tačne lokacije potrebno je izraditi Studiju vrednovanja lokacije i Studiju izvodljivosti. Navedene lokacije su predložene u skladu sa principom blizine prometnice na potezu od mjesta sakupljanja do mjesta odlaganja.

Druga varijanta podrazumjeva da je RCUO na nekoj lokaciji koja se nalazi van područja BPK Goražde. Za lokaciju objekata planom je data okvirna lokacija, a za izbor tačne lokacije potrebno je izraditi Studiju vrednovanja lokacije i Studiju izvodljivosti. Navedene lokacije su predložene u skladu sa principom blizine prometnice na potezu od mjesta sakupljanja do mjesta odlaganja.

Ova varijanta uzima u obzir mogućnost da se RCUO neće nalaziti na lokaciji koja je predviđena Prostornim planom BPK Goražde. U tom slučaju, predlaže se sanacija postojeće deponije grada Goražde i nastavak odlaganja na njoj do izgradnje RCUO.

Ova varijanta predviđa uređenje postojeće općinske deponije Goražde uz uvođenje svih elemenata i objekata neophodnih za sanitaran način odlaganja otpada. Općinska deponija u Goraždu će se urediti na način da zadovoljava sve uslove sanitarnog načina upravljanja otpadom.

Kao u prethodnoj, i u ovoj varijanti se u općinama Pale u FBiH i Foča u FBiH planira izgradnja reciklažnih dvorišta za selektivno prikupljanje pojedinih vrsta otpada, prikupljeni komunalni otpad će se direktno voziti na lokaciju općinske deponije u Goraždu. Nakon izgradnje i puštanja u pogon RCUO, prestati će odlaganja otpada na predmetnoj doponiji, ali će ona i dalje služiti kao lokacija prikupljanja otpada iz općina BPK Goražde. Na općinskoj deponiji će se i dalje vršiti sortiranje otpada, izgraditi će se PS-a iz koje će se ostatak otpada odvoziti u RCUO.

7.5.2 Količine otpada

7.5.2.1 Komunalni otpad

Područje BPK u čijem sastavu su tri općine, prema procjenama zasnovanim na podacima za 2012. godinu ima prosječnu produkciju komunalnog otpada od 0,55 kg/st/dan.

Podaci iz naredne tabele, koji su dobiveni anketiranjem komunalnih preduzeća na području BPK, prikazuju proizvodnju komunalnog otpada i pokrivenost uslugom odvoza otpada po općinama BPK. Prosjek ukupne godišnje proizvodnje komunalnog otpada za BPK od 201 kg/stan/god je u korespondenciji sa podacima dobivenim iz Agencije za statistiku BiH. Područje grada Goražde prema procjenama, ima prosječno nastajanje komunalnog otpada od 0,70 kg/st/dan. Godišnji nastanak komunalnog otpada po stanovniku iznosi 2256 kg/st/god.[42] Vidljiva velika razlika u proizvodnji otpada među pojedinim općinama BPK. Razlog tome je neujednačena razvijenost pojedinih općina.

Tabela 76. Proizvodnja komunalnog otpada i pokrivenost uslugom odvoza otpada

Općina	Količina komunalnog otpada (t/god)*	Pokrivenost uslugom zbrinjavanja otpada	Ukupna količina proizvedenog otpada (t/god)*	Proizvodnja otpada	
				Godišnja (kg/stan/god)	Dnevna (kg/stan/dan)
Grad Goražde	7700	76%	8060	255,8	0,70
Foča u FBiH	420	80%	807	234,6	0,66
Pale u FBiH	103	67%	380	112,8	0,30
UKUPNO BPK	8223	74%	9247	201	0,55

Izvor: Anketiranje komunalnih preduzeća na području BPK provedeno u junu 2013. god. u sklopu aktivnosti na izradi Plana upravljanja otpadom BPK Goražde 2013. - 2018. i Anketnog upitnika dobivenog od grada Goražde, općina Pale - Prača i Foča-Ustikolina provedenog u periodu januar/februar 2016. godine

[42] Nacrt Strategije razvoja grada Goražde: 44.str

** Kantonalni akcioni plan za zaštitu okoliša BPK Goražde (KEAP) za period 2016-2022. godina"*

U usporedbi sa prosjekom proizvodnje otpada u razvijenim zemljama EU, grad Goražde i općine Foča i Pale-Prača imaju vrlo visok prosjek proizvodnje otpada. Godišnje se u općini Pale prikupi oko 360m^3 komunalnog otpad, a procjena je da negdje oko 50m3 završi na divljim deponijama kojih na teritoriji općine trenutno ima sedam. U općini Pale nema otpada koji se sortira, a pokrivenost odvozom otpada domaćinstava iznosi 83%, i pravnih osoba 90%.

Pokrivenost područja sakupljanjem otpada direktno ukazuje na produkciju komunalnog otpada na tom području. Komunalna preduzeća ne pokrivaju sva domaćinstva odvozom otpada, tako da jedan dio otpada završi na divljim (ilegalnim) odlagalištima. Jedan od zadataka integralnog pristupa upravljanja otpadom je eliminirati ili smanjiti na najmanju moguću mjeru broj divljih odlagališta.

Prema podacima iz komunalnih preduzeća, oko 74% domaćinstava na području BPK je pokriveno uslugama odvoza otpada. To su uglavnom domaćinstva iz urbanih i jednog dijela pristupačnih ruralnih područja. Kako je proizvodnja otpada u urbanim područjima veća od one u ruralnim, može se reći da se većina komunalnog otpada prikupi, ali da ostaje određena količina koja završava na divljim odlagalištima. Kako bi se indirektno smanjio divljih odlagališta, potrebno je da se u narednom periodu postotak domaćinstava obuhvaćenih uslugom odvoza otpada poveća.

Kao i u većini općina u BiH, komunalna preduzeća još uvijek ne primjenjuju jedinstvenu metodologiju određivanja količina otpada, a nedostatak preciznosti u ovom segmentu može uzrokovati poteškoće prilikom planiranja sistema upravljanja otpadom.

U tri općine na području Bosansko-podrinjskog kantona jedno komunalno preduzeće je zaduženo za pitanja upravljanja komunalnim otpadom. Postojeća organizacija upravljanja komunalnim otpadom je bazirana na principu jedna općina – jedan operator.

Aktivnosti većine komunalnih preduzeća u oblasti upravljanja otpadom su svedene na tri osnovne aktivnosti: prikupljanje otpada, njegov transport i odlaganje na odlagališta.

Pored komunalnog otpada, komunalna preduzeća prikupljaju i neke ostale vrste neopasnog otpada sličnog komunalnom iz privrednih subjekata i zdravstvenih ustanova, te određene količine proizvodnog i građevinskog otpada. Selektiranje i odvajanje otpada od strane korisnika na području BPK se uglavnom ne primjenjuje.

Ukupna količina *neopasnog proizvodnog otpada* u BPK, prema prikupljenim podacima iz upitnika i procjenama (s obzirom na intenzitet proizvodnih djelatnosti i karakterističnog otpada), je 8 233 t/god. Prema trenutnoj praksi zbrinjavanja, dio neopasnog proizvodnog otpada se predaje komunalnim preduzećima, a dio ovlaštenim preduzećima na dalje zbrinjavanje reciklažom ili odlaganjem.

7.5.2.2 Opasni otpad

Prema trenutno dostupnim podacima (odgovori iz upitnika), godišnje generirane količine *opasnog proizvodnog otpada* iznose cca 6.762,47 t[43]. S obzirom na odziv privrednih subjekata na upitnike o generiranim količinama opasnog otpada, pretpostavka je da su ove količine veće. Na području BPK ne postoji ni jedna kompanija koja se bavi zbrinjavanjem i izvozom opasnog otpada. Trenutno se ove količine opasnog otpada zbrinjavaju na nekoliko načina:

- Oko 341,69 t otpada preuzimaju kompanije KEMIS Lukavac, Tesla d.d., Metalimex Češka, Goraždanska trgosirovina, Janjina d.o.o, Reciklon d.o.o. Sarajevo, CIBOS d.o.o Ilijaš, GRIOSS d.o.o Grude,
- Ostatak opasnog otpada se odlaže na deponije.

[43] http://www.bpkg.gov.ba/mu/media/uploads_mu/2018/02/ISUO-BPK-Gorazde_Studija_nacrt_21.12.pdf str 43.

7.5.2.3 Otpad iz specifičnih tokova

Posebne kategorije otpada su: medicinski otpad, ambalaža i ambalažni otpad, otpadne baterije i akumulatori, stara vozila, stare gume, otpadna ulja i drugi zauljeni otpad, elektronski i elektronički otpad, građevinski i inertni otpad, otpadni mulj iz uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, otpad iz rudarstva i ekstraktivne industrije, otpad životinjskog porijekla.

Prema podacima iz upitnika na kojeg su odgovorile zdravstvene ustanove na području BPK, godišnje se generira: 31,68 t otpada sličnog komunalnom, 0,24 t neopasnog medicinskog otpada i 2,57 t opasnog medicinskog otpada (infektivni otpad, hemikalije, igle).

Prema procjeni, godišnja količina otpadnih guma koja se generiše u BPK Goražde iznosi: 45 t/god.

Problem kod otpada je i nepostojanje zakonodavno – pravnog okvira za pojedine vrste otpada koje spadaju u posebne kategorije otpada (stara vozila, otpadne gume, otpadne baterije i akumulatori, građevinski otpad).[44]

Najčešća praksa upravljanja otpadnim gumama je takva da automehaničarske/vulkanizerske radnje predaju otpadne gume ovlaštenim operatorima i to kompanijama Janjina d.o.o. Goražde i Goraždanska trgosirovina d.o.o. Goražde. Međutim postoje pojedine radnje koje svoje otpadne gume predaju komunalnim preduzećima koje iste odlažu na općinske deponije, što je neprihvatljivo[45].

Otpadne baterije i akumulatori - procjena da se na području za BPK generira oko 39 t otpadnih akumulatora. Za područje BPK Goražde, ne postoji dostupan službeni podatak o ukupnoj generisanoj količini ove vrste otpada. Na osnovu procjena količine starih akumulatora za cijelu BiH (CARDS Pilot projekta reciklaže u BiH, 2004-2006) od oko 6.500 t/god od čega na FBiH otpada 60 %, procjenjuje se da se na području BPK Goražde (prema udjelu u ukupnom broju registrovanih vozila od 1%) godišnje generiše oko 39 t otpadnih akumulatora.

Elektronski i elektronički otpad (EEO)- tačnu količinu generiranja EEO na godišnjoj razini za sada nije moguće tačno odrediti.

U toku 2016. godine ukupno je zbrinuto 650 kg olovnih baterija (16 06* 01*) i 100 kg nikl-kadmijum baterija (16 06 02*) od strane Janjina d.o.o. Goražde, Goraždanska trgosirovina d.o.o. Goražde, Kemis BH d.o.o Lukavac i Grioss d.o.o. Grude.[46]

Podaci FZS (2014. godina) koji se odnose na godišnju količinu EEO porijeklom iz privrednih aktivnosti u BPK Goražde ukazuju da godišnja produkcija ove vrste otpada iznosi 0,45 t/god. Na području BPK Goražde ne postoje operateri za prikupljanje otpada od električnih i elektronskih proizvoda, u skladu sa Pravilnikom o upravljanju otpadom od električnih i elektronskih proizvoda (Sl. novine FBiH, broj: 87/12), te je potrebno sklopiti ugovore o zbrinjavanju elekričnog i elektroničkog otpada između proizvođača i ovlaštenih kompanija ove vrste otpada.[47]

Otpadna ulja i drugi zauljeni otpad – procjena da se na području za BPK generira oko 280,31 t otpadnih ulja godišnje.[48]

Građevinski i inertni otpad - procijenjena količina otpada koja se generira na području BPK na godišnjem nivou, iznosi oko 67.800 t. Ipak, tačni podaci o količinama građevinskog otpada trenutno nisu dostupni.

---

[44] Kantonalni akcioni plan za zaštitu okoliša BPK Goražde za period 2016-2022 godina

[45] http://www.bpkg.gov.ba/mu/media/uploads_mu/2018/02/ISUO-BPK-Gorazde_Studija_nacrt_21.12.pdf

[46] Ibid

[47] KEAP 2016-2022

[48] Ibid

Prema podacima iz literature procijenjena količina generisanog otpada s obzirom na broj stanovnika, na području BPG Goražde iznosi 800 t/god. Ne postoje relevantni podaci o zbrinjavanju ove vrste otpada. Na osnovu dostavljene okolišne dokumentacije privredne i industrijske kompanije na području BPK Goražde proizvedeni građevinski otpad odlažu i planiraju na postojećim deponijama komunalnog otpada.[49]

Na području BPK se procjenjuje da nastaje oko 10 tona otpada životinjskog porijekla godišnje.[50]

Prema podacima FZS1, godišnja količina otpada od poljoprivrede (biljna proizvodnja) i šumarstva u BPK iznosi oko 4.600 t/god. Ne postoje relevantni podaci o zbrinjavanju ove vrste otpada.

Podaci o količini i sastavu otpada zasnivaju se na procjenama, jer na deponijama ne postoji oprema za vaganje. Ovi podaci ključan su preduslov za adekvatno planiranje sistema upravljanja otpadom i izgradnju RD, a na području BPK Goražde nije vršeno sistemsko praćenje ovih parametara usljed nepostojanja adekvatne opreme i finansijskih sredstava. U svim općinama BPK Goražde, komunalna preduzeća vrše aktivnosti sakupljanja i odvoženja otpada sa opremom koja je zastarjela (većina opreme i mehanizacije starija je od 15 godina). Postojeći kapaciteti posuda za sakupljanje otpada nisu dovoljni u općinama, te se otpad prikuplja i odlaže u vrećama oko mjesta sakupljanja što uzrokuje raznošenje otpada. Postojeći stepen recikliranja je nedovoljno razvijen i nije u skladu sa zahtjevima Federalne strategije zaštite okoliša 2008 - 2018.[51]

Trenutna praksa upravljanja biorazgradivim otpadom u BPK je takva da kompletan otpad (biorazgradivi iz domaćinstava i otpad sa zaleneih površina) prikupljaju komunalna preduzeća i isti odlažu na općinske deponije. Prema gruboj procjeni komunalnih preduzeća, godišnja količina biorazgradivog otpada koji se odloži na deponije iznosi 4.600 t.

7.5.3 Postojeća organizacija upravljanja otpadom

7.5.3.1 Prikupljanje otpada

U tri općine na području Bosansko-podrinjskog kantona jedno komunalno preduzeće je zaduženo za pitanja upravljanja komunalnim otpadom. Postojeća organizacija upravljanja komunalnim otpadom je bazirana na principu jedna općina – jedan operator.

Aktivnosti većine komunalnih preduzeća u oblasti upravljanja otpadom su svedene na tri osnovne aktivnosti: prikupljanje otpada, njegov transport i odlaganje na odlagališta.

Zbrinjavanje otpada, skoro kod svih komunalnih preduzeća na području BPK, nije jedina djelatnost u opisu njihovih dužnosti, kako se može vidjeti u gornjoj tabeli u kojoj su prikazane osnovne organizacijske karakteristike pojedinih komunalnih preduzeća.

Pored komunalnog otpada, komunalna preduzeća prikupljaju i neke ostale vrste neopasnog otpada sličnog komunalnom iz privrednih subjekata i zdravstvenih ustanova, te određene količine proizvodnog i građevinskog otpada.

[49] Ibid.

[50] Ibid.

[51] Kantonalni okolišni akcioni plan BPK 2016-2022

7.5.3.2 Pokrivenost uslugama prikupljanja

Pokrivenost područja sakupljanjem otpada direktno ukazuje na produkciju komunalnog otpada na tom području. Prema podacima iz komunalnih preduzeća, oko 74% domaćinstava na području BPK je pokriveno uslugama odvoza otpada.

7.5.3.3 Reciklaža

U općinama BPK se ne vrši organizirano selektivno prikupljanje otpada. Pojedine kompanije na području BPK imaju ugovor sa prikupljačima sekundarnih sirovina kojima predaju svoje otpadne sirovine (Natron Hayat, Plamex, Tesla d.d, Kemis Lukavac, Goraždanska trgosirovina, Metalimex Češka, Janjina d.o.o, Ušće Ustikolina).

7.5.4 Deponije

Postojeća odlagališta otpada, čiji su vlasnici općine, većinom su otvorenog tipa i to najčešće prostori koji ne zadovoljavaju uslove sanitarnih odlagališta, niti su propisno pripremljeni za tu namjenu. Općinska odlagališta na kojima se trenutno obavljaju aktivnosti odlaganja otpada prikazana su u donjoj tabeli (Tabela 7.12).

Tabela 77. Postojeća općinska odlagališta komunalnog otpada

Općina	Odlagalište	Obuhvat	Površina (m^2)	Preostali procijenjeni kapacitet (god ili m^3)	Dozvole koje odlagalište posjeduje	Plan prilagođavanja za odlagalište
Goražde	Šišeta	Goražde	1,50 ha	Istekao rok odlaganja(zatvorena)	Nema dozvole	Urađen
Foča u FBiH	Gavrić	Općina Foča u FBiH	22000m^2	10 god	-Urbanistička saglasnost (Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline BPK) Okolišna dozvola (Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline BPK) Predhodna vodna saglasnost izdata od Agencije za vode sliva rijeke Save) -Rješenje o odobravanju Plana prilagođavanja upravljanja otpadom (Federalno ministarsvo za okoliš I turizam) -Urađen Glavni projekat Sanitarne deponije Vodoprivredna dozvola	Urađen
Pale u FBiH	Šainovići	Općina Pale u FBiH	1980m^2	9 god	Vodoprivredna dozvola	Urađen

7.5.4.1 Regionalna deponija

Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline BPK Goražde je u ranijem periodu (do 2006. godine) provelo niz aktivnosti na planu osnivanja regionalne deponije i taj projekat je, kada je doveden do samog

kraja, propao zbog nepostojanja političkog konsenzusa. U martu 2005. godine načelnici općina/opština Gornjedrinske regije su potpisali Sporazum o osnivanju Međuopćinskog vijeća za realizaciju projekta regionalne deponije komunalnog otpada, ali Odluka o pokretanju postupka za izgradnju regionalne sanitarne deponije čvrstog otpada u Goraždu nije nikad donešena.

Lokacija sanitarne (regionalne) deponije usvojena je na osnovu Studije „Vrednovanje lokacije regionalne sanitarne deponije za regiju Gornje Podrinje". Studija je urađena 2009. godine (obrađivači: HEIS i Bosna-S), naručilac izrade Studije bila je razvojna agencija „SERDA" d.o.o. Sarajevo. U Studiji su analizirane tri potencijalne lokacije: Carevo guvno – Čajniče, Trešnjica – Goražde i Šahdani – Trbosilje, Rudo. Kao najpovoljnija lokacija za regionalnu sanitarnu deponiju izabrana je lokacija Trešnjica u gradu Goražde, koja se trebala graditi sa kreditnim sredstvima Svjetske banke. U međuvremenu su opštine iz RS odustale od ove lokacije.

U 2010. godini općinska vijeća općina Goražde, Foča u FBiH i Pale u FBiH donose Odluku o pristupanju izgradnji regionalne sanitarne deponije čvrstog komunalnog otpada na lokaciji Trešnjica općina Goražde i Odluku o osnivanju Javnog preduzeća za izgradnju i upravljanje regionalnom sanitarnom deponijom čvrstog komunalnog otpada, kojima su data ovlaštenja za potpisivanje ugovora međusobno i sa opštinama Rogatica, Višegrad, Novo Goražde, Čajniče i Foča. U februaru 2011. godine urađeno je idejno rješenje sanitarne deponije Trešnjica općina Goražde.

Trenutno se implementira projekat Izgradnja regionalne-sanitarne deponije u ukupnoj vrijednosti od 15.000.000 KM.[52]

Prijedlog Prostornog plana BPK Goražde, koji je u skupštinskoj proceduri, definisao je lokalitet Trešnjica u općini Goražde kao planirani centar za upravljanje otpadom - međuopćinsku deponiju. Lokalitet Trešnjica je planiran kao međuopćinska sanitarna deponija, sa varijantom da se u planskom periodu koristi i kao regionalna sanitarna deponija za Gornje Podrinje uz uspostavljanje centra za tretman industrijskog otpada na ovoj lokaciji. Postojeće privremene deponije komunalnog otpada Gavrić, Međugradi i Šišeta se zadržavaju do stavljanja u funkciju međuopćinske sanitarne deponije na lokalitetu Trešnjica.

Trenutno za odlaganje smeća u Gradu koristi se privremena, divlja deponija "Šišeta", za koju je urađen projekat zatvaranja. Osim privremene deponije "Šišeta", u Zupčićima, na parceli na kojoj se nalzi arheološki lokalitet proglašen nacionalnim spomenikom BiH, nalazi se deponija industrijskog otpada „Haldište".[53]

7.5.4.2 Divlje deponije

Uz postojeća nesanitarna odlagališta otpada, veliki je broj divljih deponija, koje nastaju svakodnevno i koje su stalna prijetnja zagađenju vode, zemljišta i zraka i zdravlje ljudi i životinja. Postoji potreba uspostavljanja međuopćinske/regionalne sanitarne deponije kako bi se uspostavio sistem održivog upravljanja otpadom na području BPK Goražde.

S obzirom da veliki broj ilegalnih odlagališta (divljih deponija) otpada nije evidentiran, podaci o njihovom broju baziraju se na procjenama. Godišnje se pojavi više desetina divljih deponija koje se povremeno saniraju od strane komunalnih preduzeća. Veliki problem predstavlja evidentiranje divljih deponija, s obzirom da se nakon uklanjanja jedne deponije, druga divlja deponija već pojavi na nekoj drugoj lokaciji, itd. Na divljim deponijama se odlažu gotovo sve vrste otpada, a najčešće organski otpad (uginule životinje, klaonički otpad), građevinski otpad, kabasti otpad iz domaćinstava, staklo, itd.

[52]Program javnih investicija BPK 2018-2022

[53]Prostorna_osnova_PPgrada_Gorazde

Služba za prostorno uređenje i komunalne poslove, općine Goražde, 2010 godine evidentirala je divlje deponije po mjesnim zajednicama (40). Pored navedenih divljih deponija, treba spomenuti i staro odlagalište industrijskog otpadnog materijala nastalog sagorijevanjem mrkog uglja, a u svrhu zaštite vodotoka rijeke Drine planirati sanaciju i zatvaranje ovog najvećeg starog odlagališta HI „Azot Vitkovići“.

Općinskim Planovima upravljanja otpadom, neophodno je detaljno locirati divlje deponije, odrediti tačnu količinu i vrstu otpada odloženog na njima.

Na području Općine Goražde nalazi se veća divlja deponija „Haldište“, koja nije u upotrebi od 2010. godine, kada je Odlukom Općinskog vijeća Općine Goražde, prestala sa radom i kojom je određena nova privremena lokacija za odlaganje čvrstog komunalnog otpada na lokalitetu Šišeta. Na teritoriji općine Pale u FBiH evidentirane su tri divlje deponije koje se nalaze u mjestima Donja Čemernica, Datelji i u Komrani, dok u općini Foča u FBiH nije evidentirana ni jedna divlja deponija.

BPK Goražde Izgradnja regionalne - sanitarne deponije Trešnjica u Goraždu Projektna ideja, Studija izvodljivosti, Cost benefit, Analiza utjecaja na okoliš, započet projekat 2016. godine, košta: 15.000.000, finansira: Vlada BPK Goražde, Općina Goražde, privatni sektor budžet – program javnih investicija

7.5.5 Jačanje javne svijesti

Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline nastoji podići svijest građana i javnosti o važnosti zaštite okoliša aktivnostima kao što su: kampanje putem medija, finansiranje projekata iz ove oblasti, Let's do it očistimo BiH za jedan dan, obilježavanje svjetskih značajnih datuma iz oblasti zaštite okoline i slično.

7.6 Buka

Zakonom o zaštiti od buke („Službene novine BPK Goražde“, broj: 5/05, 4/13) propisuje se dozvoljeni nivo buke, utvrđuju mjere zaštite od buke i način mjerenja buke, te nadzor nad nivom buke na području BPK Goražde. Zakon je donesen u skladu sa Zakonom o zaštiti buke na federalnom nivou („Službene novine F BiH“, broj: 110/12).

U praksi se mjerenja buke ne provode, pa ne postoje egzaktni podaci o izvorima i nivou buke. Izvještavanje o nivou buke je periodično i obavezno za operatore koji podliježu obavezi izdavanja okolinske dozvole, a u skladu sa propisanim mjerama. Registar onečišćivača bukom nije izrađen. Prema procjeni, najznačajniji uzročnici buke su putna motorna vozila i određeni broj proizvodnih subjekata.

Zakonska obaveza općinskih i kantonalnih organa uprave nadležnih za prostorno planiranje je izraditi karte buke do 2016. godine, te ih ažurirati svake tri godine.

7.7 Zaštićeni dijelovi prirode

Zakonski okvir iz područja zaštićenih dijelova prirode čini federalni Zakon o zaštiti prirode („Službene novine FBiH“, broj: 66/13). Za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode na području BPK Goražde nadležno je Ministarstvo za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline. Zakon o zaštiti prirode na kantonalnom nivou nije izrađen.

Sistem praćenja, prikupljanja, obrade i analize podataka o korištenju zaštićenih dijelova prirode uspostavljen je na federalnom nivou 2003. godine (Pravilnik o uspostavljanju i upravljanju informacijskim sistemom za zaštitu prirode i vršenje monitoringa („Službene novine FBiH“, broj: 33/03).

Zaštićenim prirodnim područjima ne upravlja se u skladu sa naučnim ekološkim praksama. Spomenici prirode nedovoljno su istraženi.

7.7.1 Zaštita prirodnih cjelina

Osnovna koncepcija prostornog razvoja BPK Goražde sa aspekta zaštite prirode zasnovana je na identifikaciji prirodnih vrijednosti Kantona i njihovog stavljanja pod zaštitu.b Zaštićena područja prirode su izdvojena na osnovu prijedloga Udruženja "Kulturna baština" Bosansko – podrinjskog kantona Goražde, inicijativa javnog šumarskog preduzeća i prijedloga lokalnih samouprava. Područja većeg prostranstva su definisana kao planirani zaštićeni pejzaži, a područja manjeg prostranstva kao planirani spomenici prirode. Shodno tome predviđeno je izdvajanje devet zaštićenih pejzaža i dva spomenika prirode.

Područje od posebnog značaja za kanton "Dolina rijeke Drine od Mravinjca do Ustikoline" izdvojeno je zbog rješavanja sukoba interesa hidroenergetike i zaštite prirode na ovom dijelu toka rijeke Drine. Drugo područje od posebnog značaja za kanton - Kanjon rijeke Prače predstavlja prostor gdje je potrebno uskladiti razvoj infrastrukturnih sistema (saobraćajna i hidroenergetska infrastruktura) sa zaštitom prirode.

Na području kantona su pokrenute inicijative na zaštiti prirodnih vrijednosti na pojedinim lokalitetima, zbog čega je na istim primjenjen poseban režim gospodarenja šumama.

Riječ je o lokalitetu Veliki čair u odjelu 66 GJ "Prača" u opštini Pale u FBiH, gdje je izgradjena kaptaža za snabdijevanje fiziološkom vodom, zatim spomen park "Rorovi" u odjelu 141 i Stećansko groblje Goršić polje u odjelu 36 u GJ "Osanica" u gradu Goražde.[54]

Zaštićena područja prirode su izdvojena na osnovu prijedloga Udruženja "Kulturna baština" Bosansko – podrinjskog kantona Goražde, inicijativa javnog šumarskog preduzeća i prijedloga lokalnih samouprava. Područja većeg prostranstva su definisana kao planirani zaštićeni pejzaži, a područja manjeg prostranstva kao planirani spomenici prirode. Shodno tome predviđeno je izdvajanje devet zaštićenih pejzaža i dva spomenika prirode (Tabela 7.11 i Tabela 7.12)

Tabela 78. Planirani zaštićeni pejzaži na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde

Redni broj	Naziv zaštićenog pejzaža	Kriteriji za izdvajanje	Opština	Površina (ha)
1	Borovac - Ruda glava - Stolac	Biodiverzitet, geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Foča u FBiH, Goražde, Pale u FBiH	2656.97
2	Crni vrh - Pogled	Biodiverzitet, geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Pale u FBiH	798.49
3	Dio toka rijeke Drine (Zubovići - Modrani)	Biodiverzitet (mrijestilišta mladice), geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Foča u FBiH, Goražde	527.89
4	Kanjon Prače	Geonasljeđe, biodiverzitet	Pale u FBiH	447.7
5	Okolišta	Šumski ekosistem, groblje	Foča u FBiH	17.88
6	Pavlovac	Biodiverzitet, kulturno nasljeđe, geonasljeđe	Pale u FBiH	395.26
7	Presjeka	Biodiverzitet, kulturno nasljeđe, geonasljeđe	Foča u FBiH	225.06
8	Rorovi	Memorijalni kompleks, šumski ekosistem	Goražde	6.6
9	Stećansko groblje Goršić polje	Šumski ekosistem, kulturno nasljeđe	Goražde	8.41
			UKUPNO	**5084.26**

Izvor: http://www.bpkg.gov.ba/mu/media/uploads_mu/2020/03/Tekstualni_dio_PP_BPK_elaborat.pdf

[54] Prostorni plan BPK-elaborat

Tabela 79. Planirani spomenici prirode na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde

Redni broj	Naziv zaštićenog pejzaža	Kriteriji za izdvajanje	Opština	Površina (ha)
1	Mineralni izvor Kiseljak Bogušići	Geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Goražde	0.0656
2	Mineralni izvor Kiseljak Prača	Geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Pale u FBiH	0.69
			UKUPNO	**0.76**

Izvor: http://www.bpkg.gov.ba/dokumenti/Sintezni_oblik_Prostorna_osnova_PP_BPK_nacrt_konacno.pdf

7.7.2 Zaštita kulturno historijskih krajolika

Posebno vrijedna područja kulturno - istorijskog nasljeđa su određena i definisana na osnovu postojećeg sadržaja objekata i lokaliteta kulturno - istorijskog naslijeđa, a za koje se može smatrati da se nalaze u okviru jedne prostorne cjeline. Riječ je o sljedećim istorijsko - prirodnim područjima:

- Borovac - Ruda glava - Stolac,
- Crni Vrh - Pogled,
- Dio toka rijeke Drine (Zubovići - Modrani),
- Okolišta,
- Pavlovac,
- Presjeka,
- Rorovi,
- Stećansko groblje Goršić polje.

Pored ovih prostora, kao posebno vrijedno područje kulturno - istorijskog nasljeđa može se izdvojiti šire područje Modrog polja u gornjem toku rijeke Koline, gdje se nalaze nekoliko vrijednih srednjovjekovnih nekropola stećaka.

Nacionalni spomenici u BPK su[55]:

- Nekropola sa stećcima u Hrančićima, historijsko područje -Lokacija – Goražde
- Nekropola sa stećcima u selu Kosače, historijsko područje -Lokacija – Goražde
- Neolitsko naselje Lug, arheološko područje -Lokacija – Goražde
- Most na Kožetini, historijski spomenik, - - Općina Foča-Ustikolina, FBiH
- Zebina šuma, historijsko područje, - Općina Foča-Ustikolina, FBiH;

Historijsko područje – Modro Polje, Općina Foča-Ustikolina, FBiH;

- grobljanska cjelina na Presjeci, Općina Foča-Ustikolina, FBiH
- Semiz Ali-pašino turbe sa haremom Semiz Ali-pašine džamije, graditeljska cjelina, - lokacija Pale u FBiH.

Na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde kao područja od posebnog značaja za kanton izdvajaju se:

- Dolina rijeke Drine od Mravinjca do Ustikoline (površine 2383.38 ha),
- Kanjon rijeke Prače (površine 599.4 ha) .

7.8 Šume

U ekološko - vegetacijskom pogledu (Stefanović, 1983), teritorija Bosansko – podrinjskog kantona Goražde pripada Goraždansko - fočanskom rejonu, koji se nalazi u prelazno Ilirsko – mezijskoj oblasti, odnosno Gornje - drinskom području.

[55]Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika

U nižim predjelima ovog kantona prevladavaju hrastove fitocenoze – šume sladuna i cera (Quercetum confertae – cerris), iznad njih su šume kitnjaka i cera (Quercetum petraeae – cerris), odnosno šume kitnjaka (Quercetum petraeae montanum) na toplijim ekspozicijama, dok su na hladnijim položajima zastupljene šume bukve (Fagetum montanum). Na ovom području takođe fragmentarno egzistiraju rijetko zaostale enklave šume bukve i jele sa smrčom (Piceo – Abieti – Fagetum).

U kanjonima rijeka i na litičastim padinama zastupljene su termofilne fitocenoze – šume crnog graba (Orno – Ostryietum) i šume bukve i crnog graba (Ostryo – Fagetum).

Tabela 80. Bilans planiranog šumskog zemljišta po CORINE LC tipologiji (stanje 2006. godine) na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

Kategorija	Površina (ha)	%
Listopadne šume	31245.33	92.31
Četinarske šume	611.93	1.81
Mješovite šume	658.79	1.95
Sukcesija šumske vegetacije	1293.36	3.82
Prirodni travnjaci	19.89	0.06
Ogoljene površine	1.35	0.00
Rijetka vegetacija	15.89	0.05
Bez podataka	0.65	0.00
UKUPNO	**33847.20**	**100.00**

Izvor: http://www.bpkg.gov.ba/mu/media/uploads_mu/2020/03/Tekstualni_dio_PP_BPK_elaborat.pdf

Funkcije šuma i mogućnost njihovog korišćenja u privredne svrhe su brojne kako u direktnom tako i indirektnom smislu. Sa druge strane stanje u šumarstvu u Federaciji BiH, je više nego teško što se odražava i na nepostojanje standardne zakonske regulative iz ove oblasti sa nizom uzroka koji su doveli oblast šumarstva u ovakvo stanje.

U kontekstu proizvodne funkcije šuma, otvaranje novih šumskih puteva (Bosansko – podrinjski kanton Goražde spada u najneotvorenije u FBiH) i investiranje u savremenu mehanizaciju predstavlja jedan od prioriteta, kako na osnovu redovnih investicija, proširene reprodukcije šuma ili zajedničkih investicija sa sektorom iskorišćavanja šuma i drvne industrije, pa čak i kreditnih linija.

7.9 Zemljište i zaštita zemljišta

Degradacija i zagađivanje zemljišta na području kantona nastaje usljed hemijskih zagađivača koji dospijevaju u zemljište kao rezultat zagađivanja vazduha, industrijskog zagađivanja vodotoka, komunalnih i poljoprivrednih otpadnih voda, nekontrolisanog odlaganja čvrstog otpada, kao i na mjestima različitih akcidenata.

Imajući u vidu nepostojanje sistema za prečišćavanje otpadnih voda, kao i rezultate kvalitete vode rijeke Drine, neupitna je kontaminacija komunalnim vodama, čime je i okolino zemljište ugroženo. Dodatno, u Goraždu se nalazi industrijska zona i iako je nivo proizvodnje znatno manji nego u prijeratnom periodu, nesumnjivo je da su pojedine lokacije kontaminirane kao posljedica prijeratnog rada. Rekultivacija zatvorenih deponija nije izvršena, niti je izvršena sanacija privremenih deponija. Sa lokacija divljih/ilegalnih deponija biva povremeno uklonjen otpad, ali ne izvjršavaju se analize zemljišta na kom se otpad nalazio niti se vrše sanacije. Do sada, nisu rađene nikakve analize zemljišta, osim poljoprivrednog i po pojedinačnim upitima, tako da je stanje zemljišta, pogotovo nepoljoprivrednog nepoznato.

U Registru zagađivača FBiH[56] nema podataka o emisijama u zemljište na području BPK.

[56] https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolisne-dozvole/registri-i-izvjesivanje

7.9.1 *Minirana područja*

Na prostoru BPK još uvijek ima dosta površina koje su pod minama. Teritorija Bosansko – podrinjskog kantona ubraja se u područje koje je najkontamiranije minama u BiH i FBiH. Sumnjive minske površine obuhvataju 72.9 km2 ili 14.51 % teritorije kantona.[57] Njihovo deminiranje je u planu, a predmetne lokacije su rizične minske površine u naseljenim mjestima Bavčići, Cvilin, Njuhe, Zebina Šuma, Petojevići, Previla, Ustikolina, Donje Žešće, Gornje Žešće, Lokve, Slavičići, Bešlići, Račići i Podgrađe na području opštine Foča u FBiH; Deševa, Radići, Sopotnica, Hubjeri, Kazagići, Goražde, Kolijevke, Vranpotok, Gaj, Milanovići, Kodžaga Polje, Ahmovići, Donje Selo, Karauzovići, Karovići, Kolovarice, Šućurići, Žigovi, Kučine, Zubovići u Oglečevi, Osanica, Nekopi i Šabanci na području grada Goražda; Brdarići, Srednje, Datelji, Prača, Šainovići, Donja Vinča, Turkovići i Bulozi u opštini Pale u FBiH. [58]

Tabela 81. Sumnjive minske površine na području BPK (2008. god)

Opština	Ukupne sumnjive minske površine (km2)	Sumnjive minske površine po kategorijama (km2)			Pregled ugroženih zajednica		
		I (prostori oko kuća, dvorišta i bašta)	II (njive oranice)	III (šume)	Visoko	Srednje	Nisko
Foča u FBiH	17.0	0.3	4.3	12.4	2	5	11
Goražde	32.3	0.1	8.1	24.0	1	5	29
Pale u FBiH	23.6	1.4	2.7	19.5	1	5	0
Ukupno	**72.9**	**1.8**	**15.1**	**55.9**	**4**	**15**	**40**

Izvor: http://www.foca-ustikolina.ba/OLD/files/LBAP.pdf , i http://www.Prostorna_osnova_PPgrada_Gorazde.pdf str 142

Najugroženija opština od mina u kantonu je opština Prača gdje sumnjive minske površine obuhvataju čak 26,9 % teritorije opštine, a zatim slijede grad Goražde i opština Foča – Ustikolina (10,54 % površine opštine). Neeksplodirana ubojna sredstva i mine predstavljaju najveću potencijalnu opasnost antropogenog karaktera za stanovništvo i materijalna dobra na području Bosansko – podrinjskog kantona.

7.9.2 *Klizišta*

Nestabilan teren obuhvata dva veća lokaliteta na prostoru kantona. Prvi lokalitet se nalazi na području naseljenog mjesta Lokve u površini od 405.81 ha (zaseoci Mehmedovići, Boškovići, Lokve, Poretak Radeljevići i Biljezi), dok se drugi lokalitet prostire na području naseljenog mjesta Renovica (zaseok Bronjići) u površini od 56.05 ha.

Uslovno stabilan teren obuhvata 4,45 % teritorije kantona i 9 većih lokaliteta sa površinom od 2235,6 ha. Riječ je o sljedećim lokalitetima:

- Rodijelj - Zabor (zaseoci Podbiranovići i Dragovići),
- Mazlina (zaseok Smjeća),
- Stojkovići - Bešlići - Račići (zaseoci Jamići i Tahuljići),
- Petojevići - Zebina Šuma (zaseoci Gunji i Ćurovići),
- Pijestina - Rešetnica (zaseoci Preseć, Čagajići, Jelića Njiva i Kovačići),
- Mravinjac - Kamen (dio naselja Mravinjac, zaseoci Bijeli Put i Kamen),
- Kolijevke - Milanovići (zaseoci Gornje Kolijevke i Rahla),
- Potkozara Donja - Prisoje (dio naselja Potkozara Donja, zaseoci Prisoje, Driježnjak i Dobra Voda),
- Vučetići - Glamoč (Trešnjica, Banjevine i Zmajevac),

[57] KEAP BPK 2016-2022

[58] http://www.bpkg.gov.ba/media/images/2011/10/Tekst_Prostorna_osnova_PP_BPK_nacrt_skupstina.pdf

- Turkovići, Prešpica i Komrani – Pale u FBiH.

Stabilan teren čini najveći dio teritorije kantona, odnosno 90.54 % ukupne teritorije.

7.10 Energija i energetska efikasnost

Pošto Bosansko - podrinjski kanton Goražde ne raspolaže sa rezervama fosilnih goriva, u sferi strukture proizvodnje energije, kao domaćeg resursa, može se govoriti isključivo o obnovljivim izvorima energije.

Na prijedlog Ministarstva urbanizma, utvrđen je i „Akcioni plan za povećanje energetske efikasnosti u stambenom sektoru u gradu Goražde“. Ciljevi ovog plana su smanjenje emisije ugljičnog dioksida iz stambenog sektora, smanjivanje ukupne energetske potrošnje u stambenom sektoru i omogućavanje transformacije područja kantona u ekološki održivo područje.[59]

U cilju povećavanja energetske efikasnosti na području općine Goražde provodi se projekat Ulična rasvjeta Grada Goražda u iznosu od 250.000KM. [60]

7.10.1 Termoenergija

Veći urbani centri, posebno oni smješteni u blizini značajnih industrijskih kapaciteta i termoelektrana, koriste daljinsko grijanje u značajnijem opsegu.Komercijalni objekti, škole, bolnice i druge slične institucije ukoliko nisu spojene na sistem daljinskog grijanja imaju vlastite kapacitete za proizvodnju toplinske energije, dok većina domaćinstava, s obzirom na nisku razinu prihoda po stanovniku koriste kao izvor grijanja ugalj, drvo i električnu energiju.

Postojeće toplane i pripadajuća oprema, posebno kotlovnice, stare su izmedu 20 i 25 godina, tj. Na rubu svoga radnog vijeka, što rezultira niskom efikasnošću sistema. Povećanje energetske efikasnosti sistema daljinskog grijanja potrebno je ostvariti kroz rekonstrukciju i racionalizaciju postojećeg sistema i izgradnju novog.

7.10.2 Gasifikacija i toplifikacija

Prema Strateškom planu i programu razvoja energetike FBiH postoji plan za dovođenje prirodnog gasa u Bosansko - podrinjski kanton Goražde iz pravca Kantona Sarajevo. Ovim planom su predviđene dvije varijante dovođenja prirodnog gasa u Bosansko-podrinjski kanton Goražde.

Varijanta 1: Kao osnova za gasifikaciju prostora Bosansko - podrinjskog kantona Goražde poslužile su knjige 1 i 2 dokumenta "Predinvesticiona studija za gasifikaciju Gornjeg Podrinja", Sarajevo, juni 2007. Studiju je izradio Istraživačko – razvojni centar "IGT" Sarajevo. Ova varijanta trase magistralnog gasovoda za snabdijevanje potrošača gasom dolazi iz pravca Pala i preuzeta je iz pomenute studije uz dodatno prilagođavanje konfiguraciji terena.

Varijanta 2: Po drugoj varijanti predviđena je trasa gasovoda iz pravca Trnova definisana nacrtom Prostornog plana Federacije Bosne i Hercegovine. Trasa je preuzeta iz ovog dokumenta i dodatno prilagođena konfiguraciji terena.

U urbanom području Goražde, istočno od proizvodno-poslovne zone "Pobjeda", predviđena je izgradnja glavne mjerno - regulacione stanice, a u okviru proizvodno-poslovne zone u Vitkovićima, bivše fabrike "Azot", predviđena je izgradnja mjerno - regulacione stanice.

---

[59] http://www.bpkg.gov.ba/vijesti/74707/utvrden-akcioni-plan-za-povecanje-energetske-efikasnosti-u-stambenom-sektoru-u-gradu-gorazde

[60] Program javnih investicija BPK

Pri projektovanju i izgradnji gasovoda treba se pridržavati svih zakonskih propisa i standarda za ovu oblast.

Za toplifikaciju urbanog područja Goražde moguće je izgraditi sistem daljinskog grijanja, bazirajući sistem na energetskom bloku u proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima. Opravdanost ovog koncepta je uslovljena priključenjem većeg broja potrošača toplotne energije na sistem daljinskog grijanja. Sistem se može razvijati parcijalno, u prvoj fazi priključenjem objekata bližih proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima, a naknadno povećavati broj priključaka shodno tehnoekonomskim mogućnostima. Tačna lokacija budućeg energetskog bloka sa primarnom vrelovodnom i sekundarnom toplovodnom mrežom, kao i vrsta energenta definisaće se planskom dokumentacijom nižeg reda. Varijantna rješenja razvoja toplifikacionog sistema su zasnovana na postojećoj energani u proizvodno - poslovnoj zoni "Pobjeda" ili na novoj lokaciji toplane u planiranoj proizvodno - poslovnoj zoni "Lug - Zupčići" Potrebno je izraditi studiju toplifikacije urbanog područja Goražde iz kojih bi se tačno utvrdili elementi po kojoj je jedna ovakva investicija opravdana i izvodljiva sa finansijskog aspekta.

Osnovni energent za grijanje u BPK je drvo. Nastanjeni stanovi po Popisu 2013, koriste oko 99% drvo, ali ne i isključivo već i u kombinaciji sa drugim energentima kao što su: ugalj oko 11%, električna energija oko 9%, dok su ostali energenti (nafta, prirodni gas..) zanemarljivi sa postotkom ispod 1%

Ne postoji trenutno sistem toplifikacije javnih i privatnih poslovnih i stambenih prostora. Nije izgrađen ni primarni ni sekundarni sistem za snabdijevanje distributivnim gasom.

7.10.3 Geotermalni izvori

Geotermalni potencijali ovog područja zbog niskog stepena geotermalne istraženosti ne omogućuju egzaktnije definisanje generiranja toplote, položaj, dubinu, hidrauličke i hidrohemijske karakteristike. Cijelo područje kantona je u kategoriji obnovljivog energetskog potencijala sa toplotnom energijom po jedinici površine 1000 J/kmÇ (S.Čičić i N.Miošić: Geotermalna energija Bosne i Hercegovine, 1986). Izvori mineralne, termomineralne i termalne vode predstavljeni su u tabeli ispod (Tabela 7.15).

Tabela 82. Izvori mineralne, termomineralne i termalne vode (Izvor: N.Miočić (Geološki glasnik Sarajevo 1981))

Naziv izvora i lokacija		Oznaka, broj	Izdašnost l/s	Temperatura °C	Hidrohemijske karakteristike	Koordinate lokacije			S/P
						X	Y	Z	
Opština Prača u FBiH	Toplik Čeljadinići (iz devonskih krečnjaka na kojima su karbonski klastiti i škriljci)	TM 157	Varira do 50	15-19	Hidrokarbonatno-natrijsko-kalcijsko-magnezijski	4845270	6563950	770	1/12
	Prača-grad Kiseljak	M138		14,5	CO2=1,4 M=139 HCO3 = 91, SO4 6, Cl 3 Na 53, Ca 41, Mg 4	4847000	6561980	720	1/3
	Prača van grada	M139				4846050	6562375	710	1/3
Opština Goražde	Kiseljak-Bogušić kaptiran	M141		15,2	Hidrokarbonatno-hloridno-kalcijsko-natrijski CO2=1,46 M=1,7 HCO3 67, Cl 11, SO4 14 Ca 52, Na 28, Mg 20	4833428	6574242	390	1/3

	Boškovići Ilovača	147				4830450	6565850	740	1/3
	Kiseljak Mravinjac	M144				4832100	6575920	380	1/3
Opština Foča u FBiH	Kiseljak Dugo Selo	M142				4831100	6555950	680	1/3
	Izvor Kolakovići	M143				4833250	6558500	1000	1/3
	Kiseljak Jabuka (Koluna r.)	M148		9,0	Sulfatno-hidro-karbonatno-kalcijski CO2=1,36 M=2,7 SO4 73, HCO3 26, Cl 0,24 Ca 87, Na 1, Mg 12	4831200	6554900	670	1/3
	Izvor Biljezi Jabuka	136				4827350	6556700	730	1/3
	Izvor Šahbašići	137				4829200	6558900	850	1/3
	Izvor Božinovići	140				4832800	6557650	900	1/3

Preuzeto od: http://www.bpkg.gov.ba/media/images/2011/10/Tekst_Prostorna_osnova_PP_BPK_nacrt_skupstina.pdf

TM = termomineralna voda
M =mineralna voda
S (sadašnje korišć enje)
P (perspektivno korišć enje)
1 - pojava bez korišć enja
3 - rekreacija
12 - banja, termoenergetika

Tabela 83. Razvojni problemi i potrebe u području okoliš

Razvojni problemi	Razvojne potrebe
Zastarjela vodovodna i kanalizaciona infrastruktura	Ulaganje u vodovodnu i kanalizacionu infrastrukturu
Nepostojanje deponije čvrstog otpada	Reciklaža, ulaganje u deponije (izgradnja sanitarnih i sanacija privremenih)
Nepostojanje kolektora otpadnih voda	Izgradnja uređaja za prečišćivanje otpadnih voda
Zastarjela tehnologija	Harmonizacija propisa iz oblasti životne sredine ACQUIS-em
Nedovoljna iskorištenost prirodnih resursa (posebno hidroenergetskog potencijala rijeke Drine)	Ulaganje u obnovljive izvore energije
· Nedovoljno razvijena ekološka svijest građana	Podizanje ekološke svijesti kod građana
Zagađenost zraka u zimskim danima	Toplifikacija i smanjenje zagađenosti zraka od individualnih ložišta

8 Analiza javne administracije i javnih sredstava BPK

8.1 Budžetski prihodi i rashodi

Ključni ciljevi Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde odnose na stvaranje uslova za snažnu podršku razvoju Kantona, kroz poduzimanje reformi usmjerenih na rješavanje problema nedostatka posla i smanjenje siromaštva, kao i osiguranje djelotvornijeg, efikasnijeg i efektivnijeg djelovanja javne uprave i održivog finansiranja.

U periodu od 2014. do 2018. godine, Budžet je izvršavan na osnovu zakona o izvršenju Buszeta BPK usvojenih od strane Skupštine BPK.

Ukupni prihodi u Budžetu Bosansko-podrinjskog kantona u period 2014.-2018. godina imali su cikličan trend, a u 2018. godini, iznosili su ukupno 35.269.667 KM, što je za manji iznos za 4,4% u odnosu na 2014. godinu, a veći za 6,8% u odnosu a 2017. godinu. Najveći udio u prihodima imaju porezni prihodi, koji su također imali cikličan trend, a u 2018. godini su bili veći za 13,9% u odnosu na 2017. godinu, a za 15,3% veći u odnosu na 2014. godinu. Neporezni prihodi su, također, imali cikličan trend a u 2018. godini su iznosili 2.493.851 KM, što je manji iznos za 13,6% u odnosu na 2017. godinu i za 22,3% u odnosu na 2014. godinu. S druge strane, potrebno je istaći da su tekući grantovi i donacije u cijelom posmatranom period imali trend kontinuiranog smanjenja, tako da su u 2018. godini bili značajno manji za u odnosu na 2014. godinu, i to za 61,3%.

U nastavku analize dat je pregled ukupno planiranih i ostvarenih prihoda, tekućih potpora i primitaka Budžeta Bosansko-podrinjskog kantona za period od 2014. do 2019. godine.

Tabela 84. Ukupni planirani i ostvareni prihodi kantonalnog budžeta

	Prihodi	Izvršenje					
		2014 (KM)	2015 (KM)	2016 (KM)	2017 (KM)	2018 (KM)	2019 (KM)
1.	Prihodi od poreza	25.793.069	28.175.229	26.413.094	26.099.447	29.729.292	
2.	Neporezni prihodi	3.210.855	4.892.409	2.877.226	2.885.018	2.493.851	
3.	Tekući grantovi i donacije	7.844.341	5.809.840	4.305.323	3.493.942	3.038.547	
4.	Prihodi po osnovu zaostalih obveza	492	2.946	119.327	14.823	7.977	
	Primljeni kapitalni transfer	0	0	0	500.000	0	
5.	Kapitalni primici	38.900	12.232	0	26.103	0	
	Ukupni prihodi, tekući i kapitalni grantovi i primici	**36.887.657**	**38.892.657**	**33.714.970**	**33.019.333**	**35.269.667**	

Poređenje planiranih i ostvarenih iznosa budžetskih prihoda, u periodu 2014.-2018. godine, ukazuju da je planirani iznos budžeta tokom cijelog perioda bio veći od izvršenog, a najveća razlika između planiranog i izvršenog iznosa budžetskih prihoda zabilježena je u 2018. godini (oko 5,7 miliona KM). Analizirajući navedene pokazatelje može se zaključiti da planirani Budžet u zadnje tri godine nije pratio realne mogućnosti ostvarenja prihoda. S druge strane, najmanja razlika između planiranog i izvršenog budžeta je ostvarena u 2015. godini, kada je zabilježen najveći iznos izvršenja budžeta u posmatranom periodu. Na narednoj slici prikazani su ukupno planirani i ostvareni budžetski prihodi za period od 2014. do 2019. godine za BPK.

Slika 32. Prikaz ukupni planirani i ostvareni prihodi kantonalnog budžeta

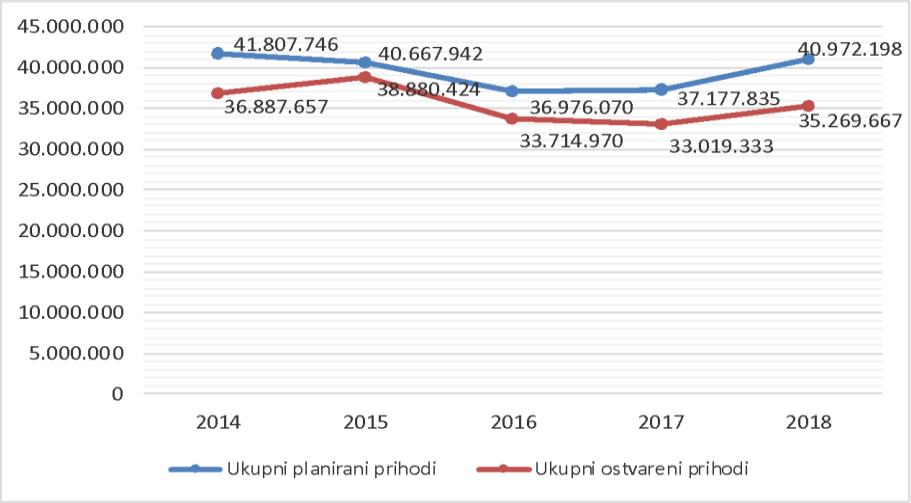

Podaci o izvršenju budžetskih rashoda u periodu 2014-2018, ukazuju da su ukupni budžetski rashodi imali cikličan trend, prateći promjene prihoda. Potrebno je naglasiti da Izdaci za plaće i naknade troškova zaposlenih, doprinosi poslodavca i ostali doprinosi, u posljednje tri godine bilježe trend kontinuiranog rasta, dok izdaci za tekuće transfere, nabavku stalnih sredstava i izdaci za materijal, sitan inventar i dr. bilježe u istom periodu kontinuirani trend smanjenja. Izdaci za kapitalne transfere su imali cikličan trend.

U narednoj tabeli iskazani su izdaci Budžeta Bosansko-podrinjskog kantona Goražde po standardnim budžetskim klasifikacijama, u periodu 2014-2019.

Tabela 85. Rahodi Budžeta Bosansko-podrinjskog kantona Goražde za period 2014-2019

	Rashodi	Izvršenje					
		2014 (KM)	**2015 (KM)**	**2016 (KM)**	**2017 (KM)**	**2018 (KM)**	**2019 (KM)**
1.	Bruto plaće i naknade	15.596.351	15.758.717	15.632.810	15.771.485	16.275.311	
2.	Naknade troškova zaposlenim	2.253.088	2.317.225	2.274.927	2.298.489	2.349.609	
3.	Doprinosi poslodavca	1.850.040	1.858.764	1.835.862	1.865.573	1.919.565	
4.	Izdaci za materijal, sitan inventar i dr.	2.763.869	2.998.610	2.940.530	2.907.147	2.854.440	
5.	Tekući transferi I drugi tekući rashodi	11.578.67	12.184.73	10.599.445	10.470.746	10.415.692	
6.	Izdaci za kamate	68.196	71.604	68.193	62.878	44.490	
7.	Kapitalni transferi	239.937	518.800	419.901	1.056.528	576.210	
8.	Izdaci za nabavku stalnih sredstava	1.854.816	3.148.265	1.976.410	1.615.503	844.798	
9.	Izdaci za otplate dugova	293.316	353.775	364.737	354.685	328.533	
	UKUPNO RASHODI	**36.498.286**	**39.210.501**	**36.112.815**	**36.403.034**	**35.608.648**	

Izvor: Vlada Bosansko-podrinjskog kantona i Budžet Bosansko-podrinjskog kantona za relevantne godine

8.2 Finansiranje razvojnih aktivnosti BPK

U dosadašnjem finansiranju razvojnih aktivnosti Strategije razvoja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde 2016-2020, nije bilo moguće pratiti finansijsku realizaciju na godišnjoj osnovi jer u Strategiji nije adekvatno postavljen indikativni finansijski okvir na godišnjem nivou, dok Akcioni plan 2016-2018. nije sadržavao finansijske podatke već isključivo deskriptivne upućujući na očekivane rezultate i vremenski rok provedbe projekta. Od 2018. godine, Akcioni Plan 2018-2020. je sadržavao planirane vrijednosti na godišnjem nivou, ali ne i vrijednosti prema izvoru financiranja, te nije bilo moguće pratiti realizaciju finansiranja po izvorima u odnosu na plan . U 2018. godini, realizirano je 70,8% finansijskih sredstava u odnosu na planirani iznos, a u odnosu na 2017. godinu, ostvaren je manji iznos sredstava za 29,2% , prvenstveno zbog znatno niže realizacije (za 35,2%) finansiranja iz vanjskih izvora u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 86. Pregled planiranih i realiziranih finansijskih sredstava za implementaciju Strategije razvoja BPK Goražde po godinama za period 2016.-2018. godina

	2016.-			2017.			2018.		
	Planirano	Realizirano	%	Planirano	Realizirano	%	Planirano	Realizirano	%
Budžet	-	-	-	-	10.249.429	-	-	10.057.448	-
Vanjski izvori	-	-	-	-	25.602.600	-	-	16.329.570	-
Ukupno u KM	-	-	-	-	35.852.029	-	37.259.229	26.387.027	70,8

**Izvori: Izvještaj o srednjoročnoj evaluaciji Strategije razvoja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde za period 2016.-2018.. g.*

U okviru srednjoročne evaluacije izvršena je analiza dosadašnje realizacije finansijskog okvira kroz poređenje planiranih finansijskih sredstava za realizaciju projekata u okviru Strategije sa vrijednošću realiziranih finansijskih sredstava za strateške intervencije, koja je prikazana u narednoj tabeli.

Tabela 87. Pregled planiranih i realiziranih finansijskih sredstava za implementaciju Strategije razvoja BPK Goražde u periodu 2016.-2018. godina

	Planirana finansijska sredstva za implementaciju projekata u KM			Realizirana finansijska sredstva za implementaciju projekata u KM		
Sektor	**Budžet**	**Vanjski izvori**	**Ukupno**	**Budžet**	**Vanjski izvoru**	**Ukupno**
Strateški cilj 1	-	-	20.450.00	32.152.421	74.985.933	107.138.354
Strateški cilj 2	-	-	14.400.000	10.236.913	13.948.010	24.184.923
Strateški cilj 3	-	-	18.190.000	4.254.429	26.564.333	30.818.762
Strateški cilj 4	-	-	1.820.000	1.084.895	577.332	1.662.227
Ukupno u KM	27.000.000	27.860.000	**54.860.000**	47.728.658	116.075.608	**163.804.266**

**Izvori: Izvještaj o srednjoročnoj evaluaciji Strategije razvoja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde za period 2016.-2018.. g.*

Ukoliko se posmatra omjer planiranih finansijskih sredstava iz planova implementacije u periodu 2016 -2017. godina i realizovanih sredstava za implementaciju projekata iz sektorskih planova implementacije, od ukupno 54.860.000 KM planiranih za implementaciju, realizIrano je 298,58 %, što ukazuje da su sredstva u Strategiji

razvoja nerealno planirana obzirom da su planirana za period petogodišnji period (2016-2020), a da su značajno premašena za samo dvije godine realizacije (2017- 2018).

Budžetska sredstva planirana za implementaciju projekata u periodu evaluacije realizovana su sa 176,77%, odnosno, od planiranih 27.000.000 KM izdvojeno je 47.728.658 KM. Što se tiče vanjskih izvora za finansiranje planiranih projekata definisanih u Strategiji, stepen realizacije iznosi 416,64%, odnosno od planiranih 27.860.000 KM realizovano je 116.075.608 KM iz vanjskih izvora. Razlog velikog stepena rezalizacije vanjskih sredstava je između ostalog činjenica da je u prethodnom periodu došlo do značajnog ulaganja u putnu infrastrukturu Goražde-Sarajevo, te da su postignuta značajna ulaganja iz vanjskih izvora u osiguranje održivim upravljanjem okoliša.

Najviši nivo realizacije zabilježen je za Strateški cilj 1 gdje je stepen realizacije sredstava u odnosu na plan iznosio je 523,90%, dok je najniži nivo realizacije zabilježen za Strateški cilj 4, za koji je stepen realizacije sredstava u odnosu na plan iznosio je 91,33 %. Ovdje se treba napomenuti da su vanjska sredstva u SC1 uglavnom korištena za unapređenje putne infrastrukture, dok su vlastita sredstva (27 mil. samo u 2018. godini) uglavnom usmjerena ka jačanju privrede i razvijanje ruralnih sredina.

8.3 Projekcija budžeta

Osnovni prioriteti ekonomske politike za naredni period bi treballi da budu održavanje stabilnog fiskalnog sistema i održavanje likvidnosti budžeta, kontrola javne potrošnje, raspodjela ograničenih budžetskih resursa na najvažnije ekonomske i socijalne prioritetne politike Vlade, efikasnije i djelotvornije korištenje resursa. S tim u vezi, poseban izazov predstavlja saniranje utjecaja i smanjenje efekata pandemije na razvojne aktivnosti BPK.

Projekcije prihoda BPK za period 2020-2022. godina rađene su na osnovu smjernica dostavljenih od strane Federalnog ministarstva finansija. Na bazi dostavljenih projekcija od strane Federalnog ministarstva za finansije Bosne i Hercegovine, kao i pokazatelja kretanja prihoda Kantona u prethodnom periodu Ministarstvo za finansije BPK je uradilo projekcije prihoda BPK za period 2020.-2022. godine. Ukupno planirani prihodi za period 2020-2022. godina u prethodnoj tabeli ne obuhvataju transfer iz budžeta Federacije BiH čiji iznos definiše Federalna Vlada svojom odlukom

Tabela 88. Projekcije budžeta Bosansko-podrinjskog kantona za period 2020.-2022. godina

PRIHODI, PRIMICI I FINANSIRANJE			
OPIS	**2020.**	**2021.**	**2022.**
PRIHODI OD POREZA	34.827.911	35.214.171	37.037.647
NEPOREZNI PRIHODI	2.851.135	2.851.215	2.946.215
TEKUĆI TRANSFERI	1.040.527	960.517	990.517
PRIHODI PO OSNOVU ZAOSTALIH OBAVEZA	10.000	12.000	15.000
UKUPNO	**38.729.573**	**39.037.903**	**40.989.379**

Tekući transferi

Budžetom za 2020. godinu planirana sredstva na ime tekućih transfera iznose 13.768.000 KM, u 2021. godini planiran iznos od 14.393.000 KM, te u 2022. godini iznos od 14.565.000 KM. Ukupno planirana sredstva bi omogućavala, odnosno stvarala dobre pretpostavke za realizaciju značajnog broja projekata. Izdaci po ovom osnovu odnose se i na transfere političkim partijama u okviru Budţeta Skupštine Kantona.

Tekući transferi pojedincima planirani u BudŽetu Vlade Kantona koristiti će se kao novčana pomoć nezaposlenim licima kao i za uplate doprinosa za zdravstvenu zaštitu lica koja to pravo ne ostvaruju po drugom osnovu. Tekući transferi neprofitnim organizacijama predstavlja pomoć kako u radu tako i u sufinansiranju projekata neprofitnih organizacija i udruţenja čije postojanje i djelovanje ima izuzetan značaj za BPK. Značajan dio sredstava je planiran i u okviru Ministarstva za finansije i odnosi se na transfere niţim nivoima vlasti - općinama u sastavu BPK, odnosno Gradu Goražde, Pale u FBiH i Foča u FBiH.

U okviru Budžeta Ministarstva za privredu planirani su transferi - subvencije za industrijsku i poljoprivrednu proizvodnju, turizam i razvoj ruralnog područja i isti su od velikog značaja za razvoj BPK s obzirom da BPK ima dobre uslove i potencije za razvoj industrije i ista je većim dijelom usmjerena na izvoz, zatim tu su i dobri klimatski i geografski uslovi za poljoprivrednu proizvodnju i stočarstvo, te ništa manje bitno i idealne uslove za razvoj turizma na području Kantona.

Potrebe za finansijskim sredstvima u vidu potpore sa viših nivoa u budžetu za period 2020-2022. godine su neophodne usljed činjenice da je BPK jedan od ekonomski neodrživih kantona, te da se sa sopstvenim prihodima koje ostvari Kanton mogu izmiriti procjenjeni rashodi samo u dijelu prioriteta koji se definišu Zakonom o izvršenju Budžeta BPK. Svako nedefinisanje doznake BPK finansijskih sredstava iz Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine, odlaganje iznalaženja sistemskog rješenja (Zakon o pripadnosti javnih prihoda u Federaciji Bosne i Hercegovine) ili na drugi način iznalaženje mogućnosti obezbjeđenja sredstava dovodi u pitanje funkcionisanje Ustavom definisanih nadleţnosti Kantona.

Ministarstvo za socijalnu politiku, zdravstvo raseljena lica i izbjeglice u svom Budžetu ima planiranih transfera i najvećim dijelom isti su namjenjeni subvencioniranju javnih ustanova na području BPK kao što su: Kantonalna bolnica, Zavod za javno zdravstvo, Dom za stara i iznemogla lica, domovi zdravlja koji egzistiraju na području Kantona. Takođe, značajna sredstva su planirana i za raseljena lica, lica koja se vraćaju na područje BPK kao i za povratak lica na područja okolnih općina, odnosno općina Republike Srpske. U okviru ovih transfera Ministarstvo radi na projektima obezbjeđenja egzistencijalnih potreba raseljenih lica kao i obezbjeđenje finansijskih sredstava za odrţivi povratak. U okviru BudŽeta Centra za socijalni rad, a u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i drugim zakonskim i podzakonskim aktima pravo na socijalnu zaštitu ostvaruje veliki broj stanovnika BPK po raznim osnovama i taj broj se stalno povećava, odnosno sve veći broj lica iz godine u godinu se uvodi u pravo. Beneficije za socijalna davanja obuhvataju izdvajanja: za domove u kojima su smještena socijalno ugroţena lica, za civilne žrtve rata (Federacija vrši uplatu dijela finansijskih sredstava), zatim za tuđu njegu i pomoć, za stalnu novčanu pomoć, za naknadu za vrijeme čekanja na zaposlenje, za dječiji dodatak, za naknade ženama - majkama koje nisu u radnom odnosu i koje su u radnom odnosu, kao i druge vrste socijalnih davanja.

U okviru Budžeta Ministarstva za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport planirana su značajna sredstva za transfere i isti se odnose: na isplatu stipendija, finansiranje sportskih klubova koji egzistiraju na području BPK, kao i Sportskog saveza, transfere za razvoj kulture, grantove pojedincima (subvencioniranje prevoza studenata, sufinansiranje projekata predškolskih ustanova, nagrade učenicima, ljekarski pregledi i zdravstveno osiguranje učenika), zatim finansiranje rada JU Radio - televizije Goražde čiji je osnivač BPK, a na način kako je to definisano Zakonom o Radio - televiziji Goražde, te niz drugih davanja u okviru ovog Ministarstva.

Ministarstvo za boračka pitanja u okviru svog Budžeta planira značajna finansijska sredstva kao tekuće transfere pojedincima i na taj način, a u skladu sa Zakonom o dopunskim pravima boračkih populacija, vrši finansiranje potreba boračkih populacija kao što su: zdravstveno osiguranje, banjsko – klimatsko liječenje, rješavanje stambenih problema, rješavanje problema zapošljavanja i samozapošljavanja, finansiranje prevoza boračkih

populacija, finansiranje rada udruženja boračkih populacija, obilježavanje značajnih datuma u Bosansko-podrinjskom kantonu Goražde itd.

Kapitalna potrošnja

Kapitalni transferi u Budžetu Bosansko-podrinjskog kantona Goražde za 2020. godinu planirani su u iznosu od 1.170.000 KM. U 2021. godini planiran je iznos od 1.330.000 KM, te u 2022. godini iznos od 1.540.000 KM. Nedostatak obrazloženja od strane budžetskih korisnika ne daje mogućnost detaljnijeg pojašnjenja planiranih zahtjeva kako za ove tako i za druge stavke planirane kroz budžete za period 2020-2022. godine. Kapitalni transferi se u najvećem dijelu odnose na kapitalne transfere drugim nivoima vlasti, zatim pojedincima, te javnim preduzećima. Ove vrste transfera imamo planirane u okviru Ministarstva za privredu (dio projekata se finansira iz vodnih naknada, a dio koji se odnosi na projekte javnih preduzeća i ide na teret budţetskih sredstava), Ministarstva za socijalnu politiku, zdravstvo raseljena lica i izbjeglice (finansiranje projekata zdravstvenih ustanova), Ministarstva za boračka pitanja (samozapošljavanje boračkih populacija). Izdaci po osnovu otplate dugova primljenih kroz državu i kamate po osnovu primljenih kredita u periodu 2020.-2022. godine odnose se na obaveze po osnovu postojećih kredita BPK i to kredit Saudijskog fonda koji se realizuje preko Razvojne banke Federacije Bosne i Hercegovine čije izmirenje ističe 2021. godine dok je kamata i otplata duga po ugovoru o Stand by aranžmanu MMF-a planiran u cijelosti u 2020. Godin.i Trenutno, u skladu sa Zakonom o dugu, zaduženju i garancijama u Federaciji Bosne i Hercegovine, nema pretpostavke za stvaranje bilo kakvih novih kreditnih zaduženja.

RIZICI PANDEMIJE

Od samog početka pandemije i proglašenja stanja prirodne nesreće u Federaciji BiH u martu 2020. godine, Vlada BPK je preduzela niz aktivnosti i mjera. U ovom periodu Vlada BPK konstantno je poduzimala mjere u cilju sprečavanja širenja pandemije te mjere koje će ublažiti posljedice u privredi u BPK nastale ovom pandemijom.

Do izbijanja krize uzrokovane pandemijom do 15.03 punjenje Budžeta je bilo bolje nego u ranijim godinama, međutim, nakon toga znatno su opali prilivi na transakcijski račun što je zahtijevalo neophodne mjere u cilju obezbjeđenja redovnih obaveza neophodnih za normalno funkcionisanje kantona.
Očekivano smanjenje prihoda je kako slijedi[61]:

- POREZ NA DOBIT u 2020. godini planiran u iznosu od 2.003.089 KM od čega u I–kvartalu ostvareno 393.740 KM a do kraja godine očekuje se smanjenje ostvarenja za nekih 60% . Do kraja 2020. godine se očekuje ostvarenje u ukupnom iznosu od maksimalnih 1.037.480 KM
  što u odnosu na plan predstavlja smanjenje od 965.609 KM.
- POREZ NA DOHODAK u 2020. godini planiran u iznosu od 2.638.398KM od čega u I-kvartalu ostvareno 843.267 KM a do kraja godine očekuje se smanjenje ostvarenja za nekih 15% . Do kraja 2020. godine se očekuje ostvarenje u ukupnom iznosu od maksimalnih 2.369.128 KM, što u odnosu na plan predstavlja smanjenje od 269.270 KM
- PDV – INDIREKTNI POREZI u 2020. godini planiran u iznosu od 25.948.591 KM od čega u I–kvartalu ostvareno 6.349.532 KM a do kraja godine očekuje se smanjenje ostvarenja za nekih 20%. Do kraja 2020. godine se očekuje ostvarenje u ukupnom iznosu od maksimalnih 22.028.779 KM, što u odnosu na plan predstavlja smanjenje od 3.918.812 KM

[61] Dosadašnje aktivnosti Vlade Bosansko-podrinjskog kantona Goražde u vrijeme pandemije virusa Covid-19, juli 2020. godine

Procjena prihoda u Budžetu BPK-a do kraja 2020. godine na bazi prosječnog mjesecnog ostvarenja u iznosu od 34.440.000 KM. Umanjenje ostvarenja prihoda od poreza na dobit, poreza na dohodak i PDV u ukupnom iznosu od 5.153.691 KM. Iz čega proizilazi da bi se po toj procjeni Budžet za 2020. godinu trebao ostvariti u iznosu od 34.440.000 KM (bez grantova i transfera od drugih nivoa vlasti koji su planirani u ukupnom iznosu od 5,7 miliona KM) te uz umanjenje poreza na dobit, poreza na dohodak i PDV iznosio 29.286.309 KM. Ako uzmemo procjenu mjesečnih osnovnih-fiksnih obaveza u iznosu od 2.692.000 KM za godinu dana na ime tih obaveza neophodna su sredstva u iznosu od 32.304.000 KM.
Iz urađenje analize uočljivo je da procjena ostvarenja prihoda u Budžetu za 2020. godinu u iznosu od 29.286.309 KM nije dovoljno ni za izmirenje osnovnih funkcija kantona koje smo u analizi naveli kroz pregled fiksnih obaveza u iznosu od 32.304.000 KM, odnosno nedostatna sredstva za izmirenje osnovnih funkcija kantona su 3.017.691 KM.

U tom smislu, 19.06.2020. godine, usvojen je rebalans Budžeta sa ciljem oslobađanja i usmjeravanja sredstava prema ublažavanju negativnih posljedica izazvanih virusom COVID-19. U rebalansu budžeta, povećan je iznos sredstava predviđen za kapitalne transfere u zdravstvu i specijalizacije. Također, formiran je ekonomski kod (Stabilizacijski fond) na koji bi se akumulirala sredstva za borbu protiv pandemije.

8.4 Projekcija finansijskih sredstava

Na osnovu realizacije finansijskih sredstava iz proračuna i vanjskih izvora za implementaciju aktivnosti iz Strategije razvoja Bosansko-podrinjskog kantona Goražde za period 2016.-2020, izvršena je procjena mogućnosti finansiranja Strategije razvoja za planski period od 7 godina (2021-2027). Prema dosadašnjoj finansijskoj realizaciji implementacije prethodne strategije, te uzimajući u obzir trenutni uticaj pandemije, procijenjeni indikativni finansijski okvir za implementaciju Strategije razvoja za period 2021-2027 iznosi 190.000.000 KM., od čega 70% je finansiranje iz vanjskih izvora (što uključuje projekte finansirane sa viših nivoa vlasti).

Tabela 65. Procjena mogućnosti finansiranja Strategije za period 2021-2027

Izvori finansiranja strategije razvoja	Okvirna procjena po godinama							UKUPNO (u KM)
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	
Iz budžeta (u KM)	10.500.000	10.500.000	10.500.000	10.500.000	11.000.000	11.000.000	11.000.000	75.000.000
Iz vanjskih izvora	15.500.000	16.000.000	16.500.000	16.500.000	17.000.000	17.000.000	17.000.000	115.000.000
UKUPNO (u KM)	26.000.000	26.500.000	27.000.000	27.000.000	28.000.000	28.000.000	28.000.000	190.000.000

U ukupnoj procijenjenoj vrijednosti procijenjene mogućnosti finansiranja, ekonomski sektor ima udio od 30%, društveni sektor od 45%, dok zaštita okoliša ima udio do 25%. Veći udjio društvenog sektora, odnosi se na finasiranje prioriteta i mjera sa strateškim projektima javne infrastrukture.

Tabela 66. Procjena mogućnosti finansiranja Strategije po sektorima za period 2021-2027

Ekonomski razvoj	Društveni razvoj	Razvoj okoliša / zaštite životne sredine u	Ukupno (u KM)
57.000.000	85.500.000	47.500.000	190.000.000

9 Analiza unutrašnjih i vanjskih faktora za razvoj

SWOT analiza je analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnji te predstavlja ključni okvir za sagledavanje situacije koji omogućava integraciju drugih metoda, kao što su PESTLE, analiza r esursa i rezultata i druge. Dok se socio-ekonomska analiza uglavnom više bavi kvantitativnim pokazeteljima baziranim na historijskim činjenicama, SWOT analiza uključuje kvalitativnu ocjenu stanja iz ugla svih relevatnih učesnika uključenih u proces razvoj a. „PESTLE" analiza je alat za analizu vanjskih trendova i pitanja na koje u ovom slučaju BPK Goražde nema utjecaja. „PESTLE" je akronim koji zapravo može poslužiti kao kontrolni popis tematskih oblasti koje je potrebno razmotriti u sklopu analize. Označava sljedeće oblasti: političku, ekonomsku, socijalnu, tehnološku, pravnu i okolišnu. Može se iskoristiti kako bi se ustanovili vanjski faktori koji su identifikovani u okviru sekcije 'prilike i prijetnje' u „SWOT" analizi.U nastavku je predstavljena SWOT analiza za BPK, s ciljem određivanja trenutnog stanja i mogućih strateških pravaca.

Tabela 67: SWOT analiza BPK

SWOT ANALIZA		
	SNAGE:	**SLABOSTI:**
Resursi, organizacija, prethodni rezultati	- Povoljan konfigurativni geografski položaj, koji uslovljava blagu kontinentalnu klimu; - Posjedovanje prirodnih resursa (voda, minera lna voda, drvo, gips, kamen); - Potencijali za razvoj određenih vidova turizma (rijeka Drina,planinski vrhovi, lovišta, kulturno-istorijski spomenici, ruralni i eko-turistički potencijali; - Nekontaminirano poljoprivredno zemljište za organsku proizvodnju; - Prirodni resursi i potencijal za razvoj poljoprivredne proizvodnje; - Šumsko bogatstvo (velike površine pod šuma ma općina Foča i Pale) ; - Relativno čista životna sredina (nepostojanje "prljave" industrije); - Veliki hidropotencijal rijeke Drine i njenih pritoka; - Raspoloživ ljudski kapital - Univezitet (tehničkih, prirodnih i zdravstvenih nauka) za visoko obrazovanje; - Postojanje poduzetničkog duha i privredne tradicije; - Izvozno orjentirana privreda i pozitivan saldo razmjene; - Industrijske zone i potencijali za nihov razvoj sa neophodnom infrastrukturom; - Razvijena TK i elektromreža; - Rast indeksa razvijenosti, poreznih prihoda pc i broja za pos lenih pc; - Kratak vremenski period dobijanja kantonalnih/ općinskih licenci i dozvola; - Sportska tradicija; - Povoljna bezbjedonosna situacija; - Usvojeni LEAP-i općina na području BPK; - Uspostavljeni mehanizmi okolinskih dozvola	- Nedovoljna iskorištenost prirodnih resursa; - Nedovoljna iskorištenost poljoprivrednih potencijala i usitnjenost posjeda - Nizak nivo educiranosti poljoprivrednika i primjene savremenih agrotehničkih mjera - Nedovoljna povezanost poljoprivrednika sa otkupljivačima i prerađivačima - Pad indeksa obima industrijske proizvodnje, nedovoljna konkurenntost i tehnička opremljenost privrede, uz nizak stepen digitalizacije - Nedovoljnost programa podrške privredi, posebno početnicima i obrtima - Loš a lokalna putna i nfrastruktura; - Nestabilan vodostaj koji ugrožava obalu rijeke Drine; - Nedostatak perspektiva i raznolikosti sadržaja za mlade; - Migracija kvalitetnih ka drova u veće centre za bolje uslove rada i razvoj karijere - Nedstatak radnih mjesta, nepovoljna starosna struktura nezaposlenih i dugoročna nezaposlenost - Nedovoljna s trateška koordinacije sa višim nivoima vlast u implementacije politika i programa; - Neiskorištenost mogućnosti dijaspore - Nedovoljni kapaciteti za prijem djece u vrtić - Nedovoljnost prostorno-planske dokumenta cije potreba ma razvoja; - Nedovoljno iskorišteni resursi za razvoj turističke ponude i turistički marketing, te neriješen status Turističke zajednice; - Područja zagađena minama i NUS-i ma; - Nepostojanje sistema monitoringa stanja okolišnih komponenti (zemljište, voda) - Zastarjela vodovodna i kanalizaciona i nfra struktura i nedovoljna pokrivenost vodovodnom i kanalizacionom mrežom; - Nepostojanje kolektora otpadnih voda; - Nefunkci onalnost prečistača otpadnih voda iz namjenske industrije; - Nepostojanje deponije čvrstog otpada;

		- Nepostojanje regionalnog centra za upravljanje otpadom, deponije čvrstog otpada, te nesanirane divlje deponije komunalnog otpada; - Nedovol jno razvijena svijest gra đana o okolišu - Velikii broj individulnih ložišta na drvo/ugalj - Nedovoljan inspekcijski nadzor i kapaciteti; prisutnost sive ekonomije - Finansijska neodrživost bez pomoći višeg nivoa vlasti.
	PRILIKE:	**PRIJETNJE:**
Političke	- Podrška državnih i federalnih vl asti u razvoju infrastrukture i zaštite okoliša; - Dodjela grantova viših nivoa vlasti; - IPA fondovi /EU fondovi/Razvojne agencije; - Aktivnosti Skupštine Evropskih regija	- Politička nestabilnost u BIH i regionu; - Nekonzistentnost ekonomske politike na nišim nivoima usljed kompleksnog administrativnog ustrojstva političkih turbulencija i nejedinstva;
Ekonomske	- Mogućnost povezivanja i prekogranične saradnje; - Programi podrške viših nivoa vlasti i donatora za industrijske zone; - Mogućnost povezivanja u regionalnu turističku ponudu; - Povećanje i nteresa za avanturistički turizam i eko turizma; - Javno-privatna partnerstva; - Interes dijaspore i stranih/ domaćih investitora za investicije u privredi - Izgradnja putne infrastrukture prema - Sarajevu (povezivanje dva magistralna puta)	- Mogućnost rasta bankarskih kamatnih stopa; - Iskorištavanje hidropotencijala of viših nivoa - Smanjenje interesa donatora; - Rastuća vanjska konkurencija u privredi; - Upravljanje vodama i hidripotencijalom u nadležnosti viših nivoa - Poremećaj ekonomskih tokova usljed negativnih utjecaja stanja nesreća (prirodne, pandemija Covid-19 i sl.) na ekonomiju.
Socijalne i društvene	- Doseljavanje iz drugih krajeva; - Poboljšanje obrazovne strukture stanovništva/ obrazovne institucije; - Povratak BPK dijaspore	- Atraktivnost drugih regija i bolje perspektive za život i rad, naročito za mlade; - „Bijela kuga “, nepovoljan prirodni priraštaj i starosna struktura stanovništva; - Povećanje potrebe za zdravstvenu i socijalnu zaštitu usljed negativnih utjecaja prirodnih i drugih nesreća (prirodne, pandemija Covid-19 i sl.)
Tehnološke	- Iznalaženje i uvođenje novih tehnologija i standarda u i ndus triju. - Informatizacija i digitalizacija	- Nedostatak uslova za brz transfer know-how-a i novih tehnologija.
Pravne	- Uvođenje EU s ta nda rda i primjena pravnog nasljeđa EU u zakonodastvu BiH u zaštiti ljudskih i drugih prava; - Zakonska regulativa iz oblasti okoliša, harmonizacija propisa iz oblasti životne sredine sa EU propisima.	- Sporost procesa napretka prema članstvu u EU i prilagođavanja zakonovanog okvira i propisa - Neprovođenje propisa iz obl asti okoliša od strane viših nivoa vlasti; - Kompleksno administrativno uređenje (FBiH, Kanton, općine)
Okolišne	- Uvođenje čistih tehnologija u industriju; - Uspostava mehanizama okolinskih dozvola ; - Jedinstven prirodni okoliš i biološka raznoliikost; - Povoljni prirodni uvjeti za korištenje obnovljivih izvora energije (hidro, biomasa, solarna).	- Planirana izgradnja hidroenergetskog sistema Buk Bijela i Ustikolina uzvodno od općine Goražde; - Uticaji na okoliš zbog ekonomskih - Negativne posljedice prirodnih i drugih nesreća na okoliš - Negativni učinci globalnih klima tskih promjena.

Snage i slabosti unutar BPK kantona predstavljaju značajne faktore u kontekstu definisanja strateških prioriteta. Snage BPK predstavljaju faktore koji ukazuju na pozitivna stanja unutar kantona poput posjedovanje prirodnih resursa uključujući vode sa hidropotencijalom, rude, poljoprivredno zemljište i šumsko bogatstvo, te potencijali za razvoj određenih vidova turizma, postojan je poduzetničkog duha i privredne tradicije, izvozno orjentirana privreda, postojanje potencijala industrijskih zona uz mogućnost njihovog daljeg razvoja, rast indeksa razvijenosti, uz povećanje poreznih prihoda pc i zaposlenosti pc, te unapređena efikasnost uprave uz smanjenje vremena za dobijanja svih potrebnih licenci i dozvola. Slabosti BPK predstavljaju faktore ekonomije, okoline i društva koji onemogućavaju razvoj ili slabe razvojne šanse u kantonu, od koji se prvenstveno izdvajaju loša povezanost sa velikim centrima, i zemalja Europske Unije (gdje se najviše izvozi), nedovoljna iskorištenost prirodnih resursa uključujući hidroenergetske potencijale, nedovoljna iskorištenost potencijala za razvoj poljoprivrede, uz usitnjenost gazdinstava i ekstenzivnu proizvodnju, nedovoljnu povezanost sa otkupljivačima i prerađivačima, nizak nivo educiranosti poljopvirednih proizvođača i primjene savremenih agrotehničkih mjera, nedovoljno iskorišteni turistički potencijali, smanjenje indeksa obima industrijske proizvodnje, uz nedovoljnu tehničko-tehnološku opremljenost, inovacije i digitalizaciju, loša javna infrastruktura uključujući zastarjelu vodovodnu i kanalizacionu infrastrukturu, uz nedovoljnu pokrivenost vodovodnom i kanalizacionom mrežom), te cestovnu i okolišnu infrastrukturu, nepovoljna struktura nezaposlene radne snage, uz migracije kvalitetnih kadrova u veće centre za bolje uslove rada i razvoj karijere te nedostatak suklađenosti obrazovnih programa sa potrebama tržišta rada, neprilagođenost prostorno-planske dokumentacije potrebama razvoja, te područja koja su još uvijek pod minama.

Vanjski faktori koji utiču na razvoj BPK Goražde mogu biti ili pokretač ili prepreka razvoju. Aktivnosti za dobijanje kandidatskog statusa, harmoniziranje domaćih propisa sa EU zakonodavstvom, povećana primjena i usvajanje međunarodnih standarda, interes za stvaranje pozitivnog i stabilnog ambijenta za nova investiciona ulaganja uz pravnu i političku sigurnost svih investicija, rast interesa za uspostavljanje pune vladavine zakona i dobrog upravljanja su prilike političke prirode. Pored njih, postoje i značajne ekonomske, društvene, tehnološke, pravne i okolišne prilike. Izgradnja tunela Hranjen predstavlja bitan segment u izgradnji prve faze brze ceste Sarajevo – Goražde, koja će doprinijeti boljoj komunikaciji i regionalnoj povezanosti. Prijetnje za razvoj BPK Goražde su unutrašnja politička nestabilnost u BiH koja negativno utiče n a jačanje i razvoj tržišta, kašnjenje u ispunjavanju obaveza iz procesa EU integracija, loš imidž BiH u svijetu, pravna nesigurnost i kriza u vladavini zakona, globalna kriza, ekonomska nestabilnost BiH, siva ekonomija, visoka stopa doprinosa i poreza prema zakonima definisanim na višem nivou, odliv školovanih kadrova iz BiH, neadekvatna raspodjela prihoda na svim nivoima vlasti. BPK posjeduje velika prirodna bogatstva koje je neophodno staviti u službu razvoja, ali pri tome neophodna je adekvatna uređenost i primjena propisa na višim nivoima koji regulišu zaštitu okoliša. Pomenuto se posebno odnosi na iskorištavanje potencijala za razvoj preduzetništva, industrije i hidro energetskih potencijala. Osim toga, prirodna bogatstva trebaju biti maksimalno iskorištena za dalji razvoj poljoprivrede i turizma u BPK Goražde. Posebnu vanjsku prijetnju predstavljaju i prirodne i druge nesreće, pandemije (trenutna Covid-19) i sl. koje imaju negativne utjecaje i ograničavajući su faktor razvoja.

10 Strateško fokusiranje

Na osnovu socioekonomske i SWOT analize postavljen je osnov za definisanje strateških pravaca razvoja BPK. Strateško fokusiranje je bazirano na jedinstvenim snagama sa kojima raspolaže BPK kao i ključnim problemima koje u narednim godinama treba riješiti. Shodno tome, strateški fokus razvoja BPK Goražde u periodu 2021.-2027. godinu baziran je na slijedeće oblasti.

I. Osiguranje snažne ekonomije, podržane poslovnim okruženjem i infrastrukturom

- Rastući indeks razvoja uz osiguranje konkurentne privrede koja omogućava zapošljavanje i povećanje izvozne orijentacije BPK;
- Oživljavanje ruralnih područja kroz održivo upravljanje prirodnim resursima za razvoj poljoprivrede i generisanje dohodka za ruralno stanovništvo;
- Razvoj turističkih potencijala i ponude BPK, uz unapriјeđenje turističke infrastrukture, za izgradnju imidža atraktivne turističke destinacije za riječni, avanturistički i sportsko-rekreativni turizam, uz promociju kulturno-historijskog naslijeđa;
- Osiguranje podrške za održivosti obrta, uz poticaje poduzetništva i samozapošljavanja;
- Razvoj preduzetničkih zona, kroz unapređenje postojećih i izgradnju infrastrukture za nove zone;
- Uspostavljanje pogodnog poslovnog okruženja, privlačnog za ulagače, uz razvoj javno-privatnog partnerstva;
- Pružanje podrške poduzećima za uvođenje novih tehnologija, standardizaciju, digitalizaciju, povećanje obima poslovanja, razvoj i inoviranje proizvoda i usluga, uz zapošljavanje.

III. Unapređenje kvaliteta društvenog života

- Povećati obuhvat djece predškolskim obrazovanjem (ne odnosi se na obaveznu godinu prije polaska u školu)
- Unaprijediti zdravstvenu i socijalnu zaštitu
- Prevencija bolesti i promocija zdravlja
- Kreiranje kulturno-sportskih sadržaja koji imaju za cilj afirmaciju djece i mladih
- Sufinansiranje projekata OCD koji doprinose povećanju mogućnosti za aktivno učešće mladih, žena, ratnih veterana , civilnih žrtava rata , starijih lica i lica u stanju socijalne potrebe u društvenom životu kantona;
- Osiguranje djelotvornije i učinkovitije javne uprave, u službi građana, uz reforme za unapriјeđenje transparentnosti i otvorenosti procedura, te digitalizaciju i uvođenje e-servisa za usklađivanje sa evropskim standardima.

II. Unaprjeđenje infrastrukture i očuvanje okoliša na principima održivosti

- Unapređenje vodovodne mreže
- Unapređenje kanalizacione mreže i izgradnja kolektora
- Ulaganje u prečišćivače otpadne vode
- Sanacija postojećih deponija i izgradnja regionalnog centra za upravljanje otpadom
- Razvoj energetskih kapaciteta iz obnovljivih izvora
- Investiranje u utopljavanje stambenih jedinica koje će se sufinanisrati iz javnih sredstava

- Uspostava informacionog sistema (registri i monitoring okolišnih komponeneti)
- Centralno grijanje za domaćinstva.

Strateški ciljevi će biti detaljnije razrađeni kroz prioritete I mjere, sa očekivanim aktivnostima I strateškim projektima.

11 Vizija razvoja

Vizija razvoja BPK iskazuje stratešku namjeru građanstva u periodu od 2021. do 2027. godine. koja prvenstveno odražava težnje da BPK postane savremena evropska regija, orijentisana na održive aspekte razvoja gdje se razvoj posmatra kao višedimenzionalan proces ekonomske, društvene, okolišne, prostorne i institucionalne transformacije sa ciljem poboljšanja kvaliteta i standarda života građana i građanki. Vizija ukjučuje inkluziju svih sektora društva u razvojne procese, uključujući javni, privatni i civilni sektor.

VIZIJA
BPK - Regija snažne izvozne privrede i ugodnog ambijenta za život koji krasi ljepota rijeke Drine, u kojoj se resursi racionalno koriste i čuva okoliš za održiv rast

12 Strateški ciljevi

Strateški cilj je cilj najviše razine koji utječe na sveukupni pravac razvoja zajednice i predstavlja jasan smjer kretanja u dugoročnom razdoblju. Strateška platforma razvoja Bosansko-podrinjskog kantona temelji se na tri strateška cilja, koji osiguravaju sinergijske efekte između ekonomskog i društvenog razvoja te zaštite okoliša i razvoja javne infrastrukture.

Strateški ciljevi su nastali na osnovu analiza, prvenstveno situacione i SWOT analize, na osnovu kojih su izvučeni strateški fokusi. U nastavku je grafički prikaz veze između strateških fokusa i strateških ciljeva.

Strteški cilj 1: Uspostaviti održiv ekonomski rast

Za ostvarenje vizije razvoja BPK ključno je obezbijediti uslove za održiv ekonomski rast, koji stvara preduslove za društveni napredak, razvoj infrastrukture i veći stepen zaštite okoliša. Zbog toga je prvi strateški cilj razvoja BPK usmjeren na ekonomski razvoj, koji će se bazirati na boljem iskorištavanju prirodnih potencijala i poslovne tradicije, uz uspostavljanje pogodnog privrednog okruženja i razvoj poduzetničke infrastrukture. Ovaj cilj je usmjeren na jačanje konkurentnosti industrije, uz poticanje izvorne orijentacije i finalizacije, stvaranje lanaca vrijednosti, podršku za održivost obrta, razvoj poduzetničke infrastrukture, te oživljavanje ruralnih područja, uz podršku poljoprivredi i aktivnostima za generisanje dohotka ruralnog stanovništva. Posebnu pažnju je potrebno posvetiti boljem iskorištavanju turističkih potencijala kantona. Ovim ciljem će se postići pozitivni efekti koji se odnose

na povećanje poreznih prihoda, rast izvoza posebno gotovih proizvoda sa dodatnom vrijednosću, održivost i rast malih i srednjih preduzeća, zapošljavanje, ruralni razvoj, te obogaćivanje turističke ponude i razvoj turizma na ovom području.

Stepen realizacije postavljenog strateškog cilja će se pratiti kroz nekoliko ključnih pokazatelja uticaja: indeks razvijenosti ili porezne prihode/pc, stopu zapsolenosti, te stopu pokrivenosti izvoza uvozom, na osnovu kojih će se finalno ocjeniti ostvareni stepen ekonomskog razvoja, a detaljniji pokazatelji ekonomskog razvoja će biti vezani za pokazatelje ostvarenja prioritetnih ciljeva. Za svaki pokazatelj su definisane i početne vrijednosti u 2019. godini kao i ciljane vrijednosti u 2020. godini. U nastavku su sumirani pokazatelji uticaja sa početnim i ciljanim vrijednostima za prvi strateški cilj.

Tabela 68: Pokazatelji uticaja za prvi strateški cilj BPK

STRATEŠKI CILJ 1	Indikatori uticaja	Polazna vrijednost (2019)	Ciljna vrijednost 2027
Uspostaviti održiv ekonomski rast	Indeks razvijenosti/ Porezni prihodi pc	1,07/213	1,15/245
	Stopa zaposlenosti	49,5%	50,5%
	Stopa pokrivenosti uvoza izvozom	213%	220%

Slika 33: Veza Strateškog cilja 1 s Okvirom ciljeva održivog razvoja u BiH

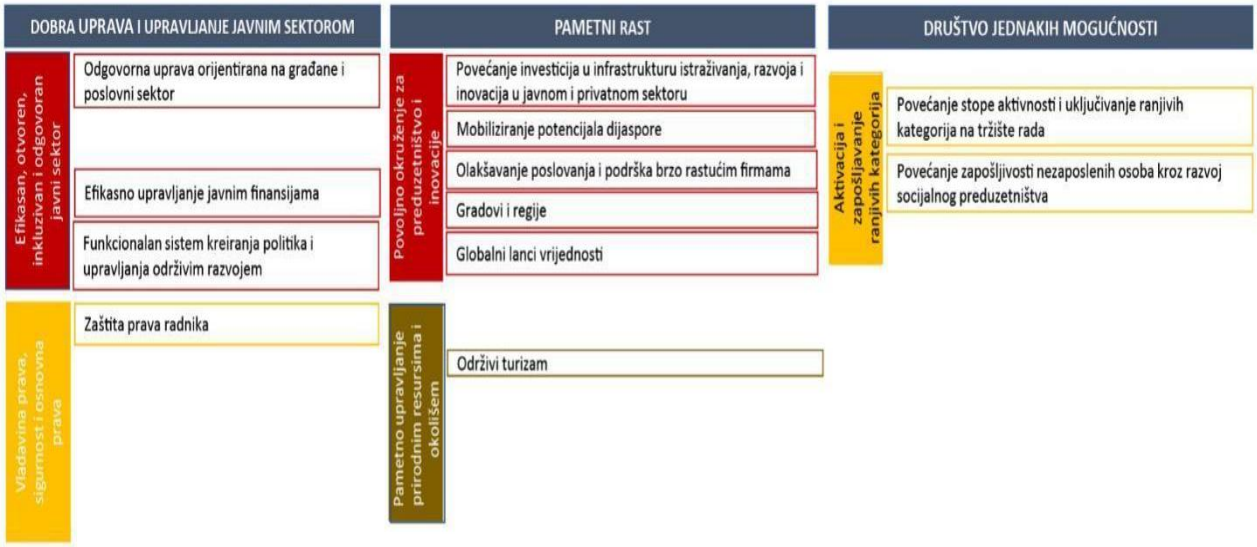

STRATEŠKI CILJ 2: Učiniti BPK Goražde mjestom kvalitetnog življenja

Unapređenje kvaliteta življenja kroz stvaranje održivog i inkluzivnog društvenog okruženja je strateški cilj razvoja BPK. Ljudski kapital je predstavlja osnov za razvoj društva i ekonomije, a njegovo razvijanje će se postići kroz u napređenje kvaliteta usluga javne uprave i jačanje segmenta pravde i sigurnosti, unapređenju dostupnosti obrazovanja ali i kvalitateti, sportu i kulturi i unapređenje tržišta radne snage, poboljšanje zdravstvene usluge i reformskim aktivnostima u oblasti socijalne zaštite. Neophodno je voditi računa o kontinuiranom razvijanju ljudskih potencijala, te razvoju sadržaja za sve društvene grupe na području BPK, jer socijalna uključenost se smatra ključnim uslovom za održiv dugoročni razvoj. Jedan od prioriteta je i jačanje dobre uprave u službi građana, kroz unapređenje efikasnosti, efektivnosti i transparentnosti javne uprave BPK, te modernizaciju svih njenih usluga u skladu sa savremenim trendovima.

Indikatori uticaja podrazumijevaju one indikatore koji mjere efekat neke mjere ali na dužem roku, za razliku od indikatora rezultata. S tim u vezi indikatori uticaja koji bi mjerili strateški cilj su: povećanje broja stanovnika te broj stanovnika na jednog ljekara. U nastavku su sumirani pokazatelji uticaja sa početnim i ciljanim vrijednostima za drugi strateški cilj BPK Goražde.

Tabela 69: Pokazatelji uticaja za drugi strateški cilj BPK Goražde

Strateški cilj	Pokazatelj uticaja (impact)	Početna vrijednost (2019)	Ciljana vrijednost (2027)
Učiniti BPK Goražde mjestom kvalitetnog življenja	Migracioni saldo (broj stanovnika)	-195	**-50**
	Broj stanovnika na 1 ljekara	475(2018.g.)	**400**
	Prosječna neto plata (KM)	711	**750**

Slika 34: Veza Strateškog cilja 2 s Okvirom ciljeva održivog razvoja u BiH

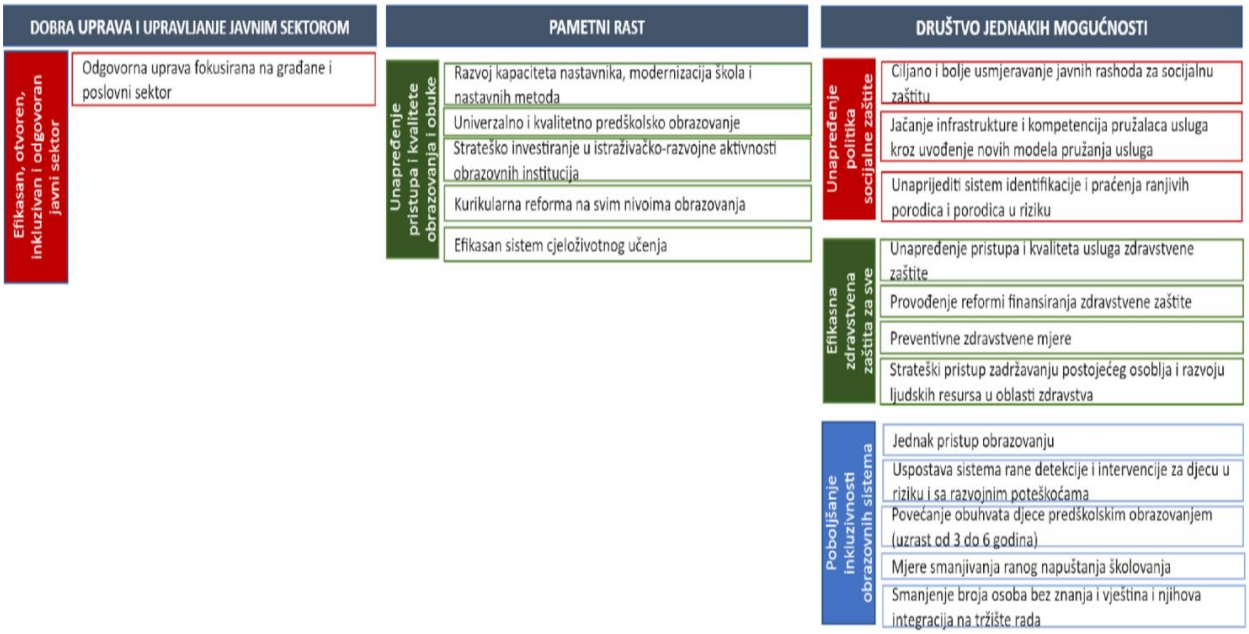

STRATEŠKI CILJ 3: Osigurati održivo upravljanje okolišem i jačati infrastrukturne kapacitete

Imajući u vidu da BPK Goražde teži ka industrijskom razvoju, uključujući i unapređenje poslovnih zona, neophodno je osigurati efikasnu uspostavu i instrumente implementacije mjera zaštite okoliša i očuvanja prirode kako bi se razvijale i ostale privredne grane te obezbijdio kvalitetan život za građanstvo Kantona. Kako bi se osiguralo održivo upravljanje okolišem i prirodnim resursima, omogućila kvalitetna komunalna usluga stanovnicima BPK Goražde, te stvorile osnovne pretpostavke za dalji razvoj privrede, zacrtan je treći strateški cilj. Ovim ciljem će se postići pozitivni efekti i stvoriti svi preduslovi i normativni okviri za doprinos u zaštiti i očuvanju okoliša kroz unapređenje infrastrukture u domenu informacionih sistema za integralno upravljanje okolišem, zaštitu i sanaciju okolišnih ko mponenti (voda, zemlja, zrak), te zaštitu i unapređenje prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije.

Najveće promjene u okruženju koje se očekuju na osnovu ovog cilja su promjene u komunalnim djelatnostima vodosnabdjevanja i regulisanja upravljanja ot padom, te unapređenju energetske efikasnosti. U nastavku su sumirani pokazatelji uticaja sa početnim i ciljanim vrijednostima za treći strateški cilj BPK Goražde.

Tabela 70: Pokazatelji uticaja za treći strateški cilj BPK

Strateški cilj	Pokazatelj uticaja	Početna vrijednost (2019)	Ciljana vrijednost
Osigurati drživo upravljanje okolišem i jačati infrastrukturne kapacitete	Srednje godišnje koncentracije (µg/m³)PM2.5	45 (2018)	**20 (u slučaju provođenja mjera kao što su gasifikacija) 35 (u slučaju ne provođenja gasifikacije)**
	% prečišćenih otpadnih voda	0	**30**

	Pokrivenost uslugama prikupljanja otpada (komunalni) (%)	74	**80**

Slika 35: Veza Strateškog cilja 3 s Okvirom ciljeva održivog razvoja u BiH